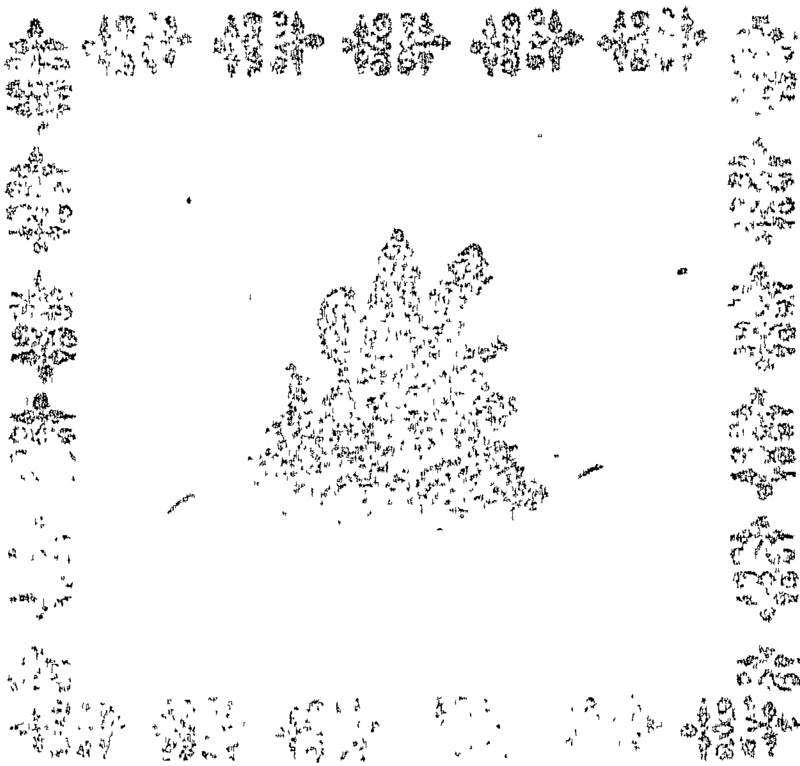
[illegible]

[illegible]

[illegible]

ప్రకాశకులు,

రామినేని దొడ్డయ్యగారి కొమారుడు మల్లయ్యగారు.

కాళహస్తి దీక్షిత విరచిత,

శ్రీ కాళహస్తీశ విలాసః.

ఇది,

బ్రా॥ శ్రీ॥ విద్వాన్ ముదిగొండ వీరేశలింగ శాస్త్రి గారిచే

సరిచూడఁబడి.

బ్రా॥ శ్రీ॥ కోడిమేల రాజలింగారాధ్యుల వారి

శైవ ప్రచారిణీ ముద్రాక్షరశాలయందు,

మ. రా. రామిణి దొడ్డయ్య గారి కొమారుఁడు

మల్లయ్య గారి ద్రవ్యసహాయమున,

ముద్రింపఁబడియె.

వరంగల్.

కాపీలు. 500

1931

వెల. 1-0-0

ఏతద్గ్రంథ ముద్రాపకులు:

రామిణి దొడ్డయ్యగారి కుమారుడు

మల్లయ్యగారు, వరంగల్.

కల్పకా ముద్రాక్షరశాల, గుంటూరు

శ్రీ శివాభ్యాం నమః

ప్రస్తావన.

శివభక్తాగ్రేసరులారా!

శైవమత మతిప్రాచీనము. "శైవంచ వైష్ణవం శాక్తం" అను సూక్తియె యిందులకు నిదర్శనము. "శివ ఏకో ధ్యేయ శ్శివంకర స్సర్వ మన్యత్పరిత్యజ్య" ఇతరమైనది సర్వముు వదిలి మంగళ ప్రదుఁడగు శివుఁడొకఁడే యుపాసింపఁ దగినవాఁడు" అని యథర్వణ వేదము చతుర్వేద సారమును నిరూపించినది శివభక్తి సాధారణముగ జనించదు. "కోటిజన్మార్జితైః పుణ్యైశ్శివే భక్తిః ప్రజాయతే" కోటిజన్మల వలనఁ గలిగిన పుణ్యములచే గాని, శివభక్తి గలుగనేరదు. అని వచించు శివగీతా వచనమే యిందుకుఁ దార్కాణము.

విష్ణు దూషణము శైవమతమునఁ బ్రపంచింపఁ బడలేదు; గాని, శివాధిక్యము మాత్రము ఘంటాఘోషముగా సర్వత్ర వచింపఁబడినది. విష్ణువు శివభక్తుఁడు. శివభక్తుఁడే గాక కాంతా రత్నముగూడ; శంకరాచార్యకృత శివానందలహరి యందిటులఁగలదు.

శ్లో॥ బాణత్వం వృషభత్వ మర్ధ వపుషా భార్యాత్వ మార్యాపతేః।
ఘోణిత్వం సఖితా మృదంగవహతా చేత్యాది రూపం దధౌ।
త్వత్పాదే నయనార్పణంచ కృతవాన్ త్వద్దేహభాగో హరిః।
పూజ్యా త్పూజ్యతర స్సఏవహి నచే ల్లోకో వా తదన్యోధికః॥

ఓపరమేశ్వరా! శ్రీమహావిష్ణువు త్రిపురసంహార సమయమునఁ బాణమయ్యెను. వృషభాకారమును ధరించి వాహనమయ్యెను. అర్ధశరీరమును ధరించి భార్య యయ్యెను. నీపాదదర్శనమునకై వరాహరూ

షము నొందెను. మోహినీరూపము దాల్చి సఖత్వ మొందెను. తాం డవసమయమున మద్దెలవాయించుచుమెలంగెను. సహస్రకమలార్చన ము చేయునపు డొక్క కమలము తక్కువ కాగా, తన నేత్రమును దీసి మీపాదముల నర్పించెను. నీయర్ధాంగియగుట చేతనే పూజ్యులగు బ్రహ్మాదులకంటెఁ బూజ్యతరుఁడై ప్రకాశించెను. అతనికంటె శివభ క్తులలో నధికుఁడు లేడని వచింపఁబడినది.

మఱియు "వాసుదేవః పరాప్రకృతిః" అని పరాప్రకృతి - విష్ణువ నియు-"పురుషోవై రుద్రః" యనిపురుషస్వరూపుఁడు రుద్రుఁడనియువ చింపఁబడినది. శక్తి రూపుడగుటచేతనే "అలంకారప్రియో విష్ణుః" అలంకారములం దాసక్తి గలవాఁడని వచింపఁబడినది. ఇంతియగాక.

శ్లో॥ ఏకాపి శక్తిః పరమేశ్వరస్య । భిన్నా చతుర్ధా వినియోగకాలే ।
భోగే భవానీ సమరేచదుర్గా । కోపేతు కాళీ త్వవనేతు విష్ణుః ॥

శ్లో॥ సాశక్తిః పరమేశానీ । విష్ణురూప మదీధరత్ ।
యా శక్తిః ప్రళయే కాళీ । యాతు భోగే భవా న్యభూత్ ॥

"పరమేశ్వరుని శక్తియే భోగసమయమున భవానియనియు-సమరసమయమున దుర్గయనియు-క్రోధసమయమున కాళి యనియు-లోకపరిపాలనసమయమున విష్ణువనియు- ఆయాయి రూపముల ధరించి, ఆయానామములచే వ్యవహరింపఁబడుచుండును" అని శివరహస్య మార్కండేయ రుద్రయామిళాది గ్రంథంబులఁ గలదు.

కావుననే నేతద్గ్రంథకర్తయగు కాళహస్తిదీక్షితుఁడు "తస్మాన్మే పితరాయువాం హరిహరా యద్యప్యహం శంకరం సర్వోత్కర్షమ వైమి తత్ర భవతా పాల్యః కృపాశాలినా" అనఁగా ఓశివకేశవులారా! మీరిరువురు నాకు పితరులు. (తల్లిదండ్రులు) అయినను శంకరునే సర్వోత్కృష్టునిగా భావించెదను." అని తనకు శివారాధనయందుఁగల్గ

విశేషప్రేమను గన్పరచెను.

వస్తుతః శివకేశవులకుఁ బుత్రి కళత్రనామ నివాసాదులు వేరుగా నుండుటచే భేదమనియే చతుర్వేద తాత్పర్య సారసంగ్రహమునఁ గలదు. జీవాత్మ పరమాత్మవిచారమున వీరియుభయులకిని నంశాంశి భావమే సమ్మతింపఁ బడినది.

కావుననే శంకరాచార్యులవారు, "సాంబో నఃకులదైవతం" అనియు, "సహాస్రం వర్తంతాం." ఇత్యాది శ్లోకములచే బ్రహ్మ విష్ణ్వాది దేవతలకు నుపాసనీయుఁడు శివుఁడే యని నిరూపించి తాను చంద్రమౌళీశ్వరారాధనము చేసియుండెను.

తత్త్వజ్ఞుఁడయిన యప్పయదీక్షితులవారును, "తథాపి భక్తిస్తరుణేందు శేఖరే" యని తనకు శివునియందు నకుంఠితభక్తిని వ్యక్తీకరించెను. భృంగీశ్వరుఁడు శక్తిని విడచి యీశ్వరున కొకనికే ప్రదక్షిణము సేయుటకుఁ గారణము ముక్తి నభిలషించియే గాని, వేరుగాదు.

కొలది ఫలముల నొసంగు నితరదైవాశ్రయముకంటె సర్వాధికుఁడగు శివుని పూజయే యుత్తమము. "వృక్షస్య మూలసేకేన శాఖాః పుష్యంతి వై యథా। శివస్య పూజయా తద్వ త్పుష్య త్యస్య వపు ర్జగత్ ॥" చెట్టు మొదట నీరుపోసిన శాఖలన్నియువృద్ధి నొంది చిగిర్చి పుష్పించి ఫలించుచున్న విధమున శివుఁ బూజించుటచే, ఆమహానుభావునిఁ బూజించుటయే గాక యాతని స్వరూపమగు జగం బంతయు నారాధింపఁ బడును.

సాక్షాత్తుగ వేదములే "నమో హిరణ్య బాహవే. నమస్తారాయ. నమశ్శివాయ" యనుచు నుతించుచు సర్వోపాస్యత్వము-సర్వాధికత్వము- శివునికే ప్రతిపాదించు చున్నవి. ఎన్నిపూజలున్నను- శివపూజలేనిది తరింపఁ జాలరు. ఎందు ఉన్నను శివుండు లేక కార్యము

నిర్విఘ్నముగ నెరవేరదు. ఇందుకు దక్షయాగము దృష్టాంతము.

శివుండే పరబ్రహ్మము. అతండు బ్రహ్మవిష్ణ్వాది దేవతల కెల్లర కు నుపాస్యుండు. జననమరణములు లేని వాండు. సృష్టిస్థితి లయముల కుం గర్త. భక్తులకుం గల్పపాదపము. భక్తశిఖామణియగు బాణాసురుని కి నితరు లెవరు నీయం జాలని వరంబు లిచ్చిన భోళా శంకరుండు. హిమవంతుని పుత్రికారత్నమగు గంగను శిరంబునం దాల్చి లోకంబులర క్షించిన లోకరక్షకుండు. అహంకారగర్వితుండగు బ్రహ్మశిరంబును దెగటార్చిన నిరహంకారుండు.

కొందఱు "గజేంద్రుని రక్షించ లేదనియు - బ్రహ్మశిర నఱుకుటచే బ్రహ్మహత్య సంభవించెననియు - విష్ణుపాదోద్భవయగు గంగను శిరంబునం దాల్చెననియు మొదలగు నవి యేవేవియో దుర్వచనము లుపలికి శివాధిక్యమునకుం గళంక మాపాదింపం జూతురు గాని, అట్టి వాటికి సంగ్రహముగా నిందుం బ్రత్యుత్తర మొసంగం బడినది.

ఎటులన:— గజేంద్రుండు జగత్పాలకుని గూర్చి ప్రార్థించు టచేతం బరిపాలనాధికారము విష్ణువునకే శివుం డొసగియుండుట చేత, గజేంద్రుని విష్ణువే రక్షించెను. హిమవంతునికి గంగ జనించినదిగాని, విష్ణుపాదమున గంగ జనించలేదు. బ్రహ్మ మరణించినచో బ్రహ్మహత్య యొకవేళ వచ్చిన వచ్చునని చెప్పిన బాగుండును గాని, అతండు బ్రతికియే యుండిన బ్రహ్మహత్య యెటులవచ్చును? రానేరదు. ఇట్టివిషయములకనేకములకిందు సమాధానము సప్రమాణముగనీయం బడినది. ఇట్టిప్రశ్నములు గోడలేని చిత్తరువు వోలె వేదశాస్త్రములందలి పూర్వాపర సందర్భము లన్నిటిని విచారింపక వచించు వచనములు.

"మధ్యమం పిండం పత్నై ప్రయచ్ఛతి" ఇత్యాదిశ్రుతులచే పిండప్రదానము చేయువారందఱు శివసంబంధులగుటచే శివపూజయే

చేయవలెను. శివనింద మహాపాపము. ఎవరు శివనిందకులో, వారు దధీచి గౌతమ శాపదగ్ధులని వచింపఁబడిరి. బ్రహ్మ విష్ణురుద్రుల కీపరశివుఁడే కారణుఁడు. శైవులకు భస్మరుద్రాక్ష లింగధారణాది ధర్మము లనుష్ఠేయములు. అత్యాశ్రమాది పదములచే భస్మధారణమే పాశుపత వ్రతముగా నిందుఁ గొన్ని స్థలములయందుఁ జెప్పఁబడినను, "కేచిచ్ఛాంభవమేవచ" యని యీవ్రతము శాంభవవ్రతమనియుఁ జెప్పఁదురని వచించుటచేతను, శాంభవదీక్ష యన లింగధారణ దీక్షయేయని కారణాద్యాగమముల యందుఁ జెప్పఁబడియుండుటచేతను, భస్మరుద్రాక్షలింగధారణ సహితమగు పాశుపత దీక్షయు నొకటి గలదని తెలియుచున్నది. మఱియు "వేదాగమాదిషు బహుధా" "అత్యాశ్రమాది భేదాద్రిష్టవ్యాసూనాకీన గ్రంథేషు" ఇత్యాది సూక్తులఁ బట్టి పాశుపత వ్రతమందు భేదములు గలవని తోఁచెడిని.

భస్మధారణము లేనివారికి ముక్తివిచారణాధికారము లేదు. ఊర్ధ్వపుండ్ర శంఖచక్రాంకణాదిని షేధింపఁగలదు. శివలింగ జటాధారణాది శైవధర్మము లిందుఁ బ్రతిపాదింపఁ బడినవి. సృష్టి భేదములు వివరింపఁబడినవి. ఇందలి సిద్ధాంతము శివాద్వైతము.

శివుఁడే యన్నిదైవముల కన్న నధికుఁడనియు, ఉపాస్యుఁడనియు, శైవధర్మములగు భస్మరుద్రాక్షలింగ ధారణాదులు శ్రేష్ఠములనియు, శివారాధన చేసియెల్లరు తరింపవలయు ననియు నుపదేశించిన యీతద్గ్రంథకర్త జీవితచరిత్రము నూర్చి తెలిసికొనుటకుఁ దగిన యుపపత్తు లెక్కుడవగన్పించుట లేదు.

జీవితచరిత్ర.

ఈ గ్రంథకర్త నామధేయము కాళహస్తి దీక్షితుఁడు. ఈతఁడు కాళహస్తీశ్వర క్షేత్రమునందుఁ గల కాళహస్తీశ్వరునికి గ్రంథము కృ

తినొసంగెను. అందుననే కాళహస్తీశ విలాసమను పేరిడెను. మంచన పండితులు కాళహస్తిప్రాంతమునఁ గలరు. ఈతఁడు, క్రీ. ౧౬వ శతాబ్దముననున్న నందికేశ్వరావతార షట్స్థల బ్రహ్మానందపూజ్యపాదులవారిచేత లింగధారణ చంద్రికయందు "కాళహస్తి దీక్షితమంచనపండిత" అని స్మరింపఁబడియుండుటచేతను, సంతకుఁ బూర్వుఁడయియుండును. వేదాంతదేశికులవారి గ్రంథము లందలి విషయము లిందు విమర్శింపఁబడి యుండుటచే నతనికంటె నర్వాచీనుఁడని కొందఱి తలంపు. సాత్త్వికబ్రహ్మ విద్యావిలాస నిరసనమును రచించినబుద్ధిరాజు పేరయామాత్యుఁడీ కాళహస్తిదీక్షితుని స్మరించి యుండెను.

శైవ ధర్మములఁ బ్రతిపాదించుటం బట్టియు, శైవపూర్వాచార్యులచే స్మరింపఁబడుటం బట్టియు- నితఁడారాధ్య బ్రాహ్మణుఁడనియు, "చండీశ్వరీపాద సమీపదేశే సింహాసనే భూత్ప్రథమో విలాసః" అనిప్రతివిలాసాంతమున వచించుటచేత చండీశ్వరి సమీపమున కూర్చుండియే యాతఁడీ గ్రంథమును రచించినటులఁ దెలియుచున్నది. ఈ పండితునికిఁ దర్కమీమాంసాది శాస్త్రంబులం దసాధారణమగు పాండిత్యము గలదు. పలుప్రదేశములందు గ్రంథపాతము కలిగియుండెను. కాని, మాకు లభించిన ప్రతులను బట్టి సవరించి తక్కినవిగస్తులు వేయఁబడి వదలఁబడినవి.

గ్రంథప్రకాశకుల వృత్తాంతము.

ఈ శైవగ్రంథమును ముద్రించుటకు ప్రధానప్రోత్సాహకులు పండిత. శ్రీ. లో. పులిపాక మహానందీశ్వర శాస్త్రిగారు. ద్రవ్యమొసంగి ముద్రించి ప్రకాశింపఁ జేసినది మల్లయ్య యను శివభక్తుఁడు. ఈతని యింటిపేరు రామిణి వారు- వైశ్యులు- గోత్రము వినుకుల గోత్రము- ఈభక్తుని తాత మల్లయ్య- తండ్రి దొడ్డయ్య- తల్లి బుచ్చిరా

జమ్మ- భార్య సమ్మక్క-- కుమారుండు రాజమాళి- మనుమలు మను మరాండ్రు గలరు. ఈతని గురువులు- మల్లికార్జున పండిత పీఠస్థులు. ఈభక్తుని పూర్వుల నివాసము కొండపర్తి. ఇది వరంగల్ తాలూకా లోఁ జేరియున్నది.

ఈభక్తునితండ్రియయిన దొడ్డయ్య సుమారరువదివత్సరములక్రిం దటకొండపర్తినుండిబయలుదేరి కరీమాబాదనివాస మేర్పరుచుకొనెను.

ఈతనికిఁ బుణ్యకార్యములందు మిక్కిలిప్రేమ. పురాణములు చె ప్పించి పండితుల సత్కరించుట యన్నయాదరము. వరంగల్ నగరము లోని, గిరిమాజిపేటయందలి చంద్రమౌళీశ్వర స్వామివారి దేవాలయ మున నుత్సవవిగ్రహములు చేయించెను. వ్యాకరణశాస్త్రవేత్త యగు నొక పండిత శ్రేష్ఠునికి వివాహామునకై తాను ఆరు వందల రూపాయ లొసంగెను. అటులేయొక పండితుని గృహనిర్మాణమునకై తానుముం దు నిలచి తగిన సహాయముచేసి యితరులచేత సహాయము చేయించె ను. ఇటులే పూర్వజన్మ సుకృతవశమున నితనికి సత్కార్యములందు స ద్బుద్ధి గలిగినది.

పణికెల రామప్ప దేవాలయ నిర్మాణము.

కొండపర్తికి సమీపమున- సుమా రొక మైలుదూరమునందు పణికెల రామప్పగుట్ట యనియొక పర్వతము గలదు. అందొక జీర్ణ దే వాలయము కలదు. ఇది వరంగల్లునకు సుమా రారు మైళ్లుండును. అ చ్చటగల శివలింగము సామాన్యమానవుని భుజముల రెంటితోను నా లింగనము చేసికొన శక్యముగానంత మహాలింగము. నేటికిని నాగుట్ట ను పణికెల రామప్పగుట్టయని వ్యవహరింతురు.

ఈదేవాలయము పై భాగమున నొకటే విశాలమగు పెద్ద బండ గలదు. తక్కిన భాగములందు గోడలుగ పెద్ద పెద్ద రాతి బండలు కల

వు. అడవియంతయు మహారణ్యముగ నుండెను. నాగసర్పములు కూడను టఁ దిరుగు చుండురు. ఎలుగుబంట్లు మొదలగు క్రూరజంతువుల కాప్ర దేశము నిలయము. పొద్దు గ్రుంకినచో జను లచటికిఁ జనరు. అట్టి కీ కారణ్యమునఁగల మహాలింగము నొకమారు కార్యవశమునఁ జూచి న ప్పుడు దొడ్డయ్య కామహాలింగము నందభిమానముగలిగి యాదేవాలయ ము బాగు చేయించవలెనని బుద్ధి జనించెను. అది మొదలాతఁడు దాని కై ప్రయత్నము సేయ నారంభించెను.

ఈభక్తుఁడు కరీమాబాదయందును- వరంగల్లునందును వ్యాపార ము చేసికొనుచు- ఒకప్పుడు బండ్లమీదను- మఱొకప్పుడు పాద చారి యయ్యు సాహిత్యము మూటగట్టుకొని నష్టమని విచారింపక- ఎండయు ని జంకుగొనక గుట్టదగ్గఱకు వెళ్ళి కూలీలను బెట్టియు స్వయముగఁ బ నిచేయ నారంభించెను.

పని ప్రారంభించఁ బోవఁగనే యొకనాగసర్ప మాద్వారమున కడ్డముగ నిలచెను. అచ్చటనే యొక పుట్టకూడ నుండెను. అప్పుడా దొ డ్డయ్యయను భక్తుఁడు "స్వామీ! నేను పనిచేయు చున్నంత వఱకు నా కుమాత్రము నాగసర్పములు గాని, తదితర క్రూరజంతువులు గాని క నిపింపఁ జేయవలదని" రామలింగేశ్వరునిఁ బ్రార్థించగానే యాసర్పమ దృశ్యమైపోయెను. అంతనాతఁడు స్వామివారి యంతఃకరణము తనయం దు సంపూర్తిగఁ గలదని తెలిసికొని జీర్ణదేవాలయము మరమ్మతు నా రంభించి చేయించెను.

ఆదేవాలయ ద్వారమునకడ్డముగ నున్నపుట్టను ద్రవ్వించి దర్వా జాయేర్పాటు చేసెను. గుట్టమీదికిఁ బోవుటకయి మెట్లుగట్టించెను. శిఖ ర ప్రతిష్ఠ-ధ్వజప్రతిష్ఠ- పర్వతవర్ధనీ ప్రతిష్ఠచేయించెను. మఱియు: ద్వా

ను ప్రత్యేకముగ లింగము నందికేశ్వరుని ఆంజనేయులను ప్రతిష్ఠించెను. బావి త్రవ్వించెను. ధర్మశాల నేర్పాటు చేసెను. తోట వేయించెను. రామలింగేశ్వర స్వామివారికి నిత్యధూపదీపనైవేద్యములు జరుగుటకర్చకుని నియమించెను గొప్ప యన్నదానము చేసెను. ఇటులనా రామలింగేశ్వరుని విషయమై పలువిధముల కృషిచేసినది యీ దొడ్డయ్య భక్తుండే. ఆ రామలింగేశ్వరునికి బాణపట్టమునందు సుమారొక మనిషి ప్రమాణము చుట్టుకొని నరగజము సందుండగా నది యంతయు సదు లేకుండ బిగియు నటుల బస్తాలకొలది సజ్జాకారము వండించి పోయించి బాగు చేయించిన దీ దొడ్డయ్య భక్తుండే. ఈతండు ౧౩ సంవత్సరముల క్రింద శివలోకమున కేగెను.

ఈతని తరువాత నీతని కుమారుండగు మల్లయ్యయు - తనతండ్రి చేసినటులఁ జేయ మొదలిడెను. తనజనకుండు రామప్ప దేవాలయమునఁ జేసినధర్మకార్యములకు మిగులధనమును వ్యయపరచి పడిపోకుండ మరమ్మతులు చేయించి యభివృద్ధిలోనికిఁ దెచ్చెను. ధర్మశాలలు-నూతనముగఁ గట్టించెను. దేవాలయ మంతయు మరమ్మతుచేయించెను.

శిథిలమగు ధ్వజస్తంభమునుదీసి నూతనధ్వజస్తంభము ప్రతిష్ఠింపఁ జేసెను. లింగప్రతిష్ఠ గూడ చేయించెను. శ్రావణ మాసమున శివరాత్రికి మహోత్సవము జరిగించుచుండెను. శైవబాలు తిరుపురికెను పనయనము చేయించెను. శైవపత్రముల యందు మిక్కిలి ప్రీతి. శైవులయందభిమానము మెండు. కీ॥ శే॥ కొంపల్లి శరభయ్య అయ్యవార్లంగారి సత్రమున కితండే మూలకందము. కీ॥ శే॥ శంకరా రాన్ముల వారికి గజోత్సవము మహోత్సవముగా జేయించిన వారిలో నితండు ప్రముఖుఁ డయ్యెను. శైవులకుంబదితులకును సహాయము చేసిన వారిలో నితండు గ

ణనీయుఁడు. సంస్కృతవాణీనిబద్ధమగు చెన్నబసవపురాణమును పరీధావి సంవత్సరమున స్వలత ధనముతో ముద్రింపించినదీ గుణశాలియే. సువర్ణమాలికాది స్తవముల ముద్రింపించినదీ భక్తుఁడే. సుమారు 200 వత్సరముల క్రిందటనున్న కాళహస్తి దీక్షితులచే రచింపఁబడిన శ్రీకాళహస్తివిలాసమును యమూల్యగ్రంథమును ముద్రింపించినదీ శివభక్తుఁడే. ఇట్టిభక్తునికిఁగులదైవముగానున్న పణికెల రామలింగేశ్వర క్షేత్రమున కొక యితిహాసము గలదు.

పణికెల రామలింగేశ్వర చరిత్ర.

శ్రీరాముఁడు రామేశ్వర క్షేత్రమునఁ దనబ్రహ్మహత్యా పోవుటకై శివలింగ ప్రతిష్ఠ చేయ నెంచి శివలింగమును దెచ్చుటకై హనుమంతునిఁ బంపెనట! హనుమంతుఁడు వాలముతో శివలింగమును జుట్టి తీసికొని వచ్చుచు నీగుట్టమీఁద పవిత్రస్థలమున నుంచి లఘుశంకకై పోవుచుండెనట! అంతశ్శివుండు "హనుమంతా" ముహూర్తము సమీపించుచున్నది. నీవాలస్యము చేసిన నేనిచటనే ప్రతిష్ఠింపఁ బడుదును. నేను పిలిచినప్పుడు వెంటనే రావలయు ననెనట! సరేయని యీహనుమంతుడు వెళ్లెను.

ముహూర్తకాలమున శివుండు "హనుమంతా! హనుమంతా! హనుమంతా!" యని మువ్మారు పిలచెను. కాని, హనుమంతుఁడు పాదప్రక్షాళనాది కృత్యము లాచరించుకొని వచ్చునప్పటి కాలస్యమయ్యెను. అంత శివుం డచ్చటనే ప్రతిష్ఠింపఁబడెను. హనుమంతుఁడువచ్చి తానెంత మొఱపెట్టుకొనినను శివుండటనుండి కదలలేదు. హనుమంతునకుఁ గోపము వచ్చి చెంపపెట్టుఁబెట్టిపోవుచుండెను, అప్పుడు శివుండు "హనుమంతా! పోవువాఁడవు పోవుచుంటివిగాని నాకు నాచ్ఛాదకముగా రెండు బండలు పెట్టి పొమ్మనగా" అతఁడు కోపముతో ని

టునటు రెండు ఒండలు పెట్టి పైన నొక పెద్దరాతిబండను స్వహస్తముతో విసరి వేసిపోయెను. హనుమంతుడు చెంపపెట్టు పెట్టినగుర్తు నేటివరకునా మహాలింగము మీద గన్పించుచున్నది. పాద్ధప్రహారముగన్న భగవంతునికి- సమ్యగ్వ్యామోకలిపోటులుతిన్న పరమేశ్వరునికి భక్తుడగు హనుమంతుని చెంపపెట్టు ఒకలెక్కయులోనిది కాదు.

ఫణికెల రామప్ప యను పేరేల వచ్చెను?

ఫణిగల రామప్ప యనియు- ఫణికెల రామప్పయనియు రెండు నామములు వ్యవహారమందీగుట్టకుం గలవు. ఫణి అనగా సర్పము.కొంతకాలమువఱకు నొక నాగసర్పము- యీరామలింగేశ్వరుని నాశ్రయించి యుండెను. అందువలన ఫణిగల రామప్పయని పేరువచ్చినదని కొందఱందురు. ఫణికయన గుహ యని యర్థము- గుహలోనున్న దేవుడుగనుక ఫణికెల రామప్ప యని పేరువచ్చి యుండును.

క్షేత్రమాహాత్మ్యము.

రామలింగేశ్వరునకుపానవట్టములు పైనుంచి నగవేసినవిగాని పానవట్టము చేయించియుండు, లింగప్రతిష్ఠ గావింపబడలేదు. రెండుపానవట్టముల వఱకుం జూచినవారు నేటికిని గలరు. క్రింద నన్ని గలవో తెలియదు. ఆక్షేత్రమున శివకుండమనియొకకుండముగలదు. అనేకులు తమ మనోరథసిద్ధికై రామప్పగుడికిం బోవుచుందురు.యాత్రికులుకూడ వచ్చుటగలదు. నేటివఱకును మహిమలు గన్పించుచున్నవి. కొండపర్తియగసాలులకీ రామప్ప యందు మిగులభక్తి గలదు. ఫణికయ్య వీరభద్రయ్య యను నిద్దఱు రగసాలు లీదేవుని యొద్ద నిరాహారులై తపము చేయ నారంభించి తపమునకు ముందువారు తమనాలుకనుకత్తితోం గోసికొని తమముందట నున్న విభూతి పళ్లెరమునం బడవేసితపము చేయు

చూచిరి. నియమిత దిన సంఖ్యపూర్తియగు నప్పటికిఁ గ్రమముగా వారినాలుక వచ్చుచుండుటయు- పళ్లెములోని నాలుక కఱగి పోవుటయు సంభవించెనట! ఈవిషయము చూచితిమని నేటికిఁ గొందఱు చెప్పుచున్నారు. మార్వాడీలు ఈదేవసందర్శనమునఁ దమమనోరథములు సఫలమగుటచే ధర్మశాలలు కట్టించియున్నారు.

ఉపసంహారము.

ఇందు యాత్రికులకు మంచివసతులు గలవు. ఉదకము అమృతమేగాని వేరుగాదు. ఆరోగ్యకరమగు చల్లనిగాలి. ఆరోగ్యభాగ్యమపేక్షించు వారికిది దివ్యక్షేత్రము. ఇట్టిక్షేత్రమున కేగి యాత్రికులు పర్వతవర్ధనీ సమేతుఁడయిన రామలింగేశ్వర స్వామివారి యనుగ్రహపాత్రులగుదురు గాక.

ఈపుస్తక ముద్రణమునకై ప్రోత్సాహపరచిన పండిత. బ్ర. శ్రీ. పులిపాక మహానందీశ్వర శాస్త్రిగారికిని- గ్రంథ ప్రదాతలగు బ్ర. శ్రీ. ములుగు సుబ్రహ్మణ్యారాధ్యులవారికిని మా కృతజ్ఞతల నర్పించుచున్నారము.

ఇట్టి దేవాలయాభివృద్ధికై తనుమనోధనముల మిగుల వెచ్చించుచు నక్తందివములు పాటుబడుచున్న రామిశె మల్లయ్యను పర్వతవర్ధనీసమేతుఁడగు పణికెల రామలింగేశ్వరస్వామి- ఇత్తోధిక చిరాయురారోగ్యైశ్వర్య పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి నొసంగి సర్వకాలము రక్షించుగాత.

వరంగల్. ఇట్లు,

30-1-1931 విద్వాన్ ముదిగొండ వీరేశలింగశాస్త్రి.

శైవప్రచారిణీ సంస్కృత విద్యాశాల.

విషయసూచికా.

శ్రీకాళహస్తీశ విలాసే. ప్రథమవిలాసః.

శ్రీకాళహస్తీశ విలాసే-ద్వితీయవిలాసః.

శ్రీశివాభ్యాం నమః

శ్రీకాళహస్తీశ విలాసే

ప్రథమ విలాస ప్రారంభః

శివ స్తుతి.

శ్లో॥ శ్రీకాళహస్తీశ విలాస పుస్తం। సిద్ధం పురస్సన్నుత1దైవతాయే॥
2చండీశ్వరీపాద సమీపదేశే। సింహాసనే సన్నిహితాః పఠంతు॥

పార్వతీ పరమేశ్వరస్తుతి.

శ్లో॥ మాతా చేత్కుపితా3పితా చ శరణం। బాలస్య తా4తస్స చేత్
క్రుద్ధః5స్యాత్ కృపయా సమేత్య శరణం। లోకోభ6పేత్కుక్షిజః
తస్మాన్నేతరౌ యువాం హరిహరౌ। యద్వ్యప్యహం శంకరం
సర్వోత్కృష్టమపైమి తత్రిభవతా। పాల్యః కృపాశాలినా॥

పరశివ స్తుతి.

శ్లో॥ ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ। పురుషం కృష్ణపింగళం॥
ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం। విశ్వరూపం నమామ్యహం॥

బ్రహ్మశబ్ద విచారః

సనకోయం బ్రహ్మశబ్దార్థః। యస్యాపరత్వేన మాన్యత్వముచ్యతే॥ యద్యపి బృహత్వాద్బృంహణత్వాచ్చాత్మైవ బ్రహ్మేత్యుచ్యతే॥ సచాయమాకీటపతంగేభ్యః దేవఋషిభ్యశ్చ ప్రాణభృత్సాత్మత్రిస్యాహ మితి ప్రత్యక్ష సిద్ధత్వేన పరత్వాభావాచ్చ న ప్రకృత నమస్కార విషయతాం ప్రతిపద్యతే॥

1తే 2చా 3కఛాషిశరణో 4తస్య 5స్యాత్కృపేవ

తథాపి యస్మాద్బృంహయతి తస్మాదుచ్యతే బ్రహ్మేతి । మహత్వపర పర్యాయాపరిచ్ఛిన్నమహత్వ బృహత్వ యోగాత్, దేహాది పరిణామ యిత్యత్వరూప బృంహకత్వ యోగాచ్చ, అహమిహైతాస్మిన్ సదనే జానాన ఇతి పరిచ్ఛిన్న తయానుభూయమానాజ్జీవాద్విలక్షణః పరమ పురుషః పరమేశ్వర ఏవ ప్రకరణానుగృహీతయా ధర్మణశ్రుత్యా "అథ కస్మాదుచ్యతే బ్రహ్మేతి" ప్రశ్నోత్తర రూప తయా బృహత్వాది ప్రవృత్తి నిమిత్తాత్ బ్రహ్మపదాదవగమ్యత ఇతి సఏవ సమస్త కార్య ప్రతీయతే ॥

నను కోయం నారాయణఏవ ఉక్తః "నారాయణ పరం బ్రహ్మేతి శ్రుతౌచ । భారతేచ । 'పరమం యో మహత్తేజః । పరమం యో మహత్తపః । పరమం యో మహద్బ్రహ్మ । పరమం యః పరాయణ,, మితి, భాగవతేచ । " బ్రహ్మేతి పరమాత్మేతి భగవా,,నితి శబ్ద్యత ఇతి భగవచ్ఛబ్ద సమానాధికరణ బ్రహ్మ పద ఘటనాచ్చ, విష్ణు పురాణే । "ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః । జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరితః, ఏవమేష మహాశంభో భగవానితి సత్తమం । పరమ బ్రహ్మ భూతస్య వసుదేవస్య నాన్యగః । తద్బ్రహ్మ తత్పరంధామ తద్ధ్యేయం మోక్షకారణం । తదేవ భగవద్వాచ్యం స్వరూపం పరమాత్మనః । వాచకో భగవచ్ఛబ్ద స్తస్యాద్యస్యాక్షయాత్మనః । శబ్దోయం నోపచారేణ హ్యన్యత్ర హ్యుపచారతఇతి । విష్ణు బ్రహ్మ భగవచ్ఛబ్దానాం నారాయణే ముఖ్యత్వావగమాత్ ।

యోగరూఢ మతనిరసనం

నను వేదస్తత్వం తపోబ్రహ్మ । బ్రహ్మాక్షరః ప్రజాపతిరితి నిఘంటు వశాజ్జీవాదావపి బ్రహ్మపదశ్రవణా యోగరూఢత్వ ప్రసక్తిరితి చేత్ న॥

తేషాం నిరతిశయ బృహత్త్వ యోగేన అముఖ్యత్వ కల్పనాత్ । శా
జాద్యైశ్వర్య లేశ యోగేనేశ్వర పద ప్రయోగస్యైవైతస్మి న్నా
రాయణే ముఖ్యం బ్రహ్మపద మన్యత్రాముఖ్య మితి॥ అన్యే "తద్విజి
జ్ఞాసస్వ తద్బ్రహ్మేతి జిజ్ఞాస్య బ్రహ్మ పదం నారాయణే యోగరూ
ఢం । అథకస్మా దుచ్యతే బ్రహ్మ బృహంతో హ్యస్మిన్ గుణా ఇతి పూ
ర్ణగుణత్వా వగమేన గుణపూర్త్యా యోగికత్వాత్ । " తదేవ బ్రహ్మ
పరమం కవీనాం అజస్య నాభావధ్యేకమిః అంతస్సముద్రే మనసా
చరంతం ,, ఇత్యాదినా సముద్రశాయి కమలనాభం తదేవ విదుషాం
మతే బ్రహ్మేతి నారాయణే విప్ర దూర్ధ్యం గ్రాహాత్ జీవాత్మా బ్ర
హ్మపదయోగ్య సత్త్వేపి తస్యాజ్ఞయోగిత్వేన విద్వదుద్ధ్య పేక్ష యాదుర్బ
లత్వాత్ । అసంభావిత భ్రమ మూలాయా ఆర్య ప్రసిద్ధేః ప్రాబల్య
స్యాయవవరాహాది పదేషు సిద్ధత్వాత్ । ఏవం బ్రహ్మపదం విష్ణుముఖ్యా
భిష్ణు నిష్ఠా శేషార్థత్వాత్ భగవత్పదవత్ । ద్వితీయ మతే విష్ణుయో
గయోగత్వా ద్విష్ణు పదవత్ నచాప్రయోజకత్వం శ్రుతి తత్పర్వచన
యాథార్థ్యాత్ ద్వితీయే గుణపూర్త్యసంభవస్య విపక్ష బాధకత్వాద
త్రోచ్యతే॥

యద్యపి బ్రహ్మ పదం భగవత్పదవ దితి దృష్టాంతేన విష్ణుము
ఖ్యత్వేన శ్రుతి పురాణాభ్యాం ప్రతీతం । తథాపితత్రైవ నముఖ్యం
అవయవార్థానుగమస్య స్వపదాదిషు నానార్థానాం సర్వేష్వర్థే
షు స్వర్గాదిష్వభావేన ముఖ్యత్వా నాపకత్వాత్ । నహి గపదం గ
మేర్గోకత్వ ముశాసనాత్ గచ్ఛతీతి గౌరితి ఉత్పత్త్యాదినా సాస్నాదిమ
ద్వ్యక్తావేవ ముఖ్యం భవితు మర్హతి॥ హరిపదం వా అవిద్యాలత్వా
త్యమూహర త్వేన హరతీతి హరిరితి విష్ణోరేవ ముఖ్యం భవతి । వా
న్యాఙ్గత్వ ప్రతిపాదక నిఘంట్వాది విరోధాత్ । అన్యథా నానార్థానాం

చ్ఛేదక ప్రసంగాత్ ।

నన్వీశ్వర పదస్యాపి రాజాదౌ ఐశ్వర్యలేశయోగేనా ప్యుక్త త్వాం నన స్యాదితిచేత్ ॥ నతత్రానుగత శక్యతావచ్ఛేదకస్య ప్రవృత్తి నిమిత్తస్య ఐశ్వర్యస్య సద్భావేన నానార్థత్వాభావాత్ । బ్రహ్మపద వన్నిఘంట్వాదౌ నానార్థత్వేనా ప్రతిపాదనాచ్చ।

ననునిఘంటు వశాత్కథం వేదార్థ నిశ్చయః అస్య పౌరుషే యత్వేన అపౌరుషేయవేదార్థ నిర్ణయే ప్రామాణ్యా భావాదితిచే న్నైవం ॥ పౌరుషేయస్య త్యనాది ప్రయోగ స్మారకత్వేన స్మృతివ త్ప్రమాణత్వాత్ । ఐకమాలభ తేత్యాది వాక్యార్థ నిర్ణయే । అనా ర్య ప్రయోగస్య ప్యుపయోగిత్వ కథనాచ్చ। ననుఖకాది పదేష్వార్య ప్రయోగా భావసతి అనార్య ప్రయోగో నిర్ణాయకః । బ్రహ్మపదేతు యవాది పదవ దార్యప్రయోగో నిర్ణాయక ఇతిచేత్ మైవం ॥ నిఘం టుకారాణాం వ్యాకరణాద్యభి జ్ఞత్వే నార్యత్వాత్తదీయ ప్రయోగస్య జాత్యవాపి సత్వాద్భిన్నవిషయయో రార్యానార్య వ్యవహారయోః ర్విరోధే తత్ర నిర్ణాయకత్ర తథాభావాత్ ।

ఆపేక్షణీయ రాజ శబ్దస్య వ్యాకరణా జీవ్యానామి మ్లేచ్ఛ ప్ర యోగాను సారేణ జాతి పరత్వస్యైవ నిర్ణయాత్ । ననుబ్రహ్మప దే కథమను గత ప్రవృత్తి నిమిత్తాభావ ఇతిచేత్ న ! బ్రహ్మత్వాద్యను మిత్యత్ర వేదేతరకం బ్రహ్మత్వత్ర ప్రణవే బ్రహ్మవాని ఇత్ర తా వత్యస్మాభాదౌ చానుగతస్య శక్యతావచ్ఛేదకస్య వక్తు మశక్యత్వాత్ బృహి బృంహి వృద్ధావితి ధాత్వర్థ భూతాయాః వృద్ధేః బ్రాహ్మణ త్వజాత్యాదా వనుగమా భావేన శక్యతావచ్ఛేద కత్వా సంభవాత్ ॥

తస్మాల్లాఘవా ద్బ్రాహ్మణత్వ జాతేరేవప్రవృత్తి నిమిత్తత్వా చ్చావ యవార్థానా దన్యస్య శబ్దా దప్రతీయమానస్య వా శక్య తా

వచ్ఛేదకత్వే ఆత్మపదసోపపాదావపి తథా వక్తుం శక్యత్వేన నావాన్తరోచ్ఛే దాపత్తేః॥ వస్తుతస్తు అథకస్మాదుచ్యతే బ్రహ్మేతి అథకస్మాదుచ్యతే బ్రహ్మేతి బ్రహ్మపరికరణశ్రేషుప్రోక్తశేషు వాచ్యవాచకయో రభేద సంబంధ మాదాయ పర బ్రహ్మణి పరమేశ్వరే విద్యమానం నిరతిశయ బృహత్త్వం ప్రణవే ఆరోప్య ప్రవర్తమాన బ్రహ్మపదం ప్రణవే ముఖ్యమేవ॥ నహిరజ్జు సర్పే సర్పపదం గౌణం భవతి॥ వస్తుతస్తు అథర్వశిఖోపనిషది దేవాహవై స్వర్గం లోక మగమం తే రుద్ర మపృచ్ఛన్ కో భవానితి సోబ్రవీదహ మేకః ప్రథమ మాసం వర్తామిచ భవిష్యామిచ నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇత్యుపక్రమ్య తే దేవారుద్రం ధ్యాయంతీతి మధ్యే పరామృశ్య తదేతదుపరి చరితమిత్యుపసంహారేణైక వాక్యతయా రుద్రపరత్వ నిర్ణయాత్ ।

తదుపాసనా సాధనత్వేన ప్రాప్తస్య ప్రణవస్య ప్రశంసార్థం బ్రహ్మ భేదమారోప్య తద్వాచక బ్రహ్మపదే ననిర్దేశ ఇతి రుద్రే ముఖ్యం బ్రహ్మపదం । తదభేదారోపాత్ ప్రణవేపి ముఖ్యమేవ । అన్యథా హరిపదమపి భేక శాఖామృగాదౌ న ముఖ్యం స్యాత్ । అనుమానమప్యయుక్తం॥ విష్ణౌ ముఖ్యత్వ సాధనే సిద్ధసాధనాత్ । తత్రైవ ముఖ్యత్వసాధనే హరిపదేవ్యభిచారః । ఏవం యోగరూఢమత మపి నిరస్తం చేతి వేదితవ్యం ।

సిద్ధసాధనావ్యభిచారాదేవ విష్ణావవయవ శక్తి రూపస్య యోగస్య ప్రకృతే గుణవాచక బ్రహ్మపదావయవాభావేన గుణపూర్తి వాచకత్వ రూపయోగికత్వస్యాసంభవేన బ్రహ్మణి యోగరూఢత్వస్యాసిద్ధత్వాత్ ॥

నహిపంకజాగిశే భేక పదే యోగరూఢిః । పంకజపదేనావయవార్థాతిరిక్తార్థ మాదాయ యోగికత్వం కేనాప్యస్వీకృతం॥ నను బృహంతో

హ్యాప్యస్మిన్ గుణాశ్రితి శ్రుతేః కాగతి రితిచేత్ తస్య కల్పితత్వమేవేతి బ్రూమః । అకల్పితత్వేపి ధర్మస్య ప్రమాణాంతర వాచ్యత్వేప్యశక్తి గ్రహ మాత్రేణ యోగితయా తదర్థస్య బృహత్త్వాదేర్వాచ్యస్య శక్యతావచ్ఛేదకత్వాభావాత్ । దృష్టంచ ధర్మస్యాప్రమాణేన ప్రక్రమేకమితి దాక్షిణాత్యేన కృష్ణే. సతి దీర్ఘః ప్రఫలా ఋక్షః కర్కర తీక్ష్ణః కంటకాదీ క్రమేళకః ఫలః ఇత్యాది దేశే వాక్యస్యార్థస్య శక్యతావచ్ఛేదకత్వాభావేన శక్తిగ్రహాసహాకారిత్వం ॥ నతు తత్ర ప్రసిద్ధస్య శక్యతావచ్ఛేదకమపి బ్రహ్మపదేతు నైవమితి చేత్ నపదార్థప్రత్యయు మానస్య బృహత్త్వస్య అన్యస్య బ్రాహ్మణత్వాదేర్వా నా ధర్మస్య శక్యతావచ్ఛేదకతా భవేత్ ॥

పదాది ప్రతీయమానస్య పూర్ణగుణత్వస్యావచ్ఛేదకత్వే ప్రమాణాభావాత్ । తహిం మాయా దేవా స్త్వితిచేన్న । విష్ణుత్వే ప్రకారక ప్రతీతేరభావేన తదవచ్ఛిన్న శక్తేరభావాత్ జ్ఞాన శక్తిః శక్యత్వాదితి న్యాయాత్ ఏతేన నవిష్ణుర్బ్రహ్మ గోన బ్రహ్మేతి కల్పనసూత్రయోరపి బ్రహ్మపదార్థ నిర్ణయత్వం ప్రత్యుక్తం ॥

అభేద పరత్వేనా ప్యుపపత్తేశ్శక్తి గ్రాహకత్వే ప్రమాణాభావాత్ । తదేవ బ్రహ్మపరమం కవీనామితి వచనమాత్రం సాధకం యథాభిషేకాది గుణయుక్తస్య రాజ్ఞః ప్రజా పరిపాలనం పరమో ధర్మ ఇత్యుక్తే పాలనమేవ ధర్మపదస్య ముఖ్యం చోదనాలక్షణం త్వముఖ్యమితి నయుక్తం భవతి ॥

చైత్రః పరమ ధార్మిక ఇతిస్వరూపేణ శ్రేష్ఠత్వేపి చైత్రస్య ధార్మిక పదం [ధార్మిక] యాగాది కర్తృత్వే ముఖ్యం చైత్రే చాముఖ్యమిత్యపి నయుక్తం। అన్యథా పరమపద వైయర్థ్య ప్రసంగాత్ ॥ బ్రహ్మపదస్య సాధారణత్వే హి పరమపదం సార్థకం భవతి। ఏతేన నా

రాయణ పరం బ్రహ్మేతి శ్రుతిః, పరమం యో మహద్బ్రహ్మేతి భార త వచనంచ వ్యాఖ్యాతం । గీతాసుచ నారాయణేన బ్రహ్మణః స్వస్య చ భేదేన నిర్దేశాదపి స్వస్మిన్ బ్రహ్మపదస్య ముఖ్యత్వం నివారితం । ఉ క్తంచ కింతద్బ్రహ్మ కిమధ్యాత్మం కిం కర్మ పురుషోత్తమేత్యాది ప్రశ్నే షు అర్జునేనకృతేషు భగవతోక్తం అక్షరం బ్రహ్మ పరమం బ్రహ్మపదమి త్యర్థః అధియజ్ఞోహమేవేత్యనేన తత్ప్రియది స్వయమేవ పరం బ్ర హ్మాస్యాత్ అహమేవ పరం బ్రహ్మేతి బ్రూయాదధి యజ్ఞోహమేవేతి వత్ తథా నోక్తం । తస్మాదస్యాదేవ పరం బ్రహ్మేతి సిద్ధ్యతే ॥

యద్యేవమపి బ్రహ్మపదస్య విద్వద్రూఢిః శివే బ్రహ్మ విద్యా స్వాధిష్ఠానే ॥ తథాహి శ్వేతాశ్వతరోపనిషదే బ్రహ్మవాదినో వదం తి కిం కారణం బ్రహ్మేతి ప్రశ్నస్యానంతరం యః కారణాని నిఖిలా ని తాని కాలాత్మ యుక్తాన్యధితిష్ఠత్యేక ఇతి సఈశానస్స ఏకో రుద్రః శివ ఏవ కేవల ఇత్యాది వాక్యైర్బ్రహ్మవిద్యారంభే రుద్రే బ్రహ్మ పద ప్ర యోగ వ్యవహార యోగ రవగమాత్ । ప్రబలాచ బ్రహ్మవిద్యా రూఢిః విద్వద్రూఢ్యపేక్షయా ఏషాం శ్రేష్ఠత్వాత్ । తథాచ స్మృతిః విద్వ త్సుకృతబుద్ధయః కృతబుద్ధిషు కర్తారః కర్తృషు బ్రహ్మవాదిన ఇతి తస్మాద్బ్రహ్మపదం శివేఏవ ముఖ్యం సంభవతి । నానార్థత్వాత్ । గ వాది పదవత్ నచాప్రయోజకో హేతుః ఏకత్ర ముఖ్యత్వే నానార్థే షు పరిగణనానుపపత్తేః అనుగతస్య శక్యతావచ్ఛేదకస్యాసంభవాచ్చేత్యత స్మాత్పరమ పురుష ఇతమీశ్వర ఏవ పరబ్రహ్మ బ్రహ్మవేదినామితి సిద్ధం ॥

జగజ్జన్మాది కారణత్వ విమర్శః

నను పృథివ్యాం శివస్యైకస్య పరబ్రహ్మత్వం తల్లక్షణత్వేన వే దాంత శాస్త్రే ప్రసిద్ధస్య జగజ్జన్మాది కారణత్వస్య నారాయణే కనిష్ఠ త్వాత్ తథాచ నారాయణోపనిషది శ్రూయతే। ఏకోహవై నారాయణ

ణ ఆసీత్ న బ్రహ్మా నేశాన ఇమేద్యావా ఇత్యాదినా సృష్టేః పూర్వం నారాయణస్య విద్యమానత్వాత్ । యతోవా ఇమాని భూతాని జాయన్తే । తదేవ సౌమ్యేద మగ్ర ఆసీత్ ఆత్మావా ఇద మేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ । ఇత్యాదయ స్సామాన్యాకారేణ నారాయణమేవ ప్రతి పాదయంతి। పశునా యజేతేత్యాగస్య వపాయా మేదస ఇత్యాదా సామాన్య విశేషయో రేక వాక్యత్వస్య ఛాగోవా మంత్రవర్ణాదితి న్యాయసిద్ధత్వాత్ । నారాయణాద్బ్రహ్మాజాయత ఇత్యాది నా బ్రహ్మాదేరపి తత ఏవోత్పత్తి శ్రవణాచ్చ । యదాపి యదా తమస్తన్న దివానరాత్రి ర్నసన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః ఏక ఏవరుద్రో నద్వితీయా యతస్థే కారణంతు ధ్యేయ స్సర్వైశ్వర్యసంపన్న స్సర్వేశ్వర శ్శంభు రిత్యాదినా శివస్యాపి సృష్టేః పూర్వం విద్య మానత్వమవగమ్యతే । తథాపి నారాయణాద్రుద్రో జాయత ఇత్యాదినా రుద్రోత్పత్తి శ్రవణాత్ కారణ పరాణాం శంభు శివ రుద్రాది శబ్దానాం నారాయణ పరత్వమేవ యుక్తం । అనేక శ్రుతిభిః సర్వదేవ జనకత్వేన కారణాదిభిః శబ్దైః ప్రమాణత్వాత్ ॥ ఋగ్వేదే॥ ఆతేపిత్రు మరుతాంసుమ్న మేతు మాన స్సూర్యస్య సందృశో యుయోధా ॥ అథర్వణవేదే॥శంభో బ్రహ్మా విష్ణు రుద్రేంద్రాస్సం ప్రసూయంతే నకారణ మితి సంబ్రహ్మా విష్ణు రుద్రేంద్రాస్సం ప్రసూయంతే సర్వాణి చేంద్రియాణి సహభూతైర్నకారణం కారణం తుధ్యేయః సర్వైశ్వర్య సంపన్న స్సర్వేశ్వరశ్శంభురాకాశమధ్యగోవ్యయ ఇతి । ధృవోసి ధృవోస్మీతిచ అథర్వణవేద పరి సమాప్తి రాద్ధాంత కృత్వా శంభోర్మహేశ్వరాదేవ బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రాదీనాం జన్మశ్రూయతే ॥

సమ్బ్రహ్మా విష్ణురుద్రేంద్రా స్సంప్రసూయంత ఇతవిష్ణోరప్యుత్పత్తిశ్రూయత ఇతిచేన్న అజాయమానో బహుధా జాయత ఇతి తస్యైవ

కారపరత్వాత్ గీతాసుచస్పష్ట వాక్యం। అహంసర్వస్య ప్రభవో మత్తస్స
ర్వం ప్రవర్తతే॥ అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమితి
చ ॥ విష్ణుపురాణేచ ॥

శ్లో॥ ప్రజాస్ససర్జ భగవాన్ బ్రహ్మనారాయణాత్మకః। ప్రజాపతి
పతి దేవో యథాతస్మై నిశామయ। బ్రహ్మ నారాయణాఖ్యాహా క
ల్పాదౌ భగవాన్ యథా। ససర్జ సర్వభూతాని తదాచక్ష్వ మహా
మునే॥ ఉత్తర రామాయణేచ। సవై నారాయణో దేవ। శ్శంఖచక్ర
గదాధరః। విధాతాచైవ భూతానాం। సంహర్తా చతథైవచ। య
స్యకార్యం భవో బ్రహ్మపితామహ పితామహః। కైలాస నిలయ శ్రీ
మాన్। భవశ్చ క్రోధనం భవ ఇతి తస్మాత్ శ్రుతి స్మృతీతి హాసపు
రాణైరుప బృంహిత నారాయణోప నిషద్వాక్యేన నారాయణస్య జగ
జ్జన్మాది కారణత్వం ప్రతీతమితి జగజ్జన్మాది కారణత్వ రూపలక్షణ ప్ర
త్వాత్తదపి వేదాంత వేద్యం పరబ్రహ్మేతి చేత్సత్య బ్రూమః।

యద్యపి విష్ణో జగత్కారణత్వం శ్రుత్యాపి సిద్ధం। తథాపి నత
ద్బ్రహ్మ లక్షణం॥ సూక్ష్మభూత సృష్ట్యనంతరం దేవాది సృష్టేః పూ
ర్వం తస్యశ్రుతత్వాత్ ॥ తథాంచ విష్ణుపురాణే॥ ఆపోనారా ఇతి ప్రో
క్తా। ఆపోవై నరసూనవః। అయనం తస్యతాః పూర్వం। తేననారాయ
ణస్స్మృతః। తోయాంతస్సమహింజ్ఞాత్వా। జగత్కార్యణ పరిభుః। అ
నుమానా తదుద్ధారం। కర్తుకామ ప్రజాపతిః॥

నచాపో నారా ఇత్యాది వాక్యం జలసృష్టి పూర్వం నారా
యణః కర్తృణాం సృష్టిం ప్రతిపాదయితుం శక్నోతి॥ తథాశ్రుతత్వా
త్ తథాహరి వంశే। విష్ణుః స్వయంభూర్భగవాన్। సిసృక్షుర్వివి
ధాః ప్రజాః। అప ఏవససర్జాదౌ। తాసువీర్యమపాసృజత్। తదండమ
భవద్ధైమం। సహస్రాంశుసమప్రభం। ఇత్యాపో నారాయణా ఇతిచ

శివస్యతు సూక్ష్మభూత సృష్టేః కర్తృత్వం ప్రతీయతే ॥ తథాహి శ్వేతాశ్వతరే ॥ యదాతమస్తన్నదివా న రాత్రిర్న సన్నచాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞాచ తస్మాత్ప్రసృతా పురాణీతి । అతః నసన్నచాసన్నితి వ్యక్తావ్యక్తోభయ ప్రపంచాభావం ప్రతిపాద్య తస్మిన్కాలే శివస్యైవ విద్యమానత్వేన కారణత్వముక్త్వా ఏవకారేణాన్య కారణత్వం నిషిధ్య కేవల పదేన సమానాభ్యధిక రాహిత్యముక్తం ।

అనాది ప్రజ్ఞా ప్రేరకత్వం చోక్తం హరివంశే ॥ అవ్యక్తం కారణం యత్తు । నిత్యం సదసదాత్మకం । ప్రధానం పురుషం తస్మాన్నిర్మమే విశ్వమీశ్వరః । తం వై విద్ధి మహారాజన్ । బ్రహ్మాణమమితౌజసం । స్రష్టారం సర్వభూతానాం । నారాయణ పరాయణం । అహంకారస్తు మహతస్తస్మాద్భూతాని జజ్ఞిరే । భూతసర్గస్తు భూతేభ్య ఇతి సర్గస్సనాతనః ॥ ఇత్యస్యాం సృష్టౌ కర్తురీశ్వర పదార్థస్య నారాయణపరాయణశబ్దేన నారాయణాద్భేద ఏవావగమ్యతే ॥

నారాయణో బ్రహ్మ ప్రతిసృష్టి సమాసమారభ్యయోగాత్ । కర్మధారయేతు విశేషణస్య పూర్వనిపాత ప్రసంగాత్ । అస్మిన్నధ్యాయే ఉత్తరగ్రంథ సందర్భాత్ । అత ఏవనసన్నచాసదిత్యాది నారాయణకర్తృక అవాంతర సృష్టి ప్రతిపాదనాన్నారాయణోపనిషద్వాక్యమవాంతర సృష్టిపరం । శివ ఏవ కేవల ఇతి వాక్యంతు సనాతన సృష్టిపరమితి విభాగః । నచన బ్రహ్మనేశాన ఇతి వాక్య విరోధః । తస్యైవ తార రుద్రాభావ పరత్వాత్ । విష్ణుపురాణేచ । తతస్స్వత్పరమం బ్రహ్మ పరమాత్మా జగన్మయః । సర్వగస్సర్వభూతేశస్సర్వాత్మా పరమేశ్వరః ॥ ప్రధానం పురుషంచాపి ప్రవిశ్యాత్మేచ్ఛయా హరిః । క్షోభయామాస సంప్రాప్తే । సర్గకాలే వ్యయావ్యయౌ ॥ ప్రధానత్త్వం సముద్భూతంచ వి

ష్ణోరుక్తం ॥ యథాసన్నిధి మాత్రేణ గంధః క్షోభాయజాయతే । మనసా నోపకర్తృత్వాత్ । తథాసౌ పరమేశ్వరః । స ఏవ క్షోభకో బ్రహ్మన్ । క్షోభ్యశ్చ పురుషోత్తమః । ససంకోచ వికాసాభ్యాం। ప్రధానత్వేపి చస్థితః । వికారాంశత్వ రూపైశ్చ ; బ్రహ్మరూపాది భిస్సదా। అవ్యక్తరూపంచతథా । విష్ణుస్సర్వేశ్వరః స్మృతః ॥

అత్రపరమేశ్వర శబ్దార్థస్య గంధ దృష్టాంతేన నిర్వికారస్యైవ క్షోభకత్వ కథనాత్ । పురుషోత్తమ శబ్దస్యార్థస్య సంకోచవికాసాది వికారేణ క్షోభ్యత్వకథనాన్నతయో ర్విరుద్ధధర్మయోరభేదః॥ విష్ణోః ప్రకృతిత్వ మాదిత్య పురాణే ప్యుక్తం ఈశ్వరేణ ॥ నావయో ర్విద్యతే భేదో । మద్భక్తస్త్వం నసంశయః । త్వన్మయం మన్మయం సర్వం। అవ్యక్తం పురుషాత్మకం । జ్ఞాతా,రం జ్ఞానరూపస్త్వం । మంతా వాంత్వంమతి ర్హరే । ప్రకృతిస్త్వం సురశ్రేష్ఠ పురుషోహం నసంశయః । త్వమేవ మాతా విశ్వస్య పితాహం పరమార్థతః । ఇతి హరివంశే విష్ణుపురాణాద్యు పబృంహిత పరిణామి కారణత్వ ప్రతిపాదక శ్వేతాశ్వ తరవాక్యే నశివస్య పరమకారణత్వ ప్రతిపాదనాత్ । స ఏవ జగజ్జన్మాది కారణం ॥

* విధి హరి కాలాగ్ని రుద్ర జన్మవిచారః. *

అథర్వ్వ శిరసి చ । ప్రాణమపి సహకారణైః । ధ్యానాదౌ తు పరమాత్మని । సంప్ర స్థాప్య ధ్యాయీత తేజా నంధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మావిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । అకారణం కారణాంతు ధ్యేయః సర్వైశ్వర్య సం పన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురాకాశ మధ్యేధ్యేయ ఇతీశ్వరస్య బ్రహ్మాది ముత్పత్తిక పదార్థాంతరం అకారణ ఇతి నిరూపణా దవి శేషేణ పరమకారణత్వ నిషేధావగమాత్ । కారణంతు ధ్యేయ ఇతి తు శబ్దేన పూర్వ వైలక్షణ్యం ప్రతిపాద్య శంభోః పరమకారణత్వాభిధానాత్ విష్ణూత్పత్తి రవశ్యాంగీకరణీయా ॥

సర్వధర్మ నారాయణ శృంగ్యో శ్చైకనారాయణయోః స్వశాఖా ద్బ్రహ్మా రుద్రోత్పత్తిః ప్రతిపాదితా కథ ముభయోరన్యత్వం తయోరైక్యబోధా త్ । యస్తు వికల్ప సంభవేనా విరోధస్య కల్పభేదేన వ్యవస్థాపనే తత్ర తత్త్వ వ్యవస్థాయా అసంభవేనాద్వైతి మతప్రవేశేన నిర్విశేష బ్రహ్మ పరతత్త్వ వ్యవస్థా ప్రసంగాదితి చేన్ । నైవం॥ సంహారకర్తృ రుద్రస్యై వ నారాయణా దనంతర ముత్పత్తిశ్రవణాత్తదుక్తం । విష్ణుపురాణే । అ నః కాలాగ్ని రుద్రో సౌభూత్వా సర్వహరోహరః । శేషాహి శ్వాస సంభూ తైః పాతాళాని దహత్యధః ॥ వామనేచ । తమోమయస్తథా వాస్య సముద్భూతః త్రినేత్రచ్ఛటః । శూలపాణిః కపాలీచ । హ్యక్షమాలాం నిద ర్శయన్ । ఉత్తరరామాయణేచ । కైలాస నిలయః శ్రీమాన్ । భవశ్చ క్రోధ సంభవ ఇతి ॥

భారతే శివప్రకరణే అనుశాసనికే । సోస్యసృజత్ క్షితాదౌ । ద్వి తీయం లోకసంభవం । వామపార్శ్వాత్తథా విష్ణుం । లోకరక్షార్థ మీశ్వరః । శ్రామ్యతశ్చ తథా రుద్రమితి । అనుశాసనిక ప్రాయః । శ్రా ంతస్య బ్రహ్మణో లలాటస్వేదాత్ విష్ణుః రుద్రాణాం త్రయాణామ ః శేషేణ స్వప్రకాశ్వపాగమాత్ రుద్రోత్పత్తేః కాలాగ్ని రుద్ర కరత్వా త్తే ॥ అకారణమితి నిషేధేన త్రయాణామపి కారణత్వ నిషేధాత్ ॥ స్థైర్యత్వా ప్రతిపాదకేన తత్రైవ త్రితయభిన్నస్య శంభో సామా రత్వా విధానాత్ విష్ణోరుత్పత్తే గ్రంథాంతర వంద్యోకల్పనస్య పరమ కారణ త్వాభిమత్వా త్సంభావే తస్యాభ్యయోగాత్ । శివాది పదానాం కా రణం వాచకానాం విష్ణుపరత్వాదయుక్తం॥

పశుపాశ్చ గన్యా యే నైవ సదాత్మాది పదానాం నారాయణాది పదానామపి శివపరత్వావ్యక్తుం శక్యత్వాత్ ॥ తదుక్తం కైవల్యోపని షది ॥ సఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలాగ్నిస్స చంద్రమా ఇతి । పురాణేష

పరమాత్మైవ సర్వేషా । మాధారః పరమేశ్వరః । విష్ణునామాసవే దేషు । వేదాంతేషు చగీయతే॥ విష్ణోర్నామాని యస్యాసౌ విష్ణునామా। దుష్టారః కాంచనాభ్యయః చిత్రికావహ్ని సంజ్ఞ ఇత్యాదివత్ నారాయణోప నిష త్సమానార్థకం అథర్వోప నిషద్వాక్యంచ పూర్వ వాచి ఉదాహృతం ద్రష్టవ్యం ॥

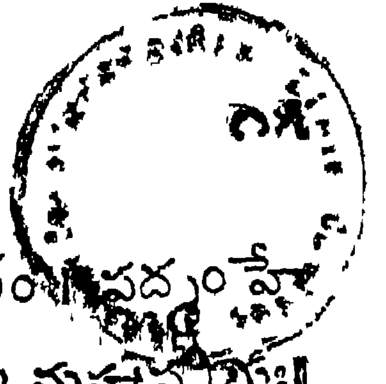
కించ ॥ యస్సర్వాన్ లోకాన్ సంభక్షయతి ॥ అజస్రం సృజతి పాపయతి నాశయత్యాన్మకుచ్యతే మహేశ్వర ఇతి ప్రయోగశ్చ విష్ణుజగదాది కారణాభిన్నః ఈశ్వరాభిన్నత్వాత్ బ్రహ్మాదివత్ ॥ నచాభాసమాన యోగ త్వేనాత్వం, పూర్వోక్త శృత్యాది విరోధాత్ । తస్మాజ్జగజ్జన్మాది కారణత్వస్య బ్రహ్మ లక్షణస్య పరమేశ్వరే పరిశిష్టత్వాత్ త్పర బ్రహ్మత్వం సుప్రతిష్ఠితం ॥

నచమాస్తు రుద్రస్య విష్ణో రుత్పత్తిః బ్రహ్మణా స్వలలాటాదుత్పత్తిశ్రవణాత్ ॥ తథాచ విష్ణుపురాణే । ప్రాదురాసీత్ప్రభోరంకే । కుమారో నీలలోహితః । రురోద సుస్వరం సోథ ప్రాద్రవద్ద్విజసత్తమ । కిం రోదిషీతి తం బ్రహ్మా । రుదంతం ప్రత్యువాచసః । నామదేహీతి తంసోథ ప్రత్యువాచ ప్రజాపతిం । రుద్రస్త్వం దేవ నామ్నాసి మారోదీః ధైర్యమావహ । తతోన్యాని దదౌ తస్మై । సప్తనామాని సప్రభుః । స్థానాని చైషామష్టానాం పత్నీః పుత్రాంశ్చవై ప్రభుః । భవంశర్వ మథేశానం తథా పశుపతిం ద్విజ । భీమముగ్రం మహాదేవమువాచ సపితామహః ॥ చక్రేనామాన్యథైతాని । స్థానాన్యేషాంచకారసః ॥ సూర్యో జలం మహీ వాయుర్వహ్ని రాకాశమేవచ । దీక్షితో బ్రాహ్మణస్సోమ ఇత్యేతాస్తనవః క్రమాత్ ॥ సుబాలోపనిషది ॥ లలాటాద్రుద్రోజాయతే నామమే కురునామా కరోదితిచ ॥ నను బ్రహ్మణో స్వలలాటాద్రుద్రోత్పత్తి స్స్యాద్యది। నారాయణా ద్రుద్రో జాయత ఇతి శ్రుతి వి

రోధః । నచకల్పభేదేనావిరోధః నారాయణస్య పరబ్రహ్మ భావత్వేన తస్మాదేవ సర్వోత్పత్తే ర్వక్తవ్యత్వాదితి చేన్న । బ్రహ్మణోపి నారాయణా దేవోత్పన్నత్వేన । ఆకాశాద్వాయురిత్యాది చతుర్ముఖ రూపాధిష్ఠానే వ రుద్రోత్పత్తిః । పరత్వేనా విరోధాత్ । ఉక్తంచోత్తర రామాయణే । బ్రహ్మవాక్యం ॥ సంక్షిప్య చపురాలోకాన్ మాయయా స్వయమేవహి । ఏకోర్ణవే శయానంమాంత్వం వై పూర్వమజీజన । పద్మేదివ్యేర్కసంకాశేనాభ్యాముత్పాద్య మామపి । ప్రాజాపత్యం త్వయా కర్మసర్వం మయినివేశిత౦ । తత్వం త్రయాణాంలోకానామధికర్తా స్వయం ప్రభురితిచ । తస్మాత్సర్వకారణస్య నారాయణస్య నాభికమలోత్పన్నాద్బ్రహ్మణస్సకాశాద్రుద్రోత్పత్తిః కథం? తస్య పరబ్రహ్మత్వమితి ప్రాప్తేబ్రూమః ।

చతుర్ముఖస్య నారాయణాదుత్పత్తౌ సత్యామే వైతత్సర్వముపపద్యతే । తదేవతు నాస్తి తస్యాపిబ్రహ్మణః రుద్రదేవోత్పత్తి శ్రవణాత్ ॥ తథాచ శ్వేతాశ్వతరే ॥ యో దేవానాం ప్రభవశ్చోద్భవశ్చ విశ్వాధికో రుద్రోమహర్షిః హిరణ్యగర్భం జనయామాసపూర్వం సనోదేవశ్శుభయా స్మృత్యాసంయునక్తు । తైత్తిరీయేచ । యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధికో రుద్రోమహర్షిః । హిరణ్యగర్భం పశ్యతజాయమానం సనో దేవశ్శుభయా స్మృత్యాసంయునక్తు । యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిత్ । ఇత్యాది ॥

నను చతుర్ముఖస్య నారాయణ నాభికమలోత్పన్నత్వం శ్రుతం తత్కథముపపద్యత ఇతిచేత్ । రుద్రాదుత్పన్నస్య బ్రహ్మణో నారాయణ దేహం ప్రవిశ్య నాభిమార్గేణ బహిర్గమనపరత్వేన నారాయణస్తుతి పరత్వాత్ ॥ తథా చోత్తర రామాయణే । రామవాక్యం ॥ విష్ణుసుప్తే తథా బ్రహ్మా వివేశ జఠరంతత౦ । బహుపోతుంతుతం జ్ఞాత్వా

మహాయోగీ సమావిశత్ ॥ నాభ్యాం విష్ణోస్సముద్భూతం పద్మం హేమ
ము విభూషితం । సతు నిర్గత్య వైబ్రహ్మా యోగీభూత్వా మహాప్రభుః॥
సిసృక్షుః కృత్స్నశం వాయుం । వర్ణాత్ సంహారకాల పునర్వ్యయాం
భువా ముక్తౌ । రావోవై వికృతస్తథా । తేనశబ్దేన సంప్రాప్తౌ । హ
రౌ దైత్యౌ హరిణా సహ । అథచక్రప్రహారేణ । సాధితౌ మధుకైటభౌ వితి॥

అథవిష్ణు శరీర ప్రవేశ నిర్గమన యో ర్బ్రహ్మ ప్రాణాయ వి
ష్ణునా సహ రుద్రాగమనస్యచ । త్వాంవై పూర్వమజీజన ఇతిచత్ స్తుతి
పరత్వేనార్థ వాదిత్వం యుక్తం ॥ ధర్మోపదేశ ప్రకరణత్వాత్తేనై వ ప్ర
త్యవాయో క్తేశ్చ ॥ వేదపాదస్తవే జైమిని వాక్యంచ॥తన్న మామి మ
హాదేవం । యస్మిన్యోగాదిదం జగత్ । కల్పాదౌ భగవాన్ ధాతా।
యథాపూర్వ మకల్పయత్ । హరంసురనియం తారం పరం తమహా
మానతః । యదాజ్ఞయా జగత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థితః । ఏవంచ
బ్రహ్మణస్స కాశాద్రుద్రోత్పత్తి రవతార పరా । తత్ప్రసాదాత్తుష్టస్య పర
మేశ్వరస్య చతుర్ముఖ యాచ నాపరి పూరణాయ వరదాన ప్రయుక్త
త్వేన ప్రాదుర్భావ రూపత్వాత్ !

తథా చాదిత్య పురాణే । పంచవింశాధ్యాయే చతుర్ముఖ వా
క్యం ॥ త్వామేవ పుత్రమిచ్ఛామి । త్వయా వాసదృశం సుతం । త్వన్మా
యామోహితః । శంభోన వేద్మిత్వాం పరం శివం । ఈశ్వరఉవాచ ।
అహమంశేన భవితా । పుత్రస్తవ పితామహ । జానం మద్విషయం తే
ప్యం । భవిష్యతి తవానఘ । ఏవం యోగీశ్వరశ్శార్ఙ్గి । మమైవాంశో
న సంశయః । సహాయత్వేన భవితా । మయా దేశాత్త్వానఘ ॥ త
స్మాచ్ఛ్వేతాశ్వతరైతరేయ వాక్యాభ్యాం చతుర్ముఖస్య రుద్ర
దుత్పత్త్యవగమాత్ । తద్విరుద్ధానాం నారాయణ నాభి ప్రభవత్వ
ప్రతిపాదకానాం పురాణానాం విరోధాధికరణ న్యాయేన బాధ్యత్వా

త్ । నారాయణోపనిషద్వ్యాఖ్యానాం భావాంతర సృష్ట విషయత్వే నోపపాదితత్వాత్ । నారాయణా చ్చతుర్ముఖోత్పత్తేశ్చ ప్రళయ స్థిమరూపత్వేన రామాయణ కూర్మపురాణాద్యవగతత్వేన స్తుతి రూపత్వాత్ । రుద్రస్య చ బ్రహ్మలలాటోద్భూతేశ్వర దాన ప్రయుక్తత్వేన ప్రాదుర్భావరూపత్వాత్ । లలాటాద్రుద్రోజాయత ఇత్యత్ర స్వాంగోత్పత్తి ప్రతీతి వద ధర్వాణ భారత వాక్యయోః స్వాతంత్ర్యోత్పత్తి శ్రవణాభావాత్ । ప్రత్యుత సృజ్యత్వేన పారతంత్ర్య ప్రతీతేః నానుమేకుర్వతి రుద్రాజ్ఞా పురస్సరమేవ నామాకరోదితి చతుర్ముఖేన నామకరణాచ్చ తస్య కాలాగ్ని రుద్రత్వేన పరమ కారణత్వప్రత్యభిజ్ఞా భిన్నత్వ ప్రతిపాదనాత్ ।

ఇత్యభిధ్యాయతో నాసావివరాత్సహసానఘః వరాహతోకో నిరగాదంగుష్ఠ పరిమాణకః ఇతి భాగవత వచనేన చతుర్ముఖస్య నాసికయా నారాయణోత్పత్తి శ్రవణాత్ । వామన పురాణేచ । నమేస్తి మాతా నపితా తథైవ । నిరాశ్రితోహం గిరిశృంగవాసీ । సుతాం ప్రతీచ్ఛామిత వాద్రిరాజ । ధర్మేణ దత్తాం భవతా చిరాయ । ఇతీశ్వర వాక్యశ్చ చతుర్ముఖాత్ రుద్రోత్పత్తిః అత ఏవ రుద్రోన పరంబ్రహ్మ నారాయణసృజ్యత్వాత్ అస్మదాది వదిత్యనుమానమపి నిరస్తం ।

శివస్య పరతత్వరూపత్వే రుద్ర; పదవ్యర్థ స్యాగ్ని దేవతాత్మనః పరబ్రహ్మత్వాభావేపి సిద్ధ సాధనాత్ । తదాత్మానం సృజామ్యహమితి గీతావాక్యాత్ । సృజ్యత్వేనస్వాత్మన్యేవ వ్యభిచారాత్ । నచాత్మశబ్దో దేహపరః జీవ నామపి నిత్యత్వేన స్వస్యైవ సృజ్యత్వాత్ । నచవిశిష్టం సృజ్యం స్వస్మిన్న పిసమానత్వాత్ । హేత్వోరాద్యభాగస్యైయర్థ్యాదేవమేవ ప్రతియోగ సంభవాత్ తస్మాద్వ్యక్తా స్యైకో భయ ప్రళంచ జిహ్మాదిపరమ కారణం బ్రహ్మ విష్ణ్వాది జనకం పరం

బ్రహ్మ పరమేశ్వరాః గంగాధర స్సర్వాధిక ఇతిసిద్ధం॥

గంగాధరత్వ విచారః

అథకథం మహేశ్వరస్య గంగాధరస్య సర్వాధి కత్వం। గంగాయాః విష్ణు పాదోద్గ తత్వేవ తద్ధారణస్య విష్ణుపాదోదక ధారణత్వేన విష్ణ్వాధిక్యా పాదకత్వాత్। తథా భాగవతే। యత్పాదనిస్సృత సరిత్ప్రవరోదకేన। తీర్థేన మూర్ధ్ని విధృతేన శివశ్శివోభూత్॥ పునశ్చ విష్ణు తత్పాద సలిలం యథేశః। పునశ్చ పురాణే గంగాం ప్రస్తుత్య॥ తత్రః ప్రవహతి బ్రహ్మ స్స్వైపాపహరా సరిత్। గంగా దేవాంగనాంగానామనులేపన పింజరా। విష్ణుపాద వినిష్క్రాంతా। పావయిత్వేందు మండలం। సమంతా ద్బ్రహ్మణః పుర్యాం గంగా పతతి వై దివః। వామపాదాంబుజాంగుష్ఠ। నఖస్రోతో వినిర్గతాం। విష్ణోశ్చ బిభృ యాత్। భక్త్యా శిరసావహ్నిశం శివః॥ అన్యానివచ నాన్యత్రార్థే ద్రష్టవ్యాని॥ ప్రయోగశ్చ॥ శివః విష్ణ్వపేక్షయాధికో నభవతి। తత్పాదోదక ధారిత్వాత్ యోయత్పాదోదక ధారీ తదపేక్షయా సాధికో నభవతి। యథా గురు పాదోదక ధారీ శిష్య। నచాప్రయోజకో హేతుః। భక్త్యా పాదోదకధారణస్య నైచ్యజ్ఞాపకత్వాదితి॥

అత్రోచ్యతే గంగాయాః విష్ణు పాదోద్భవత్వేపి శివస్య తద్ధారకత్వేపి తద్ధారణస్య స్వభక్తానుగ్రహ హేతుత్వే, ననైచ్యాపాదకత్వాత్। నహి క్షీరసాగర కన్యకాయాః లక్ష్మ్యా వక్షస్థలే నిరంతర ధారీతి లక్ష్మీధరో నారాయణ స్సాగరాపేక్షయా లక్ష్మ్యపేక్షయావా న్యూనో భవేత్। కింత్వాధిక్య ప్రమాణ సద్భావా దధిక ఏవ॥

రామాయణే బాలకాండే॥ దేవ దేవే గతేతస్మిన్ సోప్యంగుష్ఠాగ్రని పీడితాం। కృత్వా వసుమతీం రామ స్సంవత్సర ముపాసతః॥ అథ సంవత్సరే పూర్ణే సర్వలోక నమస్కృతః। ఉమా పతిః పశుపతి। రా

జాన మిద మబ్రవీత్ । స్మృతో ఽ హం తే నరశ్రేష్ఠ । కరిష్యామి తవ ప్రియం । శిరసా ధారయిష్యామి । శైలరాజసుతా మహం । ఇత్యాది వచనైర్భగీరథతపసా ప్రీతేన పరబ్రహ్మణా పరమకారుణికేన అనంతకల్యాణగుణాకరేణ భగవతా పరమేశ్వరేణ భగీరథానుగ్రహాయ శిరసా గంగాయా ధారణేనాపి నాధిక్యహానిః॥

అపిచ తత్రైవ శ్రూయతే శివాధిక్యం ॥ గంగాయాః పతనం రాజన్ పృథివీ న సహిష్యతి । తాం వై ధారయితుం వీర నాన్యం పశ్యామి శూలినః ॥ తత్రైవ బ్రహ్మవాక్యం । రక్ష సర్వానిమాన్ లోకాన్ త్రిలోకాన్ కర్తు మర్హసి । దేవానాంచ వచశ్శ్రుత్వా సర్వలోకమహేశ్వరః । బాఢ మిత్యబ్రవీత్సర్వాన్ । పునశ్చేద మువాచహ ॥ కించ సర్వలోకనమస్కృతః పశుపతిశ్చేతిచ శ్రుతిశ్చ ॥ యస్మై నమస్తచ్ఛిరః । యస్మై నమస్తస్మై త్వా జుష్టమితి । ఏతావంతో వై పశవో ద్విపాదశ్చతుష్పాదశ్చ తస్మాద్రుద్రః పశూనా మధిపతిః ॥ సర్వలోకమహేశ్వరత్వంచ అథర్వణోపనిషది ॥ నిరుక్తం ॥ య స్సర్వాన్ లోకాన్ సంభక్షు స్స భక్షయతి । అజస్రం సృజతి వాసయతి వా । తస్మాదుచ్యతే మహేశ్వర ఇతి అతః ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేదితి ॥ తౌతు మేధావినౌ దృష్ట్వా । వేదేషు పరినిష్ఠితౌ । వేదోపబృంహణార్థాయ తావగ్రాహయత ప్రభు రితి రామాయణస్య వేదోపబృంహణార్థత్వాత్ । ఉదాహృత రామాయణవాక్యనిష్ఠానాం శర్వమహేశ్వర సర్వలోకనమస్కృత పశుపతి శబ్దానాం రుద్రైకవిషయాణాం వేదనిష్ఠ తత్తత్పదార్థోపబృంహణార్థత్వేన ప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వాత్ । తత్తదుపక్రమాది విరోధాచ్చ న దేవతాంతర పరత్వేన నయనం యుక్తం॥

గంగాయా అతిశయిత పావనత్వంచ మహేశ్వర సంబంధాదే

న మిత్యుక్తం । తత్రైవ॥ తే తత్ర ఋషిగంధర్వా వసుధాతల వాసి
నః । భవాంగ పతితం తోయం । పవిత్రమితి పస్పృశు రితి విష్ణు పురా
ణేచ । శంభో ర్జటాకలాపాచ్చ వినిష్క్రాంతాస్థి శర్కరాన్ । ప్లావయి
త్వా దివం నిన్యే యా పాపాన్ సగరాత్మజాన్ ॥ వస్తుతస్తు గంగా నవి
ష్ణుపదోద్భూతా ॥ కింతు హిమవదుత్పన్నా ॥ తథాచ రామాయణేరా
మవాక్యం ॥ దుహితా శైలరాజస్య జ్యేష్ఠా యా వక్తు మర్హసి త్రి
ధా హేతునా కేన ప్లావయే ల్లోకపావనీ। కథం గంగా త్రిపథగా వి
శ్రుతా సరిదుత్తమా । త్రిషు లోకేషు ధర్మజ్ఞ । కర్మభిః కైస్సమ
న్వితా । తథా బ్రువంతి కాకుత్స్థ ఇత్యాది॥ తత్వ భుత్సు ప్రేరణే బ్రహ్మ
వాక్యంచ ॥ ఇయం హైమవతీ గంగా జ్యేష్ఠా హిమవత స్సుతా ॥ వై
తేయ వాక్యం ॥ గంగా హిమవతో జ్యేష్ఠా । దుహితా పురుషర్షభ । త
స్యాం కురు మహాబాహో పితౄణాం సలిలక్రియాం ॥

ననువిష్ణు పురాణ భాగవతవచనైర్విష్ణుపాదోద్భవత్వం గంగా
యాః ప్రతీతమితి చేత్ । విష్ణుపాదశబ్దేన ధ్రువలోకా ద్యుపరిలోకా ను
పరిలోక స్యైవ వివక్షితత్వాత్ । తథాచ తస్మిన్నేవ ప్రకరణే పూర్వ
వాక్యం ॥ యావన్మాత్రే ప్రదేశేతు మైత్రేయావస్థితో ధ్రువః । క్షయ
మాయాంతి తావత్తు భూమే రాభూత సంప్లవాత్ । ఊర్ధ్వోత్తర మృషి
భ్యస్తు ధ్రువో యత్ర వ్యవస్థితః । ఏతద్విష్ణుపదం దివ్యం తృతీయం వ్యో
మ్ని భాస్వరం ॥ అపుణ్యా పుణ్యో పరమే క్షీణాపాప ప్రహేతవః । యత్ర గ
త్వా న శోచంతి తద్విష్ణోః పరమం పద మిత్యాదినా అస్య ప్రకరణస్య
భూరాదిలోక ప్రతిపాదన పరత్వాత్ । ధ్రువా ద్యుపరిలోక ముక్త
వచనాభ్యాం వర్ణయిత్వా తాభ్యామన్యైశ్చ వచనై స్తస్యైవ లోకస్య
విష్ణుపదత్వేన ప్రతిపాదన పురస్సరం । అస్మిన్ ప్రతిష్ఠితో భాస్వా
న్మేఢీభూత స్స్వయం ధ్రువః । ధ్రువేచ సర్వజ్యోతీంషి జ్యోతిష్షం భో

ముచ్యతామిత్యాదినా తస్యైవ విష్ణుపాదాఖ్యస్య లోకస్య సర్వాధారత్వ ముక్త్వా ఏవ మేతత్పదం విష్ణోస్తృతీయ మమలాత్మక మిత్యస్యైవ స్వరూపం ప్రతిపాద్య తస్మాత్ శ్లోకాత్ । తతః ప్రవహతి బ్రహ్మన్ ఇత్యాది పూర్వోదాహృత వచనైర్గంగా నిర్గమన వర్ణనాత్ । పూర్వోత్తర పర్యాలోచనయా విష్ణుపద పదం న శరీరావయవ పరం । కింతు వియద్విష్ణు పదం వార్ధ్యోమ్యాది నైఘంటిక ప్రసిద్ధాకాశ పరం విష్ణోః పదం విష్ణుపదమితి యోగాపేక్షయా తన్నిరపేక్షయా రూఢేర్బలవత్త్వాత్ ॥

తద్బలవత్త్వంచ 'రథకారోగ్నిమాదధీతే'త్యత్ర రథం కరోతీతి రథకార ఇత్యుత్పత్త్యా త్రైవర్ణిక పరత్వే తేషా మాధానాధికారే అన్యయైవ జన్య విద్యయా సంభవాత్ ॥ జాతిపరత్వే విద్యాప్రయుక్తి గౌరవాత్ త్రైవర్ణికపరత్వ మేవేతి పూర్వపక్షానంతరం యోగస్యావయవశక్తి సాపేక్షత్వా ద్విలంబిత ప్రతీతికత్వేన తన్నిరపేక్షారూఢే రేవ శీఘ్రప్రవృత్తత్వేన బలవత్త్వమితి రథకార జాతీయస్యైవాధానాధికారః తద్బలాచ్చ విద్యాప్రయుక్తి రపి కల్పనీయేతి సిద్ధాంత సిద్ధత్వాత్ ।

నచ వామపాదాంబుజాంగుష్ఠ నఖస్రోతో వినిర్గతా మితి వాక్య విరోధః ॥ ప్రకరణవశేన గంగాయా హిమవదుత్పత్తి ప్రతిపాదకవచనావిరోధేనాకాశస్యైవ మనోహర పాదాంబుజత్వేన గంగాయాశ్చ తదంగుష్ఠ నిర్గతత్వేన చ ఉత్ప్రేక్షయా స్తుతి సంభవాత్ । దృష్టంచ అచేతనానాం పదార్థానాం చేతనావయవ నిరూపణేన స్తుతిపరత్వం । ప్రాణా ఉపావహాను అధిషవణే జిహ్వా చర్మ గ్రావాణో దంతా ముఖమాహవనీయో నాసికోత్తర వేది రిత్యాదౌ ప్రమాణాంతర విరోధేచ గుణవాదత్వ ముక్తం భట్టాచార్యైః విరోధే గుణవాద స్స్యాదితి రామాయణ కావ్యస్య గంగాయా హిమవత్కన్యాత్వ ప్రతిపాదకస్యార్థ

పాదత్వం యుక్తం॥

న తేవాగన్మృతాకాశ్యే కాచిదత్రి భవిష్యతీతి బ్రహ్మణావర ప్రదానస్య తత్రైవ భూయమాణత్వాత్ । అథవా విష్ణుపాదాంగుష్ఠ నఖ వినిర్భిన్న బ్రహ్మాండ కటాహరంధ్రద్వారా అంతః ప్రవిష్ట కుటిలాఖ్య బాహ్యజల ప్రవాహ యోగేన పాదాంగుష్ఠ ప్రభవత్వ వ్యపదేశః । తథాచ వామనపురాణే ॥ విష్ణ్వంఘ్రిణా ప్రసరతా కటాహే భేదితేంబరాత్ । కుటిలా తస్య పాదాగ్రాత్ । త్ససార కుటిలాతతా ఇతి వచనైర్గంగేతి వక్తవ్యం॥ తస్మిన్ పురాణే ॥ పృథగ్గంగోత్పత్తి వర్ణనాత్॥ ఇత్యేవం బ్రహ్మణావాప్త హిమవద్దుహితామునే। ఆపోమయీ బ్రహ్మలోకం । ప్లావయామాస యోగినం ॥ నచ హిమవద్దుహితత్వేన రామాయణ భారతవామన పురాణప్రసిద్ధాయాః విష్ణుపాద సంబంధి కటాహోదక సంబంధ మాత్రేణ తత్పాదోదకత్వం యుక్తం ।

రథ్యాజలయోగి నామ పిరథ్యాజలత్వ ప్రత్తేః ననుగంగాయాః ప్రథమంవిష్ణు పాదోత్పన్నాయా ఏవ పశ్చాత్ హైమవత్యవతీర్ణాయా స్తస్మాద్భువం గతాయాఃహిమ వత్కన్యాత్వం జహ్నుకన్యాత్వవద్గౌణమస్తు॥

జహ్నువద్ధిమవతోపి మార్గవశేన ప్రాప్తత్వాదితిచేత్ మైవం॥ ప్రథమం హిమవతస్సకాశాత్ మేనకాయా ముత్పన్నాయా ఏవదేవై ర్దేవకార్యార్థం స్వర్లోకం ప్రతి నీతాయాః పశ్చాద్భగీరథానుగ్రహాయ భూలోకప్రాప్తే బహుప్రమాణ సిద్ధత్వాత్ ॥

తథాచ రామాయణే ॥ బోధితా రామ వాక్యేన విశ్వామిత్రో మహామునిః॥ వృద్ధింజన్మచ గంగాయా వక్తు మేవోపచక్రమే । శైలేంద్రో హిమవాన్నామ ధాతూనా మాకరో మహాన్। తస్య కన్యాద్వయం రూపేణా ప్రతిమం భువి॥యా మేరదుహితా నామ తస్యాఖ్యాతా

ణు మధ్యమా । నామ్నా మనోరమా నామ । పత్నీ హిమవతః ప్రి
యా । అథ జ్యేష్ఠాం సురాస్సర్వే దేవతార్థం చికీర్షయా । శైలేంద్రం
వరయామాసుర్గంగాం త్రిపథగాం నదీం । దదౌ ధర్మేణ తనయాం ।
హిమవాన్ లోకపావనీం । గంగా మాదాయ తేఽగచ్ఛన్ కృతార్థే
నాంతరాత్మనా । ఖం గత్వా ప్రథమం రామ గతిం గతమతాంవర ।
సురలోకం సమారూఢా । విపాపా జలవాహినీతి॥

అత్ర విష్ణుపాదోద్భూతత్వే అస్మాల్లోకా ద్దేవలోకప్రాపణ వై
యర్థ్యం । తదపి పురాణ సిద్ధ మితి చేత్ తదుత్పత్తి ప్రథితే ర్గౌణ
త్వాత్ కిమత్ర వినిగమక మితిచేత్ గర్భధారణో పయుక్త మాతృవ
ర్ణనస్య ప్రథమోత్పత్తి జ్ఞాపకత్వాత్॥ అతఏవ ధర్మశాస్త్రే ఆత్మజస్య
మౌరసే ముఖ్యం దత్తక్రీతాదిషు గౌణమిత్యుక్తం ॥ అతః గంగా వి
ష్ణుపదోత్పన్నానహిమవత్కన్యాత్వాత్ గౌరీవత్ నచసిద్ధిః మేనకా
గర్భోత్పత్త్యా తచ్ఛిద్ధేః । శ్లో॥ గంగా విష్ణుపదీ శివస్య శిరసా ధత్తేచ
తాంభక్తిమా॥ నిత్యేవం శతశః పురాణ వచనైః తత్రస్తుతిప్రక్రమే. జిష్ణు
సూంశుఘుశ్రంగవం । పునరప్యుచద్గాధిపుత్రోమహాన్ । మేనాయాంహిమ
వత్పుత్రైవ దివిజైర్నీతా స్వలోకం ప్రతి॥ నచ శంభో ర్విష్ణ్వ పేక్షయా
ఆధిక్యప్రమాణాభావః । తత్రైవ । నాహం న యజ్ఞో న చయూ యమ
న్యే । యద్దేహభాజో మునయశ్చ తత్వం । విధిప్రమాణం బలవద్య
యోర్వా తస్యాత్మ తంత్రస్య కఉద్విజత్వేత్ ॥

తస్మాత్పరమేశ్వరస్య సర్వలోకనమస్కృతత్వాదిభిః శ్రుతిభిః
సపురాణోక్తై ర్ధర్మై స్సర్వోత్తర విశ్వాధిక్యా వగమాత్. గంగాయా
శ్చ హిమవత్కన్యాత్వా వగమాత్ తద్ధారణస్య భగీరథానుగ్రహ ప్ర
యుక్తత్వాచ్చ పరమకారుణికః పరమేశ్వర స్సర్వాధిక స్తథాచ ప్రమో
గః శివః స్వసమానాభ్యధికరహితః సర్వనమస్కృత్వాత్ సర్వేశ్వర

త్వాత్ యన్నైన్మైవం తన్నైన్మైవం యథా అస్మదాదివదితి కేవల వ్యతిరేక వ్యను మానేన విశ్వాధిక్య సిద్ధిః। న చ హేతో రప్రయోజకత్వం రాజాదావేనమస్కార్య త్వస్యాధిక్య ప్రయుక్తత్వాత్ సర్వనమస్కార్యత్వస్య సర్వాధిక్యం వినానుపపత్తేః ఉక్త శ్రుత్యాది విరోధా చ్చేత్యలమతి విస్తరేణ॥

బాణాసురనిమిత్తక పరాజయ విమర్శః

నను శివస్య సర్వాధికత్వం రామాయణాదౌ నిరూపితం॥ తత్కథం యుజ్యతే॥ రామాయణ ఏవ॥ జృంభితం తద్ధనుః దృష్ట్వా। శైవం విష్ణుః పరాక్రమైః।అధికం మేనిరే విష్ణుందేవా ఋషిగణాస్తథా॥ విష్ణుపురాణేపి॥ చక్రే కర్మ మహాభారి బిభ్రాణో మానుషీం తనుం జిగాయ శక్రం శర్వంచ సర్వదేవాంశ్చ లీలయా॥ జృంభణాస్త్రేణ గోవిందో। జృంభయామాస శంకరం। జృంభాభిభూతస్తు హరో। రథోపస్థ ఉపా విశత్। న శశాక తదా యోద్ధుం। కృష్ణేనాక్లిష్టకర్మణా॥

ఏవ మన్యత్రాపి భాగవత హరివంశాదౌ బాణాసుర నిమిత్తకః పరాజయశ్శ్రూయతే॥ తత్కథం శివాధిక్య మితిచేత్ మైవం విష్ణుపురాణవచనా ద్విష్ణ్వాధిక్య ముచ్యతే॥ రామాయణ వాక్యాద్వా। నాద్యః తస్మిన్నేవ ప్రకరణే బాణాసుర బాహుచ్ఛేదాఖ్య భుజకండూనివారణస్యైశ్వర వరానుసారిత్వాత్॥

తథాచ శ్రూయతే తత్రైవ॥ బాణోపి ప్రణిపత్యాదౌ మైత్రేయ ప్రాహ త్రిలోచనం। దేవ బాహు సహస్రేణ నిర్విణ్ణోహం హవం వినా। కచ్చిన్మమైషాం బాహూనాం। సాఫల్యజనకో రణః। భవిష్యతి వినా యుద్ధం భారాయ మమ కింభుజైః॥ శంకరః। మయూరధ్వజ భంగస్తే। యదా బాణ భవిష్యతి। పిశితాశీయథానందం ప్రాప్స్యసి। త్వం తదా రణం। ఇత్యాది పరమకారుణికేన పరబ్రహ్మణా పరమేశ్వ

రేణ నిజభక్తం బాణాసురం అనుగృహీతుంతస్యాహంకారాది దోషప్ర భవ రణకండూతిం చాపనేతుం । విషవృక్షోపి సంవర్ధ్య స్వయంఛేత్తు మసాంప్రతమితి న్యాయేన తన్నివారణ స్యానుచితత్వాత్ ॥

ఇనాం(ముఖాం)తరేణతన్నివారణ మభిప్రేత్య తస్మై పరమానుగ్రహ కర్యవసన్నం భుజకండూతిశామకరణరూపం వరం మయూరధ్వజభం గస్త ఇత్యాది వాక్యేన దత్తవాన్। నచ శంకరస్య జృంభణం వినా బాణస్య యుద్ధం సంభావితం॥ నచ బాణాసుర తపః ప్రసన్నేన పరమేశ్వరే ణేంద్రాదిభ్యో భయనివారణాయ స్వపురద్వారపాలకత్వ మభిలషితవత్తో బాణస్య అభిలషితం ప్రతిజ్ఞాయ ద్వారస్థితవతా పరమేశ్వరేణ యుద్ధం నకర్తవ్యమితి యుక్తం।

ఈశ్వరాజ్ఞా పరతంత్రేణైవ కృష్ణేన ఈశ్వరదత్త వరపరిపాలనాయ బాణ శ్శిక్షిత ఇతి నేశ్వరాధిక్యస్య హానిః॥ అన్యథా॥ అ సత్సంశ్ర యద్దృష్టోపి నాయం వధ్య స్త్వయాచ్యుత॥ మయాదత్త వరో దైత్య। స్త తస్త్వాం క్షమయా మ్యహం ఇతీశ్వరాజ్ఞానువర్తనం నస్యాత్ ॥ అన్యథాకమలభవ మనోభవ మోహాగ్రహస్య ప్రతీకార ప్రసంగాచ్చ॥ నను కృష్ణస్య స్తుతిః కృతేతిచేత్। నిర్మత్సర మహాత్మానః స్వాజ్ఞాకారిణ శ్శిష్యాదీన్ స్తుత్వా లాలయిత్వా వా స్వకార్యం సాధయంతీతి సర్వప్రసిద్ధత్వాత్ ॥

అయంచ సర్వోపి వృత్తాంతః ఉషానిరుద్ధ వివాహపర్యంతం పరమేశ్వరేణ సంకల్పిత ఇతి తదభిప్రాయాభిజ్ఞయా పార్వత్యా పూర్వమేవ ఉషాయై వరో దత్తః॥ తథాచ అస్మిన్నేవ పురాణే॥ వైశాఖ శుద్ధ ద్వాదశ్యాం స్వప్నే యశ్చముదంతప। ధరిష్యతి స తే భర్తా రాజపుత్రీ భవిష్యతీతి ప్రత్యుత వామనపురాణే దక్షాధ్వర భంగే రుద్రాగమనానంతరం విష్ణోః పలాయనానంతర శ్రవణాత్సామ్యమేవ దుర్లభం. కుతస్తు

త్సమాధిక్యం॥జటాధరం హరిందృష్ట్వాక్రోధా దారక్తలోచనం । తస్మా ద్దేశా దపాక్రమ్య కుబ్జో ధ్యానతిర్హితః స్థితః ॥ అతఏవ । అధికం మేని రే విష్ణు మిత్యాది రామాయణవచనంచ వ్యాఖ్యాతం ద్రష్టవ్యం ॥

ఆధిక్య జ్ఞానమాత్రస్య ప్రమా భ్రమాసాధారణ స్యాధిక్య సాధకత్వాత్ ॥ నచ దేవానాం తత్వజ్ఞత్వం యుక్తం। ఆధిక్య జిజ్ఞాస త్వే నంతతమత్రైవ ప్రతిపాదనాత్ । సదాశివస్య నారాయణా పేక్షయా ఆధిక్యం । నారాయణస్య తత్ప్రేర్యతయా తదుపసర్జనత్వం ॥ త్రిపుర భంగ ప్రకరణే శూర్యము శేతపత్రం నమస్కృత్వాఅగ్ని మనీకగంసో మగం శల్యం విష్ణుం కేజసంతేబృవన్ కఇమా మపిమ్యతీతి రుద్ర ఇత్య బృవన్ రుద్రో వైక్రూరః సోద్యత్విత్తి తేషా మసురాణాంతిస్ర పుర ఆసన్నితి త్రిపుర విజయస్య కర్తవ్యత్వాత్ । తదపకరణత్వేన విష్ణోర్బా ణత్వ ప్రతిపాదనా త్తత్ప్రయోక్తృత్వేనరుద్రస్య స్వతంత్రకర్తృత్వావ గమాత్ । తథాధిక్యస్య స్ఫుటత్వే అధికం మేని రే విష్ణుం ఇత్యాది వాక్యోక్తాధికజ్ఞానస్య భ్రమత్వమేవ యుక్తం ॥ అన్యథా తద్ధనుషో మే రోరపి భంగసమర్థస్య విష్ణోః రామస్య రావణాది విజయాయ మేరో రేకదేశభూత త్రికూట భంగాయ బహ్వాయాసానుభవో నస్యాత్ ॥

శివస్యతు రావణేన కైలాసోత్పాటనే కృతే తన్నిగ్రహాయాం గుష్టచాలనమేవ కృతం। నతు రామవద్బహ్వాయాసానుభూత ఇతి వ్యక్త మాధిక్యం । తథాచాభియుక్త వచనం । అలభ్యా పాతాళే స్యలసచలి తాంగుష్ఠశిరసీతి । ఉత్తరరామాయణే చాయమర్థోపి ద్రష్టవ్యః । త దారామ మహాదేవః ప్రహాస స్వీక్ష్య తత్కృతం । పాదాంగుష్ఠేన తం శైలం । పీడయామాస లీలయా । తత స్తే పీడితా స్తత్ర రావణస్యభు జాస్తథా । విస్మితాశ్చా భవ స్తత్ర । సచివా స్తస్య రక్షసః । తేన రాక్షసముఖ్యేన శైలాక్రాంత భుజేనవై । ముక్తోవిరావ స్సుమహా

త్రైలోక్యం యేనపూరితం । తస్మాద్విష్ణ్వంశ భూతేన పరశురామేణ ఆత్మశ్లాఘార్థే వచనస్య । అధికం మేనిరే విష్ణురిత్యా ద్యహంకార మూలత్వాత్ ।లోభమూలస్య వైసర్జనీయం ।

వాసోధ్వర్యుగృహ్ణాతీతి వాక్యస్య హేతుదర్శనాధికరణన్యాయే నాప్రామాణ్య మాపశ్యక మిత్యలమతి విస్తరేణ ॥

త్రిపురవిజయే పరమేశ్వరస్య మేరు ర్ధనుః ధరణీ రథః రథాంగా చంద్రార్కౌ వేదా అశ్వాః నియంతా చతుర్ముఖః నారాయణో బాణ ఇతి సర్వం శ్రుతిస్మృతీతిహాస పురాణేషు ప్రసిద్ధం బ్రహ్మాద్యుపకరణత్వేన తదాధిక్యం తథాపి ॥ తత్రైవ పూర్వోదాహృత త్రిపురవిజయ ప్రకరణే వేదేభ్యః పాశుపత్యవర యాచనం కథ ముపపద్యతే ॥ యాచనస్య దైన్య మూలత్వేన శ్రైష్ఠ్య విరోధాదితిచేత్ ఉచ్యతే ॥ పాశుపత్యస్యానాది సిద్ధత్వేపి కృపాలు ర్భగవాన్ పరమేశ్వరః పాశుపత్య జ్ఞానస్య పరమపురుషార్థ సాధనతా మనుసంధధానః । తద్జ్ఞాన శూన్యాన్ దేవాన్ తదుపదేశే నానధికృతః త్రిపురవిజయ రూపోపకార ప్రదర్శన వ్యాజేనాభిముఖీకృత్య తేషాం పాశుపత్య ముపదిష్టవాన్ । సోబ్రవీద్వరం వృణ అహమేవ పశూనా మధిపతి రసానీతి వాక్యేన । నను వరం వృణ ఇతి వరయాచనం ప్రతీయతే । తత్కథ ముపపద్యత ఇతిచేత్ నైవం దేవానాం స్వశేషత్వం తన్ముఖే నైవాంతిగంకారయితు మితి వదామః । యుక్తంచ సర్వాప్తస్య పరమేశ్వరస్య పితురివ పుత్రాన్ ప్రత్యుపదేష్టృత్వం తద్బహుమాన పూర్వక మేవ, దేవానాం పితృత్వమపి రుద్రసూక్తే శ్రూయతే॥ ఆతేరుద్ర పితర్మరుతాంప్రతిక్ సుమ్నమేత్వితినపాశుపత్య స్యానాదిసిద్ధత్వ మసిద్ధం ॥

ప్రాజాపత్యావై పశవస్తేషాగ్ం రుద్రోధిపతిః । ఏషాభిమాశః పశుపతిః । పశూనాం చతుష్పదా ముత చద్విపదాం ఇతి నచాస్యా గంతుక

త్వం యుక్తం వేదస్యాఽనిత్య సంయోగాఖ్య దోష ప్రసంగాత్ ॥ సహ్యా నాదిమత్త్వే వేదస్యాఽదిమత్త్వాపత్త్యా ప్రతిపాదకత్వం యుక్తం ॥

నను హారిశ్చంద్రో వైరాజా బభూవ। ఇంద్రం వృత్రంజిష్ణు వాగ్ సమిత్యాదీనా మాదిమత్త్వం స్యాదితిచేత్ । న తేషాం ప్రవాహాఽపే క్షానాదిత్వస్య శాబరభాష్య జైమినిసూత్రా దావర్థ వాదపాదే అని త్య సంయోగపరిహారార్థం ప్రదర్శితత్వాత్ ॥

నచ రుద్రపాశుపత్యవరణస్యాపి తథా త్వం యుక్తం ॥ శ్రు॥ ఏ క ఏవరుద్రో నద్వితీయాయ తస్థు ర్య ఇమాన్ లోకానీశత ఈశనీభిరి త్యాది శ్వేతాశ్వతర వాక్యై రుద్రైకత్వావగమాత్। పరమేశ్వరస్యస్వ రూపే ణాదిత్వ సంభవేప్రవాహాఽపే క్షానాదిత్వస్యా యుక్తత్వాత్ ॥ సహస్రాణి సహస్రశో యేరుద్రా అధిభూమ్యాం ఇత్యాదీనాం తు ప రమేశ్వరావతార ఉద్దేపరత్వా న్నకశ్చి ద్విరోధః॥ కించాయం పరమే శ్వరస్య పాశుపత్య వరదాన లబ్ధమితి వదన్ వాదీ వైష్ణవః ఉత వేద బాహ్యః నాద్యః తస్యాపి॥ దేవతాభ్యో వరంప్రాప్యసముద్ధాప్యచ వాన రాన్ అయోధ్యాం ప్రస్థితో రామః పుష్పకేణసుహృద్వృతఇతి రామా యణ వాక్యస్య ప్రమాణత్వా ద్విష్ణోరపి వరయాచనా ప్రయుక్తమపకృ ష్టం స్యాత్ ॥

శ్రుతౌచ। కిగ్ంస్విదన్తరా భూతం యేనేమేపృథ్వీ ఉభే వి ష్ణునా విధృతే భూమీ ఇతి ప్రశ్నోత్తరానంతరం । "కింతద్విష్ణో ర్బల మాహుః కాదీప్తిః కింపరాయణం ఏకోయద్ధారయ ద్దేవః రే జతీరోదసి ఉభే। ఇత్యాదీనాం విష్ణో బల దీప్తిపరాయణ ద్యావాపృథివీధారణా నాం కింస్వసామర్థ్య ప్రయుక్తత్వం । ఉతాన్య సామర్థ్య ప్రయుక్తత్వ మితి ప్రశ్నేషూత్తరాణి తత్రైవ వాన్య ప్రయుక్తత్వ ప్రతిపాదకాని శ్రుతాని॥

వ్రాతా ద్విష్ణో ర్బల మాహు రక్షరా ద్దీప్తి గుచ్యతే। త్రిపదా ద్ధారయద్దేవః యద్విష్ణో రేక ముత్తమం। అగ్నయోనాయ తశ్చైవ ఏతదిత్యపరాయణ మిత్యాది వాతాక్షరత్రిపదాగ్ని వాయ్వాది శబ్దవాచ్యై ర్విష్ణు బలాధిక్యం ప్రయుక్తమితి ప్రతిపాదనాదపకర్ష స్స్యాత్॥

నచాత్ర విష్ణు వాచ్యః నారాయణాదన్యో భవితు మర్హతి। ద్యావాపృథివీ ధారణస్యాన్యస్యాదశక్యత్వాత్। విష్ణో ర్మాహాత్మ్యస్య కర్మాధికత్వమపి శ్రూయతే॥ విష్ణుర్వా అకామయత। పుణ్యాగం శ్లోకగం శృణ్వీయ నమాపాపకీర్తి రాగచ్ఛేదితి। సఏత విష్ణవే శ్రిణాయై పురోడాశం త్రికపాలం నిరవపత్। తతో వై పుణ్యాగంశ్లోక మశృణోత। నైనం పాపీ కీర్తి రాగచ్ఛతీతి॥ అత్రవిష్ణోః పుణ్యశ్రవణ కీర్తనస్య కర్మాధీనత్వ ప్రతిపాదనాత్॥ నద్వితీయః। వేదప్రామాణ్యవాదిన స్తవ వేదప్రతిపాద్య పాశుపత్యాదరణ శ్రిత దోషాణా మాశ్రయాసిద్ధి దోషగ్రస్తత్వాత్॥వస్తుతస్తు పాశుపత్యవరణ స్యాధిక్య ప్రతిపాదకత్వమేవ నత్వపకర్షాపాదకత్వం విష్ణుకృత మధుకైటభ వరయాచనవత్॥

తథాచ మార్కండేయ పురాణే। తావప్యతిబలోన్మత్తౌ మహామాయా విమోహితౌ। ఉక్తవంతౌ వరోస్మత్తో ప్రియతామితి కేశవం॥ విష్ణురువాచ భవేతామద్యమే తుష్టౌ మమవధ్యా వుభావపి। కిమన్యేన వరేణాత్ర హ్యేతావద్ధి వృతం మమేతి। ఇత్యుక్తేచ। దేవతాభ్యో వరయాచన స్యాధిక్య పర్యవసాయిత్వాత్॥ అమాత్యపురోహిత సామంతాదిభి స్సామ్రాజ్యేభిషిక్తస్యాపి రాజకుమారస్య స్వామిత్వ నియామకత్వస్వాతంత్ర్యాదివత్। దేవతాదిభిః పాశుపత్యే ప్రతిష్ఠాపితస్య పరమేశ్వరస్య తత్ప్రతియోగికస్వామిత్వ పర్యవసాయిత్వాత్। తేషాం స్వనియమ్యత్వావిరోధాచ్చ స్వయం వరప్రయుక్తకన్యావృత తద్భర్తృవచ్చాధిక్య పర్యవసాయిత్వాదితి శివస్సర్వాధిక స్సర్వపతిత్వాత్ వ్యతిరే

క్షేణ జీవవత్ । సర్వే శివా దన్యే శివేన నియమ్యాః పశుత్వాత్ స
ర్వాన్తర్యామ కత్వం శివైకస్థం శివాదన్యత్ర విద్యమాన త్వే సతి వ్యా
ప్తిమత్వాత్ శివత్వవత్ నచాప్రయోజకత్వం పాశుపత్యప్రతి పాదక
పూర్వోక్త శ్రుతివిరోధాదిత్యాస్తాం విస్తరః।

* రామశబ్ద విచారః *

అథ కథం సర్వాధికత్వం శివా దన్యత్ర నాస్తీత్యుచ్యతే । త
దన్యస్య విష్ణోరేవ సర్వాధిక్య సంభవాత్ । ఆధిక్యన్యూనాధిక్యే ఉపాస్యో
పాసక భావేన వ్యక్త మవగచ్ఛామః । తథాచ పద్మపురాణే । పరమే
శ్వరవచనం । రకారాదీని నామాని శృణ్వతో మమ పార్వతి మనః
ప్రసన్నతా మేతి రామనామాభి శంకయా । అన్యత్రచ । ముమూర్షో
ర్మణికర్ణికాయా మర్ధోదకనివాసినః । అహం దిశామి తే మంత్రం తా
రకం బ్రహ్మసంజ్ఞికం । శ్రీరామ రామ రామేతి హ్యేతత్తారకముచ్యతే।అ
త స్త్వం జానకీనాధ పరబ్రహ్మ సునిశ్చితం । త్వన్మాయయా మోహితా
స్సర్వే నత్వాం జానంతి తత్వతః । తాపనీయేచ । శ్రీరామస్య మనుం
కాశ్యాం జజాప వృషభధ్వజః । ఏవం చోపాసకస్య శివస్యోపాస్య నా
రాయణాంశభూత రామప్రతిపాదకతారక బ్రహ్మమంత్ర జపోపదేశా
భ్యాం తద్భక్తత్వ మేవ జ్ఞాయతే॥

తథాచ ప్రయోగః। శివో నారాయణాపేక్షయా అధికో నభ
వతి తద్భక్తత్వా త్తదుపాసకత్వాత్ నారదాదివత్ నచాప్రయోజక
త్వం న్యూనాధిక భావస్యోపాసక భావవ్యాప్త త్వేన రాజభృత్యాదౌలో
కసిద్ధత్వాత్ । తస్మాన్నారాయణ ఏవాధిక ఇత్యుచ్యత ఇతి చేత్। అ
త్ర బ్రూమః ॥ రామతారక మంత్రస్యవిష్ణు వాచకత్వే సత్యేతదుపప
ద్యతే । నచ విష్ణుత్వం ప్రవృత్తి నిమిత్తం తథాత్వే ప్రమాణాభావా
త్॥ రమంతే యోగినో నంతే సదానందే చిదాత్మని ఇతి రామపదేనా

సా పరబ్రహ్మాభిధీయత ఇతి స్కాందపురాణవచనేన రామశబ్దస్య పరబ్రహ్మవాచకత్వావగమాత్ । నచవిష్ణోః పరబ్రహ్మత్వే పీదం వచనముపపన్నమితి వాచ్యం। కాశ్యాంరామతారకోపదేశం ప్రోక్తం ముక్తస్య శివప్రాప్తిశ్రవణేన తస్య విష్ణువాచకత్వాయోగాత్ ॥

యథా క్రతురస్మిం లోకే పురుషోభవతి । తథేతః ప్రేత్యభవతీతి శ్రుతేః । అస్యార్థః॥ క్రతుసంకల్పః పురుషః అస్మిల్లోకే యాదృశ సంకల్పో భవతి యాదృశో పాసనాభాక్భవతి ఇతః ప్రేత్యశరీరంత్యక్త్వా తథా భవతి తాదృశో భవతీత్యర్థః। గీతాసుచ। యంయంవాపిస్మరన్ భావం త్యజత్యంతే కళేబరం; తం తమాప్నోతి కౌంతేయ సదాతద్భావభావిత ఇతి। పునశ్చ తత్రైవ॥ దేవాన్ దేవయజోయాంతి మద్భక్తా యాంతి మామపి । కాశ్యాం ముక్తస్య శివత్వం బహుధా ప్రతిపాదయంతి ॥ కాశ్యామవశ్యం త్యజంతాశరీరం శరీరిణాం నాస్తి పునశ్శరీరం । యద్యస్తికంఠేగరళం లలాటేత్రిలోచనం చంద్రకళాచ మౌళౌ॥

వామనపురాణే । విష్ణువాక్యం ॥ తత్రాస్తే నగరీ పుణ్యా । ఖ్యాతా వారాణశీ శుభా । యస్యాంహి భోగినోపీశ ప్రయాంతి భవతాలయం । భూతిలుబ్ధా విలాసిన్యో భుజంగ పరివారితాః । చంద్రభూషిత దేహాశ్చయస్యాం త్వామివ శంకర । రామశబ్దః విష్ణువాచకః । ఉత దేవతాంతర వాచకోవా॥ నాద్యః । నిఘంట్వాదౌ। విష్ణువాచకః పర్యాయపదేషు పాఠాభావాత్ ॥ సద్వితీయః॥ తదవతారశ్చేత్కిం భార్గవస్యరామస్య వాచక ఉతరాఘవస్య ఉత యాదవస్య వా సర్వేషాం వా నాద్యః । భగవన్మతే భార్గవ రామస్య ఇతరావతారవత్ పూజ్యత్వానంగీకారేణ తన్నామ్నో ప్యనాదరప్రసంగాత్ । నద్వితీయః । రామోపాంతు భవిష్యామీతి హరివంశశేషధర్మేషు మతంగమహామునిం ప్రతి విరూపాక్షవచనాత్ । తస్య పరబ్రహ్మరూపసదాశివాంశత్వాత్ ।

పరబ్రహ్మవాచక రామశబ్దవాచ్యత్వోపపత్తేః । నవిష్ణో రర్థేనం మహా భాగం కౌసల్యా జనయత్సుత ఇతి రామాయణ వాక్యవిరోధః । అష్టాభి ర్లోకపాలానాం మాత్రాభి ర్నిర్మితో నృపః । ఇతి న్యాయేన లోకపాలస్య విష్ణు కార్యత్వా ద్విష్ణ్వంశ యోగోపపత్తేః నావిష్ణుః పృథివీపతి రితి న్యాయేన ।నచైతావతా రామ శబ్దస్య విష్ణువాచకత్వం శివస్యైవ ప్రధానత్వాత్ ।ప్రాధాన్యేన వ్యపదేశా భవంతీతి న్యాయాః శివవాచకత్వోపపత్తేఃనచవిష్ణో రేవ ప్రాధాన్యం రాక్షస సంహారార్థత్వాత్ తదవ తారస్య సంహారస్య రుద్రకార్యత్వాత్ । ఏతదస్త్రం బలాఘోరం నామవా త్ర్యంబకస్యవేతి రామాయణ రామభద్రవాక్యేవ । గగనం గగనాకారం సాగర స్సాగరోపమః ఇతి పదభేదేప్యుపమానోపమేయ భావవివక్షయా ప్రయుక్తేన రుద్రాంశస్యైవ ప్రధానత్వా వగమాత్ పాంచభౌతికేషు ఘటాదిపదార్థేషుపార్థివత్వైజనత్వా దివ్యవహారవత్ రుద్రాంశస్య ప్రధానత్వాత్ రామశబ్దస్య రుద్రవాచకత్వోపపత్తేః॥

దృశ్యతేచ పురాణేషు రామస్యాకారేణశివరూపత్వం॥ యథాశత్రుభయే చోరభయేరాజభయేతథా। ధ్యాత్వారఘుపతిం క్రుద్ధం కాలానలమివాపరం । పీతకృష్ణా జినధరం భస్మోద్ధూళిత విగ్రహం । ఆకర్ణా సశరాకృష్ట కోదండ భుజ మండలం । జానకీ లక్ష్మణో పేతం జటామకుటమండితం । ఇత్యాదినా జటాధారణ భస్మోద్ధూళనాదీనాం శివాభేదజ్ఞాపకత్వాత్ । అత ఏవ రామభద్రస్య రామేశ్వ రాద్యనేకలింగ ప్రవర్తకత్వేనచ । శివలింగ ప్రతిష్ఠాతా సర్వాద గుణ వర్జిత ఇతి రామాష్టోత్తర శతనామస్తోత్ర వచనై శ్చశివరాఘవ సంవాదాది పురాణ సంహితాదిభిః ప్రతి పాద్య మానత్వాత్ శివాంశత్వేన రామ శబ్ద వాచ్యత్వం యుక్తం ॥

ఎతేన తృతీయ చతుర్థ పక్షావపినిరస్తౌ। బలరామస్యాపి ప రబ్రహ్మ నామవత్వే ప్రమాణాభావాత్ । నాపిచతుర్థః। అవ శారా ణామాదిత్వేన రామ శబ్దస్య చతద్వాచ కత్వేనశబ్దార్థ యోఃనిత్య సంబంధే ఔత్పత్తి కశ్చ శబ్దస్యార్థేన సంబంధఇతి జైమినీయ సూత్ర విరోధః స్యాత్ । నచతదవ తారమూల నారాయణ న్యాయాదిమత్వే న తత్సంబంధోప్యనాదిరితి వాచ్యం తద్వాచక పర్యాయేషుపతాభా వస్యోక్తత్వాత్ । నచ విష్ణు సాహస్ర నామపఠాద్విష్ణువాచకత్వం శి వసహస్ర నామపఠాత్త ద్వాచకత్వ స్యాపపత్తేః । ఏవంచ రామ మం త్రో పాసనయా ముక్తస్య శివతత్వ ప్రాప్త్య వైకుంఠేవాస మాప్నో తి విశ్వపూర్వేద్దశాపరైరిత్యా దిరామోపాస కస్య వైకుంఠ ప్రాప్తి ప్ర తిపాదక పురాణవచనానాం శివలోకప్రాప్తి మార్గభూతార్చిరాది దేవ తా ప్రాప్తి వసుకపత్తేః॥ విష్ణులోక కామనయానుష్ఠాన విషయత్వేన వా అవిరోధాత్ । హరివంశ శేషధర్మవచనానుసారేణ రామ భద్రస్య స దాశివావతారత్వేన తద్వాచకస్య శివపరత్వాత్। రామేశ్వరాది ప్రతి ష్టాపకత్వే జటాభస్మధారిత్వేన శివతత్వ నిర్ణయాత్ తద్వాచకతా మ తారక మంత్రస్య సత్యానంద చిదాత్మక పరబ్రహ్మ వాచకత్వా త్ । తాదృశ రామమంత్ర జపోపదేశయోర్లోకానుగ్రహార్థత్వాత్। ప రబ్రహ్మణః పరమేశ్వరస్య నాధిక్యహానిరితిసిద్ధం ॥

ప్రసాద స్వీకారవిచర్శః.

స్యాద్యదితత్ । రామాదిభిర్యదిశివ ప్రతిష్టాదికం కృతం కథం తర్హి శివ ప్రసాదనిషేధః । నచ విహితత్వాత్పూజాదికం కర్తవ్యం । నిషిద్ధత్వాత్ప్రసాదాదికం నస్వీకర్తవ్యమితియుక్తం। పావిత్ర్యేషభక్షణా భావేకృష్ణ విషాణం ప్రాశ్యేతి వద్భూతయోగి సంస్కారాభావేన యాగవైగుణ్య వత్ప్రసాద భక్షణాభావే పూజాయా వైగుణ్య ప్రసం గాత్ । తస్మాచ్ఛివ ప్రసాదనిషేధః పూజానిషేధ పర్యవసాయీ.

నైవం విష్ణు ప్రసాద నిషేధః । ప్రత్యుత విహితః విష్ణు ప్రసాద స్య త్యాగాచ తదుక్తం భాగవతే । త్వయోప భుక్త స్రగ్గంధ వాసోలంకార చర్చితాః । ఉచ్ఛిష్ట భోజినో దాసాస్తవ మాయాం జయేమ హి । అన్యత్రాచ । అకాల మృత్యుహరణం సర్వవ్యాధి వినాశనం । సర్వ పాపోపశమనం విష్ణోః పాదోదకం శుభం । సాలగ్రామ శిలావారి పాపహారి నిషేవ్యతాం ఇతి॥ శివప్రసాదస్యతు । అనర్హం మమ నైవేద్యం నిర్మాల్యం ముదకం తథా । ప్రాయశ్చిత్తి ర్భవేన్నర ఇత్యాది వచనై ర్నిషిద్ధత్వా దితిచేత్ ఉచ్యతే । యద్యపి శివ ప్రసాద నిషేధః క్వచిత్క్వ చిచ్ఛ్రుత । తథా తస్య కారోపివిహితత్వాదవశ్యం కర్తవ్యః ।

వచవిధి నిషేధ యోర్విరోధః । నిషేధస్య రాగతః ప్రాప్తి విషయత్వేనచ విహితేతర పరత్వాత్ । నహింస్యా త్సర్వభూతాని అగ్నీష్టోమీయం పశు మాలభేత ఇతివత్ । తథాచ శ్రుతిః । ఈశావాస్యమిదగ్ంసర్వం యత్కించ జగత్యాం జగతి తేన త్యక్తేన భుంజీథా మాగృధః కస్య చిద్ధనం । అత్రేశ శబ్దస్య శంభురీశః పశుపతి రితి శివే రూఢత్వాత్ । పికనేమాల భతే త్యాదా మ్లేచ్ఛ ప్రసిద్ధే రపి శబ్దార్థ నిర్ణయ హేతుత్వాభ్యు పగమాత్ తృతీయాం తత్రేపి ఈశ ఐశ్వర్య ఇతి ధాతో రుత్పన్నత్వేన సదాశివ పరత్వాత్ । ఇనా దేశా భావస్య ఛద్రిం కర్తే భిరితివ చ్ఛాంద సత్వో నాపప్పత్తేః॥ భుజపాలనాభ్య వహా రయోరితి ధాతోః భుజో నవన ఇత్యాత్మ నేపద విధానాద్భోజన పదావగతేః తత్ప్రహిత భోజన సాధనత్వేన తేన త్యక్తే నవ్యధి కరణ తృతీయా ద్వయేన పరమేశ్వర భుక్త పరిత్యక్త ద్రవ్యేణ భోజనం సంపాదయేదితి విధ్యర్థ పర్య వసానాత్ మాగృధః కస్యచిద్ధనం ఇతర ప్రసాద నిందార్థ వాద యోగేన సకర్మణా సప్రజయా ధనేన త్యాగేనైకే అమృతత్వ మానశు రితివద్విహితత్వ నిశ్చయాత్ ।

జ్యమితార్థ పదయోగాత్ ఉపాంశు యాజి మంత్ర రాజయత్రైన్యస్యవి
ధిత్వ కల్పనవత్ । విధిత్వోపపత్తేః । విహితస్య ప్రతిషేధ వికల్ప భే
దాత్ । ఆదిత్యపురాణే । బ్రహ్మహావా సురాపీ వాస్తేయీ వా గురు
తల్పగః । అంత్యకాలే శివంస్మృత్వా శివ సాయుజ్య మాప్నుయా
త్ । నిర్మాల్యంధారయేద్భక్త్యా శిరసా పార్వతీ పతేః। రాజసూయస్య
యజ్ఞస్య ఫలమాప్నోత్యనుత్తమం। శిరసా శివనిర్మాల్యం భక్త్యా యో
ధారయిష్యతి।అశుచిర్భిన్నమర్యాద స్సర్వావస్థాగతోపివా।స్వైరీచైవా
ప్రయుక్తాత్మా నియమైశ్చ బహిష్కృతః। తస్య పాపాని సర్వాణివా
శయత్యేవ శంకరః। లోభాన్నధారయేత్ శంభోర్నిర్మాల్యం నచ
భక్షయేత్ । నస్పృశేదపి పాదేన లంఘయేన్నాపి నారద । నిర్మాల్య
లంఘనాచ్ఛంభోస్సిద్ధి భ్రంశోపి జాయతే। నిర్మాల్య పాతాన్నరకే ప
చ్యతే కాల మక్షయం । పృథూదకం మహాతీర్థం గంగాచయమునా
నదీ । నర్మదాచైవ కావేరీ తథాగోదావరీనదీ.। సదా సన్నిహితాస్త్వే
తాశ్శంభోః పాదోదకే మునే। శంభోః పాదోదకం సేవ్యం సర్వతీర్థమయం
హితత్ । ధారణాత్పాప సంఘాతైస్తత్క్షణాదేవముచ్యతే। లింగేస్వాయం
భువే బాణే రత్నే జేరసనిర్మితే। సిద్ధప్రతిష్ఠితే లింగే నచండోధి కృ
తోభవేత్ । తస్మాదేతైర్వచనై శ్శివ నిర్మాల్యస్య విహితత్వాత్ నిషే
ధ వచనానాంచ అభక్త విషయత్వేన రాగతః ప్రాప్తవిషయత్వేన వా
క్యాదేవ వ్యవస్థితత్వాత్ । భక్త్యానిర్మాల్య సేవాయా అనంత ఫలసా
ధనతా ప్రతిపాదనాత్ ॥ భాగవతే చతుర్థ స్కంధే॥ తత్కాం శివా
ఖ్య మశివం నవిదుస్త్వదన్యే బ్రహ్మాదయస్తమవ కీర్య జటాశ్మశానే।
తన్మాల్య భస్మనృకపాల వసత్పిశాచైర్యే మూర్ధభిర్దధతి తచ్చరణా
వసృష్టం॥

రామాయణే। కేతత్రి ఋషిగంధర్వా వసుధాతల వాసి

నః । భవాంగ పతితం తోయం పవిత్రమితి పస్పృశురితి । విష్ణుపురాణే । శంభోర్జటా కలాపాత్తు వినిష్క్రాంతాస్థి శర్కరాః ప్లావయిత్వాదివం నిన్యుర్యాః పాపాః సగరాత్మజాన్ । ఆదిత్యపురాణ విష్ణుపురాణ భాగవత రామాయణ వాక్యైరుపబృంహితేన ఈశావాస్య వాక్యేన విహితత్వాత్ । శివప్రసాద పాదోదక నిర్మాల్య సేవా సర్వైరపి కర్తవ్యా తథాచ । వాతూలాగమే । పాదోదకం పురభిదః పశుజాలపవిత్రకం । శూలకుష్ఠాద్యపస్మార జ్వరాణాం భేషజం ప్రియే । స్కాందే । నిర్మాల్య సలిలం పీత్వా దేవదేవస్య శూలినః । క్షయాపస్మారకుష్ఠాది పాతకైరపి ముచ్యతే । తథాచ ప్రయోగః । శివ ప్రసాదసేవా నిరతిశయ పురుషార్థహేతుః తత్వేన వేదవిహితత్వాత్ అశ్వమేధాదివత్ । ప్రసాదసేవా బలవదనిష్టాననుబంధి ఇష్టసాధనవిహితత్వాత్ జ్యోతిష్టోమాదివత్ నచాప్రయోజకః సన్నిహితత్వాత్ । తేప్రతిభాషాభావేన బలవదనిష్టాననుబంధివిధేయస్య బలవదనిష్టానుబంధిత్వేన వేదస్యాప్తత్వ ప్రసంగః॥

నచ శ్యేనాదేర్విహితత్వేన హేతోర్వ్యభిచారః । నాభిచరితవ్యా ఇతి అభిచారహింసంచ త్రిభిఃకృచ్ఛ్రైర్వ్యపోహతీతి నిషేధప్రాయశ్చిత్తోపదేశాభ్యాం శ్యేనాదావిష్టసాధనత్వాభావేన అప్రవృత్త ప్రవర్తకత్వాభావాత్ వైరివధ ప్రవృత్తస్య నియోజ్యత్వేన సాధనత్వ మాత్రపరత్వాత్ అవిహితత్వంవా విశేషణం జ్ఞేయం ఇతి బుద్ధిమద్భిరూహనీయం॥

* పురాణ తామసత్వ విచారః *

అత్ర కేచిచ్ఛివప్రతిపాదకానాం పురాణాగమానాం తామసత్వం ప్రతిపాదయన్తి । తేషామయమాశయః । మత్స్యపురాణే । సంకీర్ణాస్తామసాశ్చైవ సాత్వికా రాజసాస్తథా । యస్మిన్ కల్పేతు యత్ప్రోక్తం పురాణం బ్రహ్మణాపురా । తస్య తస్యచమాహాత్మ్యం తత్స్వరూ

పేణ వర్ణ్యతే । అగ్నేశ్శివస్య మాహాత్మ్యం తామసేషు ప్రకీర్త్యతే। రాజసేషుచ మాహాత్మ్య మధికంబ్రహ్మణోవిదుః । సాత్వికేషుచ కల్పేషు మాహాత్మ్య మధికం హరేః। ఏష్వేవ యోగసంసిద్ధా భవిష్యన్తి పరాంగతిం। సంకీర్ణేషు సరస్వత్యా మాహాత్మ్య మధికం విదుః । ఇతి ఏతదుక్తంభవతి । అధిక్షేత్రజ్ఞత్వా ద్బ్రహ్మణః తస్యాపి కేషుచి దహస్సుసత్వ ముద్రిక్తం కేషుచిత్తమః । కేషుచి ద్రజః తథాచ కేచిద్బ్రహ్మకల్పాఃసత్వప్రాయాః కేచిద్రజః ప్రాయాః కేచిత్తమః ప్రాయాః ఏతేన సత్వప్రాయేషు తదితరేషు నచాహస్సు యాని పురాణాని బ్రహ్మణా ప్రోక్తాని తేషాం పరస్పర విరోధేసతి సాత్వికాహః ప్రోక్తం పురాణామేవ యథార్థం తద్విరోధ్యన్య దయథార్థం సత్వనిష్ఠేనబ్రహ్మణా ప్రోక్తత్వాత్ ॥

గీతాసుచ । సత్వాత్సంజాయతే జ్ఞానం రజసోలోభ ఏవచ । ప్రమాదమోహౌ తమసోభవతోజ్ఞాన మేవచ। ప్రవృత్తించనివృత్తించ కార్యాకార్యేభయాభయే । బంధం మోక్షంచయావేత్తి బుద్ధిసాపార్థసాత్వికీ । యయాధర్మ మధర్మంచ కార్యంచాకార్యమేవచ। యథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సాపార్థ రాజసీతి । అధర్మం ధర్మమితియామన్యతే తమసావృతా। సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సాపార్థతామసీ । సర్వాన్ పురాణార్థాన్ బ్రహ్మణస్సకాశాదధిగమ్యైవ సర్వాణి పురాణాని పురాణకారాశ్చక్రుః యథోక్తం కథయామి యథాపూర్వం దక్షాద్యైర్మునిసత్తమైః। పృష్టః ప్రోవాచ భగవా నబ్జయోనిః పితామహః తస్మాత్సత్వాద్యుద్రేక వశాద్బ్రహ్మణా సాత్వికాదిషుకల్పేషు ప్రోక్తత్వాత్పురాణానామపి । సాత్వికాది వ్యపదేశః । తామసేషు శివస్య వేతివచనాచ్ఛివప్రతిపాదకానాం పురాణానాంతామసత్వం । తత్ప్రతిపాద్యత్వాచ్చ శివస్య తామసత్వం॥

నచతస్య శ్రేయః। పాపకత్వం తనుసామోహపవ॥ ఇత్యాది వచనాత్॥

సాత్త్వికస్యతు సత్వాత్సం జాయతే జ్ఞానమితి గీతా వచనాత్ ।
శ్రియః సి తత్రి ఖలు సత్వతపో నబ్రాంస్యురితి భాగవతవచనాద్వ
ష్ణోరేవ శ్రేయః పాపకత్వం । అన్యేతు ॥ ఏవ మోహం సృజామ్యాసు
యోజనాన్మోహ యిష్యతి। త్వంచ రుద్ర మహాబాహో మోహశాస్త్రా
ణి కారయ । అతథ్యాని తథ్యాని దర్శయస్వ మహాభుజ। ప్రకాశం
కురు చాత్మానం అప్రకాశంచ మాంకురు। ఇత్యాదినా వరాహవచనా
త్ । శివప్రతిపాదకానాం మోహార్థత్వే ప్రామాణ్యమితి వదంతి ॥

తదయుక్తం॥ యద్యపి తమోగుణస్య మోహహేతుత్వం సర్వం
సిద్ధం । తథాపి శివస్య తత్ప్రతి పాద కాగమపురాణానాంచ సతామస
త్వం ప్రమాణాభా వాత్ ॥

తథాహి । కిమిదం తామసత్వం । తమోగుణజన్యత్వంవా స్వే
తర గుణాసంస్పృష్ట తమోగుణ జన్యత్వంవా। ఇతరానభిభూత తమోజ
న్యత్వంవా। తమోగుణ జన్యవిశిష్టత్వంవా।తమోవిశిష్ట కర్తృత్వంవా। త
మోగుణ విశిష్ట ప్రతిపాద్యత్వంవా। తమోగుణ ప్రధాన ప్రతిపాదకం
వా। అన్యద్వా। నాద్యః గుదాత్రిద్యధ్యాత్మనాం నిత్యత్వేనాతామ సత్వా
త్ సర్వస్య ప్రపంచస్య గుణత్రయ జన్యత్వేన త్వాన్సమ్మతానాం పు
రాణాగమానామపి తామసత్వ ప్రసంగాత్॥

నచతమోమాత్రజన్యత్వం వివక్షితం ఏకస్యానా రంభకత్వేనాసి
ద్ధేః । అత ఏవ నద్వితీయః । సర్వస్య గుణస్య గుణాంతర యుక్తస్యైవ
జనకత్వే నేతరా సంస్పృష్టతమోగుణ జన్యత్వస్య ప్రసిద్ధత్వాత్ । నతృ
తీయః । రుద్రస్య నిత్యసిద్ధత్వేన ప్రకృతే రసిద్ధేః । తత్ప్రతిపాదకానాం
శైవాగమానాం అష్టాదశ పురాణానాం కర్తాస్వ్యవతీసుతః । ఇతి । ఆ
ఖ్యానై శ్చాప్యుపాఖ్యానై ర్గాథాభిః కల్పశుద్ధిభిః । పురాణసంహితాశ్చ

కే పురాణార్థవిశారద ఇతి విష్ణుపురాణ వచనాత్ వ్యాసకృతానాం సర్వేషామపి తామసత్వాభావాత్ । అన్యథా త్వదభిమతానామపి తామసత్వ ప్రసంగః । తుల్యన్యాయత్వాత్ । నన్వస్తు తమోగుణస్య దేహాది విశిష్టస్య రుద్రస్య తామసత్వమితి చతుర్థః పక్షః । రుద్రస్య సంహారకర్తృత్వేన సంహారస్య తమోగుణ కార్యత్వేన సర్వపురాణ ప్రసిద్ధత్వాదితిచేత్ । మైవం ।

విష్ణోః సంహారకర్తృత్వాభావే నానీశ్వరత్వ ప్రసంగాత్ । న చ సంహారం ప్రతి రుద్రాది శరీర ద్వారా కారణత్వ సంభవే తాంతస్య కల్పనాయాం ప్రమాణాభావేన తస్యాపి తామ సత్వ ప్రసంగాత్ వైపరీత్యస్యాపి సువచనత్వాచ్చ పాలనస్య ప్రాకృత సర్వగుణప్రయోజ్యత్వేన విష్ణోరపి ప్రాకృత తత్వప్రసంగాత్ ॥

తస్యాపి భూభారావతారాయ దైత్యాదిసంహారకర్తృత్వేన రుద్రస్యాపి కాల కూటగిళన అంధకత్రిపురాది నిగ్రహద్వారా జగద్రక్షకత్వస్య పురాణ ప్రసిద్ధత్వేన సాత్వికత్వ తామసత్వవ్యత్యయప్రసంగాచ్చ । యాతే రుద్రతనూ రఘోరా పాపకాశినీ తయానస్తన్వా శంతమయా గిరిశంతాభిచాకశీతి । శివశరీరస్య తామసత్వ నిషేధాచ్చ । అస్యార్థః । హే గిరిశ రుద్ర అపాపానాం కాశీతి ప్రకాశత । ఇత్య పాపకాశినీ శివా క్షేమంకరీ యా తనూః శరీరం శంతమయా ఆత్యంతిక సుఖహేతు భూతయా తన్వానః అస్మాన్ ప్రతి చాకశీతి ప్రకాశస్వేతి ॥

నహి తామసస్య శరీరస్య ఘోరత్వమాత్యంతిక సుఖహేతుత్వం అపాపాన్ ప్రతి ప్రకాశమానత్వం వా సంఘటతి తస్మాచ్ఛివశరీరస్య న తామసత్వం తర్హి సంహారస్య తమః కార్యత్వ ప్రతిపాదకానాం పురాణానాం । కాగతిరితిచేత్ । ఘోరశరీర విషయత్వాత్తథా వచసః ।

రుద్రోవా ఏష యదగ్ని స్తస్యైతే తనవౌ ఘోరాన్యా శివాన్యా ఇతి శ్రుత్యుక్త శివస్యైవ విష్ణ్వాది శరీరత్వాది పాలనాదికర్తృత్వం చ క్తుంయుక్తం॥

శ్రూయతేచ విష్ణోః రుద్రశరీరత్వం। యద్వసోర్ధారాం జుహోతి యైషాస్య శివా తనూస్తాంతేవ ప్రీణాతి। అగ్నిర్వసుస్తస్యైషా ధారాగ్నె వైష్ణవ్యర్చావసోర్ధారాం జుహోతి భాగధేయే నైవైనాంసమర్ధయతీతి॥ అత్రాగ్నేః విష్ణోశ్చ రుద్రశరీరత్వాభావే తనభయ దేవతా కవసు ధారావాహుత్యా రుద్రతనూః కథం ప్రీతాభవతి వినియుక్త వినియోగ విరోధాత్। తదుక్తం శైవాగమే। ఘోరాతనూస్తవ బ్రహ్మన్ ఆపోధర్మశ్చచంద్రమాః। శివాతనూస్తవ బ్రహ్మన్ సూర్యో విష్ణుహుతాశన ఇతి అతోవిష్ణోశ్శివశ్శరీరత్వేన విష్ణ్వాధిక్య ప్రతిపాదక పురాగణానాం శివాధిక్య కరత్వమేవ నిశ్చీయతే। శరీరాధిక్యపురాణానామలం కారస్తోత్రాణాం శరీరిణి పర్యవసానాత్। నన్వస్తు పరిభ్రమః। తమోగుణ ప్రచురేషు కల్పేషు తద్వ శిష్టేవ బ్రహ్మణాకృతాని పురాణాని తామసాని తత్ప్రతిపాద్యత్వా చ్ఛివస్యాపి తామసత్వ మితిచేత్। తామసేషు కల్పేషు బ్రహ్మణాకృతానాం పురాణానామస్మిన్ వర్తమానే శ్వేతవరాహ కల్పే అనువర్తమానత్వే ప్రమాణాభావాత్। అస్మిన్నపి కల్పే అష్టావింశతి తమేన వ్యాసేనేదానీంతనపురాణ కరణస్య శ్రూయమాణత్వాత్॥ తదుక్తం విష్ణుపురాణే॥ అష్టావింశతి వేదవ్యాసా ద్వాపరేషు పునః పునః। వేద వ్యాసోవతీర్ణో వ్యాద ష్టావింశతి సత్తమః। వర్తమానస్య పరాశర రాత్మజస్య వేదవ్యాసస్య ప్రవర్తమాన సర్వపురాణ కర్తృత్వంచ। తత్రైవ శృతం పురాణ సంహితాం చక్రే పురాణార్థ విశారద ఇతి। తాని అష్టాదశ పురాణాని తత్రైవ గణయిత్వా ఉత్పత్తి క్రమాపేక్షయా క్రమ ఉక్తః। ఏత

ద్వైష్ణవ సంజ్ఞాం వై పాద్మస్య సమనంతరమితి ఏవం సమధానే అపి వర్తమాన కల్పస్థాః రామకృష్ణాదీనాం రఘుయదు వంశ ప్రభవత్వాత్ దక్షకన్యాని మిత్త దక్షాధ్వరధ్వంసాదీనా మప్యేతత్కల్పమధ్యస్థత్వాత్ ।

ఏతత్కల్పస్థ శైవవైష్ణవ ప్రభావ ప్రతిపాదకానాం ఏతత్కల్పాగతేన అష్టావింశతి తమేన వ్యాసేన కృతానాం పురాణానాం పరస్పర బలాబల చింతాయాం బహుకాల వ్యవహితానాం తామసాది బ్రహ్మకల్పానా ముపన్యాసోఽనిరర్థకం। కథం ప్రతిపాదకస్య భ్రాంతిం నాపాదయతీతి చింతనీయం। నను పురాణ కారాణాం పురాణకర్తృత్వం బ్రహ్మణస్సకాశాత్పురాణా ధాన నధిగమ్య వేత్యుక్తం సత్యం॥ యత్రాతీత కల్పస్థాః పురాణస్థాః బ్రహ్మణా పురాణ కారైశ్చ తే తత్రైవ ప్రతిపాద్యంతే। యథా పద్మకల్పే మార్కండేయస్య పరమేశ్వరానుగ్రహః।

యత్రతు వర్తమాన కల్పస్థాః పురాణార్థాః రామావతార కృష్ణావతార వరాహావతార ప్రభృతయః । యదా వా కాలకూట భక్షణ దక్షాధ్వర ధ్వంసాదయః। తేష్వేతత్కల్పస్థత్వే నైవ బ్రహ్మణా ఉపదిశ్యంతే । పురాణ కారై రపి తథైవ ప్రతిపాద్యంతే । తేషాం పరస్పర విరోధేన స్వాభి మతపురాణాధిక్య నిర్ణయ హేతు మహత్వేనా బహుకాల వ్యవహితాతీతకల్పానాం సాత్విక తామసత్వాద్యుపన్యాసః కుత్రకేన సంగత ఇతి వక్తనీయః । నాపి షష్ఠః రుద్రసంబంధినో ఘోరశరీరస్య సంహార కర్త్వేన తమో విశిష్టత్వేపి తచ్ఛరీరిణః పరమేశ్వరస్యతమోతీతత్వాత్ । తథాచకైవల్యోపనిషది। ఉమా సహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాన్తం। ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్త సాక్షిం తమసః పరస్తాత్ । యద్యపి దేవదత్తాదౌ తమోగుణ ప్రధాన శరీరాది విశిష్టతామ సత్వ వ్యవహారో లోకే దృష్టః।

తథాపి తన్మాత్ర విశిష్టత్వేన ప్రతిపాద్య పరమేశ్వర సంబంధినాం తమోతీతానాం అలౌకిక ప్రకాశరూపాణా మనేకేషాం విగ్రహాణాం ప్రమాణ సిద్ధత్వాత్ । తథాచ । స్థిరేభిరంగైః పురు రూప ఉగ్రో బభ్రుః శుక్రేభిః పిపిశేహిరణ్యై రిత్యత్ర శుక్రేభిరితి శుక్ర శబ్దేన సత్వమయత్వముచ్యతే । లోహితం శుక్ల కృష్ణామితి వత్ । అన్యథా విష్ణ్వాధిక్య వాదినాం మతే తమోవిశిష్ట విష్ణు ప్రతిపాదకత్వేన వైష్ణవానాం పురాణానామపి తామసత్వ ప్రసంగః । కథమన్యథా విష్ణో భూభారావ తరణాయ యాదవ కౌరవదైత్యాది సంహారకత్వం ॥ కథంవా దైత్య వ్యామోహనాయ మహామోహాఖ్య పురుషరూపేణ దైత్యవ్యమోహకబుద్ధ జినాదిశాస్త్ర ప్రణేతృత్వం ॥

తదుక్తంవిష్ణుపురాణే।ఇత్యుక్త్వాభగవాం స్తేభ్యో మాయామోహం శరీరతః। సముత్పాద్య దదౌ విష్ణుః ప్రాహచే దసురోత్తమాన్ । మహామోహాయ అఖిలాన్ దైత్యాన్ స్తాన్ మోహయిష్యతి తతోవధ్యా భవిష్యంతి వేదమార్గ బహిష్కృతాః॥ నహిస్వస్య తమోవైశిష్ట్యా భావే మహామోహాఖ్యస్య ఉపాదాన మన్యత్ర సిద్ధం। యేన స్వశరీరస్యతామసత్వం నస్యాత్ । ననువిష్ణోః కార్యార్థం తమోగుణ సాహిత్యస్య సత్వే నాభిభూతత్వా న్న ప్రాధాన్యం కద్రిస్య తు సత్వరజస్తమసై వాభిభూతే ఇతి ప్రధానం తమః తద్విశిష్ట తయా సంహారాదికర్తృత్వేన ప్రతిపాద్యత్వ మితి సప్తమః పక్షః॥ పక్షః క్రియతా మితిమైవంశత్రు సంహారమాత్ర ప్రయోజకేషు నృసింహాద్యవతారేషు తత్ప్రాధాన్యేన తామసత్వ ప్రసంగాత్ శివస్య తమోమయత్వస్య నిరస్తత్వేన విపక్షే బాధితత్వాచ్చ ॥

సాంఖ్యైః యస్సంహార కర్తా నతామసః తస్యాపి కశ్చి త్సంహారకోస్తినవా అస్తిచే త్తామసత్వేపి సర్వసర్వాధిక స్సర్వ సంహార స్వ

త్రితం స్యాత్ । నాస్తి చేద్ దయమేవ తామసః సర్వాధిక ఇతి తామస
త్వం సర్వ సంహర్తృత్వే సర్వాధికత్వ వ్యాప్తమితి విరుద్ధో హేతుః
తథాऽపి రుద్రః సర్వాధిక స్సర్వసంహర్తృత్వాత్ వ్యతిరేకేణ జీ
వవత్. సత్ప్రతిపక్షో హేతుః ప్రబల దుర్బల భావం వినా బా
ధ్యబాధక భావైక్యస్యాసంభవాత్ । సాత్త్వికత్వస్య బాధ్యత్వ వ్యా
ప్తిః । సంహారం ప్రతివిరుద్ధత్వాత్ । మృదుస్సర్వత్ర బాధ్యత ఇతి వ్యా
ప్తేరసత్త్వ సాధ్యాప్రసిద్ధిః విష్ణ్వధికో రుద్ర ఇతి పక్ష ఏవ ప్రసిద్ధిః తదను
గ్రాహకత్వాదనుమానస్య నసిద్ధిసాధకత్వం॥ ఏవం సాత్త్వికత్వముక్తప్ర
కారేణ వికల్ప్య దూషణీయం । నను సత్త్వ గుణ ప్రధాన విష్ణు ప్రతిపా
దకత్వేన పురాణానాం సాత్త్వికత్వం॥ విష్ణోస్సత్త్వ ప్రాధాన్యం చ భాగ
వతే । సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్గుణాస్తైర్యుక్తః పరం పురుష ఏక
ఇహాస్య ధత్తే । స్థిత్యాదయే హరి విరించి హరేతి సంజ్ఞాః । శ్రేయాం
సి తత్ర ఖలు సత్త్వతనోర్నృణాం స్యురితి । విష్ణోః శ్రూయత ఇతి చేత్ న
విష్ణ్వాధిక్య ప్రతిపాదకానాం మార్కండేయాది పురాణానాం సాత్త్విక
త్వ ప్రసంగాత్ రుద్రాధిక్య ప్రతిపాదకానాం పద్మపురాణాదీనాం తా
మసత్వ ప్రసంగాత్ పద్మపురాణే । పూర్వోత్తర ఖండాభ్యాం హరి
హరయో రాధిక్య వర్ణనాత్ తదంశే తామసత్వ మిష్టమితి చేత్ । రా
మాయణ భాగవతాదావపి తదంశే తామసత్వ ప్రసంగాత్ । రా
మాయణే బాలకాండే॥ తాంస్తు ధారయితుం వీర నాన్యం పశ్యామి శూ
లిన ఇతి. ఉమాపతిః పశుపతిః సర్వలోక నమస్కృత ఇతి యుద్ధకాం
డే। ఏతత్త్రిబలం ఘోరం మమవాత్ర్యం బకస్య వా ఇతి ఉత్తర కాం
డేచ । కైలాస నియంత్రణేన రావణనిగ్రహః । ఇంద్రజిద స్యుగ్రతప
స్యస్య బహుబలత్వాత్ । రావణ వినాశస్యాపి రుద్రాగ్న నిమిత్తత్వ
వర్ణనాత్॥

అథ రామో మహాదేవప్రసాదా ల్లబ్ధ్వా తత్కృతం । పాదాంగుష్ఠేన తం శైలం పీడయామాస లీలయా। తతస్తే పీడితా స్తత్ర శైలస్యాధో గతా భుజాః । పునరపి తస్మిన్నేవ ॥ శుభే తత్ర శివలింగం నానారత్న విభూషితం । అర్చయిత్వాతు తం దేవం యథా చరతి రావణః । తత్స్వర్గం సిద్ధ్యతే తస్య విధినార్చయతో హరం । అథాజ్ఞానేన పాత్యేవ రావణో దుర్మతిర్యథా । ఋషిభిర్దైవతైశ్చాపి ధర్మశ్చాస్య చిత్యజతే తథా । పశుదుష్టో న జానాతి విధిహీనం శివార్చనం । ఏవ మింద్రజిత్కోపి బహువారం కపిసేనాసహితస్య రామస్యానేకవారం పరాజయకారణే భూతవరదానాదికం మహేశ్వరకృతమితి శివాధిక్యం బహుధా ద్రష్టవ్యం ॥

ఏవం విష్ణుపురాణేపి బాణాసురామరత్వ వర ప్రదానాదికమపి ద్రష్టవ్యం । నచైతస్యాపి । శివాధిక్య ప్రతిపాదకస్య తామసత్వం వక్తుం యుక్తం । న తే వాగనృతా కావ్యే కాచిదత్ర భవిష్యతీతి బ్రహ్మవాక్యవిరోధాత్ ॥ ఏవం భాగవతే చతుర్థస్కంధే త్రికశ్యపసంవాదే॥ న యస్యానేకేన్వ్రజనః పరోవా నత్వాద్భుతో నోత విగర్హ్యయుక్తః । వయంవ్రతైర్యచ్చరణాపవిద్ధామాశాంమహేజాంధవభుక్తభోగాం।యస్యానవద్యాచరితం మనీషిణో గృణంతి విద్యాపటలం బిభిత్సవః। నిరస్తసామ్యాతిశయోపి యత్స్వయం పిశాచచర్యా మచర ద్గతిస్సతాం । హసంతి యస్యాచరితం హి దుర్భగాస్స్వాత్మ న్రతస్యావిదుష స్సమీహితం ॥ యైర్వస్త్రమాల్యాభరణాను లేపనైః శ్వభోజనం స్వాత్మతయోపలాలితం । బ్రహ్మాదయో యత్కృత సేతుపాలా యత్కారణం విశ్వమిదం హి మాయా। ఆజ్ఞాకరీ తస్య పిశాచచర్యాత్యహో విభూమ్నశ్చరితం విడంబనం । శ్మశాన చక్రానిల ధూళి ధూమ్ర వికీర్ణ విద్యోతజటాకలాపః భస్మావగుంఠామల రుక్మదేహో దేవ స్త్రిభిః పశ్యతి దేవరస్తే ॥

నచైతేషామపి శివ ప్రతిపాదకత్వేన తామసత్వం ప్రథమ శ్లోకస్య భుక్తభోగాన్య ఇతి ద్వితీయస్య యస్మాత్మ్సరం నాపరమస్తి కించిది తి తృతీయస్యస్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత ఇతి। యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వమిత్యాది శ్రుతిసమానార్థకత్వేన తామసత్వాయోగాత్। ఏతద్వారోధేన విష్ణ్వాధిక్య ప్రతిపాదకానామేవాప్రామాణ్య ప్రసంగాత్ ప్రత్యక్ష శ్రుతిసంవాదితానాం శివాధిక్య ప్రతిపాదకానాం పురాణవాక్యానాం స్మృత్యనవకాశాధికరణ ప్రత్యక్ష వేదమూలానాం మన్వాది స్మృతివాక్యానాం సాంఖ్యస్మృతి బాధ్యత్వమితి విష్ణ్వాధిక్య ప్రతిపాదక మత్స్యపురాణాది వాక్యబాధకత్వోపపత్తేః। ఏతేన సాత్వికాది పురాణానాం విశేషాకారేణాపరిగణనమపినిరస్తం॥

తత్పరిగణితసాత్వికపురాణేష్వపి రుద్రాధిక్య ప్రతిపాదనేన పరిగణనవైయర్థ్యాత్। తథోక్తం॥ త్వయా బ్రహ్మాండం బ్రహ్మాకైవర్తం మార్కండేయం తథైవచ। భవిష్యద్వామనం బ్రహ్మ రాజసాని నిబోధమే। మాత్స్యం కౌర్మ్యం తథా లైంగ్యం శైవంస్కాందం. తథైవచ। ఆగ్నేయంచ షడేతాని తామసాని నిబోధమే। వైష్ణవం నారదీయంచ తథా భాగవతం శుభం। గారుడంచ తథా పాద్మం వరాహంశుభదర్శనే। సాత్వికామోక్షదాః ప్రోక్తా స్వర్గదా శుభదా మతాః తామసాని రయప్రదా॥ ఇత్యేవం బ్రహ్మాండవామనయో రాజసత్వే తదంతర్గత రంగమాహాత్మ్య వెంకటాచల మాహాత్మ్యయోరపి మోక్ష ప్రదత్వం నస్యాత్॥

తదంతర్గతయోరపి రేణుకా దుర్గామాహాత్మ్యయో స్తద్వదేవమోక్ష ప్రదత్వం సత్వం రజస్తమ ఇతి శ్లోకానుసారేణ సత్వస్య ప్రకృతేర్గుణత్వేన తదుక్తస్య విష్ణోరపి ప్రాకృతత్వంస్యాత్।

తథాచ ప్రయోగః। సాత్వికత్వం ప్రకృతిత్వ వ్యాప్తంనా స్వా

త్త్వికత్వాద్వ్యన్యతమ మాత్రవృత్తిత్వాత్ । తామసత్వేపత్ । నచసత్త్వం విశుద్ధం క్రియతేభవాన్ స్థితావితి వచనవిరోధః । ఇతరానభిభూతస్యై వ విరుద్ధపదార్థత్వాత్ । ఏతేన అకృత సత్త్వమస్త్రీత్యాధునిక మతం పరాస్తం ॥

అప్రాకృత రజస్తమసోరపి సిద్ధిప్రసంగాత్ । అతఏవ నా ప్రయోజకో హేతుః । ఏవంచ శివోగుణాతీతః ప్రకృత్యతీతత్వాత్ । ముక్తపురుషవత్ నచాప్రయోజకత్వం అసిద్ధత్వంవా । తస్యప్రకృతి లీనస్య యఃపరస్సమహేశ్వరఇతి ప్రవృత్త్యతీతత్వ శ్రుతి విరోధాత్ ॥

ఏవం తామసేషుశివస్య చేత్యాది మత్స్యపురాణమపి ప్రత్యుక్తం । త్వయైవ మత్స్యపురాణస్య తామసేషు పరిగణనేన ఏత ద్వాక్యప్రామాణ్యాప్రామాణ్యయో ర్వ్యాఘాతాత్ । యదిమత్స్యపురాణం తామసత్వేపి ప్రమాణం శివస్య తామసత్వసిద్ధేః ప్రతిపాదకత్వేనచ తామసత్వసిద్ధ్యా అప్రమాణమితి అన్యోన్యాశ్రయః । యదిశివస్య తామసత్వసిద్ధ్యనన్తరం తామసేషు పరిగణితమపి మత్స్యపురాణం తస్మిన్నర్థే ప్రమాణం తదా తుల్యన్యాయత్వాత్ స్వర్గాపవర్గయోరపిప్రమాణమేవ ॥ అన్యథా తత్పురాణవక్తు ర్మత్స్యమూర్తే రనాప్తత్వంస్యాత్ మత్స్యావతారాది వేదోద్ధారాదికమపి వ్యర్థమేవ స్యాదితి బహువ్యాకులీభవేత్ । అనాప్తత్వశంకాయా స్సర్వత్రసులభత్వాత్ ఏవంప్రోక్తం కూర్మపురాణమపి ఉక్తన్యాయేన సమాధేయం ॥

ఏవం శైవాది పురాణానామపి యది శివప్రతిపాదకత్వేన తామసత్వం తథాతత్ప్రతిపాదకస్య ప్రత్యక్షవేదభాగస్య । నమస్తే రుద్రమన్యవే । అణోరణీ యానిత్యాద్యనేక గ్రంథ సందర్భస్య తామసత్వప్రసంగేన లదంగీకరణేప్రామాణికై స్త్యజ్యబహిర్భావ ఏవోచితః । ఏతేన శివాధిక్య ప్రతిపాదకానాం శైవాగమ పురాణానాం మోహా

శాస్త్రత్వమపి ప్రత్యుక్తం॥

ఏషమోహంసృజామ్యాశుమితి స్వస్యాప్యనాప్తత్వ ప్రసంగాత్। ప్రోక్తానామపి విరోధాధికరణ స్మృత్యనవకాశ న్యాయాభ్యాం బాధ్యత్వాత్సిద్ధమప్రత్యూహం॥ శివాధిక్యమితి॥

"బ్రహ్మహత్యా విచారః

ననుశివో గుణాతీతత్వాత్ నతాదృశ ఇత్యుక్తం తదయుక్తం। తస్యచతుర్ముఖ పంచమశిరో నికృంతనేన బ్రహ్మహంతృత్వాత్। తదుక్తం వామనపురాణే। తచ్ఛ్రుత్వా క్రోధయుక్తేన శంకరేణ మహాత్మనా। నఖాగ్రేణ శిరచ్ఛిన్నం బ్రాహ్మం పరుషవాది యత్। తచ్ఛిన్నం శంకరస్యైవ సవ్యేకరతలే భవత్। పత తేన కదాచిత్తు తచ్ఛంకర కరాచ్ఛిరః। నచబ్రహ్మణో నిధనాభావేన బ్రహ్మహత్యానాస్తీతి యుక్తం॥

తథాచ। తతస్సమాగతా రౌద్రా నీలాంజన చయప్రభా। సరక్త మూర్ధజా భీమబ్రహ్మహత్యా హరాంతికం। బ్రహ్మహత్యాస్మి సంప్రాప్తా సంప్రతీచ్ఛ త్రిలోచన। ఇత్యేవ ముక్త్వా వచనం బ్రహ్మహత్యా వివేశతం। త్రిశూల పాణినం రుద్రమిత్యాది తత్రైవ శ్రవణాత్॥ ఏవం కపాలీసంభూత దేవర్షిః భగనేత్రహా। అనేన కారణేనా సౌదక్షేణనని మంత్రితః। తస్మాత్సర్వాధిక్యంశివస్య కథం బ్రహ్మహత్యా బ్రహ్మకపాలధారణం చేతి ఉచ్యతే త్రి చరా చరగ్రహణాది త్యత్ర యస్యచ బ్రహ్మచక్షత్రంచోభే భవత ఓదన ఇతి బ్రహ్మక్షత్రాద్యభిమతానాం ఇతిహాస పురాణానాం తదుప బృంహకత్వేన దర్శితత్వాత్తద్విరోధినాంచ పురాణాగమానాం పాంచరాత్రాగమాదీనా మప్రామాణ్యాపత్తేః। వస్తుతస్తు శివాధిక్యస్య ప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధత్వాత్సర్వ

కః తత్సద సర్వప్రాణిభక్షకస్య పరమేశ్వరస్య సంహర్తృత్వం గుణఏవే తిగుణే। దోషః భ్రమాసూయ మరణాంతః కరణానాం। కించ యాగస్థ దీక్షితబ్రాహ్మణస్య దక్షస్య శిరశ్ఛేదన బ్రహ్మహత్యా ప్రాప్తిః పురాణేషునశ్రుతా॥

బ్రహ్మణః పంచమ శిరః కృంతనేన అహంకార వారణేపి జీవతయ్యేవ బ్రహ్మణో హత్యా కథంపరిగణితా। మరణోద్దేశ్యక మరణఫలక వ్యాపారస్య హింసాత్వేన మరణఫలకత్వాభావే హింసాత్వాభావాత్। అత ఏవ శ్యేన సందంశనాద్యైర్వైరిమరణోద్దేశ్యేన విహితస్యహింసాత్వవ్యవహారో లౌకిక వైదికానాం। అతఏవకూపఖననంకర్తుః నగహింసకత్వ వ్యవహారః మారణానుద్దేశ్యకత్వాత్। అతఏవ మరణోద్దేశేన క్షిప్త నారాచేన ప్రాణివధాభావే క్షేప్తుర్నహింసకత్వ వ్యవహారః। మరణ ఫలకత్వాభావాత్। నచబ్రహ్మ శిరచ్ఛేదస్య మరణోద్దేశ కత్వం అహంకారమాత్ర నిరాస ప్రయోజకత్వాత్। తదుక్తం వామన పురాణే॥

శ్లో॥ వక్త్రాణి దృష్ట్వానిథవస్యమూర్ధ్నం పైతామహం వక్త్రముపాచ వాక్యం। సమాహతస్యాస్య జలస్య బుద్బుదా భవంతికింతేషు వదాక్రమోస్తి। తచ్ఛ్రుత్వాక్రోధ యుక్తేన శంకరేణ మహాత్మనా। నఖాగ్రేణ శిరచ్ఛిన్నం బ్రాహ్మంపరుషవాదియత్। మరణోద్దేశ్యకత్వేశిష్టాంతరస్యాపి ఛేదేభవతి ప్రతిషేధకాభావాత్। తస్మాదహంకార నిరాసమాత్ర ప్రయోజకత్వేన మారణోద్దేశ్యక త్వాభావాత్। హింసాత్వానుపపత్తిః॥

దక్షహింసాయామపి పురాణేషు బ్రహ్మహత్యాయా అదర్శనాత్। బ్రహ్మక్షత్రాది సకల సంహారకత్వస్య ఈశ్వరత్వ సాధకత్వాత్ అనేకకల్పబ్రహ్మాండ మధ్యవర్త్యనంత చతుర్ముఖసంహారకస్య రుద్రస్య

బ్రిహ్మహంత్రృత్వ వ్యపదేశస్య భూషణత్వాత్ । ననుతతః సమాగతా రౌద్రా నీలాంజన సమప్రభా । సరక్తమూర్ధజా భీమా బ్రహ్మహత్యా హరాంతిక మితి । బ్రహ్మహత్యా ప్రాప్తివచనస్య కా గతిరితిచేత్ । తస్య కాశీక్షేత్రస్య బ్రహ్మహత్యా నివర్తకత్వ ప్రతిపాదన పరత్వేన స్తుత్యర్థత్వా త్తథాచవామన పురాణే ॥

తత్రైవ ప్రకరణే । ఈదృశాయాం సురేశాన వారాణస్యాం మహామతే । తత్రగత్వా సురశ్రేష్ఠ పాపమోక్ష మవాప్స్యసీ ॥

ననువారం స్పృష్ట్వాపి సన్నాహంసహసా జలమావిశేదితి కపాల స్యాపవిత్రత్వా త్తద్ధారణ స్యాసుభత్వ సంపాదకత్వ మితిచేత్ । మైవం । కాశీస్థకపాల మోచనాఖ్య తీర్థ మాహాత్మ్య ప్రతిపాదకత్వేన ॥ అన్య పరత్వాత్ । తథా చతత్రైవ । కపాల మోచనే స్నానే వేదోక్త విధినా మునిః । స్నానస్య తీర్థేతిత్రి పురాంతకస్య పరిచ్యుతం హస్తతలాత్కపాలం । నామ్నా బభూవాథకపాలమోచనం తత్తీర్థ వర్యం భగవత్ప్రసాదాత్ । తతః కపాలీ లోకేతుఖ్యాతో రుద్రో భవిష్యతి । కపాల పరిత్యాగేపి కపాలిత్వ ప్రసిద్ధిః । బ్రహ్మ హత్యాపి క్షయాధిక్య సూచకత్వే నోత్కర్ష హేతుత్వాత్ అన్యథా విష్ణోరపి పంచజనాఖ్య దైత్యశీర్షాస్థిభూత పాంచ జన్యధారణేన అపవిత్రత్వంస్యాత్

తదుక్తం విష్ణు పురాణే । దైత్యః పంచజనో నామ శంఖరూప స్సబాలకాః । జగ్రాహ నాస్తి సలిలే వమె వాసుర సూదన । ఇత్యుక్త్వాంతః జలే ఖగ్నిత్వా వాధిషప్రంచజనంచ తం । కృష్ణో జగ్రాహ తస్యాస్థి ప్రభవం శంఖముత్తమం తంపాంచజన్య మాపూర్యాన్యాత్యా దిరావణ వానసేన బ్రహ్మహత్యా ఆగతా । సేతౌ రామేశ్వర ప్రతిష్ఠయాతన్ని వృత్తి కథనంచ పురాణేషు బహుత్రరం దృష్టమితి పశేషా మపిసమోదోషః॥

ఆదిత్య పురాణే । ఏకత్రింశే । ప్రతిష్ఠాప్య మహాత్మనం సేతుమ

ద్ధ్యేన గాఢభక్తః లబ్ధవాన్ పరమాం భక్తిం శివేశంభో రనుగ్రహాత్ ॥ ధ్యా మేశ్వరఇత్యాఖ్యాతో మహాదేవః పినాకధృక్ । యస్యదర్శన మాత్రేణ బ్రహ్మహత్యా వ్యపోహతి ॥ భృగుపత్నీ హననేన స్త్రీహత్యా దోషః ॥ గాయాయణే ॥ విష్ణునాచ పురాగామధృగుపత్నీచ్ఛిన్నశిరా । అనింద్రం లోకమిచ్ఛంతీ కార్యమాణా నిషూదితా । ఏతేషాం సర్వేషాం పరత్వే పరిక్ష్యతేపి సమం సమాధానం ॥

వస్తుతస్తు పరమేశ్వరస్య తత్వజ్ఞత్వాన్న పాపసంభవ లేశః । జీవానామపి తత్వజ్ఞానాంతే పాపాభావ వర్ణనాత్ । తథాచ సూత్రం । తదధిగమ ఉత్తర పూర్వాఘయో రశ్లేష వినాశే తద్వ్యపదేశాత్ ॥ ఏతేన కపాలభోజనమపి వ్యాఖ్యాతం పాంచజన్యస్య ముఖ సంబంధం వినా అనుపపత్తేః భిక్షాటనస్య నవనీత కార్యాదివత్ సమాహితత్వాత్ । వస్తుతస్తు బ్రహ్మశిరచ్ఛేదనంతత్కపాలధారణంచ పరమేశ్వరాంశ భూత తమోగుణప్రధానభూత సంహార రుద్రాఖ్య భైరవేణ కృతమితి నపరమేశ్వరస్య కాపాలిత్వం బ్రహ్మహత్యావా ॥

తథాచోక్తం క్రమే ॥ తమోంశుయ స్తస్యైవాన్య స్సముద్భూత స్త్రిలోచనః శూలపాణిః కపర్ది చ ప్రత్యుష మాలాంసినర్వయన్ । అహంకారాన్వతో రుద్రః ప్రత్యువాచ పితామహ మితి ॥ ఉపసంహారేచ ॥ తమోమూర్తి రహం హ్యేషస్త్వదంశః క్రోధసంభవ ఇతి నచైత దశరీ క్త్రేప రమేశ్వరే ప్రమాణా భావః । తాపనీయే । ఏకాత్మ్య ప్రత్యయ సారం శివం శాంత మద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే । ఇతి శివస్య బ్రహ్మరుద్రవిష్ణ్వపేక్షయా చతుర్థత్వే వ్యపదేశేన । సప్తదశ ప్రాణా పత్యాన్ పశూనితి తత్సంఖ్యాభేదకత్వాత్ ॥

నచత్ర్యస్మిన్ శంభుశంకరాదిశివవాచక శబ్దైః యోగానుపపత్తిః । శివాం ఖాధిక్యేచ రాజపుసుషాదా రాజపద ప్రయోగవ చ్ఛివాదిప

దప్రయోగోపపత్తేః । అత ఏవ సంహారరుద్రనిష్ఠకపాలిత్వం పరమేశ్వర ఆరోప్యతమవజానన్తో దక్షస్యాహంకారభ్రమాక్రాన్తస్యేవ। నిగ్రహపాత్రత్వం వీరభద్రాదిగణైః కృతమితి యుక్తముత్పశ్యామః॥

తదుక్తం । ఏవం కపాలీ సంజాతో దేవర్షి భగనేత్రహా । అనేన కారణేనాసౌ దక్షేణ న నిమంత్రితః । త్రియాగ్నయస్త్రిభిర్నేత్రైస్సమం దక్షమవైక్షత । దృష్టమాత్రస్త్రినేత్రేణ భస్మీభూతో భవేత్ క్షణాత్ ॥ కాశీఖండే చ । అయం బ్రహ్మశిరచ్ఛేదాది వృత్తాంతో భైరవస్యైవ రుద్రాంశభూతస్య వర్ణిత ఇత్యేతత్సంవాదో ద్రష్టవ్యః ॥ ఏవం పరమేశ్వరో నిర్లేపః తత్వజ్ఞత్వాత్సర్వజ్ఞత్వాచ్చ ముక్తాత్మవత్ । తస్మాత్సర్వోత్తరః పరమేశ్వర ఇతి సిద్ధం॥ అనశ్వర మోక్షహేతుత్వాత్ ॥

నను కర్మఫలస్యానిత్యత్వేపి కల్పాంతస్థాయిఫలత్వం విష్ణూపాసనాయామేవ। న భవతి సదాశివోపాసనాయామితిచేత్ । నైవం శివోపాసనాయామపి బాణాసుర సుకేశి నందీశ్వరప్రభృతీనాం అనంతైశ్వర్యావగమాత్ ॥

తదుక్తం వామనపురాణే । ఆసీన్నిశాచరపతిర్విద్యుత్కేశీతి విశ్రుతః। తస్య పుత్రో గుణశ్రేష్ఠః సుకేశిరితి విశ్రుతః। తస్య తుష్టోంధకీశానః పురమాకాశచారిణం। ప్రాదాదజేయత్వమపి శత్రుభిశ్చాప్యవధ్యతాం ॥ ఉత్తరరామాయణే చ। అమరం చైవ తం కృత్వా మహాదేవో వ్యయోక్షయః పునరాకాశగః ప్రాదాదుమాయాః ప్రీతికామ్యయా। తతస్సుకేశిర్వరదానగర్వితో దేవ్యాః ప్రభోః ప్రాప్య పురం స పార్థివః। చచార సర్వాం సమహీం మహీపతిః ఖగాంపురీం ప్రాప్య యథా పురందరః । ఏవం బాణాసురస్యాపి అమరత్వప్రతిపాదనం విష్ణుపురాణే। తస్యాభయం దత్తం బాణస్యాస్య మయా ప్రభో । అస్మత్సంశ్రయదృప్తోపి యుష్మో నవధ్యస్త్వయావ్యయ । మయాదత్తవరో దైత్య ఇతి భారతే

అర్జునస్య పాశుపతాస్త్ర దానకాలే మోక్షదానంచ ఈశ్వరః అథకథం సదాశివః ఇతరాపేక్షయా అధికస్తదుపాసనాయాస్థిర ఫలత్వాత్ వశగ్రీవాదే శ్శివోపాసనాయా ఐశ్వర్యాధిక్యస్య ప్రసిద్ధత్వాత్ । అథాప్యుక్తం । అయత్నాదాపాద్య త్రిభువన మవైరివ్యతికరం । దశాస్యో యద్బాహూ నభృత రణకండూ పరవశాః । శిరః పద్మశ్రేణీ రచితచరణాంభోరుహ బలేః । స్థిరాయాస్త్వద్భక్తే స్త్రిపురహర విస్ఫూర్జిత మిదం॥ ఈశ్వరస్య శివప్రసాద లబ్ధైశ్వర్యస్య అన్యేషామపి తాదృశానాం దైత్యదానవా ద్యైశ్వర్యాణాం నాశదర్శనా దస్థిరవరప్రదత్వం పరమేశ్వరస్య నారాయణస్యతు ధ్రువవిభీషణాది పరమోత్కృష్ట స్థిరతరైశ్వర్య ప్రదత్వేవ మోక్షప్రదత్వేనచ స్థిరతర వరప్రదాతృత్వమితి సఏవ సర్వోత్తరఇతి పరేషా మభిప్రాయః॥

అత్ర బ్రూమః కింకర్మ ఫల మస్థిర మిత్యుచ్యతే ఉతజ్ఞాన ఫలమపి । నాద్యః । తద్యదిహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే ఏవమే వాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఇతి శ్రుత్వా ద్యైశ్వర్యా నిత్యత్వస్య సర్వసమ్మతత్వాత్ ॥ నద్వితీయః । ఈశంజ్ఞాత్వా అమృతా భవంతీతీశ్వర సాక్షాత్కారః కృతః । తర్హి రావణైశ్వర్యస్య కథ మస్థిరత్వ మితిచేత్ । పరమశివభక్తభూత నందికేశ్వ రాజ్ఞారూపధర్మ విరోధాదితి బ్రూమః తథాచ నందికేశ్వర శాపో రావణం ప్రత్యుత్తరరామాయణే । తంకృష్ణో భగవాన్నందీ శంకరస్యాపరాతనుః । అబ్రవీత్తత్ర తద్రక్షో దశానన ముపస్థితం । సతస్మాద్వా నరంరూపమవజ్ఞాయ దశాననం।అశనీపాతసంకాశ మట్టహాసం ప్రయుక్తవాన్ । తస్మాన్మద్రూప సంకాశాత్ మద్వీర్య సమతేజసః । ఉత్పత్స్యంతే వధార్థంతే కులస్యాస్యచ వానరఇతి ఏవ మీశ్వరేణ లవణాసుర మధుపితు ర్మను దైత్యస్య శూలదాన సమయే ధర్మవిరోధ సర్వోత్తర పదీకృతః ॥ తథాచోత్తర రామాయణే । త

నాయం మయోక్తో ధర్మో యత్ప్రినాపి కరుణ్యభః । యేనప్రీత స్త్వాయి ప్రస్నం దదామ్యాయుష ముత్తమం । యావత్సురైశ్చ విప్రైశ్చ నవిరోధం కరిష్యసి । తావత్కాలం త్వై తస్యైవన్యథా నాశమేష్యతి । ఏవ మన్ధకాసురస్యాపి పరమేశ్వరా ద్వరప్రదానం ధర్మవిరోధావధికం ॥ తథా వామన పురాణే । ప్రహ్లాద వాక్యం । తవపుత్రాత్ర పుత్రేణ ధర్మనిత్యేన హా సవ । ఆరాధితో మహాదేవః పుత్రార్థం యః పురాతిల । అస్మిన్ త్రిలోచనే నాసీద్దంధకస్యైవ దానవ । పుత్రిదం పుత్రికామస్య ప్రోక్తవం వచనం విభుః । యదాతు లోకవిద్విష్టం దుష్టం కర్మ కరిష్యసి । త్రైలోక్యజననీం వాపి త్వభి వాంఛిష్యతే ధమః । ఘాతయిష్యతి వా విప్రం దేవాన్ ద్వేష్యతి వా సురాన్ । తదాస్య స్వయ మేవాహం కరిష్యే కాయశోషణం । అన్యథా విష్ణోరపి యుధిష్ఠిరోగ్రసేనాది యాదవ కౌరవేభ్యః కుచేల సాందీపనిప్రభృతిభ్యోపైశ్వర్యదానస్యాస్థిరత్వాత్ అస్థిరప్రదత్వం స్యాత్ ॥

తదుక్తం తేనైవ । యస్యానుగ్రహ మిచ్ఛామి తస్యవిత్తం హరామ్యహ మితి । వస్తుతస్తు పరమేశ్వరస్య ధర్మాధిష్ఠాతృత్వాత్ । ధర్మ విరోధేనైవ వరప్రదానం । ఫలమత ఉపపత్తే రిత్యత్ర ఫలశబ్దస్య సుఖదుఃఖ సాధారణత్వేన యథా తపసా తుష్టం సుఖహేతుం వరం దదాతి ఏవం నిషిద్ధకర్మణా ద్విష్టః పరమేశ్వరః నరకాది దుఃఖం దదాతి । యథాధర్మేణ పాప మపనుదతి ఏవమధర్మేణాపి పుణ్యమపనుదతీతి పరమేశ్వర ఏవ పాపఫలదాతేతి । రావణాదేః పరస్త్రీ కామనాదిజన్యేన పాపేన తపోలక్షణ పుణ్యాభిభవాద్యుక్తం తేషాం శీఘ్రతరం నాశ ఇతి న పరమేశ్వరస్యాధిక్యహాని రితిసిద్ధం ॥

గజేంద్రోపేక్షావిమర్శః.

ననువిష్ణురేవ సర్వోత్తమః । గజేంద్రనిజదేహాత్మకస్య పూర్వస్యాష్ట రబ్రహ్మణాస్తు సంకృత్వా పరమకారణ ప్రశత్త్రే క్రీ తుమూనాయాం ప్ర

పన్న పరిపాలనాయ నారాయణ ఏవ క్షిత్యక్షో భూత్వా గ్రాహాత్పాశాత్తం మోచయామాస నాన్యే బ్రహ్మాదయః క్షిత్యక్షీభూయ రక్షితవంతః । తథాచ భాగవతే॥ గజేంద్రస్తోత్రే ప్రకరణే। యస్మిన్నిదంయతశ్చేదం యేనేదం యఇదం స్వయం । యోస్మాత్పర స్మాచ్చ పరంతం ప్రపద్యే స్వయంభువం। ఉపసంహారే చ॥ ఏవంగజేంద్ర ముపవర్ణిత నిర్విశేషం బ్రహ్మాదయోవివిధ లింగ భిదాభిమానాః । నైతేయతోపసస్రుప్నిఖిలాత్మకత్వాత్ తత్రాఖిలామరమయో హరిరావిరాసీత్ । తస్మాద్గజేంద్రేణ సర్వోత్తమ స్తుతౌ క్రియమాణాయాం । యస్తం రక్షితవాన్ సఏవ సర్వోత్తమః సహ్యస్య ప్రతిపత్తౌ క్రియమాణాయాం । అన్యః పరిపాలయతీతి యుక్తం । అతోనారాయణ ఏవ సర్వోత్తమ ఇతి ప్రాప్తేబ్రూమః॥

యద్యపి గజేంద్రేణ పరమ కారణం ప్రత్యేవస్తుతిః ప్రతిపత్తిశ్చ కృతా । తథాపి నారాయణస్య జగత్పరిపాలనే అధికృతత్వాత్ తేన పరిరక్షణకరణం యుక్తం । నహి కేనచిన్ముకుటాద్యాది పరిష్కృతేన పురుషేణ రాజసం ప్రత్యర్థే క్రియమాణే రాజామాత్యేన పరిరక్షణం నక్రియతఇతి యుక్తం పాలనం తస్యాధికృతత్వాత్ సచపరమేశ్వరేణ విష్ణోః పాలనే అధికృతత్వమస్తి। అనుశాసనిక పర్వణి । సఏవ భగవాన్ రుద్రః సర్వతత్త్వాదిరవ్యయః । సోసృజద్దక్షిణాదంగాద్బ్రహ్మాణం లోకసంభవం। వామపార్శ్వాత్తథా విష్ణుం లోకరక్షార్థకామీశ్వరః । వేదపాదస్తవే । జైమినిరువాచ । యదాజ్ఞయా జగత్సర్వం వృష్య నారాయణస్థితః । యజుశ్శ్రుతౌ । వాతా ద్విష్ణో ర్బలమాహురితి ఇతి ప్రాణాధికరణన్యాయేన వాతశబ్దవాచ్యాత్పరమేశ్వరాత్ విష్ణో ర్బలమాహురిత్యర్థః । అథవా గజేంద్రస్య పూర్వజన్మని విష్ణుభక్తత్వాత్తేన పరబ్రహ్మత్వేన విష్ణోః స్తుతౌ క్రియమాణాయాం విష్ణురేవ ప్ర

ణ్యేన్నా నాన్య ఇతి యుక్తం । తథాచ భాగవతే । యోసౌ సర్వమహా-
ద్రోవిడపాండ్యో ద్రవిడసత్తమః । ఇంద్రద్యుమ్న ఇతి ఖ్యాతో విష్ణువ్రత
పరాయణః । హర్యర్చ నానుభావేన యద్గజత్వే వ్యనుస్మృతిరితి । గీతా-
సుచ । కౌంతేయ ప్రతిజానీహి న మే భక్తః ప్రణశ్యతి । తేషామహం
సముద్ధర్తా మృత్యుసంసార సాగరాత్ । కించ పరబ్రహ్మత్వేన విష్ణోః
స్తోతవ్యా పరబ్రహ్మత్వే ప్రమాణం । స్తుత్యనంతరం అస్యైవ నాగమ
నాన్యథా నుపపత్తి ర్వా నావ్యః ఆపోవా ఇదగ్ం సర్వమిత్యాది శ్రుతే
ప్రత్యాపాకకత్వాత్ ॥ న ద్వితీయః । శ్రుతిస్మృత్యాదిరక్షణ వత్సభక్త ర-
క్షణస్య పరబ్రహ్మత్వా సాధకత్వాత్ । పాలనాధికారిత్వేన వా గజేం-
ద్ర రక్షణోపపత్తేరితి వామనపురాణే తు । గజేంద్రస్యానేకజన్మ ప్రఖ్యా-
తి విష్ణుభక్తత్వం విష్ణుస్తుతి కర్తృత్వంచ స్పష్టతరముక్తం ॥

శ్లో॥ స భీత స్సనిరుత్సాహో గృహీతో ఘోరకర్మణా॥ పరమాప-
ద మాపన్నో మనసా చింతయేద్ధరిం । స తు నాగవర శ్రీమా న్నారా-
యణ పరాయణః । జన్మజన్మాంతరాభ్యాసా ద్భక్తిమా న్గరుడధ్వజే ।
నాన్యందేవం మహాదేవా త్పూజయామాస కేశవాత్ । మథితారిం ప-
ద్మనాభం శంఖచక్ర గదాధరం ॥ స్తోత్రంచ కృతం ॥ నమో జగత్ప్రతి-
ష్ఠాయ గోవిందాయ నమోనమః । నమోస్తు పద్మనాభాయ సాంఖ్య-
యోగోద్భవాయచ । విష్ణుస్తుతిశ్చ స్పష్ట ఏవావగమ్యతే । తస్మాద్భ-
క్త రక్షణాయ విష్ణురేవాగత ఇతి నైతావతా గమనస్య సర్వోత్తమత్వసా-
ధకత్వ మిత్యలమతి విస్తరేణ ॥

అథ కథం శివస్య సర్వాధికత్వం భస్మాసుర వరదానా న్న వృకా-
సురస్య వరదత్వా । తేన శిరసి హస్తే దాతు మారబ్ధే సతి స త్వర లో-
కా న్పలాయమానస్య నారాయణేన రక్షణా త్తదుక్తం భాగవతే । ద-
శమే । సప్తాశీతితమే । సోపప్రసాద యా రీశ బ్రహ్మవిష్ణు సురాదయః

సద్యశ్శాప ప్రసాదో౽గశ్చైవో బ్రహ్మ వచాచ్యుతః । స్మృతానుతాయు గీశో౽పరందస్తో౽పి సంకటం । దేవో౽త్సవ స్యవాప్తి ర్వాపతం భూతేభ్య యోవహం ॥ యస్యయస్య కరం శీర్ష్ణే వాస్యే సమ్రియత తామితి॥

సతద్వర పరీక్షార్థం శంభోర్మూర్ధ్ని కిలాసురః । స్వహస్తం ధాతు మారేభే వరాద్వైనోస్యోపదశ ॥ ఇత్థం భగవత శ్చిత్రైః వచోభి స్సుపేశలైః భిన్నధీర్విస్మృతశ్శీర్ష్ణి స్వహస్తం కుమతిర్న్యధా। అథా భిన్నశిరోవజ్రాహత ఇవ క్షణాత్ । కించ భృగ్వాదిభి రపివిష్ణోరాధిక్య నిశ్చయాత్ । విష్ణోశ్శివాధిక స్త్వయుక్తం॥ తత్రైవ॥ సరస్వత్యాస్తటే రాజన్ఋషయస్సత్రమాసత । వితర్కస్సమభూత్తేషాం త్రిష్వధీశేషు కోమహాన్ । తస్యజిజ్ఞాసయా తేవై భృగుంబ్రహ్మసుతంనృప తజ్జ్ఞప్త్యై ప్రేషయామాసు స్సోభ్యగాద్బ్రహ్మణ స్సభాం। నతస్మైబ్రహ్మణే ప్రహ్వణం చక్రే సత్వపరీక్షయా । తస్మై చుకోపథ భగవాన్ ప్రజ్వలన్ స్వేన తేజసా ।తతః కైలాస మగమత్త్రిదేవో మహేశ్వరః । పరిరబ్ధుం సమారేభే ఉత్థాయ భ్రాతరం ముదా । నైచ్ఛత్త్వ మస్యుత్పథగ ఇతి దేవశ్చుకోపహ । శూలముద్యత్యతంహంతుమారేభేతిగ్మలోచనః। పతిత్వాపాదయోర్దేవీసాంత్వయామాస తంగిరా । అథాజగామ వైకుంఠం యత్రదేవోజనార్దనః । శయానం శ్రియఉత్సంగే పదావక్షస్యతాడయత్ । తతఉత్థాయభగవాన్ సతల్లక్ష్మ్యాసతాంగతిః! స్వతల్పాదవరుహ్యాథననామ శిరసామునిం । తంవిశమ్యాథ మునయో విస్మితాముక్తసంశయా। భూయాంసం శ్రద్దధుర్విష్ణుం యతశ్శాంతిర్యతో౽భయం ॥ వైరాగ్యస్యాప్ దత్వాచ్చ॥ యస్యాహ మనుగృహ్ణామి హరిష్యే తస్యశంసనైః తతో౽ధనం త్యజంత్యస్య స్వజనాదుఃఖితం యథా। మత్పరైః కృతమైత్రస్య కరిష్యే మదనుగ్రహం । రామాయణేచ । బాలకాండే । తదాతు దేవతాస్సర్వాః పృచ్ఛంతిస్మ పితామహం । శితికంఠస్య విష్ణోశ్చ బలాబల పరీ

తదా । అభిప్రాయంతు విజ్ఞాయ దేవతానాం పితామహః । విరోధం జ
నయామాస తయో స్సత్త్వవతాం వరః । విరోధేచ మహాయుద్ధం అ
భవ ద్రోమహర్షణం హుంకారేణ । మహాదేవ స్తంభితో ధత్రివిక్ర
మః । అధికం మేనిరే విష్ణుం దేవా స్సర్షిగణాస్తథా । శ్రుతిశ్చ నారాయ
ణ పరబ్రహ్మ తత్త్వం నారాయణః పర ఇతితస్మా ద్విధియాపహా
త్వా వృత్రాసురస్య నిగ్రహాత్ । భృగ్వాదిభిః పరమ శాంతి ష్వే నాధిక్యని
ర్ణయాత్ । యుద్ధేయుద్ధే జృంభితత్వాచ్చ విష్ణు రేవాధిక ఇతిపరతత్త్వ
మపిసఏవేతిప్రాప్తే బ్రూమః ॥

శివఏవ పరతత్త్వం యో దేవానాం ప్రథమంత్రశ్రుత్యాద్యాఖ్యాతో
రుద్రో మహర్షిః ॥ యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిదిత్యాదినిషేధవాక్యా
భ్యాం రుద్రాత్పరతత్త్వస్య నిషేధాత్ । నచానయో రేకవాక్యత్వమ
సిద్ధం భిన్నక్రియాకర్తృ వచనా యిత్యాది తివాచ్యం । స్యోనంతే సదనం
కృణోమి । తస్మింస్సీదామృతే ప్రతితిష్ఠ తేవత్ విశ్వాగే సాకాంతు త్వే
న నాసర్వనామ్నః । పూర్వోక్త పరామర్శిత్వాత్ ॥ తదుక్తం సర్వనా
మ్న ప్రసిద్ధార్థం ప్రసాద్యర్థక విఘాతకృత్ ప్రసిద్ధ వేష్వసత్స్వా
ద్వృత్తి మస్మదపేక్షిత ఇతి పురుషపదేన గుడ ప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చ ॥

భాగవతేచ । నిరస్తసామ్యాతిశయోపి అద్వయ యమిత్తి శ్రీ
వాతతిశయస్య నిషేధాత్ । బ్రహ్మాదయో యత్కృతసేతుపాలా య
త్కారణం విశ్వమిదం హి మాయా । ఆజ్ఞాకరీ తస్య పిశాచచర్యా త్యహో
విభూమ్న శ్చరితం విడంబనం । యద్వ్యక్షరం నామగిరేరితం నృణాం స
కృత్ప్రసంగా దఘమాశుహంతి తత్ । పవిత్రకీర్తిం తమలంఘ్యశా
సనం భవానహో ద్వేష్టి శివం శివేతరః । మాయాంతు ప్రకృతిం వి
ద్యా న్మాయినంతు మహేశ్వరం । ఇతి మాయాధిష్ఠాతృత్వాదలంఘ్య
శాసనత్వా దాదరవగమాత్ ॥ తదుక్త ముత్తరరామాయణే రావణేన । అంతే

చసర్వమాఖ్యాతంశూలహస్తస్యమన్నయః। శ్రీమచ్ఛితికంఠస్య కీర్తిర్హి దురత్రిశ్రీమా । కీర్తంసమాజ్ఞాపన మిత్యర్థః ॥ ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జునతిష్ఠతి। భ్రామయంత్సర్వభూతానియంత్రారూఢానిమాయ యేతి సర్వాంతర్యామిత్వావగమాత్ । అన్యథాతిష్ఠామీతిప్రయోగ ప్రసంగాత్। కృష్ణకర్తృపరతత్వోపాసనా ప్రతిపాదక కృష్ణవాక్యస్య గీతాయాం తమేవ చాద్యం పురుషం ప్రపద్యే యతః ప్రవృత్తిః ప్రసృతాపురాణీతి శ్రవణాత్ ॥

యోరుద్రోగ్నౌయోఅప్సు యఓషధీషు యోరుద్రోవిశ్వాభువనా వివేశేత్యంతర్యామితయా ప్రవేశస్యవక్తృత్వాత్ బృహదారణ్యకే తరేయి బ్రాహ్మణే ఏషత ఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇతి అమృతపదేన శివస్యైవ నిర్దేశాత్ । బృహజ్జాబాలోపనిషది । రుద్రాధ్యాయ ప్రకరణే । తానివా అమృతస్య నామధేయానీతి రుద్రనామ్నామమృత నామధేయత్వోక్తేః పుంలింగస్యామృతపదస్య మోక్షవాచకత్వానుపపత్తేః। శివ సంకల్పోపనిషది । బోధాయన సంహితాయాం। యేనేదం భూతం భువనం భవిష్యత్పరిగృహీత మమృతేన సర్వం। యేన యజ్ఞస్త్రాయతాంసప్తహోతా తన్మేమన శ్శివసంకల్ప మస్త్వితి అమృతశబ్దస్య శివేప్రయోగదర్శనత్వాత్ । అపయ వాధ్యానుస్యాత్తేరపి స్థిరేభి రంగైః పురురూప ఉగ్ర ఇతి మరణాది రహితేశివఏవ సంభవాత్ । విష్ణోశ్శరీరత్వాగస్యబహూని మేవ్యతీతాని జన్మాని భరతర్షభేతి గీతావాక్య సిద్ధత్వాత్ ॥ విష్ణుపురాణే మైత్రేయః । నవిప్రశాప వ్యాజేన సృజన్ ప్రాప్స్వం మలంకథం। కథంచ మానుషం దేహముత్సవర్జ జనార్దనః । పరాశరగతే తస్మిన్ సంహృత్యాత్మాన మాత్మని॥ తత్యాజ మానుషం దేహమతిత్య త్రివిధాంగతి। మిథ్యామృతత్వ యోగాత్ ॥

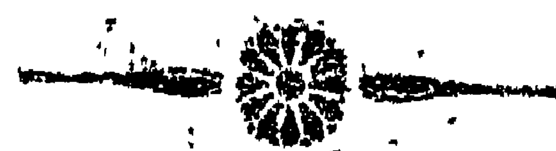
ననుస్వేచ్ఛాగతి రయం। నకర్మణఆయత్తేతి చేత్ కృతాః శేషద

శక్తేనా ద్దేహానాశాత్ రావణవధో యస్యేచ్ఛాభజనస్య శ్రవణాత్ । భీష్మస్యాపి స్వేచ్ఛామరణదర్శనాత్ నామృత మస్యేషాంజగజ్జన్మాది కారణత్వాపదేశ గపేవ పరత్వం ॥

తథాథర్వోపనిషది । యస్సర్వా ల్లోకానాం సంబుభుక్షుస్సంక్షపయతి । అజస్రం సృజతి వాసయతి వా తస్మాదుచ్యతే । మహేశ్వ ఇతి యజుర్వేదేచ తదక్రితుం పశ్యతి వీతశోకో ధాతుః ప్రసాదాన్మహిమాన మీశ మిత్యాదరధ్య అజామేక మిత్యంశం మాయావిశిష్టస్య సర్వకర్తృత్వ మితి తేః రామాయణేచోత్తరకాండే॥ త్రైర్వాధ్యమానా దేవాశ్చ మునయశ్చ తపోధనాః భయార్తాశ్శరణం జగ్ముర్దేవ దేవంమహేశ్వరం॥ జ్యేష్ఠాశ్రేష్ఠాయునమ ఇతి ॥ సామాన్యేన జ్యేష్ఠత్వశ్రేష్ఠత్వ శృతేస్సర్వోత్కర్షశ్రవణోపపదరూపారభావే సతి నిరవధిక జ్యేష్ఠత్వం శ్రేష్ఠత్వ ప్రతీత్య సిద్ధం సర్వోత్కర్షతయా ఆధిక్యం సదాశివస్యేతి సర్వ మవదాతం ॥

శ్లో॥ బ్రహ్మత్వం కారణత్వం విధిహరి జననం। ధారణం హైమవత్యాః
తచ్చాపాస్యేశిత్వం పశుపతి విషయా రామనామాభిధాచ।
నిర్మాల్యస్యోపయోగ స్సనపరనచ హా తామసత్వోక్తి భంగః।
భంగో మూర్ధ్నో విధాతుః స్థిరతర పరతా హస్తపస్యాప్యవేషు॥
దైత్యాద్భిత్యాశయానం భృగుముని వినయేనోప ఇత్యాదయస్తే।
సర్వోత్కృష్టాయ శంభో నతు హత మతిభిః కల్పితాభాసవాదః॥

శ్లో॥ శ్రీ కాళహస్తీశవిలాసపుస్తే సిద్ధే పురస్సన్నతిదేవతాయే॥
చండీశ్వరీపాద సమీపవక్షే సింహాసనే భూష్పితమోవిలాసః॥

శ్రీశివాభ్యాంనమః

శ్రీకాళహస్తీశ విలాసే

ద్వితీయ విలాసప్రారంభః

శైవమతవిచారః

అథేదానీం శైవత్వస్య వైదికత్వం తదవాంతర భేదాశ్చ నిరూప్యంతే॥ తత్ర సర్వేషాం శివప్రతిపాదకానాం మతానాం పతిః పరమేశ్వరః। పశుః జీవః తదుభయ వ్యతిరిక్తా చేతనం సర్వం పాశ ఇతి త్రితయజ్ఞానంచ మోక్షకారణమితి సంగ్రహః। తదుక్తం। సూతసంహితాయాం॥ త్రిపదార్థం చతుష్పాదం మహాతంత్రం జగత్పతిః। ప్రోక్తవాన్ హి మహావక్త్రైః ధర్మమోక్షైక సాధనం॥ నన్వేతేషాం మతానాం శైవాగమతంత్రమూలత్వేన నవైదికత్వం అవైదికత్వప్రోక్తేషు నవైదికానామధికారః॥ కింతు వేదమార్గప్రచ్యుతానాం శ్రుతిపథగలితానాం తంత్రమార్గే నివేశ ఇతిదృశ్యానాం తాంత్రిక వైదిక విభాగ ప్రతిపాదకానాం అనేకేషాం పురాణవాక్యానాం జాగరూకత్వాత్॥

నచావైదికానాం తంత్రాణాం ధర్మే బ్రహ్మణిచ ప్రామాణ్యం సంభవతి॥ చోదనాలక్షణోర్థో ధర్మః। తస్యాః ధర్మస్య శబ్దమూలత్వాచ్ఛబ్దమపేక్ష్య- నహ్యాతితిచ ధర్మస్య చోదనైక ప్రమాణత్వాత్। దేవపవిత్రం వా ఏతత్తం యోనూత్సృజత్యభాగో వాచి భవత్యభాగో వా కేవలా ప్రవేద సుకృతస్య పంథాం ఇతి శ్రుతివిరోధాచ్చ। బ్రహ్మణశ్చ శాస్త్రయోనిత్వాత్। నావేదవిన్మనుతే తం బృహంతం। తంత్వౌపనిషదం పురుషమితి శ్రుతిసూత్రాభ్యాం వేదాంతవేద్యత్వావగ

మాత్ । తస్మాచ్ఛ్రుతి సూత్రన్యాయ విరోధా త్తంత్రాగ మానాం ధర్మబ్రహ్మ బోధేన ప్రామాణ్యం । అతఏవ తన్మూలకానాం శైవాదిమతానా మవైదికత్వ మితి ప్రాప్తే బ్రూమః॥

శైవాగమా స్తావత్కేచన పశు పాశ పతి పదార్థత్రా ప్రతిపాదకాః । కేచన పంచబ్రహ్మమూర్తి ప్రతిపాదకాః । కేచనషడధ్వప్రతిపాదకాః । కేచన శివపూజయా స్తదుపయుక్త ఆలయ ఉత్సవా చారాదిప్రతి పాదకాః । ఏతేషామాగమానాం ప్రత్యేకం వేద మూలత్వేన స్మృత్యధికరణ సిద్ధాంతన్యాయేన ప్రామాణ్యోపపత్తౌ । అప్రామాణ్య కల్పనాయాః గౌరవాత్ ॥ పదార్థత్రయ ప్రతిపాదకానాం తావత్ । ఏతావంతో వై పశవో ద్విధా ద్విపాదశ్చతుష్పాదశ్చఇతి తస్మాదుద్రః పశూనా మధిపతిః జ్ఞాత్వా ఏనం సర్వపాశా పహానిః క్షీణైః క్లేశైః జన్మమృత్యుప్రహాణిః।జ్ఞాననిర్మథనాభ్యాసా త్పాశందహతి పండితః। ఇత్యాదీనాం వాక్యానాం ప్రత్యేకం వేదే శ్రూయమాణత్వాత్ । ఏతాదృశ పరిభాషామూలశైవశాస్త్రం వైదికమేవ ॥

అతఏవ చిదచిదీశ్వర పదార్థత్రయ పరిభాషాయుక్తం రామానుజశాస్త్రం వైదికపరిభాషా మూలత్వాభావా దవైదికమేవాద్వైది శాభిమాన మాత్రమిత్యపేక్షణీయం । పంచబ్రహ్మ మూర్తయస్తావ త్సద్యోజాతాదయః । యజురారణ్యకాంతర్గత నారాయణప్రశ్నగతై స్సద్యోజాతాది మంత్రైః ప్రతిపాద్యతే ఇతి తత్ప్రతిపాదకానాం తంత్రాగమానామపి వేదమూలత్వేన ప్రామాణ్యం। షడధ్వ ప్రతిపాదకానాంతు ॥ వర్ణాః పదం తథా మంత్రాః కళాభువనతత్వాని॥ మితి షట్సైవై రధ్వ ప్రతి పాదకానా మాగమానాం । అధ్వనా మధ్వపతేః శ్రేష్ఠస్యాధ్వనః పారమశివో త్యేతత్ మంత్ర మూలత్వేన ప్రామాణ్యోపపత్తేః । పూజోత్స వాచారాదేః । తముష్టుహీతి మంత్ర మూల

త్వా ద్బోధాయన సూత్రమూలత్వా త్తంత్రాగమయో శ్చైకకత్వ మితి తత్సమానార్థకాని శైవమతాని వైదికాన్యేవ ॥

శైవభేదనిరూపణం.

తాని మతాని చత్వారి ॥ తథాచ వామనపురాణే ॥ తతశ్చకార భగవాన్ చాతుర్వర్ణ్యం హరార్చనే । శాస్త్రాణి చైషాం ముఖ్యాని నానోక్త వివిధానిచ । ఆద్యం శైవం పరిఖ్యాత మన్యత్పాశుపతం మునే । తృతీయం కాలవదనం చతుర్థంచ కపాలికం । శైవస్త్వాసీత్స్వయం శక్తి ర్వశిష్ఠస్య ప్రియస్సుతః । తస్యశిష్యో బభూవాథ గోపాయన ఇతిస్మృతః । మహాపాశుపత స్త్వాసీ ద్భారద్వాజ స్తపోధనః । తస్య శిష్యో ప్యభూ ద్రాజా ఋషభ స్సోమకేశ్వరః । కాలస్యభగవా నాసీ దాపస్తంబ స్తపోధనః । తస్యశిష్యో ప్యభూ ద్వైశ్యో నామ్నా క్రాథేశ్వరో మునే । మహారాత్రప్రతపన స్తస్యశిష్యస్య వీర్యవాన్ । ఊనోదర ఇతిఖ్యాతో జాత్యాశుద్రో మహాతపాః ॥ ఏవం సభగవా న్బ్రహ్మా పూజనాయ శివస్యతు । కృత్వాతు చాతురాశ్రమ్యం స్వయంచ భువనం గతః ॥ అత్రమహారాత్రప్రతపనః కాపాలిక ఇత్యర్థః । ఏతేషు మతేషుచతుర్షు మహాపాశుపతాహరిహరాభేదవాదినః ॥ సమాయాతాః ఖగారూఢాః వృషభధ్వజనోవ్యయాః । మహాపాశుపతానామ చక్రశూలధరా స్తథా । భైరవో విష్ణునాశకో వ్యభేదే నార్చితోపివై । యేవీరశైవాస్తు జీవేశ్వరాభేద వాదినః । జీవస్య లింగేలయోక్తేః ॥

తథాచ ॥ శంకరసంహితాయాం ॥ యోహస్తపీఠే నిజలింగమిష్టం విన్యస్య తల్లీనమనః ప్రచారః । బాహ్యక్రియా సంకుల నిస్పృహాత్మా సమ్పూజయత్యంగ సవీరశైవః । ఇతి అభేదవాదినః ॥ భవద్భి ర్భక్తిసంయుక్తైః హరోభేదేన పూజిత ఇతి ఈశ్వరవచనాత్ ॥ స్యాదేతత్ యది తముష్టమిత్యాదిబోధాయనేనచ శివపూజావిహితా । విధేయతాం నాము

లింగధారణవిషయనిరూపణం.

కింతు లింగధారణం నవిహితం ప్రత్యుత నిషిద్ధం శైవానాం పాశుపతానాం చైవ లింగినో వ్రతిన స్తథా । బిడాల వ్రతిన శ్చైవ పాషండాన్ పరివర్జయేత్ ॥ ఏవం సూతసంహితాయాం బృహన్నారదీయాదిషు పురాణేషు లింగధారణ జటాధారణాది వ్రతనిషేధ వచనాని బహూని ప్రసిద్ధాని ॥

నచ శిష్టాచారః ప్రమాణం । అవిగీతశిష్టాచార స్యైవ ప్రమాణత్వాదితి । నచ శైవాగమేషు విహితత్వా దాదరణీయతా । పురాణ విరోధే । ఆగమస్య దుర్బలత్వాత్ । నను శైవాగమానాం శివప్రణీతత్వాత్ । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షి రితి శివస్యాధిక్యశ్రవణాత్ । వ్యాసాది ప్రణీతానాం పురాణానా మేవాగమవిరోధే అప్రామాణ్యమితి చేత్ ॥

న ఆగమానాం యావజ్జీవాధికారి లింగధారణాది శైవదీక్షాప్రతిపాదకత్వాత్ నకర్మ కర్మాంతరారంభ ఇతి న్యాయేన సామాదిదీక్షయా అపి నిరవకాశత్వేన బాధాప్రసంగాత్ దీక్షితస్య సూతకాది నిషేధః । స్మృత్యుక్తాచారస్యాపి నిరవకాశత్వేన మన్వాదిస్మృతి భేదకమితి । యద్వైకించ మనురవదత్ తద్భేషజమితి శ్రుతివిరోధ ప్రసంగాత్ । ప్రత్యుత సామంజస్యాదితి సూత్ర న్యాయేః శ్రుతిస్మృతి పురాణ విరోధాంశే । ఆగమానామప్రామాణ్య స్య నిశ్చితత్వాత్ । ఆపియేతత్స్వ ప్రతిష్ఠాంశే శేషాంసావకాశత్వాత్ । ప్రత్యుత శ్రుత్యనుగత మన్వాది స్మృతిభిః పురాణైశ్చ నిరవకాశైః సాంఖ్యాది స్మృతిబాధవత్ । శైవాగమ బాధోపపత్తేః । శైవాగమ ప్రతిపాద్యానాం లింగధారణ జటాధారణ తదనుకూలాచారాణాంచ ప్రామాణికత్వాభావా దననుష్ఠేయతేతి ప్రాప్తేబ్రూమః ॥ లింగధారణం తావత్ ప్రత్యక్ష శ్రుత్యైవ విధీయతే ॥

తథాహి । యజురారణ్యకే । నిధనపతయేనమః ఇత్యారభ్య। ఏతత్ప్రశ్నస్య సూత్రస్య సర్వ లింగగ్ స్థాపయతి । అనేన లింగస్థాపనం విధాయ । తస్యలింగస్థాపనస్యాధికరణం కిమిత్యాకాంక్షాయాం పాణిమంత్రం పవిత్రమితి లింగ విశేషణాత్ । పాణ్యధికరణం విధీయతే । పాణౌ మనసా త్రాయత ఇతి పాణిమంత్రం । పవిత్రమిత్యనేన యజ్ఞోపవీతం కరమం పవిత్రమితివత్ శౌచాచమనాద్యపవిత్ర్య ప్రసక్తిసమయ పవిత్రత్వవిధానాత్ యజ్ఞోపవీతవత్ సర్వదాపి ధార్యత్వంప్రతీయతే । నచానేక విధానేవాక్యభేదః । ఆగ్నేయోష్టా కపాలం ఇతివదప్రాప్తత్వేన సర్వేషాం విధేయత్వాత్ తదుక్తం । అప్రాప్తేతు విధీయంతే బహవో ప్యేకయత్నతః ।ఇతి। నచ । సూతకాది ప్రతిపాదక స్మృత్యాసహ విధిః తస్యాస్స్మృత్యాధార్య లింగవ్యతిరిక్త దేవపూజావిషయత్వాత్ ॥

లింగధారణం వాతూలాగమే ప్యుక్తం । ధారయే ద్యస్తు హస్తే తు లింగాకారంశివంసదా । తస్య హస్తస్థితం విద్ధి మత్పదం సంపదాంపదం । శంకరసంహితాయామపి । మోహాస్త్రమధ్యే నిజలింగమిష్టం విన్యస్య తల్లీన మనః ప్రచారః । బాహ్యక్రియాసంకుల నిస్పృహాత్మా సపూజయత్యంగ సవీరశైవః ॥ పునశ్చవాతూలే ॥ ఉత్తమాంగే గళేవాపి కక్షే వక్షస్థలేపివా । తథాహస్తతలేవాపి ప్రాణలింగం ధరేత్సుధీః ॥ ఉత్తమాంగే గళేకక్షే సర్వదాధారయంతియే॥ఏకం।మూత్రద్యుత్సర్జనే యానే భోజనేతు సదాశుచిః । గచ్ఛన్ తిష్ఠన్ స్వపన్ జాగ్రన్నున్మిషన్ నిమిషన్నపి । శుచిర్వాప్యశుచిర్వాపి । లింగంసర్వత్ర ధారయేత్ ।

నను శైవదీక్షాయాం। తస్యాఅభావ ప్రతిపాదకానాం శైవాగ

మ యోగదీక్షానిత్యత్వ ప్రతిపాదకైః వసంతేవసంతే జ్యోతిషాయ జేతి । వాక్యైస్సహ విరోధా దేకయోగదీక్షయా తస్య పరయోగదీక్షాబాధవ ద్బాధాప్రసంగ ఇతిచేత్ । నైవం । శైవదీక్షాయా అగ్నిష్టోమాదిదీక్షావ త్ప్రయోగాపవర్గిత్వాభావాత్ । తయోస్సహ విరోధాభావేన సముచ్చయోపపత్తేః॥

జటాధారణ దీక్షా విచారః.

నను లింగధారణ దీక్షాయాః వైదికదీక్షయా సహ విరోధాభావేపి । జటాధారణ దీక్షాయాః । వైదికదీక్షయా సహ విరోధో భవిష్యతి॥ జటాధారణదీక్షాయాః । కేశశ్మశ్రువపతే కేశాని నికృంతతే ఇతి । కేశశ్మశ్రుచ్ఛేదన రూపకత్వేన విరుద్ధత్వాదితి చేత్ మైవం । జటాధారణ దీక్షాయా అపి ఇంద్రజటాకలాపినాం పతయేనమ ఇతి శ్రుత్యా సిద్ధత్వేన విరక్తవిషయత్వేన ఊర్ధ్వరేతసా మాశ్రమ విషయత్వేనవా విరోధాభావాత్ । ననుసర్వాపేక్షయా చ యజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవదితి న్యాయేన యజ్ఞాదీనామపి విరక్తాధికారిత్వే పునర్విరోధోదుష్పరిహారఇతి చేత్ । న నిత్యానాం కర్మణాం సర్వాంగోపసంహార నియమాభావేన కేశపాశాదివ్యతిరిక్తాంగానామ ననుష్ఠానా దేవయోగసిద్ధే ర్విరోధాభావాత్ ॥

అతఏవవశిష్ఠవిశ్వామిత్రాదీనాం యోగదీక్షావతామపి జటాః పురాణేషు శ్రూయంతే । తథావిష్ణుపురాణే । తతస్సప్తర్షయో యస్యాం ప్రాణాయామపరాయణాః । తిష్ఠంతి వీచీమాలాభిరుహ్యమాన జటాజలైః । అతఏవ హరివంశే ॥ కాలనేమి వధానంతరం నారాయణస్య జటాధారణ ప్రతినిష్ఠా శ్రూయతే ॥ సప్తచత్వారింశేధ్యాయే । నయత్ర విషయో వాయో శ్చంద్రస్యాపి వివస్వతః । వపుషా పద్మనాభస్య సదేశస్తేన సంవృతః । సతత్రాప్రియశస్సైన జటామండలముద్వ

షః । స సహస్రశిరోభూత్వా శయనాయోపచక్రమే శిష్యైర్వైశయనే దివ్యే సముద్రాంభసి శీతలే హరిస్మృతినిధానేన ప్రీతేనప్రోక్తనాంవరః అనంతరాధ్యాయేచ ॥ సముక్తా మాశివిద్యోత సచంద్రాభంసువర్చసం స జటామండలం బిభ్రదనంతశ్రీఘనోహరిః । పంచదశాధ్యాయేచ । దృష్ట్వా నారాయణస్యాంకే నారదః ప్రత్యదృశ్యత । జ్వలితాంగిం ప్రకాశో బాలార్కసదృశేక్షణః । సంధ్యాభ్రవిపులం వృత్తం జటామండల ముద్వహన్నితి । రామావతార కృష్ణావతారాదిష్వపి । జటాధారణం పురాణేషు ప్రసిద్ధం వ్యాసప్రభృతి నామపి । తానివచనాని విస్తరభయాన్నేహ విలిఖ్యంతే । ఇంద్రజటాకలాపినాంపతయే నమ ఇత్యస్యవాక్యస్యాయమర్థః । ఇది పరమైశ్వర్యఇతీంద్రశబ్దస్య పరమేశ్వరపరత్వాత్ । జటాకలాపినా మితి విశేషజటాకలాపధారణ వ్రతస్యేశ్వరశేషత్వావగమాత్ । తేషాంఇంద్ర పరమేశ్వరపరత్వాత్ జటాకలాపినామివ విశేషస్యజటాధారణవ్రత స్యేశ్వరస్య శేషత్వావగమాత్ । తేషాం పతి రిత్యనేన అసాధారణ సంబంధస్యస్వస్వామిభావవిశేషస్య ప్రతీతే ఈశ్వరసంబంధస్య మానాంతరప్రాప్తిత్వేన తాత్పర్య విషయత్వాదీశ్వరప్రత్యుద్దేశ్యేన జటాధారణ వ్రతవిధి పరత్వమితి న చాస్యవాక్యస్య పదక్రమవిభాగస్తా భావేనకథం వేదత్వమితి వాచ్యం । అధ్యాపకపరంపరయా పరమేశ్వరప్రత్యుద్దేశేనజటాధారణపరయా వాదాబహునా వేదమన్య పారత్వేన నిశ్చయాత్ । తస్మాజ్జటా ధారణస్య శివైక ప్రతిపాదకత్వేన సహితత్వాత్ । లింగధారణస్యాపి సర్వలింగ స్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్రం మితి శ్రుత్యా విహితం ॥

అనుష్ఠితంచహరిహర బ్రహ్మాభిరితి శైవాచార్యోక్తిః ప్రమాణం । తథాచవామనపురాణే । విష్ణోః ప్రాగ్లింగధారణం । లక్ష్మ్యోవ్యా

త్మానసహ రిస్వహ్యాప్పంకజ శాయినం॥ దర్శయామాస దేవానాం। ము రారిః లింగమైశ్వరం ॥ తన స్తత్రైవ హరి ర్విరించ్యాదయ సురాః। భ వతః పతితంలింగంయదేత ద్భువి శంకర । ఏతత్ప్రిగృహ్యాతాం భూయ స్తతో దేవత్వమావహా ।

ఈశ్వరఉవాచ ॥ యద్యస్మయతి దేవేశామమ లింగంసముద్ధృ తం । తదాహం సంగ్రిహిష్యామి లోకానాం హితకామ్యయా। తద్భ త్యుక్త స్సజగ్రాహేతివిష్ణోః పరమేశ్వరోపాసకత్వం గీతాయామపి శ్రూ యతే ॥ తథాచ కృష్ణవాక్యం । తమేవచాద్యం పురుషం ప్రిపద్యే।యః తః ప్రివృత్తిః ప్రిసృతాపురాణీతి । అత్ర ఆద్య పురుషశబ్దాభ్యాం శివ ఏవోచ్యతే ॥ పురుషోవై రుద్ర ఇతి శ్రుతేః। యతః ప్రివృత్తిః ప్రసృతా పురాణీతి పురాణ ప్రిజ్ఞాపేరిరకత్వమపి శివస్యైవ॥ తమస్త్వంశ్వేతాశ్వతరే యదా తమస్తం నదివా నరాత్రిర్నసన్నచాసన్ శివఏవ కేవలః॥ తద క్షరం తత్సవితు ర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞాచ తస్మాత్ప్రసృతా పురాణీతి । ఆద్య త్వం చాప్యత్రైవోక్తం॥

నచ కృష్ణస్యావతార భూతస్య వైకుంఠ వాసి నారాయణ ప్రితిపత్తి ర్యుక్తేతి వక్తవ్యం । కృష్ణస్య భగవాన్ స్వయమితి భాగవత వాక్యత్వాన్నాన్య త్మానంప్రతి పత్యయోగాత్। ననుగీతాసు న కృష్ణ స్యైవ పరబ్రిహ్మత్వం ప్రితీయతే । అహం సర్వస్య ప్రిభవో మత్త స్సర్వం ప్రివర్తతే। అహ మాదిర్హి భూతానాం ఇత్యాదిభ్యఇతిచేత్। కృ ష్ణస్య పరబ్రహ్మత్వేన శాస్త్ర దృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవ వదితి న్యాయేన బ్రహ్మత్వోక్తి విరోధాదిత్యాస్తాం విస్తరః ।

భూతిధారణప్రిశంసా.

అధ కథం విభూతిధారణస్య విశిష్టాచార విషయిత్వం । పరం పరాశంకా ప్రిసంగాత్ ఇతి చేన్నతథాహి నస్వస్తి విధానమితి చే

స్న అనేక ప్రత్యవాయస్య యావజ్జీవస్య వా విధీనాం అ శ్రవణేన ననిత్యత్వసిద్ధిః । నాపి నైమిత్తికః నిమిత్తాశ్రవణాత్ । నాపి కామ్యః పశుపుత్రాది కామనాశ్రవణాత్ అధికార విశేష త్వేనాశ్రవణాత్ యది విభూతిధారణే విధి స్స్యాత్ । కథం తస్య నిషేధ ఉపపద్యేత విహితనిషేధాభావాత్ । నచ విహితప్రతిషేధః వికల్పః । తుల్యబలవత్వాభావేన తదభావాత్ బహువాక్య సంవాదేన నిషేధస్యాధిక బలవత్వాత్ ॥

తథాహి సచ్చరిత్రరక్షాయాం గౌతమవచనం । భస్మతుష కపాలమేధ్యా నినాధితిష్ఠేదితి । ఆపస్తంబవచనంచ । భస్మతుషాధిష్ఠానే పాదస్య ప్రక్షాళనమితి । శంఖః । ధూమాగ్నిం దీపతైలంచ భస్మచాస్థి రజస్వలాం । ఏతాని బ్రాహ్మణ స్పృష్ట్వా సవాసోజల మావిశేదితి । కథంతర్హి ఆగ్నేయం భస్మనా స్నానం వాయవ్యం గోరజస్మృతమితి । స్నానకారణతయా తస్య విధిరితిచేత్ । కామమస్తు ఆదివత్తావన్మాత్రస్య శుచిత్వహేతుత్వాత్ । అన్యథా నిషేధ విరోధస్య దుష్పరిహారకత్వాత్ । యత్పూర్వ రథర్వశిరసి అగ్నిరిత్యాదినా భస్మగృహీత్వా విమృజ్యాంగాని సంస్పృశేదిత్యంతేన సమంత్రకం భస్మగ్రహణం విహితం । తదపి వ్రతమేతత్పాశుపతం పశుపాశ విమోక్షాయేతి తత్ర విధీయమానపాశుపతవ్రతాంగమితి నసార్వత్రికం భవితు మర్హతి । తస్మాద్విభూతిధారణం సర్వదా నకర్తవ్యం । ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ కింభస్మధారణే విధిరేవ నాస్తి । నతస్య వ్రతాంగవిధిః స్వతంత్రవిధిత్వేపివా సర్వాధికారక ఇతి సర్వాధికారకత్వే హ్యనావశ్యకత్వే మితి ॥

నాద్యః కాలాగ్నిరుద్రోపనిషది త్రిపుండ్రం భస్మనా కరోతీతి విధిశ్రవణాత్ । నద్వితీయః తస్యా మేవోపనిషది । అథ కాలాగ్నిరుద్రం భగవంతం సనత్కుమారః పప్రచ్ఛ । అధీహి భగవన్ త్రిపుండ్ర విధేశ్చత

త్వం కిందద్రవ్యం । కిముత్ స్థానం । కింప్రమాణం । కారేఖాః । కేమంత్రాః । కిం దైవతం । కఃకర్తా । కిం ఫలమితిసనత్కుమారేణ ప్రశ్నే తు కృతేచోత్తరాణి భగవదుక్తాని । తగ్ంపహాంవాచ । భగవాన్ యద్ద్రవ్యం తదాగ్నేయం॥ సద్యాదిపంచ బ్రహ్మమన్త్రైః పరిగృహ్య అగ్నిరిత్యాదిభస్మేత్యం తేన చాభిమంత్ర్య మానస్తోకఇతి సముద్ధృత్య । త్ర్యాయుషం ఇతి శిరోలలాట వక్షస్కంధేష్వితి త్రిభిస్త్ర్యాయుషైస్త్రియంబకైః స్తిర్యక్తిస్రోరేఖాః ప్రకుర్వీత॥

వ్రత మేతచ్ఛాంభవం సర్వవేదేషు వేదవాదిభి రుక్తం । తత్సమాచరే న్ముముక్షుర్న పునర్భవాయేతి । ఏతేషు వ్రతవ్యుత్త రేషు నానాగమ శ్రుతివిధిరపి దృశ్యతే। ననువ్రతమేతదితి శాంభవపదేన పాశుపతవ్రతశేషత్వ ప్రతీతిరస్తీతి చేత్ నైవం । ఉపక్రమోపసంహారాభ్యాం త్రిపుండ్ర విధిపదే అస్మిన్వాక్యే వ్రతాంతరాశ్రవణాత్॥

కిందైవతమితి ప్రశ్నే అన్యస్యోత్తరస్యాశ్రవణాచ్ఛ ఏతత్పదేన సన్నిహితస్య త్రిపుండ్ర వ్రతస్యైవ । విధానోపపత్తేః । పరామర్శాత్ అథర్వశిరసి శ్రూయమాణం పాశుపతపదమపి వ్యాఖ్యాతం వేదితవ్యం । ఉపక్రమోపసంహారాభ్యాం శివపరే అథర్వశిరోవాక్యే పశుపతి పదేన ప్రకరణానుగత తయా త్రిపుండ్ర వ్రతస్యైవ విధానోప పత్తేః॥

నత్ృతీయః । తత్సమాచరేన్ముముక్షుర్న పునర్భవాయేతి। మోక్షార్థతయా విహితస్య ప్రాయశ్చిత్తత్వాయోగాత్ వస్తుతస్తు॥ జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతేర్జున ఇతిమోక్ష హేతోరపి జ్ఞానస్య సర్వపాపక్షయహేతుత్వస్య విరోధవ ద్విభూతి ధారణస్యసర్వపాపక్షయద్వారా మోక్షహేతుత్వోపపత్తేః॥

నాపి చతుర్థః త్రిపుండ్రం భస్మనా కరోతి । బ్రాహ్మణో విద్వాన్ బ్రహ్మచారీ గృహీ వానప్రస్థో యతిర్వా సమస్తపాతకోప పా

తకేభ్యః పూతో భవతి సర్వేషు తీర్థేషు స్నాతో భవతి । సనంత తం సర్వరుద్రజాపీ భవతి। సకల పాతకాని త్యక్త్వా శివ సాయుజ్య మేతి నసపునరావర్తత ఇత్యాహ భగవాన్ కాలాగ్ని రుద్ర ఇత్యాతేనస ర్వాధికారత్వ విధానాత్ ॥

నపంచమః । నిత్యాపేక్షితోపాత్త దురితక్షయ ద్వారాణాం నిత్యనైమిత్తికకర్మణా మావశ్యకత్వం నిత్యాపేక్షిత సర్వపాపహేతో ర్విభూతి ధారణస్య సర్వాచారవిషయత్వోపపత్తేః నహిసర్వేషాంసర్వ మనాయాసేన సర్వపాపక్షయ సంభవే ఉపేక్షణం యుక్తం । అతఏవ భూత్యైవన ప్రమదితవ్యం ఇతి సత్యాదిభి స్సహానుశాస్త్యాచార్యః। నచ భూతిరైశ్వర్యం నభస్మేతి యుక్తం ధనమాహ్యాత్యేతి ధనార్జన విధి నైవ తస్య సిద్ధేః।రాగతః ప్రాప్తత్వాచ్చనవిధేయ తాశాతాతపవ చనంచ మద్యం పీత్వా గురుదారాంశ్చ గత్వా స్వర్ణ స్తేయం బ్రహ్మ హత్యాంచ కృత్వా భస్మచ్ఛన్నో భస్మశయ్యా శయానో రుద్రాధ్యాయీ ముచ్యతే సర్వపాపైరితి నచ పూర్వోక్త భస్మవిరోధనిషేధః। అస్థికపాలాద్యుపహతవిషయత్వాత్ నాధితిష్ఠేతిపాదాక్రమణ నిషేధాచ్చ నభస్మనో త్రిపుండ్రేన నిషేధః । తస్యజాబాల కాలాగ్ని రుద్రాథర్వశిరః ప్రభృతి శృతిసిద్ధత్వాత్ తేనస్నానస్య మను యాజ్ఞవల్క్యాది బహుస్మృతి విహితత్వాత్ । స్నానధారణయోశ్చ సకల పురాణాదిభి స్సప్రపంచతయా ప్రతిపాదనాత్ సిద్ధం.॥

భస్మ పరమపావనమితి తదుక్తం॥ రామాయణే॥ఇయంయజ్ఞవిభూతిస్తు కస్యాశ్రమ సమీపతః। ఇతి శత్రుఘ్నేన పృష్టో వాల్మీకిః ప్రాహ తస్య కల్మాషపాదస్య యజ్ఞభూతి రియంచేతి । లింగపురాణే । విభూతిస్థానవిధాన ముక్తం॥ ఈశానేన శిరోదేశం ముఖం తత్పురుషేనచ। ఊరుదేశ మఘోరేణ గుహ్యం వామేన సువ్రత । సద్యేనపాదం

సర్వాంగం ప్రణవేన విలేపయేత్ । అతఏవ కానిచిత్కల్పితవచనాని
బ్రాహ్మణస్య త్రిపుండ్రధారణ నిషేధ పరాణి త్రైసైరుదాహృతాని
శ్రుతిబాధితాని ఊర్ధ్వ త్రిపుండ్రపాదరూపాణి యోజనీయాని ॥

ఊర్ధ్వపుండ్రవిచారః

నను ఊర్ధ్వపుండ్రస్యాపి విహితత్వాత్ తదేకత్వో గ్రాహ్యమి
తిచేత్ శ్రౌతేన తిర్యక్పుండ్రేణ సహ విరోధాత్ । నన్వాస్తాం మన్వాది
స్మార్తస్య శ్రౌతేన సహ సముచ్చయస్య శిష్టాచార ప్రసిద్ధత్వాత్
తిర్యక్పుండ్రోర్ధ్వపుండ్రయోస్సముచ్చయో భవత్వితి చేత్ నైవం
శ్రౌతక్రమస్యాపి స్మార్తపదార్థాశ్రితత్వాదవగతిసమయే భేదాచ్చ ।
తత్రియథా। ఇహ తు తత్పూర్వకతన్యాయే శ్రౌతేన స్మార్తే బా
ధో యుక్తః । అనయోరేకత్వేనా విరోధాత్ నను మహోపనిష
ది। కఠశాఖాయాం చోర్ధ్వ పుండ్రవిధిరస్తి తస్యాపి శ్రౌతత్వమితి
చేత్ । తేషాం వాక్యానాం తదీయ గ్రంథమాత్ర ప్రసిద్ధత్వేన విజ్ఞా
నేశ్వర చంద్రికాదిగ్రంథే ష్వనుదాహృతత్వేన విశ్వాసానర్హత్వాత్ ।
అస్తు వా తేషాం శ్రుతిత్వం తథాపి త్రైరేవ వచనైః కాలాదిషు క
ర్తవ్యాస్వవిష్ణుపురాణాద్యంగత్వేన ఊర్ధ్వపుండ్రశంఖచక్రాది ధారణా
నాం విహితత్వేనచ ప్రకరణేన విష్ణుపూజాంగత్వేపి ఫలశ్రవణం స్యా
దంగేషు ఫలశ్రుతేరర్థవాద ఇతి వా అంగఫలం స్యాదితి ఉప సంహా
రాద్వా పూజకవిషయత్వాన్న సర్వాధికారితథా చోక్తం త్వయైవ కఠశా
ఖోక్తవచనం॥ధృతోర్ధ్వపుండ్రః కృతచక్రధారీవిష్ణుపదంధ్యాయతి యో
మహాత్మా స్వరేణ మంత్రేణ తదాహృదిస్థితం । య.॥ పరాత్పరః య
న్మహతో మహాంతం ధ్యాయతి ఉపాసత ఇత్యర్థః ॥

నారదీయ సంహితాయాం చతుస్సప్తతమేధ్యాయే । అర్చ
నాంగం బిభీయాద్య ఊర్ధ్వపుండ్రం యథాశ్రుతి । ధృత్వోర్ధ్వపుం

డ్రైః పరయాచ భక్త్యా నారాయణం పూజయతా నిత్యం। అర్ఘ్యాదిభిః పూరుష సూక్తమంత్రైస్సంప్రాప్నుయాద్విష్ణుపదం మహాత్మా॥

మహోపనిషది ధృతోర్ధ్వ పుండ్రైః పరమేశితారం నారాయణం। సాంఖ్యాభిగమ్యం జ్ఞాత్వార్చయిత్వాచ నరః ప్రముచ్యతేసంసారపాశైరితి। ఏతేనైవ చక్రాది ధారణాస్యాపి వైదికాధికారకత్వం ప్రత్యుక్తం॥

ఊర్ధ్వపుండ్ర వ్రితస్యాపి విష్ణ్వర్చనాంగత్వేన వైదికాధికారికత్వాభావాత్। అతఏవ భారతే భీష్మపర్వణి॥ సర్వేషామేకరూపత్వే నార్చనాంగత్వముక్తం బ్రాహ్మణక్షత్రియైర్వైశ్యైశ్శూద్రైశ్చ కృతలక్షణైః। అర్చనీయశ్చ సేవ్యశ్చ నిత్యయుక్తస్వకర్మసు। సాత్వికం విధి మాస్థాయ గీతస్సాత్వతేనచేతి కృతలక్షణైః కృతవిష్ణుచిహ్నైరిత్యర్థః। విష్ణుపూజాయా అపి నసర్వేషామావశ్యకతా। విష్ణుపురాణోక్త వైదికాచార రూపణాచ్చ సర్వదేవపూజావిధానస్య సామాన్యేన విహితత్వాత్। తతో గృహార్చనం కుర్యాద భీష్టసురపూజనం ఆవాహనాదిపుష్పైశ్చ ధూపాద్యైశ్చ నివేదనైః ఇతిఏవంచవైదికానాం చక్రాదినిషేధోప్యుపపన్నః। తథా పరాశర మాధవీయే। చక్రాంకితతను ర్యస్తు మృదా కాష్ఠాయ తేనవా। సశూద్రవద్బహిష్కార్యస్సర్వస్మాద్ద్విజకర్మణః। శంఖచక్రాదికంనృత్తం గీతవాదిత్ర సేవనం ఏకజాతేరయంధర్మోనజాతుస్యాద్ద్విజన్మనఃఇతి। వైదికస్యేత్యర్థః। ఏవం నారదీయపురాణే వైదికానాం చక్రధారణనిషేధ వచనానిబహూని ద్రష్టవ్యానీతివిస్తరభీత్యా నసర్వాణ్యత్ర లిఖ్యంతే॥

పంచసంస్కారవిచారః.

ననుతాపః పుండ్రస్తథా నామమంత్రో యాగశ్చ పంచమ ఇతి పంచ సంస్కార విశిష్టస్య వైష్ణవత్వాత్తస్యైవ సర్వాధిక్యం శ్రూ

యుత ఇతిచేత్ । న కంచవంచ్రియూజవనాబ్జయూథిప ద్యాగపద్వాస ప్రకరణ పాఠాభావవత్ వేదాంగేషు కల్పసూత్రేషు సూత్రకారై రప్రతిపాదనాత్ శ్రౌతత్వాసిద్ధిః అన్యథా శ్రౌతస్మార్త వ్యవస్థానసంకర ప్రసంగాత్ ఏకత్ర ప్రకరణే మిళితానా మప్రతిపాదనా దేకపురుష సంస్కారఫలకత్వాసిద్ధిః ప్రాజాపత్యాది వ్రత చతుష్టయవత్ ఏక పురుషసంస్కారకతయా ఏకప్రకరణైః గృహ్యకారై రప్రతిపాద నాచ్చస్మార్తత్వా సిద్ధిః ఏకసంస్కార ఫలకత్వాసిద్ధిశ్చ పంచానాంమధ్యేవిశకలితస్యైకస్యశ్రుతిసంవాదమాత్రేణ సర్వేషాం వైదికత్వాసిద్ధిః ॥

అన్యథా అహింసాద్యేకదేశ సంవాదేన చైత్యవందనాదేరపి వైదికత్వ ప్రసంగాత్ మోక్షహేతు వైదికధర్మ ప్రతిపాదకేషు రామాయణ భాగవత భారత విష్ణుపురాణాదిషు పంచసంస్కారాణా మప్రతిపాదనాత్ తన్మాత్ర వేద్యయోః పద్మపురాణ హారీతస్మృత్యో స్సర్వజనీనత్వాభావేన విశ్వాసవిషయత్వాత్ । తత్రాపి రామానుజమతానువర్తినోః పద్మపురాణహారీతస్మృత్యోః పరస్పరవిసంవాదస్య ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాత్ । పంచరాత్ర సంహితా ప్రతిపాద్యత్వే చ గాంకశాది సంస్కారాణాం నారదీయ సంహితావాక్య ప్రకరణాభ్యాం విష్ణుపూజాంగత్వేన వినియోగాత్ తాంత్రికాణా మేతేషాం యస్యైతే చత్వారింశత్సంస్కారా స్స బ్రహ్మణా సాయుజ్యం గచ్ఛతీతి మోక్షహేతుసంస్కారైః శ్రౌతైర్బాధితత్వాత్ । విష్ణుపురాణే । పిత్రైవనామకుర్వీత తతశ్చ దశమేహని । దేవపూర్వం నరాఖ్యం హి శర్మవర్మాది సంయుతం । శర్మేతి బ్రాహ్మణస్యోక్తం వర్మేతిక్షత్రసంజ్ఞితం గుప్తదాసాత్మకంశశ్వత్ ప్రశస్తం వైశ్యశూద్రయోరితి వైదికానాంపిత్రైవనామకర్తవ్యం ద్వాదశేహని పితానామకుర్యాదితి శ్రుతేః । అన్యేచాన్యథా నామాంతరకరణే ప్రత్యవాయ ప్రసంగాత్ అవైదికవిషయత్వే వ్యన

స్థాపపత్తేః మోక్షహేతుత్వ వచనానాంచ । పరంపరా పాపమోక్షహే తుత్వేపివా ఉపపన్నత్వాత్ । చాతుర్వర్ణ్యాది వచనానాం వైదిక కర్మాన ధికృతవ్రాత్యక్షత్రియబంధు ప్రభృతిషు సావకాశత్వాత్ । దశవర్ష సాధ్యవేదాధ్యయనశక్తానామేవ వైదికదీక్షాధికార సంభవాత్ । తదనధి కృతానామేవ వ్రాత్యానాంకతిపయదినైర్వా గాథాపాఠేన త్రిమాసద్వ యేనైవ భవన్మతప్రవేశస్య సర్వత్ర ప్రత్యక్షసిద్ధత్వేన తతః పతితానా మపి సంగ్రహ ఇతి న్యాయేన అనుసరితత్వాత్ । భవన్మతే ఆచార్య త్వేనప్రసిద్ధిః వ్రతేష్వపి సులభత్వాత్ తేషాం వైదిక దీక్షాయాంజన్మాం తరపాపస్యఅసాధ్యత్వాత్ ।ఉదరపోషణార్థం దేవాలయాశ్రయణస్యభ వన్మతసాధ్యత్వాత్ । ప్రవర్తక వచనానాంచ లోభమూలకతయా హే తుదర్శనాధికరణన్యాయేనాప్రమాణత్వాత్ । సిద్ధమవైదిక విషయ త్వం పంచసంస్కారాణాం॥

శంఖ చక్రాంకణాది విమర్శః.

నను దక్షిణేతు భుజేవిప్రో బిభృయాద్వై సుదర్శనం సవ్యేతుశంఖం బిభృయాదితి బ్రహ్మవిదో విదురితి అథర్వవేదేషు మహోపనిషది శ్రూయతే ఏవ వేదచతుష్టయేపి ఖిల సంహితా వాక్యాని శంఖచ క్రాదిధారణవిధాయకాని సంతిచేత్ । నతేషామితరగ్రంథకారైరను దాహృతత్వేన పూర్వోక్తశ్రుతిస్మృతి పురాణన్యాయవిరోధేనచ కల్పిత త్వఫలకాం తత్త్వేనచ విశ్వాసానర్హత్వాత్ త్వదీయాఖిల తాంత్రికా ణాం చక్రధారణం వైదికత్వం సంపాదయితుం కల్పితానివాక్యాని త్వ దీయగ్రంథాతిరిక్తగ్రంథాంతరే గ్రంథకారైరనుదాహృతాః॥ యత్తు ప్రత్యక్షశ్రుతిసంవాదేన ఖిల శ్రుతీనాం విశ్వాసయోగ్యత్వ మిత్యుక్తం । తదతిదుర్లభం । ప్రత్యక్ష శ్రుతిత్వేన త్వదు దాహృతానాం చరణంప వినష్టం। పశ్చాత్తంతే వితతం బ్రహ్మణస్పతేఇత్యృక్తం ఇత్యృక్సంగ్రహసంగా

నామాంతరకర్మసమర్పితార్థ బోధకత్వాత్ యద్యపి దేవతాధికరణే
మానాంతరసంవాదేపి సంవాదయో రభావే మంత్రార్థవాదయోర
పి స్వార్థే ప్రామాణ్యమంగీకృతం। తథాపి తయోః కర్మస్వరూపం
తద్యాత దేవతా స్వరూప నిరూపక విగ్రహాదౌతాత్పర్యాభావేపి ప్రా
మాణ్యమంగీకృతం। నతుకర్మణో విధ్యపేక్షిత కార్యాంతరవిధిపరత్వం
ప్రకృతేచ దశాపవిత్రసామథారాపరివర్ణ్యకుర్మాది ప్రతిపాదకానాంచ
చక్రాదిధారణ విధిపరత్వాభావాత్ । ప్రత్యక్షశ్రుతి సంవాదోదుర్లభః॥

"నను ఆతప్త తనూ రితి పదేన శరీరతాపో వివక్షిత ఇతిచేత్ ।
చరణయత్తే గాత్రే దగ్నినా పచ్యమానా దభిశూలం నిహితస్యేవ
భావతీతి శ్రుత్యా శూలేనైవ గాత్రదాహోస్తు ప్రకరణాద్యనుగు
ణ్యాభావస్య తుల్యత్వాత్ ప్రకరణస్థయోః తయోర్మంత్రయోః ।
అతఏవ పవిత్రంచరణం చక్రంలోకద్వారం సుదర్శనమిత్యస్య కల్పితని
ఘంటువాక్య ప్రమాణం ప్రకరణవిరోధాత్ । లోకవ్యవహారగృహీత
సంకేతవిరోధేప్రామాణికై రపరిగ్రహాచ్చ నశ్రుతివ్యాఖ్యాన సహాయకం॥

అన్యథాఅహరహస్సంధ్యాముపాసీతేత్యాదీనాంచైత్యవందనా
ది పరతయావ్యాఖ్యానేన స్వధర్మవిప్లవ ప్రసంగాత్ । చరణశబ్దస్య
భావే వ్యుత్పన్నస్య పవిత్రతనుత్వ పరత్వేన విష్ణుపాదారవిందత్వేన
వ్యాఖ్యాన సంభవే బహుతర స్మృష్టిమూలవ్యాఖ్యాన కరణే ప్రమా
ణాభావాత్ ॥ పాంచరాత్రే చక్రాదివిధానేపి ఏతేషాంమంత్రాణాం
అన్యథావ్యాఖ్యానే ప్రమాణాభావాత్ ॥ స్యాదేవతత్ యద్యపి బో
ధాయనాపస్తంబాదిభిః। అరుణకేతుసఘర్మాభ్యభీష్టవాదిషు వినియు
క్తత్వా దామ్నతాపవిత్రంత ఇత్యాదయో మంత్రాఃఅన్యపరాః ॥ త
థాపి భగవచ్ఛాస్త్రే సుదర్శన ప్రతిష్ఠాస్నపనాదౌ తత్తత్సంజ్ఞా మ
నుం జపేత్యుపక్రమేణ సౌదర్శనత్వేన వినియోగాత్ । అథాను(గు

ణ్యేవ తత్ప్రత్వ మంగీక్రియతే ॥

యథా జపః జ్ఞానదా వినియుక్తస్యాపి స్వాధ్యాయస్య యథా వా భూరితివ్యాహృతిమంత్రస్య సాహిత్యాదవాగ్న్యాధానాదౌ యథా వానర గ్రహమంత్రాణాం బోధాయనాది వినియోగానుసారేణ నవగ్రహప్రకాశకత్వం తదనుగ్రాహ్యకా వినియుక్తా అపి చరణం పవిత్రమిత్యాదయో మంత్రాః పాంచరాత్రే సుదర్శనప్రతిష్ఠాదౌ వినియుక్తత్వాచ్చక్రాదిప్రకాశకా అపి భవిష్యంతి ॥

నచ మంత్రాణాం వినియోజకత్వాసంభవః । వసంతాయ కపింజలానాలభేతేత్యాదౌ మంత్రాణామపి విధాయకత్వదర్శనాత్ । కథమన్యథా శ్రుతిలింగాదీనాం సమవాయే పారదౌర్బల్యం ఐంద్ర్యాగార్హపత్యముపతిష్ఠత ఇత్యాదౌ నచ విధివాక్యస్యాశ్రయణం దోషః వచనానిత్యత్వప్రసంగాత్ । విధిర్వా ధారణవదిత్యాదౌ వపూర్వత్వాద్విధికల్పనవత్ । ప్రకృతేపి వికల్పనాత్ దక్షిణేతు భుజే విప్ర ఇత్యాదౌతు శ్రీభృగ్వాదితివిధిరేవ శ్రూయతే యాగాదిశేషతాచ నాస్తి పవిత్రం తే ఇత్యాదిభిస్సహ సుదర్శనప్రతిష్ఠాదౌ స్వతఃసర్వజ్ఞేన భగవతా పాంచరాత్రే వినియుక్తత్వాత్ ॥

శ్రుత్యుక్తశ్రుతిసంవాదాచ్చ ఖిలానామపిప్రామాణ్యసిద్ధే చక్రాదిధారణవిధానమప్రత్యూహమేవ ॥

అత్రోచ్యతే । చరణం పవిత్రం వితతమిత్యాదీనాం సుదర్శనప్రతిష్ఠాస్నపనాదౌ వినియోగాత్ । సుదర్శనస్నపనాదిప్రకాశత్వమస్తు నామ తద్ధారణపరత్వం కథమితి వక్తవ్యం అస్మిన్ కర్మణి మంత్రా వినియుక్తాః । వినియోగానుసారేణ తస్యప్రకాశకా ఇతిత్వయైవోక్తత్వాత్ ధారణేపివినియుక్తా ఇతిచేత్ । స్వేనైవవా అన్యేనవా వినియుక్తాః ॥

నాద్యః ఆమ్నాయశ్రవణాత్ । వినియోగేన శేషతయా విధాయ కత్వం ముద్రాధారణ విధాయకత్వే సతి విశేషత్వ మిత్యర్థో నాగ్రహాచ్ఛ లింగవినియోజ్యానాం మంత్రాణాం ప్రకరణాదేవ విశేషత్వా వగమాదితి విశేషః॥

నద్వితీయః । అన్యేన శ్రుతివాక్యేనవా పాంచరాత్రవాక్యేన వా నాద్యః । ఏతదుపన్యాస వైయర్థ్యాత్ । నద్వితీయః తాంత్రికత్వేన శ్రౌతత్వాసిద్ధేః । నను యేన పూత స్తరతి దుష్కృతానీతి పాపనివృత్తి హేతుతాచక్రస్యప్రతీయత ఇతిచేత్ । ధ్యానజపద్వారాఅపితదుపపత్తేః। అన్యథా దేవస్యత్వా సవితుః ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యాం అగ్నయే జుష్టం నిర్వపామీతి సూర్యముద్రాపి ధార్యాస్యాత్ ।కించ పాంచ రాత్రతంత్రాదినియోగానుసారేణచరణం పవిత్ర మిత్యాదీనాం చక్రాదిధారణపరత్వే ఉచ్యమానే ఉపజీవ్యేన ప్రత్యక్షే ణ పాంచరాత్రవాక్యేనైవ చక్రాదిధారణవిధానేసతి తదుపజీవనేన కల్ప్యమంత్రమూల లింగమూలస్య విధేః విలంబితత్వేన ప్రతిబంధా ద్వైయర్థ్యమేవేతి । కథం మంత్రలింగస్య విధికల్పకత్వం కరిష్యతో వసుదానం దదామీత్యాదీనాంతు ప్రకరణపాఠాభావాత్ ॥ పాంచరాత్ర వినియోగానుసారేణ । సుదర్శనపరత్వే సిద్ధేపి తన్ముద్రాధారణ వినియోగం వినాఽస్యమంత్రస్య తత్పరత్వం దుర్లభమేవ॥ జపధ్యానాది నాపి పూతత్వ కరితతరణయో రుపపత్తేః । పవిత్రంతే వితత మిత్యత్రాపి కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదినా తపసా అతప్తశరీరః । అతఏవ ఆమః అపక్వః శిశ్రితాంసః చాంద్రాయణాదినాతప్తో ఇత్యర్థః । తపసా బ్రహ్మజిజ్ఞాసస్వ తపోతప్యత ఇతితపోనశనాదితిశ్రుతేః వస్తుతస్తుపాంచరాత్రవిధివాక్యేన శంఖచక్రాది ధారణస్య పాంచరాత్రే మంత్రపూర్వక మేవ విహితత్వాత్ । నోదాహృత మంత్రాణాం తత్పరత్వం । తథా చ విహగేంద్ర సంహితాయాం । విష్ణువాక్యం॥అగ్నౌ వాతి సంతప్తం

చక్రమాదాయ మామకం । దక్షిణం బాహుమూలస్థం దహే ద్వి
గతసాధ్వసః॥

అథవాన్యేన కేనాపి వైష్ణవేన మహాత్మనా లాంఛనం బిభృ
యాచ్చక్రం పాంచజన్యం తథైవచ లాంఛనం బిభృయాచ్చక్రం పాం
చజన్యం తథైవచ । ఉచ్చారయ న్మహామంత్రంహృదయేహం విచిం
తయేత్ । సుదర్శన మహాజ్వాల కోటిసూర్య సమప్రభం అజ్ఞానాంధ
స్య మేదేహి విష్ణుమార్గం ప్రదర్శయ పాంచజన్య నిజధ్వాన ధ్వస్త
పాతకసంచయా । పాహిమాం పాపినం ఘోరం సంసారార్ణవ పాతితం।
ఇతిమంత్రం సముచ్చార్య దహేత్సవ్యాభుజం తథా॥ ఏతేనైవవిధానేన
శంఖచక్రంచ ధారయేత్ । శ్రీపురోక్తేష్వసందిగ్ధో మద్భక్త ఇతిగీయ
తే ॥ తస్మాత్తాంత్రికమేవ ముద్రాధారణం నశ్రౌతం।

ప్రపత్తి నిరాసః.

ప్రపత్తి నిరాసమాహ । ఏతేనపంచ సంస్కారాణాం నారాయ
ణపరివృత్త్యంగత్వంప్రపత్తేశ్చ కారణ వైకుంఠ పరమపదాఖ్య విష్ణు
లోకప్రాప్తి హేతుత్వంచ పరాకృతం। వేదితవ్యాః పంచ సంస్కారా
ణా మేవ పురుష సంస్కారహేతుత్వే సంస్కృతస్య పురుషస్యచ పరమ
పదప్రాప్తిరూప మోక్షాఖ్య సాధ్యే వినియోజక ప్రమాణాభావాత్॥
రావణేన సభామధ్యే నిష్కాశితస్యవిభీషణస్య సద్యోరాఘవం ప్రపద్య
మానస్య పంచసంస్కారాణా మసంభవాత్ । నామాంతర కరణస్యా
న్యస్యాపి ప్రమాణవిరోధేన కల్పయితు మశక్యత్వాచ్చ ద్రౌపద్యాశ్చ
కౌరవ రాక్రాంతాయాస్సద్యః కృష్ణం ప్రపద్యమానాయాః పంచ సం
స్కారాణా మభావాచ్చ । తమేవచాద్యం పురుషంప్రపద్యే యతః ప్ర
వృత్తిః। ప్రసృతా పురాణీతి గీతవాక్యాత్కృష్ణస్యాప్యన్య విషయ ప్రప

పత్తి దర్శనాత్ తత్రచ తేషాం కించ సంస్కారాణా మహేతుత్వా చ్చ ప్రపత్తిం వినాపి గోపికా ప్రభృతీనాం ధ్యానమాత్రాదపి కృష్ణ ప్రాప్తి ర్భాగవతే శ్రవణాత్ ॥

కామాద్గోపా ద్భయా త్కంసో ద్వేషా చ్చైద్యాదయో నృపాః । సంబంధా ద్వృష్ణయో రాజన్ । యూయం భక్త్యా వయం ప్రభో । అన్యత్రాపి చ। యే యే హతా శ్చక్రధరేణ రాజన్ త్రైలోక్యనాథేన జనార్దనేన। తే తే గతా స్తం నిలయం నరేంద్రాః క్రోధోపి కృష్ణస్య వరేణ తుల్యః ॥ నను తేషాం పూర్వజన్మ ప్రపత్తి రస్తీతి చేత్ సకృత్ప్రపన్నస్యాప్యనుభయ ప్రాప్త్యాగమనచన విరోధాత్ ॥

తదుక్తం । సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీతి చ యాచతే। అభయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేత ద్వ్రతం మమేతి ప్రపన్నానామపి ద్విత్యాది జన్మ ప్రాప్తి ప్రసక్తి వైయర్థ్యాత్ తదుక్తం సర్వధర్మా న్పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ అహం త్వాం సర్వపాపేభ్యో మోచయిష్యామి మాశుచ ॥ ఇతి పూర్వజన్మని ప్రపత్తి సందేహే న ప్రపత్తౌ ప్రవృత్తిః కస్యాపి న స్యాత్ ॥

కించ జయ విజయాదీనాం వైకుంఠప్రాప్తేః ప్రపత్తిం వినా సు లభత్వాత్ ॥ తాదృశానామపి పునర్దైత్య జన్మప్రాప్తౌ సత్యా మస్మాకామపి ప్రపన్నానాం పునస్సంసార ప్రాప్తి ర్న భవిష్యతీత్యత్ర కా ప్రత్యాశా ॥ నను రాగాది శూన్యానాం సా భవిష్యతీతి చేత్ । తర్హి రాగాది పరిత్యాగ ఏవ హేతు రస్తు కృతం ప్రపత్త్యా । కాచేయం ప్రపత్తిః। శరణాగతిరితి చేత్ న తస్యాః మోక్షహేతుత్వా భావాత్ । శునశ్శేఫాదీనాం ప్రాణత్రాణాయ విశ్వామిత్రాది ప్రతిపత్తి దర్శనాత్ శరణాగతత్రాణస్య। సర్వధర్మత్వాన్న శరణాగతేర్మోక్షైకసాధనత్వాభావాత్।

నను సకలపురుషార్థసాధనభూతాయా శ్శరణాగతేర్మోక్షహేతుత్వమపి సంభవతీతిచేన్న। మోక్షస్య కర్మజన్యత్వే సాతిశయత్వే నానిత్యత్వప్రసంగాత్। మామేవ యేప్రపద్యంతే మాయామేతాంతరంతిత ఇతి వచనస్య పరంపరయాహేతుత్వసూచకం॥ భక్తిరేవప్రపత్తిరితిచేత్ ప్రపత్తిర్భార్యాదిషు భక్తిప్రపత్తి వ్యవహార దర్శనాత్తయోరభేదసంభవాత్ అతఏవ ధ్యాన భక్తి సాక్షాత్కారాణామభేదాంగీకారః॥

పతివ్రతకామినీ విషయస్య వైరిణీ విషయస్య నిరంతర ధ్యానస్య భక్తిప్రపత్త్యభావాత్ ఘటాది సాక్షాత్కారే ధ్యానరూపత్వే భక్తిరూపత్వయోరభావాత్। నిరంతరధ్యానమేవ సాక్షాత్కారతామాపద్యతే కిమపి భ్రాంత కామినీ సాక్షాత్కారే తథాకథనాదితిచేత్। పరోక్షవిషయే అపరోక్షత్వప్రతీతే భ్రమత్వేన తయోరభేదసంభవాత్। నను కామిన్యాది విషయస్య పరోక్షత్వేపి భగవతః సర్వత్రసన్నిహితత్వేన అపరోక్షత్వం న భ్రాంతమితిచేత్। అతీంద్రియేషు పదార్థేషు ధర్మాది ష్వపీంద్రియకత్వప్రతీతే ర్భ్రమత్వాత్। ఏతాదృశ సాక్షాత్కారేణ వైకుంఠాఖ్య లోకప్రాప్తి ర్ముక్తిరిత్యప్యయుక్తం॥

ముక్తి విచారః.

జ్ఞానస్య విరోధ్యజ్ఞాననివర్తకస్య దృష్టత్వేన తస్యైవ కల్ప్యయితుముచితత్వాత్। లోకాంతర ప్రాప్తిరపి స్వర్గాదిప్రాప్తివ న్ముక్తిత్వాభావాత్। నచనిర్మితోయేనలోకాలోక సమస్కృత ఇతి తత్ప్రాప్తావపునరావృత్తిశ్రవణాత్ కృత్రిమత్వే నానిత్యత్వాత్। ననూత్పన్నభావస్యాపి ప్రాకృతస్య నిత్యత్వమితి చేన్న। ప్రభూణాం భావాత్। నను తద్విష్ణోః పరమం పదం సదాపశ్యంతి సూరయః। దివీవచక్షురాతతమితి శ్రుత్యా జ్ఞానిభిస్సదా సాక్షాత్క్రియమాణస్య పరమపదస్య త్రైకాలికత్వం

వినా సదా సాక్షాత్క్రియమాణత్వాయోగాత్ ॥

నిత్యస్యవిష్ణోః పరమంపదమస్య జ్ఞానాం నిత్యముక్తానాంచ ఆగ్నే ఆష్టాకపాల ఇతి వత్సిద్ధిః నచానేక విధానేవాక్యభేదః । అప్రాప్తానేక విశేషణస్య విశేష్యత్వావిధానే వాక్యభేదాభావాత్ । తదుక్తం । భాట్టసూత్రంచ తద్గుణాస్తు విధీయేరన్నితి । అప్రాప్తేతు విధీయంతే బహవోప్యేకయత్నత ఇతి తదేవవిష్ణుపదం కారణవైకుంఠాఖ్యం పరమపదమిత్యుచ్యతే॥

తచ్చ బ్రహ్మాండాద్బహిరేవ సత్వాంతః తన్నాశేనాశ ప్రసంగాత్ తత్రాప్తిరేవముక్తిరితి తచ్చ ప్రాకృతాప్రాకృతం బ్రహ్మాండ కీక్షణత్వేన ధర్మ గ్రాహకమాన సిద్ధత్వాదితి అత్రోచ్యతే। ధర్మగ్రాహక మానస్య శృతివాక్యస్య తదుపబృంహకేనవిష్ణుపురాణేన బ్రహ్మాండమధ్యవర్తి ధృవలోకాదుపరిలోకపరత్వేనవ్యాఖ్యాతత్వాత్ ॥

తథాహి ఊర్ధ్వోత్తర మృషిభ్యస్తు ధృవో యత్రవ్యవస్థిత ఇతి ఏతద్విష్ణోః పదందివ్యం । తృతీయంవ్యోమ్ని భాస్వరం నిర్ధూతదోష పంకానాం యతీనాం సంయతాత్మనాం॥ స్థానం తత్పరమం విప్రపుణ్యాపాప పరిక్షయే । దీపో విచక్షణాతీతం పితతం యన్మహాత్మానాం॥ వివేకజ్ఞాన వృద్ధంచ తద్విష్ణోః పరమంపదం॥ అస్మిన్నపిష్ఠితో భాస్వాన్ మేఢీభూతస్స్వయం ధృవః।ధృవేచ సర్వజ్యోతీంషి జోతిష్యంభోముచేద్విజేతి॥నచైతత్ప్రాప్తిరేవ ముక్తిరితి వాచ్యంయుక్తం॥ ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాత్ । పునరావృత్తినోర్జున। మాముపేత్యతుకౌంతేయపునర్జన్మ నవిద్యతఇతిగీతావాక్యవిరోధాత్ మాముపేత్యమద్రూపతాం ప్రాప్యేత్యర్థః॥ అస్మిన్నేవ పురాణే । ఆత్యంతికలయరూపమోక్ష ప్రతిపాదనావసరే స్వరూపప్రాప్తిరేవ మోక్షత్వేన వర్ణనాచ్చ॥

తథాహి॥ గర్భస్థాజరరాద్యేషు స్థానేషు త్రిషు విస్మృతః। పరస్తా
న్నిరయాహ్లాద సుఖభావైక లక్షణః। భేషజం భగవత్ప్రాప్తే రేకాం
తాత్యంతికే మతాః॥ తస్మాత్తత్ప్రాప్తయేయత్నః క్రియతాం పండితైనరై
రైః। సమస్తహేతురహితం విష్ణ్వాఖ్యం పరమం పదమితిచ। అత్రలోక
ప్రకరణాభావాత్। తదీయలోకవర్ణనాచ్చ నతత్ప్రాప్తిర్ముక్తిః। యద్య
పి సాలోక్యసారూప్య సామీప్యాదిక మపి ముక్తిరితి పౌరాణికా వర్ణ
యంతి తథాపి నసా పరమముక్తిః సర్వసుఖానామాత్యంతికలయస్యైవ
తథాత్వాత్। తాదృశీచ స్వరూపప్రాప్తిరేవే త్యుక్తం॥

ననుయో వేద నిహితం గుహాయాం పరమేవ్యోమన్ అస్యాధ్య
క్షః పరమేవ్యోమన్ ఇతిభేదేన నిర్దేశాత్ ప్రాప్యస్య పరమపదస్య
వ్యోమశబ్దార్థత్వమితి చేత్। ఉక్తలోకస్యైవ వ్యోమపదార్థత్వా
త్త్వంచ కోశపరం పరాయా ఏవ। గుహా శబ్దార్థత్వాచ్చ బ్రహ్మైవ
వసన్ బ్రహ్మవ్యేతీతి శ్రుత్యంతర విరోధాచ్చ। కించరామాయణే రా
మభద్రేణసహ బ్రహ్మలోకం ప్రాప్తానా మయోధ్యావర్తినాం వైకుం
ఠప్రాప్తే రశ్రుతత్వాత్। బ్రహ్మలోక సమీపవర్తి లోకానాం వై
కుంఠ లోకత్వాభావా త్తేషాం ముక్తిర్నస్యాత్॥ తథా చోక్తంరామా
యణే। అథవిష్ణుర్మహాతేజాః పితామహ ముపాచహ। ఏతాం లోకాన్
జనౌఘానాం దాతుమర్హసి సువ్రత। ఇమేహిసర్వే మత్స్నేహాదను యం
తిచమానవాః। భక్తాశ్చ భజితవ్యాశ్చ। త్యక్తాత్మానశ్చ సర్వశః। తచ్ఛ్రు
త్వా విష్ణుకథితం బ్రహ్మలోకేశ్వరో బ్రవీత్। లోకాన్ సంతాన
కాన్నామ యాస్యంతీమే చమానవాః। యచ్చకించిద్గతం త్రైవ రా
మమేవాను చింతయన్। ప్రాణాన్ సృజతి వై భక్త్యా సంతానకగతిం
లభేత్। సర్వేసంతానకం యాతా బ్రహ్మలోకా దనంతమితి ఇవ

తారసహస్రసంవత్సరమపి రామేణ వైకుంఠః ప్రాప్తః । పితామహవచశ్శ్రుత్వా దేవదేవోఽపి చస్వయం । దివ్యంతద్వైష్ణవం తేజ స్స్వశరీర స్సహానుజః । పునశ్చ । యదా ప్రభవం నానుయాతంస్వర్గద్వారముపస్థితం । ఏవం కృష్ణస్య కాలనేమివధానంతరం బ్రహ్మలోకావాప్తి శ్శ్రేయతే ॥ హరివంశే ఋషిభిః పూజితస్తేన విశేశ హరిరీశ్వరః పౌరాణాం బ్రహ్మసదనం । దివ్యం నారాయణాశ్రయం । తతఏవకృష్ణావతారోఽపి తదానతిస్సైవ భగవతో వాక్యం । సంప్రాప్య ప్రథితంలోకం మానుష్య ముపాగతః । కంసంశ్చాపి హత్వా సర్వాన్వధిష్యామి మహాసురానితిచ । హరివంశే । తస్మాద్వైకుంఠలోకః బ్రహ్మాండమధ్యవర్తి లోకత్వాత్ । బ్రహ్మలోకవత్ తత్ప్రాప్తిశ్చ నపరమముక్తిః లోకప్రాప్తిత్వాత్ । స్వర్గప్రాప్తివత్ సాధానిత్య ఇత్యాది స్వయమూహనీయం । ననుశ్రుతిచోదితాన్యనుమానాని సదాపశ్యంతీతి నిత్యలోకస్య సపరికరస్య సిద్ధిరితిచేత్ నసదాపదస్య సదాగతిరిత్యాదౌ సంతతవాచకత్వేన ధర్మక్రియాయాగహనక్రియావత్ త్రైకాలికావ్యాప్తేః ॥

లోకేశ సదాపక్రిః సదాకప్రిర ఇత్యాద్యా నిత్యలోకా ప్రతీతేః సంతతమిత్యర్థః । యద్యపూర్వ సోమోత్పత్తిం పూర్వకాలే సదాపశేదిత్యాదౌచ అవచ్ఛేదకస్యైవ సదాపదార్థత్వాత్ । కించ తద్విష్ణోఃపరమంపద మిత్యత్ర విష్ణోరితిపంచమీవిభక్తిర్వాచ్యం । కాశీఖండే లోకస్థానవర్ణనావసరే విష్ణులోకాదుపరి శివలోకస్య వర్ణనాత్ । విష్ణులోకాపేక్షయా శివలోకస్యోత్కర్ష వర్ణనాచ్చ । తథాచ స్కాందే । శ్రీశైల ప్రదక్షిణావసరే ప్రథమం బ్రహ్మలోకప్రాప్తి ర్ద్వితీయా వైష్ణవంపదం । ప్రదక్షిణా తృతీయాతు లోకంమాహేశ్వరం వ్రజేత్ ।

పదపదస్య పద్యతే గమ్యతే పదమితివ్యుత్పత్త్యా స్వరూప పర త్వేపి, పరాత్పరతరం బ్రహ్మ తత్పరాత్పరతో హరిః। యత్పరాత్ప రతో ధీశమితి శ్రుత్యా విష్ణ్వపేక్షయా శివస్వరూపస్య పరతత్త్వవర్ణ నాత్। అతఏవమత్తఃపరతరం నాస్తీతి గీతాసు కృష్ణవాక్యం। శ్రుతివిరో ధా దర్థవాదత్వేన వా శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశో వామదేవవదితి న్యా యేనవా యోజనీయం॥

విష్ణోస్సర్వపద వాచ్యత్వవిచారః.

నన్వీశపదంవిష్ణోరేవవాచకం సర్వపదానాం విష్ణువాచక త్వా వధారణాత్॥ తథాహి॥ బృహదారణ్యకే అంతర్యామి బ్రాహ్మణే। య స్యాత్మా శరీరం యస్యాప శ్శరీరం యస్యావ్యక్తంశరీరమిత్యాద్యారభ్య ఏషసర్వభూతాంతరాత్మా ఽపహతపాప్మా దివ్యోదేవ ఏకోనారాయణ ఇత్యాదివాక్యైః, పృథివ్యాదిభూతానాం సర్వాత్మనాంచ భగవచ్ఛ రీరత్వావగమాత్। రుద్రవాచక సర్వేశ్వరపదస్య రుద్రశరీరకే భ గవతి ముఖ్యవృత్తిరేవేతి కారణ వాచకానాం, శివ శంభు శంకర రు ద్రాది పదానామపి నారాయణోపనిషద్వేద్య పరమకారణ నారాయ ణ ప్రతిపాదకత్వం ముఖ్యవృత్త్యైవేతి సఏవ పరాత్పరతరః॥

నను యజ్ఞదత్త ఉత్పన్నోఘటోనష్టఇత్యాదా వతిప్రసంగ ఇతి చేన్న। ప్రకరణాదివశేనాన్యార్థత్వాత్। ననుశరీర వాచకానాం శరీ వాచకత్వ వ్యాప్తేశరీరపదేవ్యభిచారఇతిచేత్ న। నిష్కర్మపదత్వేన వి శేషణాత్। కించాయుతసిద్ధప్రకార వాచకానాం శుక్లః పటః నీల ము త్పల మిత్యాదీనాం పదానాం, ప్రకరణేముఖ్యత్వావగమాత్। జగ త్ప్రకారకం బ్రహ్మ సర్వపదవాచ్య మితి అథవా చేతనాచేతనస్య జగ దుపాదానస్యబ్రహ్మణః సర్వ పదవాచ్యత్వం ఘటాద్యుపాదానమృదా పృథివ్యాది వాచకత్వ మితిచేత్। అత్రోచ్యతే॥

యో యచ్ఛరీరవాచక ఇతి విశేషవ్యాప్తిర్వా వివక్షితా । ఉత సామాన్యవ్యాప్తిర్వా । నాద్యః । శరీరపదే వ్యభిచారాత్ । నిష్కర్మపదత్వే సతి విశేషణం జ్ఞేయం ॥ నిష్కర్మత్వస్య పక్తుమశక్యత్వాత్ । తత్కిం విశేషవాచక భిన్నత్వం వా । శరీరవాచక భిన్నత్వం వా । విశేషణ మాత్ర వాచకత్వం వా । నాద్యః శరీరపదస్యాపి శరీరిత్వ విశిష్ట శరీరవాచకత్వాత్ । న ద్వితీయః అప్రసిద్ధేః । శరీరశబ్దస్యాపి తన్మతే సర్వశబ్దవాచ్యేశ్వరవాచకత్వాత్ । అతఏవ న తృతీయః । శరీరపదస్యాపి శరీరిత్వ విశిష్ట శరీరవాచకత్వేన విశేషణమాత్ర వాచకత్వే నాసంభవేన వ్యభిచార తాదవస్థ్యాత్ । నాపి సామాన్య వ్యాప్తిః సాధికా । శరీరవాచకాశ్శరీర వాచకా ఇతి వ్యాప్త్యా శరీరపదస్య శరీర మంత్యావయవిచేష్టా భోగేంద్రియాశ్రయ ఇతి న్యాయేన ప్రాప్త శరీరలక్షణానుసారేణ ఘటాదావప్రవృత్తేరీశ్వర శరీరత్వాసిద్ధిః । న చ నియమ్యత్వమేవ శరీరత్వం వక్తవ్యం । స్వామినియమ్య భృత్యవాచక భృత్యాదిపదే స్వామివాచకత్వాభావేన వ్యభిచారాత్ । న చాంతః ప్రవిశ్య నియమ్యత్వం అంతః ప్రవిష్టేన శిల్పినా నియమ్యే దారు ప్రతిమాదౌ వ్యభిచారాత్ । న చ పృథక్సిద్ధత్వే నియామకవిశేషణం। అంతః ప్రవిష్ట పదవైయర్థ్యాత్ । న చ తావదేవాస్తు సాధకమితి వాచ్యం। అపృథక్సిద్ధ దేవదత్త నియమ్య హస్తాదిపదేషు వ్యభిచారాత్ । నిష్కర్మపదత్వస్య అత్రాపి విశేషణత్వే పూర్వోక్త దోషాపత్తేశ్చ ॥

నను ఘటాదీనాం పదానాం పక్షత్వాద్దేవ, మనుష్యాదిపదానాం దృష్టాంతత్వాచ్ఛరీరవాచకత్వ సాధ్యాయాం సామాన్యవ్యాప్తౌ కథం వ్యభిచారః । శరీరాదిపదానామపి ఈశ్వరవాచకత్వేన పక్షతుల్యత్వాదితి చేత్ నైవం । వ్యాప్తిగ్రహణం ప్రత్యేవ వ్యభిచారజ్ఞానస్య ప్రతిబంధకత్వాత్ । అన్యథా కార్యత్వేన శరీరజన్యత్వే సాధ్యే ఘటాదావ్య

ప్తిగ్రహే సత్యంకురాదావపి శరీరసిద్ధి స్స్యాత్। అంకురాది వ్యభిచా రస్థలస్య పక్షతుల్యత్వేన అతీంద్రియశరీరస్యకల్ప్యయితుంశక్యత్వాత్। వ్యభిచారహేతుత్వాభాసమాత్రభేదాపత్తిః స్యాప్తా వ్యాప్తిభాగేశరీ రపద వైయర్థ్యాత్ వ్యాప్యత్వాసిద్ధేః। సర్వపదానాం వాచకత్వేన వ్యభిచార స్థలాభావాత్। ఏతేన తద్ద్వారకాయ శరీరపదంస్యాత్। అ ప్రయోజకత్వంచ పృథివ్యాదిశబ్దానాం శరీరవాచకత్వేపి శరీరిపర్యంత త్వేపి పక్షబాధకత్వాభావాత్। నచ బ్రహ్మణి ముఖ్యత్వానుపపత్తిః వివక్షా బాధితా। నానార్థగవాది పదానామివ స్వతంత్ర శక్త్యం తరకల్పనే ముఖ్యత్వోపపత్తౌవిశిష్టశక్యసిద్ధిః నచేష్టాపత్తిః। అపసిద్ధాం తాత్। కించ పదార్థమాత్ర శక్తివాదినాపి త్వయా యథావ్యవహార కాలే భావేన గృహీతోపికార్యాన్వితే శక్తిః అన్యలభ్యత్వ ప్రతిసం ధానేపతి పరిత్యక్తా। తథాత్వయా గృహీతాపి సర్వ పదార్థానాం శరీర విశిష్టాత్మశక్తిః గౌరవాన్యలభ్యత్వాభ్యాం పరిత్యాజ్యా। అన్యథా కార్యాన్వితే శక్తిరపి త్యాజ్యా స్యాత్॥

కించ యథాశరీరవాచకానాం శరీరిపర్యంతత్వం కల్పితం తథా శరీరివాచకానామపి శరీరవాచకత్వం కుతో నకల్ప్యతే దేవమనుష్యా దిపదేషు తథానుదర్శనాత్। అభేదవాక్యేషు ముఖ్య సామానాధికర ణ్యోపపాదన రూపపదస్య తుల్యత్వాత్॥

నను విష్ణోస్సర్వపద వాచ్యత్వం పురాణేషు శ్రుతమితి చేన్న। య తో వాచో నివర్తంతఇతి బ్రహ్మణి వాచ్యత్వ నివృత్తేరపి ప్రత్యక్షశ్రు తి సిద్ధత్వాత్। ఏతైరేవ దోషైః ప్రకారవాచకానాం ప్రకారి పర్యం తత్వ మితి వ్యాప్తి స్సిరస్తేతి వేదితవ్యా॥

కిం చాంతర్యామి బ్రాహ్మణే యస్యాత్మా శరీరమితి వాక్యం

సశరీరత్వ విధాయకం। యచ్ఛబ్దయోగః। ప్రసమ్య మిత్యుద్దేశలక్షణం। తద్వృత్తమేవకారశ్చ స్యాదుపాధేయ లక్షణ మితిన్యాయేన విధిశక్తిప్రతిబంధాత్ ।

నచ యథాగ్నేయోష్టాకపాలఇతివ ద్విధాయకత్వం యుక్తం తస్యాలోకాప్రాప్తార్థత్వాభావేనస్య విధేయత్వాభావాచ్చ॥ ఇహతు ఏషత ఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇతి విధేయభాగస్యావిద్యమానత్వాత్ దళద్వయేనాపిస్వప్రతిపాదనాన్నైకార్థ విధానే వాక్యభేదాపత్తేః।ర్యామితార్థవాదయోగేన ఉత్తంసుయాజిమంతిరాయజతి త్యవధిత్వవత్ తచ్ఛేషత్వం యాజ్ఞవల్క్యసూత్రవిద్యాత్తంచాంతర్యామిణం బ్రహ్మాగ్నాలోకాజసిమూర్ధాతేభవిష్యతీతి అర్థవాదయోగాదంతర్యామిత్వస్య జ్ఞేయతయా విధేయత్వాత్ । తథా చాన్యతః ప్రాప్తం శరీరవాచ్యం తచ్ఛనలోకప్రసిద్ధం భోగాయతనత్వం పృథివ్యాంవాతదభావాత్ । కింతు నియమ్యత్వ మాత్రం।తచ్చవ్యభిచారత్వా దసాధక మిత్యుక్తం।వస్తుతస్తు అంతర్యామిణోబ్రహ్మణో అంతర్యామిత్వవిధాన మమృతపదవాచ్యస్య శివస్యైవ నతువిష్ణో రిత్యుక్తం ప్రాక్। ఏతానివా అమృతస్యనామధేయాని శతరుద్రీయ విషయ జాబాలవాక్యేన అమృత పదస్య రుద్రవాచకత్వావధారణాత్॥

కించ యేనామృతత్వం బ్రూహి యాజ్ఞవల్క్యశతరుద్రీయేణేతి హేతువాచేత్యుపక్రమాత్। ననుఏషసర్వభూతాంతరాత్మేతి విష్ణోరేవాంతర్యామిత్వం విధీయత ఇతి చేన్న। యోరుద్రోఅగ్నౌ యోఅప్సు యఓషధీషు యోరుద్రో విశ్వాభువనా వివేశ తస్మైరుద్రాయ నమోఅస్తు ఇతిశ్రుత్యారుద్రస్యైవాంతర్యామిత్వ ప్రతిపాదనాత్ । యజుస్సంహితాయాంశ్రూయతే తత్ప్రీతివాచకేన సమర్థయతి నావసుధా రా

జన్య ప్రీతా ద్వారత్వేన నాఇత్యగ్నే ర్విష్ణో శ్చ ప్రతిపాదనా త్తేనైవ రూపేణ యైవాస్య శివాతనూ స్తాం తేన ప్రీణాతి...ఇస్య బహుశ్రుతి సంవాదత్వాత్ । ద్రవ్య దేవతాయాః విష్ణోరపి రుద్రశరీరత్వాత్ ॥

తథాహి బ్రహ్మవాదినో వదంతి యన్న దేవతాయై జుహ్వా త్యథ దేవత్యాపహోర్ధా రేత్యగ్నిర్వసుస్తస్యైషాధారా విష్ణుర్వసుస్తస్యైషాధారాఽగ్నావైష్ణవ్యర్చావసోర్ధారాం జుహోతి భాగధేయేనైవ నా సమర్ధయత్యథో ఏతా మేవాహుతి మాయతనవతీం కరోతి యత్కామాయేనాం జుహ్వాలాతి త దేవరుంధే రుద్రోవా ఏషయదగ్ని స్సస్యైతే తన్వౌ ఘోరాన్యా శివాన్యా యచ్ఛతరుద్రీయం జుహోతి యైవాస్య ఘోరాతనూస్తాం తేన శమయతి యద్వసోర్ధారాం జుహోతి । యైవాస్య శివాతనూ స్తాం తేన ప్రీణాతీతి ప్రత్యభిజ్ఞానాదగ్నా విష్ణూ శివాతనూ రితినిశ్చీయతే ।

నను శివా తనూ రితి శబ్దాంతరా చ్ఛ్లోకస్య వసోర్ధారసిద్ధ నామధేయ భేదాదగ్నా విష్ణ్వా ఖ్యా సహ శివాతనూ ర్భిన్నేత్యంగీకారే వసుధారాహుతే రుత్పత్తిశిష్టాగ్నా విష్ణు దేవతా రుద్ధ స్యేన । ఉత్పన్న శిష్టాగ్ని దేవతా శివాతనూః కధం ప్రీతా భవతీతి ప్రతిపాదయితుం శక్యం వినియుక్త వినియోగ విరోధాత్ నిరాకాంక్షత్వాత్ మంత్రలింగవిరోధా ద్వాక్యభేదాపత్తేశ్చ అభేదాంగీకారేతు నకశ్చిద్దోషః । అన్యథా తస్తే పయసిదధ్యాన్న ఇతినా వైశ్వదేవ్యా మిక్షావాజిభ్యోవాజినమిత్యత్ర ద్రవ్య రూపగుణాత్కర్మ భేదవత్ । దేవతారూపగుణాదపి కర్మభేద వాక్యత్వా దసు హ్వాలామభేదోపి స్యాత్ । అపూర్వార్థత్వాత్వాత్ ద్రవ్యదేవతాయాః కర్మస్వరూప త్వావిశేషాత్ । రుద్రోవా ఏష యదగ్ని రిత్యాదినా వసుధారాం గత్వేపి దేవతాధికరణాదనూనూనాంతర సంవాదాదపి సంవాదయో రభావేమంత్రార్థ పాద

మోక్షస్వర్ధేక పాత్రియాణ్యాంగీకారాత్ ॥

అత్యంత పరోక్షార్థకత్వ పరిహారాయ ఆలంబనస్తుత్యయోగా చ్చసర్వోత్కృష్ట రుద్రశరీరత్వేనై వాగ్నౌ విష్ణుస్తుతి సంభవాత్తద్వా రా పశుపతిరాహుతిస్తుతిరితి సిద్ధం ॥

విష్ణోరపి రుద్ర శరీరత్వం । తదుక్తం । కూర్మే ఈశ్వర గీతాసు। యో హి నారాయణోనంతో లోకానాం ప్రభురవ్యయః । మమైషా పరమామూర్తిః కరోతి పరిపాలనం । అత్రైవ విష్ణువాక్యంచ। అస్యై వ చాపరంమూర్తిం విశ్వయోనిం సనాతనం। వాసుదేవాభిధానం తాం మామవేహి పితామహ॥ ఇతి ॥ తస్మాద్విష్ణుర్న సర్వశబ్ద వాచ్యః॥ త థాప్రయోగః । వివాదాధ్యాసితాస్సర్వే శబ్దా స్తేవిష్ణు వాచకాః ॥ ఉ భయవాద సిద్ధ విష్ణువాచకశబ్దత్వావచ్ఛిన్న భిన్నత్వాత్। ఘటవత్ । నచ ప్రయోజకత్వం సర్వేషాం విష్ణువాచకత్వే సర్వేషాం శబ్దానాంప ర్యాయత్వ ప్రసంగాత్ । నచ విశిష్టశక్తి భేదేన పర్యాయత్వం విశిష్ట శక్త్యసంభవ ప్రయుక్తత్వా దిత్యలమతివిస్తరేణ ॥

అస్తుతర్హి భగవ ఛాదపదం విష్ణువాచకం సంకోచక హేతూనాం ప్ర కరణాదీనా మభావేన నిరతిశయైశ్వర్య వాచకస్యైశపదస్య విష్ణౌభగవ త్పదవ న్ముఖ్యత్వాత్ । తదుక్తం । ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య యశసశ్శ్రి యః। జ్ఞానవైరాగ్య యోశ్చైవ షణ్ణాం భగఇతీరణాత్ ।ఏవ మేష మహా శబ్దోభగవానితిసత్తమా। ఉపమోబ్రహ్మభూతస్యవాసుదేవస్య నాన్యగః। తద్బ్రహ్మ తత్పరం ధామ తద్ధ్యేయం మోక్షకారణం । తదేవ భగవ ద్వాచ్యం స్వరూపం పరమాత్మనః। వాచకో భగవచ్ఛబ్ద స్తత్వాద్య స్యావ్యయాత్మనః। శబ్దోయం నోపచారేణ హ్యాన్యత్రహ్యుపచర్యతే ఇతి పురాణ వాక్యాత్। సమగ్రైశ్వర్యవాచకస్య భగవత్పదస్యావామదే వే ముఖ్యత్వవ దీశపదస్యాపిసమగ్రైశ్వర్యవాచకస్యతత్రైవ ముఖ్యత్వం॥

ఏవం ఈశ్వర పదస్యాపి ఈశ ఐశ్వర్య ఇతి ధాతూత్పన్నస్యాపి శభాస పిస కసోవరజితి సూత్రేణ తాచ్ఛీల్యార్థే వరచ్ప్రత్యయాం తత్త్వేన సిద్ధస్య నిరతిశ యైశ్వర్యవతి విష్ణౌ ముఖ్యత్వం ॥ తేన ధాతుః ప్రసాదాన్మహిమాన మీశ మిత్యత్ర ఉపక్రమస్య ఈశ్వర స్సర్వభూతానా మిత్యాదేశ్చ విష్ణుత్వసిద్ధిః ॥

ఏవం పురుష పదమపి విష్ణౌ ముఖ్యం । సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యత్ర పురుషపదస్య। సహస్రశీర్షం దేవం విశ్వాక్షం విశ్వశంభువం । విశ్వం నారాయణమితి నారాయణ సాధారణ ధర్మస్య । సహస్రశీర్షత్వస్య ప్రత్యభిజ్ఞానా న్నారాయణ వాచకత్వ మేవ హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యావితి విధివాక్యశేషేణాలక్ష్మీపతిత్వావగమాత్ యజ్ఞేన యజ్ఞమయజంత దేవా ఇతి ధ్యేయ పరాన స్యసోపి యజ్ఞోవై విష్ణురితి స్మృత్యా నారాయణస్యైవావగమాత్ । సఏవ పురుష సూక్తస్యార్థః। తంచ పూర్వ మేవాహ మిహాసమితి తత్పురుషస్యమిత్యాది కూర్మవాక్యత్వా ద్వాంవై పూర్వం సమభూరితి ప్రజాపతి వాక్యాచ్చ సహస్రశీర్షా పురుషస్సహస్రాక్షః సహస్రపాత్ భూత్వోవా తిష్ఠదితి కూర్మప్రభావప్రతిపాదనాచ్చవిష్ణు రేవపురుష ఇతి। తమసఃపరస్తాత్ ఆదిత్యవర్ణం విద్వా నేవామృతో భవతీతి ప్రోక్తే బ్రూమః ॥

ఈశ్వరేశ పదయోః శంభురీశః పశుపతిరితి ఈశ్వర స్సర్వ ఈశాన ఇత్యమరకోశేన. శివేరూఢి గ్రహణాత్ । ఈ రూఢ్యాయేషు పాఠాభావాచ్చ శివ ఏవముఖ్యార్థః । తదుక్తం । చతుర్వేద తాత్పర్య సంగ్రహే। శబ్దోయమీశ్వర ఇతి శ్రుతిగోచరస్సన్నా నీలకంఠమవతంసిత చంద్రరేఖం రూఢ్యావ బోధయతి నాథ నిజార్థపోషాదన్యం పునః ప్రకరణాది నిపీడనేన । అప్రజ్ఞానేశక్త్యైః శక్యత్వాదితి న్యాయేనపాఠా

చ్ఛత్యా శ్రీసుప్రిముపష్టితేన నీలకంఠత్వాది విశిష్టైనైవార్థేన ఈశాదిప దానామన్వయ సంభవే భగవత్ప్రిథాదిదృష్టాంత బలాదనుమానోప స్థితేనవిష్ణ్వాద్యర్థేనాన్వయః। అనుమానాపేక్షయాశ్రుతిః నిఘంటు వాక్యస్యాప్య నాదిప్రిసూగస్మారకత్వేన వ్యాకరణాది స్మృతివత్ శ బ్దార్థనిర్ణయ ప్రిమాణ్యాంగీకారాత్ ॥

అన్యథా ఉక్తానామ్నె దేవగవాపహంతీ త్యాదావేదేగోశబ్దస్యా ర్థాంతర కల్పనే సగిలోక వేదాధికరణ విరోధ ప్రసంగాత్। నన్వీశ్వర పదస్య శివవాచకత్వేమహేశ్వగపదస్యాపితాత్పర్యాయత్వేనమహత్వార్థ నైయర్థ్యమితిచేత్ న। సన్మహాత్పర మోత్కృష్టః పూజ్యమానేతి పూజావాచకేన మహత్వదేన సమస్తైశ్వర్య పదస్య స్వార్థాపరిత్యా గే నైవపూజ్యవాచకత్వోపపత్తేః। పూజ్యత్వంచేశ్వరస్య తముష్టుహిః తి శృత్యాప్రితిపాద్యతే ॥

తథాహి। తముష్టుహి యఃశ్విషు స్సుధన్వా యోవిశ్వస్య క్షయతి భేషజస్య। యక్ష్వా మహే సౌమనసాయరుద్రిం నమోభి ర్దేవ మసురం ఉపస్య ॥ ఉ ఇతి సంబోధనం ॥ హేఋషు పూజకయో రుద్రి స్స్విషుః శోభన బాణవాన్ సుధన్వా శోభన ధనుష్మాన్। యః విశ్వస్య ప్రిపంచస్య భేషజస్య తాపత్రియ నివర్తకౌ షధస్య చతుర్విధ పురుషార్థస్యక్షయతిగృహాపదాచరతితంష్టుహి ఆశ్రియ ఇత్యర్థః। మ హే ఉత్సవేసౌమనసాయ స్సుమనసశోభావ స్సౌమనసం తస్మై తద ర్థం రుద్రిం యక్ష్వపూజయ అసూన్ రాతి అధస్త ఇత్యసురః సంహా రకస్తం తంజేవం దీవ్యత ఇతి దేవః। స్వేమహిమ్ని క్రీడమానః తంరు ద్రిం నమోభి ర్నమస్కారై రుపస్య ప్రీణయేత్యర్థః ॥

ఈశేశ్వర మహేశ్వర శబ్దైర్నానాశాఖాగతైరవయ శక్తిప ర్యాలోచనయా సర్వేశ్వరైకేశ్వర ప్రితిపాదనైర్యాభ్యా శివోపస్థాపకైః

పఙ్కపదోపస్థితసత్త్వరూపాంతరంగప్రత్యాసత్త్యా యోగయథార్థయోః
పరస్పరంశేషిత్వమేవ పంకజాదిపదవత్ ఆశ్రయే సతి నిరాకాంక్షత్వాత్
సత్త్వమాకాంక్షోపస్థిత్యా లక్షణాంవినా అశక్యత్వాత్ నిరతిశయైశ్వర్య
వత్త్వం రుద్రస్యైవాభియుక్తం । చింతామణౌ ॥

స్థలేఽంకజంతు విజాతీయమేవ సాజాత్యోపలక్షణాం । పంక
జకుముదమిత్యత్రాపి పురోడాశకపాలేన తుషానుపతతీత్యత్రకపాలప
దే సాకాంక్షత్వాచ్చ అధిష్ఠానలక్షణావత్పంకజపదే లక్షణైవేతి । అ
తఏవ శివశంకరాదిపదమపి తత్రితశ్శ్రోత్రోపనిషది శూర్యయరాణాం । శు
భమాంగల్యాదిగుణాయోగేన విష్ణౌ ముఖ్య ఇతి నిరస్తం ॥

ఉక్తన్యాయేన తేషామపి శ్రుతివృత్త్యా శివప్రతిపాదకత్వేన ని
రాకాంక్షత్వాత్ ॥ అన్యత్ర తాత్పర్యసంగ్రహే గంగాపదవత్ ల
క్షణాయా అశక్యత్వాత్ । ఏవంచ నిరతిశయైశ్వర్యాం ఈశాన స్సర్వ
విద్యానామీశ్వర స్సర్వభూతానామిత్యత్రేశ్వరపద శ్రుతివాక్యా
భ్యాంశివైకనిష్ఠత్వసిద్ధేః సమస్తైశ్వర్యవాచకమపి భగవచ్ఛబ్దం శివైకపరం॥

నను విష్ణుపురాణే భగవచ్ఛబ్దస్య వాసుదేవే ముఖ్యత్వం । అన్య
త్రోపచారకత్వముక్తమితి చేత్ న । తత్రైవ పరబ్రహ్మభూతస్య వాసు
దేవస్యేతి విశేషణబలాత్పరబ్రహ్మభూతస్య శివాంశత్వేన తదభేదోపా
ధికమేవ । భగవచ్ఛబ్దవాచ్యత్వమిత్యవశ్యం వాచ్యం । అన్యథా పర
బ్రహ్మభూతస్యేతి విశేషణవైయర్థ్యాత్ । అనన్యథాసిద్ధన్యాయ
బలేన నిరతిశయైశ్వర్యప్రతిపాదక శ్రుతిబలేనచ పురాణవచనస్య స్తుతిప
రత్వకల్పనాత్ ॥

నను షణ్ణాంగుణానామైశ్వర్యాదీనాం భగవచ్ఛబ్దవాచ్యత్వాత్ త
ద్వతి వాసుదేవే భగవచ్ఛబ్దముఖ్యత్వస్య పురాణేనైవ ప్రతిపాదనాన్నా

త్రిశివశబ్దే శ్రుతిన్యాయ విరోధః। ఏవం పురాణవాక్యస్య స్తుత్యర్థేన న చరితార్థత్వం కల్పనీయమితి చేత్ । సత్యం ఈశ్వరశబ్ద ప్రవృత్తి పాద ని రతిశయైశ్వర్యశివైక నిష్ఠతా సిద్ధా తాదృశైశ్వర్యవాచకస్యాపి । భగవ చ్ఛబ్దస్యైకదంశ మాదాయ వాసుదేవే ముఖ్యత్వోపపత్తేః । స్వతంత్రే శ్వర ద్వయాంగీకారే జగదున్మదనప్రసంగాత్ । అతోనిరతిశయైశ్వర్య బాధకత్వ మేకస్యైవ స ఏవ శివః ॥

కించ ఈశ్వరత్వం నామ కర్తుమకర్తు మన్యథాకర్తుం సామర్థ్యం లోకవేదయోః ప్రసిద్ధం । తచ్చ శివైకనిష్ఠం । తథాహి । అన్యైః కర్తు మశక్యార్థస్య కాలకూటభక్షణ కామజయ త్రిపురభంజ నాదేః కరణాత్ । కాలకూట భక్షణ కామజయౌ రామాయణే శ్రూయేతే । దేవానాం విద్రవం దృష్ట్వా శ్రుత్వా వాక్యం చ శార్ఙ్గిణః ॥ హాలహాలం విషం సర్వం జగ్రాహామృతోపమమితి, బ్రహ్మాండే ద్విశత తమోధ్యాయే ॥ బ్రహ్మవాక్యం । తస్యవిషు రహం వాపిసర్వే వామర పుంగవాః । నశక్నువంతి వై సోఢుం వేగ మన్యత్రశంకరాత్ విషేణోత్తిష్ఠమానేన కాలానల సమత్విషా ॥ నిర్దగ్ధో రక్తగౌరాంగః కృతకృష్ణో జనార్దనః । ఇతి । అశరీరకృతః కామః । క్రోధాదే వేశ్వర ణచ । అనంగ ఇతి విఖ్యాత స్తదాప్రభృతిరాఘవేతి । యజుస్సంహితా యాం । సహస్రః పురోభిత్త్వేభ్యో లోకేభ్యోసురాణాం ప్రాణందదావిష్ట ॥

ఏవమన్యేషాం కర్తు మశక్యయోః ప్రత్యభావవిద్యానిధనయో రక్షః కరణాదపి అకర్తుం సామర్థ్యం శివస్యైవ । తదుక్తం । రుద్రసూక్తే ॥ స్థిరేభిరంగైః పురురూప ఉగ్ర ఇతి । రామాయణేచ । దేవతానాం వచ శ్శ్రుత్వా సర్వలోకమహేశ్వరః । జాతమిత్యే బ్రవీ త్సర్వాన్ । పునశ్చేద మువాచహా । ధారయిష్యామ్యహం తేజస్తేన మన్యామహేమయా । త్రిదశా పృథివీచైవ నిర్వాణ మధిగచ్ఛతు ॥

ఏవమన్యథాకర్తుం సామర్థ్యం శివస్యైవ యథా ఽశరీరస్యాపి మన్మథస్య స్వభార్యారతిం ప్రతి సశరీరత్వకరణాత్ । పురుషస్యాపి పరస్పరవిరుద్ధ స్త్రీత్వపుంస్త్వోభయాలింగిత దేహస్య కరణాత్ । భిన్నశిరసో మృతస్య దక్షస్య మేషశిరసా జీవనకరణాత్ । భగ్ననేత్రస్య భగస్య నేత్రంవినాపి దర్శనకల్పనాత్ । భగ్నదంతస్యాపి పూష్ణః దంతైర్వినాపి పిష్టభాగకల్పనేన వేదమార్గస్య రక్షణాత్ అనేన కర్తుమశక్యస్య వస్తుస్వభావాదన్యథాభావస్య కరణాచ్ఛివ ఏవేశ్వరః ॥

అన్యేషాంతు వస్తుస్వభావానుసారేణైవ స్వేష్టసాధనమితి శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణేషు ప్రసిద్ధత్వాత్తదన్యథాకరణసమర్థః శివ ఏవేతి । స ఏవ పరమేశ్వరో యథార్థ ఇతి సిద్ధం ॥ తదుక్తం కాళిదాసేన । రఘౌ గృహీతానునయేన కామం ప్రత్యర్పితస్వాంగమివేశ్వరేణేతి । ఉత్తరరామాయణే । ఇళాయాః స్త్రీత్వముక్తం । ఏవం స రాజా పురుషో మాసం చరతి ధార్మికః । త్రైలోక్యసుందరీ నారీ మాసమేకం తథాభవేత్ । నివర్తకత్వంచ తత్రైవోక్తం । ద్విజాశ్చ ఋతమే సర్వే యశ్శ్రియః పార్థివస్య వై । నైవ పశ్యామి భైషజ్యమంతరేణ వృషధ్వజం । దేవం ప్రసాదయిత్వాహం పురుషోహం భవత్వితి । తతః ప్రీతో మహాదేవః పురుషత్వం దదౌ పునః । ఇళాయాః సుమహాతేజా దత్వా చాంతరధీయత ॥

దక్షాదీనాంతు భాగవతే చతుర్థస్కంధే । శ్రీభగవానువాచ । ప్రజాపతేర్దగ్ధశీర్ష్ణో భవత్వజముఖం శిరః । మిత్రస్య చక్షుషేక్షేత భాగం స్వం బర్హిషో భగః । పూషా తు యజమానస్య దద్భిర్జక్షతు పిష్టభుక్ । దేవాః ప్రవృత్తసర్వాంగాః యే చ తత్ర బభూవతుః । బాహుభ్యామశ్వినోః పూష్ణో హస్తాభ్యాం కృతబాహవః । భవంత్వధ్వర్యవశ్చాంతే గతశ్మశ్రుర్భృగుర్భవేత్ । ఏవమఘటితఘటనాసమర్థత్వమీశ్వరత్వమపి సదాశివస్యైవేతి స ఏవ ముఖ్యార్థో నాన్యః ॥

తదుక్తం కాళిదాసేన। అణిమాదిగుణోపేత మస్పృష్టపురుషాంతరం। శబ్దమీశ్వర ఇత్యుచ్చైస్సార్ధచంద్రం బిభర్తి యః - ఇతి। నన్వంబరీషాయ శాపం దాతు ముద్యతో దూర్వాసా విష్ణుప్రేషితాత్సుదర్శనాత్ పలాయమానో రుద్రం శరణాగతస్తం మునిం త్వం రక్షితవాన్। నారాయణం ప్రత్యేవ తత్ప్రేషయామాస స ఇతి॥ తదుక్తం భాగవతే నవమస్కంధ ఇతి చేత్ మైవం॥

విష్ణోస్తపసా ప్రసన్నేన పరమేశ్వరేణ చక్రదానకాలే తస్య ప్రతీకారత్వ ప్రతిజ్ఞానాత్। స్వప్రతిజ్ఞాపాలనాయైవ తం ప్రేషితవాన్॥ తదుక్తం వామనపురాణే। అథ భీత్యా జగన్నాథ సహస్రశిరసం విభుం ఆరాధయామాస హరి స్స్వయమాత్మానమాత్మనాం। సాంగం వర్ష సహస్రంతు పాదాంగుష్ఠేన తస్థివాన్। తతః ప్రీతో హరః ప్రాదాద్విష్ణవే ప్రహరః పరం। ప్రత్యక్షం తేజసం శ్రీమాన్ దివ్యం చక్రం సుదర్శనం॥ అమోఘత్వం చోక్తం॥ అమోఘ ఏష ఖరరాజపూజితో ధృతో మయా నేత్రగతస్తపోబలాదితి పురాణాంతరేతు సుదర్శనస్యాపి నిష్ప్రభో భవేతి శాపోదత్తః॥

అతఏవ సైంధవవధార్థం సూర్యమండలస్తంభనకాలే నిష్ప్రభో జాతః। అన్యథా అనేకసూర్యప్రకాశకత్వముక్తసుదర్శనాత్ రాత్రిభ్రమో న స్యాత్। విష్ణురప్యశక్తో విష్ణుపురాణే సమాప్తౌ దూర్వాసశ్శ్రయధేతి వచశ్శ్రవణాత్। ఇత్యలం ప్రసక్తానుప్రసక్త్యా। ప్రకృతమనుసరామః॥

అత్ర హరదత్తాచార్యః। ఐశ్వర్యమీశ్వరపదశ్రుతిరుద్రశబ్దోపి ఏకం యశశ్శివపదం చ తదాభిధత్తే। సర్వజ్ఞకామరిపుశబ్దసమర్పితౌ చ సార్వజ్ఞరాగవిరహౌ భవతః పురారేః। అయమభిప్రాయః। భగవచ్ఛబ్దార్థానాం షణ్ణాం గుణానాం। మధ్యే ఐశ్వర్యం పూర్వోదాహృతశ్రుత్యా

లభ్యతే గఙ్గాం గాం త్రివమకేతి ప్రవ్యస్తైరుద్రశబ్దే శ్రుతిప్రత్యావీర్యం లభ్యతే పరమమఙ్గల్యపావకేన శివశబ్దేన క్రతురాద యోమఙ్గళగుణా ఉచ్యన్తే కృశానురేతాస్సర్వజ్ఞ ఇతినిఘణ్టుసిద్ధేనయస్సర్వజ్ఞ స్ససర్వవిదిత్యాదినాసర్వజ్ఞత్వ మన్మథాన్తకత్వాదేవ వైరాగ్యం లభ్యతే ।

యద్యపి పరమవిరక్తస్య శివస్య శ్రియా ప్రయోజనంనాస్తి ॥ తథాపి తవశ్రియె మరుతోర్చయన్త ఇతిరుద్రసూక్తవాక్యేన శ్రీకామై ర్మరుద్భి శ్శివఏవ సంపూజ్యత ఇత్యుదారత్వమపి శివస్యైవ కించ శ్రీహిరణ్యాదిరూపాదేశ్చ హిరణ్యం యద్యపీతరేషాం దేవానాం భూషణాదిరూపేణ ధార్యతయా సంతోషహేతుః ।

తదుక్తం॥ పురుషస్యస్వేదేతసః ప్రభవఇత్యాహ్రశ్రుతి రితి హిరణ్యస్య ఈశ్వరస్య వీర్యముక్తం । రామాయణే ॥ యదస్యాంతరగతం తస్మాత్తప్తజాంబూనదప్రభం।... అతులప్రభం। నిక్షిప్తమాత్రిగర్భేతు తేజోభి రభిరక్షితం । సర్వం పర్వతసన్నద్ధం సౌవర్ణమభవద్ధనం। జాతరూపమితి ఖ్యాతంతదాప్రభృతి రాఘవేతి।......

ఆదికల్పే శివస్సాక్షాదప్సు వీర్యమపాస్సృజత్। తదండ మభవద్హైమం సహస్రాంశుసమప్రభం । ఇత్యత్రాప్సువీర్యసృష్టా సదాశివ ఏవేత్యవగమ్యతే । అన్యేషాం హిరణ్యరేతస్త్వే ప్రమాణాభావాత్ ।ఏవమగ్నిరేతాశ్చ......ర్ధరుద్రఏవ॥

తస్మాత్ షణ్ణాం గుణానాం శివైకనిష్ఠత్వాత్తద్వాచకం భగవత్త్వమపి తత్రైవయుక్తం । తదుక్తం । శ్వేతాశ్వతరే । ధర్మావహం పాపనుదం భగేశమితి అథర్వోపనిషది - యోరుద్రస్సభగవానితి భగవత్పదస్యాపిశివనిష్ఠతయా నిర్వచనాన్నైవఏవ ముఖ్యార్థ ఇత్యలమతి విస్తరేణ ॥

ప్రయోగ రూపార్థయోః ఏకపదోపాత్తత్వ లక్షణాంతరంగ ప్రత్యాసత్యా శీఘ్రమన్వయే జాతేము ... భవస్త్యేవ విపక్షబాధకత్వాత్ । ఏవం పురుషపదం తావద్యజ్ఞో వై విష్ణురితివత్ । పురుషో వై రుద్ర ఇతి శ్రుతి వాక్యాదేవ రుద్రపరం । నచ సహస్రశీర్షత్వ ప్రత్యభిజ్ఞానం నారాయణ పరం । రుద్రవాచకోపపత్తేః । మహాదేవస్య ధీమహి ధీసహస్రాక్షత్వప్రత్యభిజ్ఞానానాం హరపరత్వస్యాపి వక్తుం శక్యతే ॥

పరుపూర్వమేవాహమిహాసమితి కూర్మవాక్యేన నారాయణ పరం నిశ్చీయతే । ...... రుద్రవాచకోపపత్తేః । తస్య కూర్మస్య నారాయణాంశత్వే ప్రమాణాభావేన శివాంశత్వేనైవ సహస్రశీర్షత్వాద్యుపపత్తేః ॥

తస్యచ ఉపనయ......వా ఏషయదగ్ని స్సపతర్హి జాతోహి సర్వశ్చితఇతి రుద్రత్వ ప్రతీత్యాచ యజ్జీవంతం కూర్మముపధావత్ ఉపధేయకూర్మత్వాచ్చ ...... పురోడాశం కూర్మం భూతవర్షంత మిత్యాద్యస్యాపి కూర్మస్య విష్ణుత్వ ప్రసంగః నచహ్రీశ్చ లక్ష్మీశ్చ పత్న్యావితి వాక్యశేషాన్నిర్ణయః తస్య యుస్యైవం బ్రాహ్మణో... ర్యక్తోక్తేః ప్రతిపాదనేననిర్ణయకత్వాత్ । సందిగ్ధేషు వాక్యశేషాదితి వాక్యశేషాంశనిర్ణయత్వస్య సంద్ధిగోవ క్రమవిషయత్వాత్ ॥

అత్రచ వేదోయః ప్రాయదర్శనాదితిన్యాయేన ఉపక్రమస్య పురుషోవై రుద్రఇత్యనేనైవార్థ నిర్ణయాత్ । బోధాయన సూత్రేచ । పురుషసూక్తం హృదయం। ఉత్తరనారాయణగ్ం శిర ఇతిరుద్రన్యాసాంగతయా విధానాత్ వినియోగానుసారేణైవ అన్వయవర్ణన స్యోచితత్వాత్ ॥

విష్ణుపురాణాదావాగమః నియోగేపి శ్రౌతవినియోగాభావాత్ । శ్రౌతవినియోగాపేక్షితయాఽగమపురాణయోర్దుర్బలత్వేన లక్షణాదికల్పనయాపి తద్వినియోగనిర్వాహాసంభవాత్ । యజ్ఞేనయజ్ఞమయజంతేతిద్వితీయ యజ్ఞపదస్యవిష్ణుపరత్వేపి తాదృశయజ్ఞస్య తేహనాకంమహిమానస్సచంతఇతి స్వర్గఫలత్వ వర్ణనాత్ । పురుష జ్ఞానస్యైవ మోక్షఫలత్వ వర్ణనాత్ ॥

ఋగ్విధానేచ సహస్రశీర్షా నారాయణః పురుషోనుష్టుబిత్రిపురుషసూక్తే దేవతాయానిర్దేశత్వాత్ । సిద్ధంపురుషసూక్తస్య రుద్రపరత్వం । అనుమానమపి పురుషపద ముఖ్యార్థప్రమితిః రుద్రేతరగోచరా నస్వేతరవిషయకత్వావచ్ఛిన్నం భిన్నత్వాత్ । ఘటవత్ । నచ ప్రయోజకోహేతుః । ఉక్త శృత్యాది విరోధ ప్రసంగస్యైవవిపక్షబాధకత్వాత్ ।

నిరతిశయ పురుషత్వం రుద్రప్రవృత్తినిమిత్తం నిరతిశయ పురుషత్వవ్యాపకత్వాత్ ప్రమేయత్వవత్ । నచసిద్ధిస్తద్వన్నిష్ఠాత్యంతాభావాప్రతియోగిత్వరూప వ్యాపకత్వస్యాభేదేపి సంభావాత్ । నచ ప్రయోజకత్వం నిరతిశయస్య లోకోత్తర పురుషత్వస్య । ఆదిత్యపురాణే । ప్రకృతిస్త్వం సురశ్రేష్ఠ పురుషోహం నసంశయః । త్వన్మయం మన్మయంచైవ సర్వమవ్యక్తం పురుషాత్మకం । ఇతిఈశ్వరవాక్యాద్రుద్రనిష్ఠత్వావగమాత్ । ఋతగ్ంసత్యం పరంబ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగళం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్ష మిత్యత్ర బ్రహ్మలక్షణే కృష్ణపింగళత్వాదివత్ పురుషస్యాప్యసాధారణ ధర్మత్వేనోక్తత్వాత్ । రామాయణేచ । పురా రామ! కృతోద్వాహశ్శితికంఠో మహాతపాః । దృష్ట్వాచ సస్పృహాందేవీం మైథునాయోపచక్రమే । శితికంఠస్య దేవస్య దివ్యవర్షశతంగతం । సచాపితనయోరామ తస్యామాసీత్పరంతప । అన

న్యసాధారణ పురుషశక్తివర్ణనాత్ । విష్ణోశ్చ నారాయణరూపేణావ
తారస్య పురాణప్రసిద్ధత్వాత్ తస్మిన్నవతారే చ శివకేశవయోస్సంయో
గేన భైరవోత్పత్తేః శివకేశవయోరైక్యం కలయే కాలభైరవమితి । కా
శీఖండవాక్యా దవగమాత్ । స్వయంవ్యక్తేషు శంకర నారాయణ హ
రిహరాదిషు పురాణప్రసిద్ధస్థానేషు దక్షిణ భాగావస్థానాత్ । దక్షిణ
భాగస్య పురుషస్థానత్వేన ప్రసిద్ధిసిద్ధః పురుష పదప్రవృత్తినిమిత్తం ని
రతిశయ పురుషత్వం రుద్రస్యైవేతి నాప్రయోజకో హేతురితి ॥

ఈదృశస్య పరమేశ్వరస్యాజ్ఞాం కుర్వన్విప్రః ప్రమాణికైర్న
బహిష్కార్యః । తదుక్తం । రుద్రపిండభుజో విప్రః శివః సర్వేశ్వరం
విభుం । మోహాన్నైవ న జానాతి తాతం వేశ్యాసుతో యథా । తదుక్తం
కూర్మే । శివగీతాసు । మామేవం యోవిజానాతి బీజినం పితరం ప్ర
భుం । సధీర స్సర్వలోకేషు నమోహ మధిగచ్ఛతీతి ॥

నను రుద్రాదిత్యరూప పితృపితామహపిండేషు మధ్యపిండస్య
రుద్రరూప పిండత్వాత్ । తత్ప్రాశనస్య సంతత్యుత్పత్తి హేతుత్వేన
మధ్యమపిండం పత్న్యై ప్రయచ్ఛతి । ఆధత్త పితరో గర్భం కుమారం పు
ష్కరస్రజం । యథేహ పురుషో తదిదం పత్నీ ప్రాశ్నాతి । పుమాంసం
సహజానుగా భవతీతి విజ్ఞాయత ఇత్యాపస్తంబః । విప్రోత్పత్తేః రుద్ర
పిండహేతుకత్వం । నను ఆపస్తంబేన వసు రుద్రాదిత్య రూపాణా మవి
ధానా త్కథం మధ్యమ పిండస్య రుద్రపిండత్వ సిద్ధిరితి చేన్నైవం ॥ శ్రా
ద్ధానాం దర్శ పిండపితృ యజ్ఞ వికృతత్వేన ప్రకృతి వికృత్యా వ్యామే
నాంగానామతిదేశ ప్రసక్తౌ సత్యాం మధ్యమపిండ ప్రాశనస్యాపి ప్రత్యా
మ్నాత ప్రతిషిద్ధ ఉపస్తోకరణానామన్యతమత్వా భావేన అతిదేశేన
తి శృతివాక్యైశ్చ పార్వణశ్రాద్ధీయపిండేషు వసురుద్రాదిత్య రూపోప
దేశాత్ । తాదృశ పిండప్రాశనస్య పుత్రోత్పత్తి హేతుత్వేన చోదక

ప్రాప్తత్వాత్ । యుక్తం రుద్రరూప మత్స్య పిండోత్పన్నత్వం బ్రాహ్మణస్య । అథవా శ్రాద్ధప్రకరణేపి మధ్యమ పిండప్రాశనం స్మర్యతే॥

లోకోపకారి నిబంధేష్వేవ పత్న్యైః ప్రజార్థం దద్యాత్ । మధ్యమం మంత్రపూర్వక మితి వాయుపురాణ వచనాత్ వసిష్ఠవచనాచ్చ ॥ ననువస్వాదిప్రియపాఠేన ఏకాదశ రుద్రాణా మేవ రూపనిర్దేశ ఇతి చేత్ । తేషా మపీశ్వరాంశత్వేనైవ రుద్రత్వ వ్యపదేశాత్ అంశాంశినో రభేదాత్ । ఏవం బ్రాహ్మణానా ముత్పత్తిర్బ్రాహ్మణాదేవ ప్రతిపాదితా భవతి। అస్యస్మాద్బ్రాహ్మణోత్పత్తేరయోగాత్ । బ్రాహ్మణత్వంచ రుద్రస్య సామశాఖాయాం ప్రపంచం శ్రూయతే ॥ త్వం దేవేషు బ్రాహ్మణోస్యహం మనుష్యేషు బ్రాహ్మణః । బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణ ముపధావ ఇతి। యోవైస్వాం దేవతా మతియజతే ప్రస్వాయై దేవతాయై చ్యవతే నపరాం ప్రాప్నోతి పాపీయాన్ భవతి।ఇతి న్యాయేన బ్రాహ్మణస్య బ్రాహ్మణభజన మేవయుక్త మిత్యర్థః॥

అతఏవ రుద్రాంశభూతస్య విశ్వామిత్రస్య క్షత్రియోత్పన్నస్యాపి తపస్యయా బ్రాహ్మణత్వం విష్ణ్వంశభూతస్యాపి పరశురామస్య వ్యాపారేణ క్షత్రియ కార్యకరత్వం శైవ వైష్ణవచరుద్వ్యత్యాసహేతుకం శ్రూయతే ॥ హరివంశే। భృగోశ్చరువిపర్యాసే శైవ వైష్ణవయోః పురాకృత్యాం వైష్ణవాంశేన జామదగ్న్య వ్యజాయత। విశ్వామిత్రంతు శైవేన గాధిః కుశికనందనః । జనయా మాస పుత్రంతు తపోవిద్యాశమాత్మకం। ప్రాప్య బ్రహ్మర్షిసమతాంగ కరోసభవత్తత్వతః తస్మాద్రుద్రస్య బ్రాహ్మణత్వాత్ । బ్రాహ్మణోత్పత్తి కారణత్వాచ్చ రుద్రవిద్వేషిణాం బ్రాహ్మణేభ్యో బహిర్భావో యుక్తః ॥ తదుక్తం । యః పుత్రః పితరం ద్వేష్టితం విద్యాదన్యరేతసం । యోవిప్రాన్ సతతం ద్వేష్టి తం విద్యాదంత్యరేతస మిత్యాదివిస్తరేణ ॥

శ్లో॥ శైవంశాస్త్రం వేదితంతస్య భేదా।
శ్చత్వారస్తే శాస్త్రతస్సుప్రసిద్ధాః।
శైవం లింగం ధార్యముక్తం జటాశ్చ।
భూతిర్ధార్యానోధన్వపుండ్రించచక్రం।
సంస్కారాస్తేషంచ వేదేషునోక్తాః।
సాయుజ్యంస్యాత్ సుప్రసిద్ధాచముక్తిః।
సర్వైశ్శబ్దా వాచకానైవవిష్ణో।
తేచేశత్వే సర్వథా సంభవంతి॥

శ్లో॥ శ్రీకాళహస్తీశవిలాస పుస్తే సిద్ధేపురస న్నతిదేవతాయే।
చండీశ్వరీ పాదసమీపదేశే సింహాసనే భూవరరో విలాసః॥

ఇతిద్వితీయవిలాసః॥

శ్రీశివాభ్యాం నమః.

శ్రీ కాళహస్తీశ విలాసే,

తృతీయ విలాస ప్రారంభః.

అంత్యేష్టి క్రమ శిక్షా.

శ్లో॥ అస్తునస్వస్తిసాహస్రసప్రదానాయసదోద్యతః।
మహాలసో మహేశాద్యసుతోవిఘ్నశతాపహః॥

అథ వీరశైవానాం మహాపాశుపతానాంచ కథమంత్యేష్టిక్రమ॥ అత్రోచ్యతే శేషాంశివైకనిష్ఠానాం దహనాదికర్మణో నిషిద్ధత్వాత్। సమాధిక్రియైవ కర్తుం యుక్తా॥ తదుక్తం మన్వాది స్మృతిషు। సర్వకర్మ నివృత్తస్య ధ్యానయోగరతస్యచ। నతస్యదహనం కార్యం నచాంపోదకక్రియాః॥ శాతాతపస్మృతౌచ। వానప్రస్థంయోగినంచలింగైక్యం భిక్షుకంయతిం। తుర్యాణా మాశ్రమాణాంచ రసాయాం నిక్షిపేత్తనుం॥ పద్మపురాణేచ। సర్వసంగ విముక్తస్య యోగినో లింగధారిణః। దహనం నైవకర్తవ్యం ధరిత్ర్యాం నిక్షిపేత్తనుం। శైవే వాయవీయ సంహితాయాం। ఖననం జలనిక్షేపః కాష్టవర్జితేఖనం దిశి। ఉక్తం పాశుపతానాంహి శివతత్వార్థవేదినాం॥ నను పూర్వపాదే। లింగధారణ జటాధారణనిరూపణ ప్రస్తావే వసిష్ఠ విశ్వామిత్ర కశ్యపాదీనాం జటాలింగధారిణా మప్యాహితాగ్నిత్వ ముక్తం॥ తథాచ లింగధారిణాం జటాధారిణా మన్యేషాంకథం సమాధి క్రియాకర్తుంయుక్తా। ఆహితాగ్ని మగ్నిభిర్దహేత యజ్ఞపాత్రై శ్చేతిసూత్ర విరోధాత్। నచోదాహృత శాతాతపాది వాక్యవిరోధః। శ్రౌతవాక్యస్యస్మృత్యపేక్షయా బలవత్వాదితిచేత్ మైవం॥

శృత్యైవాగ్ని సంస్కారస్య అనిత్యత్వ ప్రతిపాదనాత్తదుక్తం। యే అగ్నిదగ్ధాయేఽనగ్నిదగ్ధా ఇతి।నన్వయం బాలాదివిషయః । ఊనద్వివార్షికం బాలం నిఖనేన్నతు దాహయేదితి చేన్నైవం। అనాసకృత ప్రమీతా యే త్యాగినో యేయూఃకలత్రియా ఇతి తేషాం పృథక్పృపివిధానాత్ । నచసన్యాసివిషయతా తేషాం పిండదాన నిషేధాత్ ॥ తథాచ । శౌనకః । నతస్య దహనం కార్యం నచ పిండోదకక్రియా । ఏకోద్దిష్టం నకర్తవ్యం సన్యాసానాం కదాచన ॥ తస్మాత్పరిశేష ప్రమాణే అనగ్నిదగ్ధ ఇతి శృతేః। సమాధిస్త్రైవర్ణికవిషయా శూద్రాణాంతు వేదమంత్రానధికారాత్ పురాణ మంత్రైరేవ తృప్తిర్విహితా । యజమానకులే జాతాదాసా దాస్యన్నకాంక్షిణఇతి। కించ। సంగచ్ఛస్వ పితృభిస్సన్ స్వధాభిస్సమిష్టా పూర్తే పరమేవ్యోమన్ యత్ర భూమ్యైవృణుసే తత్రగచ్ఛతత్రత్వాదేవస్సవితాదధాత్విత శృతిరపి పైత్రానుమంత్రణే ప్రకరణసహితేన లింగేనవినియుక్తా భూమిస్థాపనమేవ పితృత్వాదిప్రాప్తిహేతురితి ప్రతిపాదయతి ॥

యత్ర భూమ్యైవృణుసే యస్యాం భూమౌ స్థాతుం వాంఛాం కరోషి తత్ర సవితాత్వాం స్థాపయత్విత్యాదిమంత్రార్థః। కాశీ శ్రీశైలాదిశివక్షేత్రేషు సమాధిస్థాపనం సర్వశ్రేయః ప్రాప్తిహేతురితి తాత్పర్యం । ఏతేన అనగ్నిదగ్ధా ఇతి మంత్రభాగాదేః తత్కార్యత్వభావేనఅగ్నిసంస్కారాభావాదనువాదకఇతి శంకానిరాకృతా ॥

భూమిస్థాపనస్యైవ సర్వప్రాపకత్వే నాధిక్యశ్రవణాత్ ॥ కించ సర్వస్య ప్రతిష్ఠావరీభూమిస్త్వావస్థ ఆధిత । స్యోనాస్మైసుషదాభవ యచ్ఛాన శృగ్న సప్రథా ఇతి శృతిరపి పిత్రుమేధప్రకరణే। భూమిస్థాపనమేవపరమసుఖప్రాప్తిహేతురిత్యాహ । సర్వస్య లోకస్య ప్రతిష్ఠావరీ ఆధారభూతా భూమిస్త్వా భవంతం ఉపస్థేగర్భే ఆధిత ధారితవతీ ।

వ్యానేతి పృథివీనామ హే పృథివీ అస్మై పురుషాయ సుషదా సమ్యగ
వస్థానయోగ్యా భవసప్రథాః సమ్యక్ప్రసిద్ధత్వం అస్మై పురుషాయ
సుఖంప్రయచ్ఛే త్యర్థః ॥

నను ప్రథమం భూమమా సిక్తాయ పశ్చాదగ్నిదాహః కథంచ కర్త
వ్య ఇతిచేత్ । మైవం। ఉపవస్యగోహం పాథ్రవం ఖనతాత్ ఇతి శ్రవ
ణేన భాగాదశరీరస్య ఖననవత్ శివలింగయోగి శరీరస్యాపి ఖననమేవ
తదుక్తం। భూతోపయోగి సంస్కారత్వాత్ చాత్వాలతి కృష్ణ విషా
ణం ప్రాప్యతీతివత్ అగ్నౌ ప్రేతాహుతేస్తు భోప్యపయోగ సంస్కా
రకత్వం । యదా శృతం కృణవోజాతవేదాధిమేనం పరిదత్తాత్ పితృభ్య
ఇతి పితృత్వప్రాప్తి భావ్యుపయోగస్యవిద్యమానత్వాత్ । యత్రతుభూత
భావ్యుపయోగా నస్తః । తత్ర శృతమపికస్మాత్యక్త్వావినియోగభాగస్స్వ
శృతః । యథా సక్తూన్ జుహుయా దిత్యత్ర శివ భక్తానాంతు శివ ఏ
కో ధ్యేయః శివంకరస్సర్వ మన్యత్పరిత్యజ్యేతీతర పరిత్యాగవిధానాత్ ॥

జ్ఞాత్వా శివంశాంతి మత్యంత మేతి శివజ్ఞాన స్యైవాత్యంత శాం
తికారణత్వాత్ । ఈశం జ్ఞాత్వా అమృతాభవంతీతి శివజ్ఞానా న్మోక్షః
శ్రవణాత్ । జ్ఞానసిగ్ధనా..భ్యాసా త్పాపం దహతి పండితః । ఇతి శి
వజ్ఞాననిరతానాం పితృత్వాది ప్రాప్తి రనపేక్షితత్వా న్నాగ్నిసంస్కా
రేణ ప్రయోజనమస్తి ॥

తర్హి జననమపి కిమర్థమితి చేత్ ఉపవస్య గోహం ఖననవత్ భూ
తోపయోగి సంస్కారత్వాత్ పిత్రు మేధప్రకరణ స్థానేక శృతివిహి త
త్వాత్ ॥ అన్యథా దోషశ్రవణాత్ ॥ పద్మపురాణే । లింగాంగిని పరి
త్యాజే ధ్యానయోగ రతేపిచ। మృతే తేషాం శరీరాణి నదాహ్యో గోప
దేశో ద్బుధః। కించఅగ్నిసంస్కారం వినాపి ఉత్కృష్ట శివాదిలోకప్రాప్తి

మతాం బ్రహ్మక్షత్రవైశ్యానాం సాలోక్యం పరిగమనం । అగ్నౌ హూయమానః ప్రేతః ప్రేత్య తే మంత్రత్రయేణ తపసా యేన స్వర్యా స్తపసా యేను వర్ణత ఇతిమంత్రేషు సత్యాది సన్యాస పర్యంతేషు తపశ్శబ్ద ప్రయోగా ద్దృష్టః । తస్మాత్సన్యాసమేషాం తపసా అతిరిక్తమాహురితి ॥

నచ బ్రాహ్మణా దన్యస్య సన్యాసో విహిత ఇతి విప్రవిషయోఽయం మంత్రః । క్షత్రియస్యతు వై యుధ్యంతే ప్రధనేషు శూరాస్తే యే త్యజ ఇతిమంత్రః ॥ సాలోక్యం గచ్ఛేత్ యుద్ధస్య క్షత్రియధర్మత్వాత్ । నచ యుద్ధే మృతస్య క్షత్రియస్య సన్యాసాదిముఖ్యో పాన ప్రసక్తస్య అగ్ని సంస్కార ఆవశ్యకః । తేన వినాపి పరలోకసిద్ధేః శ్రవణాత్ ॥

వైశ్యానాంతు శివభక్తానాం శివోపాసనయా ఉత్తమం పదం ప్రాప్తానాం సాలోక్యం గచ్ఛతి తృతీయ మంత్రమాహ । సోమ ఏకః పవతే ఘృతమేక ఉపాసతే । ఘృత శబ్దస్య బ్రహ్మపరత్వం । యేభ్యో మధు ప్రధావతి తాగ్ంశ్చిదేవా అపి గచ్ఛతాదితి ఉమయా సహిత సోమః । ఉపాస్యత్వేన ప్రీతి విషయ ఇత్యర్థః । అన్యే ఘృత శబ్దవాచ్యం బ్రహ్మోపాసతే ఘృతశబ్దస్య బ్రహ్మపరత్వం ఘృతం మిమిక్షిర ఇతి మంత్రే వేదభాష్యే వ్యాఖ్యాతం మధు బ్రహ్మామృతం యేభ్యః ప్రధావతి స్వయమేవాపి భవతి తాదృశాః శివభక్తాః ప్రతిసమానలోకతాం గచ్ఛేతి మంత్రార్థః ॥

ఏతైర్మంత్రైర్భక్తానా మాధిక్యం వ్యక్తతర మవగమ్యతే । అగ్నిసంస్కారవతామపి సాలోక్యస్య ప్రార్థనీయత్వాత్ । తస్మాచ్ఛివభక్తినిష్ఠానాం జటాధారిణాం లింగధారిణాంచ త్రైవర్ణికానాం సమాధిక్రియైవ శ్రుతిస్మృతి పురాణాగమాదిషు సిద్ధా ॥

—॥ శివభక్తివిచారః ॥—

తదేవం గర్భాధానాదిభిరంత్యేష్టిపర్యంతైరీశ్వరసమర్పణార్థైః పరమేశ్వరభక్తిశ్రద్ధాసమన్వితైః కర్మభిస్సంస్కృతస్య పురుషస్య శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణాగమజ్ఞానేన నిర్విచికిత్సాత్మజ్ఞానే సతి శమాదినిగృహీతేంద్రియస్య తస్య భక్తిజ్ఞానశాంత్యాద్యనుగృహీతేన యమనియమాదివశీకృతేన సమాహితేనాంతఃకరణేన నిరంతరధ్యాయమానాత్పరమకారుణికాద్భగవతోऽనంతరానుష్ఠితకర్మారాధితాత్ప్రసన్నాదనుగ్రహప్రవణాత్పరమేశ్వరాత్సగుణనిర్గుణగోచరసవికల్పకనిర్వికల్పకతత్త్వరూపసాక్షాత్కారాద్దహనాదికర్మమలవాసనాదిమలపాపక్షయవశాన్నివర్తమానసకలపాశజాలబంధస్యాత్యంతికనివృత్తిప్రతిరోధితామాపద్యమానసంసారితాపరమపర్యాయపశుభావస్యానిర్వచప్రతిబంధాఖండానుభవాత్మనో నైర్మల్యమాంగల్యాద్యనేకకల్యాణగుణాత్మకశివతత్త్వప్రాప్తిలక్షణాముక్తిర్భవతీతి సైవేదానీం సపరికరా నిరూప్యతే॥

తత్ర తావచ్ఛివభక్తిః ప్రవృత్తినివృత్తిరూపమార్గద్వయానుగ్రాహకత్వేన అభ్యర్హితత్వాత్ప్రథమం సా నిరూప్యతే। నను కేయం భక్తిర్నామ॥ న తావత్ప్రీతిః। పుత్రమిత్రాదిప్రీతౌ భక్తిపదాయోగాత్। తస్యాముక్తావచనప్రయోగాచ్చ। నాప్యారాధ్యత్వేన జ్ఞానం భక్తిః ఆరాధనంచ గురుచరేశ్వరప్రీతిహేతుః క్రియా। నచ రాజాద్యారాధకేషు భృత్యాదిషు భక్తివ్యవహారాభావః। తత్రాపి స్వామిభక్తః గురుభక్త ఇత్యాదివ్యవహారదర్శనాదితి చేన్న। రాహుకేతుమందభౌమాదితత్పీడానివృత్త్యర్థం శాస్త్రేణ పూజ్యత్వప్రధానాచ్చారాధ్యత్వేన జ్ఞానే సత్యపి అశ్రద్ధావతాం భక్త్యభావేన పూజాద్యన్యకరణోపపత్తౌ శ్రద్ధామాత్రేణ తత్కరణప్రసంగాచ్చ, యాజనప్రవృ

త్రీనాం ఋత్విజాం. ధనార్థిత్వే భక్తిభావే పర్యారాధ్యత్వేన జ్ఞానాదా రాధనోపపత్తేః । తీవ్ర మందాదిరూపేణ తారతమ్యానుభావాచ్చ । తత్ఫలా యనన్యగారవేతరప్రీతి హేతుత్వేపి ఫలాయమానా నా మారాధకత్వ వ్యవహారాభావాత్ । భోజనా దావతి ప్రసంగాచ్చ ॥

నను ప్రపత్తి రేవ భక్తిః । నైవశరణా గతిః సర్వధర్మాన్ప రిత్యజ మామేకం శరణం వ్రజ । తమేవ శరణం గచ్ఛ సర్వభావేన భారతేతిచ కృష్ణ వచనాత్ । మాయా తరణ హేతుశ్చ ॥ మామే వ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాంతరంతి తఇతి వచనాత్ । సకృద నుసరతో వ్యథయప్రాప్తి హేతుః । ఉక్తంచ రామాయణే । సకృదేవ ప్రసన్నాయ తవాస్మీతి చ యాచతే । అభయం సర్వభూతేభ్యో దదా మ్యేతద్వ్రతం మమేతి చేత్ నైతదుక్తం । ప్రపత్తి రేవ భక్తిస్త్వనముక్తి హేతు ర్వివా ప్రపత్తిమాత్రమపి ముక్తి హేతు రితినా నాద్యః । ప్రా ణధనాది రక్షణార్థం రాజాదికం ప్రతిశరణాగతస్య సత్యాం ప్రపత్తౌ భక్తిత్వేన వ్యవహారాభావాత్ । తతో ముక్త్యభావాచ్చ । సకృదే వే త్యస్య భక్తవాత్సల్య ప్రదర్శన పరత్వాచ్చ ॥

నద్వితీయః తమేవచాద్యం పురుషం ప్రపద్య ఇతి విష్ణో రప్యన్య ప్రపత్తి శ్రవణాత్ పరంపరయా ప్రయోజకత్వా సంభవాత్ । నతృతీ యః । జనతాంతర ప్రపత్తేరపి ముక్తి హేతుత్వ ప్రసంగాచ్చ సకృదే వే త్యస్య భక్త వాత్సల్య ప్రదర్శన పరత్వాచ్చ ॥

ఏతేన ధ్యానమేవ తైలధారావ దవిచ్ఛిన్న రూపా భక్తిః । కా మాతురపరిభావిత కామినీ సాక్షాత్కార వత్సైవసాక్షాత్కార మాప ద్యతఇతి రామానుజోక్తం నిరస్తం ॥

కామినీధ్యానాదౌ భక్తిపదాప్రయోగాత్ । తత్సాక్షాత్కార స్య భ్రమత్వాచ్చ ఉచ్యతే శ్రీనిధినత్ యథా యాప్రీతి రవివేకినాం

విషయేఽనపాయినీ। త్వామనుస్మృతస్స్యసా మేహృదయాన్నాపసర్పతు
ఇయంచముఖ్యాభక్తిః ఏతత్కారణత్వే నానా వప్యష్టవిధా శ్రూయతే

తథా చాదిత్యపురాణే ఈశ్వరవాక్యం॥ భక్తిరష్టవిధా స్కంద సర్వశాస్త్రేషు పఠ్యతే। తామహం కథయిష్యామి భక్తిం భవవినాశినీం। మద్భక్తజనవాత్సల్యం పూజాయాం చానుమోదనం। స్వయమభ్యర్చనం భక్త్యా మదర్థే చాంగచేష్టనం। మత్కథా శ్రవణే భక్తిస్స్వర నేత్రాంగ విక్రియా। మామనుస్మరణంనిత్యం క్రియయాణో పజీవతి। భక్తిరష్టవిధాహ్యేషా యస్మిన్మ్లేచ్ఛేపి వర్తతే। సవిప్రేంద్రోముని శ్రీమాన్ సయతి స్సచపండితః। తస్మైదానం సదా దేయం తస్మాద్గ్రాహ్యం షడానన। సకృదభ్యర్చ్యయస్మామే భక్తిలేశసమన్వితః। సమహాపాతకై ర్ముక్తో మమలోకేమహీయతే। స్వహస్తహృతపుష్పాణి మాముద్దిశ్య ప్రియచ్ఛతి। తద్దానంసర్వదానానా ముత్తమం పరిపఠ్యతే। మయి భక్తి స్సనారాధ్యా భవపాశవినాశినీ। బ్రహ్మవాక్యంచ భక్తి ర్భగవత శ్శంభో ర్దుర్లభాఖిల దేహినాం। కథం చిద్యది సాలబ్ధా తేషాంనాస్తిహి దుర్లభం। భక్త్యైవప్రాప్యతే రాజ్యమింద్రత్వం మోక్షదం చ యత్। విష్ణుత్వ మపిముక్తించ నూనం ప్రాప్నోతి నారద। శుభానా మశుభానాంచ కర్మణాం రాశిసంచయం। కరోతిభస్మసాద్భక్తిర్భగవత్యగ్నిర్యథైంధనం॥

అన్యత్రచ। త్రిపుండ్రధారీ సతతంశాంతో రుద్రాక్ష కంకణః। నిర్ద్వంద్వ స్సత్యసంకల్పో భక్త స్స్యాదుత్తమోత్తమః। సూర్యవహ్న్యోశ్చ భక్తానా ముత్తమోవైష్ణవః పరః। వైష్ణవానాం సహస్రేభ్యః శివభక్తో విశిష్యతే। శివధర్మోత్తరే। యేన పూజయతే లింగం భక్త్యా త్రిభువనేశ్వరం। నాసౌ స్వర్గస్య మోక్షస్య నచ రాజ్యస్యభాజనం॥ శివయోగి శరీరేషు నిత్యం సన్నిహిత శ్శివః। యోగీంద్ర పూజనా

త్తస్మాత్సాక్షాత్సంపూజిత శ్శివః। యే యోగినం ద్విషంత్యజ్ఞా స్స ర్వపాపేష్వవస్థితాః। యే శివజ్ఞాననిరతం పరిద్విషంతీహ యోగినం। వి కల్పంతిమహాత్మానం యే మూఢా శ్శివయోగినం। తేయాంతి క్రో శ్యృఘ్రి స్వార్థేణం నరకేషు న సంశయః। వక్తాశ్రోతానుమంతా చ ప్ర యోక్తా దూషణస్యచ। ఏతే స్సంయుజ్యతే యశ్చ। పంచైతే నార కాస్మృతాః॥

విష్ణు వచనంచ। మమ భక్తింపరికుర్వాణావిశ్వేశం పరిద్విషం తియే। విద్విషో మమ విజ్ఞేయా పిశాచ పదగామినః। త్రింశద్వర్ష స హస్రాణి ఉషిత్వా దుఃఖసాగర ఇత్యాది పునశ్చ శివనిందా పరా యే చ యే పాశుపతనిందకాః। విద్విషో మమ తే జ్ఞేయా పతంతి నరకేషు చా। శివనిందాపరో మూఢశ్శైవశాస్త్ర వినిందకః। తస్యాహో నిష్కృ తిఃదృష్టా క్వాపి శాస్త్రేణ కేనచిత్ అత్ర శివశాస్త్రం నామ నానాం తరాపాప్త శివతత్త్వప్రతిపాదకం శాస్త్రం వేదాశ్శైవాగమాశ్చ।వే దానా మపౌరుషేయత్వాత్। శైవాగమానాం స్వతస్సిద్ధసర్వేశ్వరప్ర ణీతత్వా దనపేక్షితత్వేన ప్రామాణ్య మప్రత్యూహం। ఇతిహాస పురా ణయోస్తు తదుపబృంహకత్వాత్ స్మృతివత్ తన్మూలకతయా ప్రా మాణ్యమితి విభాగో ద్రష్టవ్యః॥

పారతంత్ర్యే। శివసంస్కారిణాం శైవజ్ఞాన ధర్మవతాంసదా అ ష్టావింశతి భేదేన ప్రోక్తం శైవమితి స్మృతం। కామికంయోగజంచిం త్యం కారణం త్వజితం తథా। దీప్తం సూక్ష్మం సహస్రంచ అంశు మాన్ సుప్రభేదకం। విజయంచైవ విశ్వాసం స్వాయంభువ మథాన లం।వీరంచరౌరవంచైవ మకుటంవిమలంతథా। చంద్రజ్ఞానంచ బీజం చ ప్రోద్గీతం లలితం తథా। సిద్ధం సంతానశర్వోక్తం పారమేశ్వరమేవ చ। కిరణం వాతులం చైవం హ్యష్టా వింశతి సంహితాః। ఇత్యాగమే

షు వేదేషు వేదాంతోపనిషత్సుచ । ధర్మస్తు శాశ్వతః ప్రోక్తో ముఖ్యో మాహేశ్వరో మహాన్ ॥

నను కూర్మపురాణేచ । వామ పాశుపతాచారాః పాంచరాత్రాశ్రియాపర ఇత్యాదినా వైదికానాం తాంత్రికాచారం షేధా ద్వేదప్రతిపాద్యే ధర్మే వైదికానా మధికారో నతంత్ర ఇతిచేత్ । వేదవిహితాచార వైదిక ఇత్యంగీకారే తం ప్రతివిధానవై యర్థ్యం తస్య పూర్వమేవ వేదవిహితకర్తృత్వాత్ । విధిబలాదేవ తత్కర్తృత్వే సతి తం ప్రతి విధిప్రవృత్తిః । విధిప్రవృత్తౌ సత్యాం వేదవిహితకర్తృత్వేన వైదికత్వమితి । ఏవం తంత్రోక్తధర్మే తాంత్రికాణా మధికారఇతి పక్షేపి సమానో దోషః। కించ వైదికానాం తంత్రోక్త ధర్మానధికారే ప్రణవగాయత్రీ రుద్రాధ్యాయ పంచాక్షరీ త్ర్యంబక జాతవేదాది మంత్రాణాం నాంగసావరణ ముద్రా పురశ్చరణ ప్రయోగాది పరికరాణాం వేదే వ్వభావేన సాంగ ముపాసన మేవ నసిద్ధ్యేత్ ।

న చేష్టాపత్తిః । శంకరాచార్యాది కృతేష్వపి వైదికేషు ప్రపంచసారాది గ్రంథేషు పరికరాభావస్య తంత్రోక్తస్యైవ నిరూపణాత్ । కించ । ప్రత్యక్షశ్రుతివిహితస్య లింగస్థాపనస్య కర్షణాది విమాన ప్రతిష్ఠాంతానామంగానాం రథోత్సవాదీనాం శైవాగమోక్తానాం పురాణేష్వప్యభావే నానుష్ఠాన ప్రసంగః॥

న చేష్టాపత్తిః సర్వశిష్ట పరిగ్రహాత్ । యాగాద్యపేక్షయా ఆధిక్యోక్తేశ్చ తర్హి తంత్రనిందానాం కోపవిషయ ఇతి చేత్ ఉచ్యతే । యాని శ్రుతిస్మృతివిరుద్ధాని తంత్రాణి కథం తాని విజ్ఞేయానితి చేత్ । కూర్మపురాణ ఏవ విశేషాకారేణ పరిగణనాత్ ॥

తథాహి । యాని శాస్త్రాణి దృశ్యంతే । లోకేస్మి న్వివిధానిచ శ్రుతిస్మృతి విరుద్ధాని। తేషాం నిష్ఠాహి తామసీ। కాపాలం పాంచరాత్రం

చయామళం వామమార్హతే। యాని లింగాని చాన్యాని మోహనార్థా
ని తాని తు। అష్టాదశ పురాణాని వ్యాసేన కథితాని చ। నియోగాద్బ్ర
హ్మణో రాజన్ తేషు ధర్మః ప్రతిష్ఠితః। అన్యాన్యుపపురాణాని తచ్ఛి
ష్యైః కథితాని తు। తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ధర్మార్థం వేద మాశ్రయే
దితి ॥

నను నారాయణోక్తానాం పాంచరాత్రాగమానాం కథం మో
హార్థ మితి చేత్ మోహార్థానాం బుద్ధ జినశాస్త్రాణాం ప్రణేతుర్బు
ద్ధస్య మహామోహస్య నారాయణావతారత్వేన విష్ణుపురాణప్రసిద్ధిః।
ఉపపాదితా చైతత్త్వమసత్త్వ నిరాసావసరే। తర్హి శైవాగమేషు వి
శేషః కథం ఉచ్యతే॥

శివస్య వ్యామోహకత్వేన కుత్రాప్యశ్రవణాత్। ప్రత్యుత।
నిష్కళం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనమితి శివప్రకరణస్థ
శ్రుత్యా భ్రమప్రమాద విప్రలాపాదీనామ పరధ్యానానాం నిషే
ధాత్। యద్యపి కాపాలం శైవమతభేద మిత్యుక్తం ప్రాక్ తథాపి
కాపాల వామ పాశుపతాచారాణాం। శూద్రాధికారకత్వోక్తేః సవై
దికానా మధికారః। నవా వక్తురీశ్వరస్య నాప్తత్వం। తదుక్తంగౌ
తమేన। మంత్రాయుర్వేదవచ్చ తత్ప్రామాణ్య మాప్త ప్రామాణ్యా
దితి। ఉదయనేనాపి తస్మిన్ ప్రమాణం శివ ఇత్యుక్త మభిప్రాయ ఈ
శ్వరోక్తం సర్వం ప్రమాణం ఆప్తోక్తత్వాత్। ఆయుర్వేదవత్ ఈశ్వ
రస్య యథార్థద్రష్టృత్వేతి యథార్థవక్తా నిర్దోషత్వాత్। వ్య
తిరేకేణ జీవవత్ న చ హేత్వసిద్ధిః। నిర్దోషత్వస్య శ్రుత్యా సాధిత
త్వాత్। నచాప్రయోజకో హేతుః ప్రలాపాది దోషసత్త్వే ఈశ్వర
త్వ వ్యాఘాతాత్ ॥

తథా చ శివధర్మోత్తరే స్కందః। విధివాక్య మిదం శైవమా

ధర్మాద శ్శివాత్మకః లోకానుగ్రాహకర్తాయస్స హృషాధర్మం కథం వదేత్ । సర్వజ్ఞః పరిపూర్ణత్వా దన్యథా కేన హేతునా। బ్రూయాద్వాక్యం శివశ్శాంతః సర్వదోష వివర్జితః । యద్యథా వస్థితం వస్తు గుణదోషై స్స్వభావతః। యావత్ఫలం యచ్చపుణ్యం సర్వజ్ఞ స్తత్తథా వదేత్ । రాగజ్ఞానాదిభి ర్దోషై గ్రస్తత్వాదనృతంవదేత్ । తేచేశ్వరే నవిద్యంతే సబ్రూయాత్కథమన్యథా । అతీతదోష లేశేన సర్వజ్ఞేనశివేనయత్ । ప్రణీత మఖిలం వాక్యం తత్ప్రమాణం నసంశయః । తస్మా దీశ్వరవాక్యాని శ్రద్ధేయాని విపశ్చితా। యథార్థ పాపపుణ్యేషు తదశ్రద్ధో వ్రజత్యధః । శ్రీబ్రహ్మ విద్యానికారః ఏతాదృశ ఇత్యాగమేభ్యః శివతత్త్వజ్ఞానే సాధ్యమానే। పూర్వోక్తార్థయభక్తిశ్రద్ధీవినా అత్యాశ్రమిణ ఏవాధికారిణః నత్వన్యే ॥

తదుక్తం । శ్వేతాశ్వతరే । అత్యాశ్రమిభ్యః పరమం పవిత్రం ప్రోవాచ సమ్యగృషి సంఘజుష్టం । వేదాంతే పరమం గుహ్యం పురాకల్పేప్రచోదితం । నాప్రశాంతాయ దాతవ్యం నైవా శిష్యాయ వై పునఇతి । యస్యదేవే పరాభక్తి ర్యథాదేవే తథాగురౌ। తస్యైతే కథితాహ్యర్థాః ప్రకాశంతే మహాత్మనః।అన్యత్రచ । శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగా దవేహీతి । అన్యత్రచ విద్యాహవై బ్రాహ్మణమాజగామ గోపాయమా శేవధిష్టేహమస్మి। అసూయకాయానృజతే జడాయ నమాం జమ్యాయా వీర్యవతీ తథా స్యామితి సేవధి నిక్షేపః శివభక్తి శ్రద్ధావిహీనాయాసూయకా మోచ్యమానా విద్యానిర్వీర్యా భవతీ త్యర్థః॥

తథా సనత్కుమార సంహితాయాం విష్ణుః ॥ పరాత్పరతరం జ్ఞానం వేదైస్సాంగై ర్నిరూపితం । గుహ్యాద్గుహ్యతమం సాక్షా ద్జ్ఞానమజ్ఞై ర్బహిష్కృతం । మద్భక్తాయ ప్రదాతవ్యం మాహేశ్వర ప

రాయణ । ఇతిభక్తిశ్చ ప్రసాదద్వారా సాక్షాత్కారహేతుః । తథా చ శ్రుతిః। తమక్రతుం పశ్యతి వీతశోకో ధాతుః ప్రసాదా న్మహిమాన మీశమితి ధాతుః పరమేశ్వర స్యేత్యర్థః । అన్యాచ నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో నమేధయా నబహునా శ్రుతేన తమేవైష వృణుతే తేనలభ్య స్తస్యైషాత్మా వివృణుతే। తనూం స్వామితి పరణామనుగ్రహ కృపాప్రసాద ఇతి పర్యాయేశాహా వృణుతేస్వాంతరం ప్రత్యక్షీకరోతీ త్యర్థః । సూత్రంచ। వ్యాధానను గృహీత శతాధిక యేతి హ్యసత్యపిశోధ్యవ్యక్త ఈశ్వరతప వేతవత్యుతే తేనానుగృహీతః। శతాధికయా బ్రహ్మవిద్యాయోర్ధ్వం గచ్ఛతీత్యర్థః।

—◆ అవిముక్తనిరూపణం ◆—

తథాచపురాణే। జాబాలోపనిష త్సాక్షీ మనుజ్ఞాత స్త్ర సిద్ధమే ప్రధాన సాధనా న్యాహ ప్రాశినా మాదరేణతు । అవిముక్తం మమక్షేత్రం। మన్నామ పరమం శుభం । శతరుద్రీయసంజ్ఞంచ. తథా సన్యాస ముత్తమం । భస్మనోద్ధూళనం తద్వత్త్రిపుండ్రస్యతు ధారణం రుద్రాక్ష ధారణం సాక్షాచ్ఛివశబ్దజపస్తథా । భస్మ సంపాదనం ధ్యానం మమైవ పరమస్యచ । ఏతాన్యాహ ప్రధానాని సాధనాని ప్రియేణతు । మేతీతిభక్తివ త్ప్రసాదద్వారా అన్యాని వక్ష్యంతే । జ్ఞాన సాధకాని ప్రధానకరణా న్యక్తాని । పరాశరో పస్మృతిః । శతంచైకా చ హృదయస్యనాడ్యస్తాసాం మూర్ధాన మపి విశ్రుతైకా తస్యోర్ధ్వమాయ తనమమృతత్వం అవిముక్త మితి ॥

తత్రహి జంతోః ప్రాణేషూత్క్రమమాణేషు రుద్రస్తారకం బ్రహ్మవ్యాచష్టే యేనాసా వమృతీ భూత్వా మోక్షీభవతీతి తస్మాదవిముక్తమేవ నిషేవేత । అవిముక్తం నవిముంచేతి అమృతిర్వ్యాఖ్యా

మర్త్యధర్మం విహాయ ముక్తో భవతీత్యర్థః । శతరుద్రీయమితి కించ
శ్చైనామృతం బ్రూహి । యాజ్ఞవల్క్యశ్శతరుద్రీయేణేతి హోవాచ
సన్న్యాసోపి ముక్తిహేతుత్వాత్తథాచశ్రుతిః । వేదాంత విజ్ఞానసు నిశ్చి
తార్థాస్సన్న్యాస యోగాద్యతయశ్శుద్ధసత్త్వాః । తే బ్రహ్మలోకేతు
పరాంతకాలే పరామృతాత్పరిముచ్యంతి సర్వఇతి ॥

—• అత్యాశ్రమ పాశుపతాదీనాం విషయః •—

లింగపూజా సాక్షాత్కార హేతుః తదుక్తం బ్రహ్మాండే । బ్ర
హ్మణా । దృష్టంవై యాదృశం తస్య లింగమాసీ న్మహాత్మనః । తత్ప్ర
తికృతిం కృత్వా శూలపాణిం ప్రపద్యథా । తతో ద్రక్ష్యథ దేవేశం
దుర్దర్శ మకృతాత్మభిః । యందృష్ట్వా సర్వమజ్ఞానం అధర్మశ్చ ప్రణ
శ్యతి । ఏవ మేవా చాపోప్యాద్యన్యో హేతుః । తదుక్తం । అత్యాశ్ర
మస్థః సకలేంద్రియాణి నిరుధ్య భక్త్యా స్వగురుం ప్రణమ్యేతి । అ
త్యాశ్రమస్వరూపత్వం స్వసంపాదిత విరజా హోమాద్యుద్భవ భస్మో
ద్ధూళనాది పాశుపతవ్రత నిష్ఠస్య పూర్వోక్తాభయ వివిధభక్తి యుక్త
స్య ప్రణవయుక్త పంచాక్షరేణ తత్త్వానాం శోధనాది విశుద్ధ పూర్వ
కం పశుపతిత్వాది చతుర్విధరూపయుక్తస్య మదంగస్య పరమేశ్వరస్య
నిరంతరధ్యానయుక్తత్వం । అత్యాశ్రమత్వం ॥

పురాణవచనాద్విశేషాణాం సప్రయోజనత్వం జ్ఞేయం ॥

తథాచ స్కాందే సనత్కుమార సంహితాయాం త్రయోదశా
ధ్యాయే । పంచాక్షరీ పరావిద్యా శివజ్యోతి రవాప్తయే । ఓంకారః
పరమ స్తస్మా ద్విద్యానాం బీజ ముత్తమం । తస్మాదశేష తత్త్వాని
ప్రణవేన విశోధయేత్ ॥ యథావద్గుణసంఖ్యాభి మాత్మానం భావ
యేచ్ఛివం । శివభూతశరీరేస్మిన్ హంసేనాత్మాన మాశ్రయేత్ । శివా
గ్నిభస్మమంత్రేణ సమాధాయ విశోధయేత్ । శివాగ్నిభస్మేతి శై

వాగమప్రకారేణ సంస్కృతేగ్నౌ విరజా హోమాద్యుద్భవమిత్యర్థః । సితేనోద్ధూళయేద్దేహ మగ్నిరిత్యాది సప్తభిః । త్రియాయుషం జమదగ్నిరితి కుర్యాత్త్రిపుండ్రకం । శిరోలలాట శ్రుతికంఠ బాహూరో నాభిదేశేషు షడంగుళాని । విచింతయేత్స్వాత్మనిశం భుమీశం శివంపరం శాంతముమాద్వితీయం । భస్మాంగరాగపరి విస్మృతసర్వ దీప్త మత్యాశ్రమాచార మిదం వదంతి। అత్యాశ్రమోయాం సర్వేషు చతుష్వాశ్రమేషుచ । యః పశుపత్వాశత్వం చ వ్రతేనానేన సంత్యజేత్। వ్రతేనవా పశుపతేన ముక్తిర్స్మృతేన కాస్యాసుపి వాక్యతేత్రి ॥

పాశుపతవ్రతం నామ భస్మనిష్ఠా వ్రత మేతత్పాశుపతమితి శ్రుతేః । అత్యాశ్రమాచార స్సర్వాశ్రమ సాధారణః ॥ తదపేక్షయా ఉత్తమత్వ । తదుక్తం బ్రహ్మాండపురాణే । శివేనైవం పాశుపతం నిర్మితం మహాద్భుతం। శేషాశ్చాశ్రమిణః సర్వే పశ్చాత్సృష్టాః స్వయంభువా । భస్మపాండుర దిగ్ధాంగం ధ్యాయతే మన సాభవం। యద్యకార్యసహస్రాణి కృత్వా స్నాతిచభస్మనా। తత్సర్వం దహతే భస్మ యథాగ్ని స్తేజసామహత్ భస్మస్నాన పరోభూత్వా త్రికాల మపి యస్సదా। భస్మనా కురుతేస్నానం గాణాపత్యం సవిందతి। యేహిమాంభస్మనిరతా భస్మనా దగ్ధకిల్బిషాః । యథోక్తకారిణో దాంతావిప్రాః । మైవ పరాయణాః। నత్వాపరిషతేద్విద్వాన్ నచైతాంశ్చవిలంఘయేత్ । సహసానాప్రియం బ్రూయాదమంత్రే చహితార్థవాన్ । యస్తాంనిందతి మూఢాత్మా మహాదేవం సనిందతి। యస్త్వేతాం పూజయేన్నిత్యం సపూజయతి శంకరం । ఏవమేవ మహాబాహో లోకానాం హితకామ్యయా। యుగేయుగే మహాదేవః క్రీడతే భస్మకుంఠితః । ఏవంచ రక్ష భద్రంచ తత స్సిద్ధి మవాప్స్యథ ॥

— పశుపతిపాశపరామర్శః —

సిద్ధిస్స్యాదిత్యర్థః- స్వరూపం చోక్తం సనత్కుమార సంహితాయాం । సస్వభావేన పాశానాం మాయా కారణ ముచ్యతే । మూలప్రకృతి రవ్యక్తా సా శక్తి స్త్వన్తశేశ్వరే । అస్వామిత్వా త్స్వయం దేవ స్వామిత్వా దఖిలాత్మనాం । క్లేశాద్యైరపరామృష్టావిపాకైః కర్మణో ర్మలైః । ఏవమాద్యైరసంస్పృష్టః స్వేచ్ఛయాపి కథంచన । స్వేచ్ఛావశాదపి పాశపర వశస్య వియుక్త ఇత్యర్థః । బుద్ధిః కర్మానుసారిణీతి న్యాయేన స్వేచ్ఛాయాః కర్మానుసారిత్వాత్ । దేశకాలాదిభి ర్భిన్నో యస్తస్మా దీశ్వర స్స్మృతః । బంధమోచన కర్తృత్వాత్ పశూనాం పతిరిష్యతే । సర్వోపాధి విధానత్వా న్నిర్మలత్వా త్స్వతో యుతః । ప్రసన్నత్వా త్స్వరూపేభ్య స్సర్వేభ్య స్సశివః పరః । ఏవం చతుర్విధం జ్ఞాత్వా ధామవై శ్వేశ్వరం పరం । నలిప్యతే మహాపాపై రపిపాతకసంభవైః । అతేపదం పరం బ్రహ్మ విద్ధిధామ చతుష్టయం । తదేత ద్భవతో వేదయో నిరుక్తేర్నిశ్చయాత్ । నలిప్యతేఘసంశ్లిష్టైః పద్మపత్రమివాంభసా । నిరుక్తేనేతి । సర్వం బంధోపాదాన భూతమాయా శక్త్యాధిష్ఠానత్వ రూపస్వామిత్వేనేతి స్వేచ్ఛయాపి తత్కార్యాసంస్పృష్టత్వ మీశ్వరత్వం । బంధమోచనకర్తృత్వం పశుపతిత్వం । స్వతో నిర్మలత్వేసతి ప్రసన్నత్వం శివత్వం । షడంగయుక్తత్వంచేతి నిర్వచన చతుష్టయ విశిష్టతయా సశ్వయః । అలేపత్వాది ఫలహేతు రిత్యభిప్రాయః ॥

విదిత్వా సప్త సూక్ష్మాణి షడంగంచ మహేశ్వరం । ప్రధాన వినియోగజ్ఞః । పరబ్రహ్మాధిగచ్ఛతి । సర్వజ్ఞతా తృప్తి రనాదిబోధః స్వతంత్రతా నిత్యమలుప్తశక్తిః । అనంతశక్తిశ్చ విభో ర్విధిజ్ఞాః షడాహు రంగాని మహేశ్వరస్య । తన్మాత్రాణి మన ఆత్మా చ తానిసూక్ష్మా

ణ్యాహుస్సర్వతత్వాత్మకాని। ఆత్మానః పశవః ప్రోక్తాః సర్వేసంసార వర్తినః। తేషాంపతిరయందేవో రుద్రః పశుపతిః పరః। జ్ఞానం పరం పాశుపతం విహాయ తద్భస్మయోగంచ యథోదితం తే। బ్రహ్మాండకోటిగణమనాభ్యుపాయో నాస్త్యేవ శాస్త్రేష్వఖిలేషు ధాతః॥

నను పాశుపత్యం దేవేభ్యో వరయాచనలబ్ధం సోబ్రవీద్వరంవృణు అహమేవ పశూనామధిపతిరసానీతి చేత్ మైవం। అనాదిసంసారపాశబద్ధానాం దేవానాం బంధమోచనకర్తృత్వరూప పాశుపతిత్వమధిధాతుమశక్యత్వేన వాక్యస్యపాశుపత్య జ్ఞానోపదేశపరత్వాత్। యుక్తంచ కృపాళోః పరమేశ్వరస్య తాదృశజ్ఞానశూన్యాన్ దేవాన్ప్రతి త్రిపురభంగరూప ప్రరోచనాప్రదర్శనవ్యాజేన ఉపనీతమాణవకద్వారా బ్రహ్మచార్యస్మీత్యాది మంత్రవచనవత్పశుపతిత్వరూప వరదానయాచనమితి ఉపపాదితం చైతత్ప్రథమవిలాసేవిస్తరేణ॥

నను పరమేశ్వరస్య స్వేచ్ఛయాపి పాశస్పర్శోనాస్తి త్యుక్తంకుత ఇతిచేత్। ఉచ్యతే। ఈశ్వరావతారస్య దూర్వాసగర్వప్రవేశాత్ స్వేచ్ఛావతారేపి పరమేశ్వరస్య నపాశసంస్పర్శః। తదుక్తంస్కాందేసనత్కుమారసంహితాయాం। బ్రహ్మాపి భగవాన్విష్ణుర్జజ్ఞాతే తత్సుతౌపురా। అంతరంశ లిప్యుచ్ఛేషు ప్రవిశ్యాంతః పినాకినః। గర్భవాసోపి దూర్వాసస్సర్వవాసేష్వతీరయన్। దుర్వాసోనామ పుత్రోభూత్తస్యాః పుష్పాంజలౌ శిశుః। అథతస్యాపి అనసూయాయాః తస్మాత్పశుపతేరన్యద్వ్యంచిజ్జగతీగతం। సర్వేతేపశవఃప్రోక్తావశీ పశుపతిశ్శివః। మాయాపాశేన బధ్నాతి పశూన్నేతాన్స్వలీలయా। తమేవమోచకం ప్రాహుఃపశూనాంపతిమాత్మనాం। మాయాపాశేనబద్ధానాం మోచకోన్యోనవిద్యతే। తమృతే పరమాత్మానం భూతాధిపతిమీశ్వరం। పశుస్వరూపమాహ॥

చతుర్వింశతితత్త్వాని మాయాకర్మగుణాః విభో । ఏతే పాశాః పశుపతేః క్లేశాశ్చ పశుబంధనాః॥ సత్త్వంరజస్తమశ్చేతి గుణత్రియము దాహృతం। సామ్యావస్థితి రేతేషా మవ్యక్తం ప్రకృతింవిదుః॥ ధర్మాధర్మావితి ప్రోక్తౌ పాశౌ ద్వౌ కర్మసంజ్ఞితౌ । శివేర్పితాని కర్మాణి నబంధాయ విముక్తయే । అవిద్యా మస్మితాం రాగద్వేషం చాభినివేశనం। క్లేశాఖ్యా నకలాన్ప్రాహుః పాశా నాత్మ నిబంధనాన్ । ఏతేషామేవ పాశానాం మూలకారణ ముచ్యతఇతి అత్రసంసార బంధనం ప్రత్యసాధారణ కారణత్వం పాశత్వం। తద్విషయత్వంచ పశుత్వం బంధమోచన స్వతంత్రకర్తృత్వం పతిత్వమితి తాత్పర్యం । ఏతాదృశపాశస్యాత్యంతిక నివృత్తిః శివప్రసాద జన్య తత్స్వరూప సాక్షాత్కారాదేవ । నాన్యస్మాత్ ॥

తథాచ శ్వేతాశ్వతరే । షష్ఠాధ్యాయే । తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వర మిత్యారభ్య శ్రూయతే తత్కారణం సాంఖ్యయోగాభిపన్నం । జ్ఞాత్వా ముచ్యతే సర్వపాశైస్త మాత్మస్థం యేనుపశ్యంతి ధీరా స్తేషాం శాంతి శ్శాశ్వతీ నేతరేషాం। ఇత్యాదియదా చర్మవదాకాశం వేష్టయిష్యంతి మానవాః। తదా శివ మవిజ్ఞాయ దుఃఖస్యాంతో భవిష్యతీత్యంతం॥ తదనుసంధేయం ॥

—॰శివాద్వైత నిరూపణం॰—

తత్రైవ అత్ర సంక్షేపః పాశనివృత్తే రాత్యంతికత్వ నివృత్తి స్సజాతీయస్య పున రుత్పాదకః । నను నిర్విశేష బ్రహ్మజ్ఞానమేవ తత్త్వజ్ఞాన త్వాన్మోచకం నతు సగుణజ్ఞానం । ధర్మాణాం బాధ్యత్వాత్ । అథా తఅదేశో నేతి నేతీత్యేతదక్షరం గార్గ్య స్థూలమనణ్వ హ్రస్వమిత్యాదినా సకలధర్మ నిషేధాత్ ఏవమేవాద్వితీయం నేహానా నాస్తి కించనేత్యాదినా అద్వితీయత్వ బోధనత్వాత్ । సాక్షీచాయ్యం కే

వలో నిర్గుణశ్చేతి గుణనిషేధాన్నైనిషేధః ॥

నేతినేతీతి వాక్యానాం పూర్వవాక్య ప్రాప్త మూర్తామూర్తో భయ ప్రపంచ నిషేధపరత్వాత్ । బ్రహ్మధర్మాణా మనిషేధాత్ । తథా చసూత్రం ప్రకృతైతావత్త్వంహి ప్రతిషేధతి తతోబ్రవీతిచ భూయ ఇతి అన్యథా ఆనందాదీనామపి నిషేధ స్యాత్ । అద్వితీయాది వాక్యానాంచ సదేవసౌమ్యేదమగ్ర ఆసీదితి పూర్వవాక్యేనైకవాక్యత యా సృష్టేః పూర్వకాలే అద్వితీయత్వ ప్రతీతే ర్నిర్గుణ శ్రుతేరపి స ర్వజ్ఞత్వాదిషు గుణశబ్ద ప్రయోగాభావేన సత్వాద్యభావపరత్వాత్ అసర్వజ్ఞత్వాదివాక్య విరోధాచ్చ ॥

అయమభిప్రాయః॥ శ్రీకంఠ హరదత్తాదీనాం। సృష్టేః పూర్వ కాలే వ్యక్తావ్యక్తో భయ ప్రపంచోత్పత్తే రభావా దద్వైతవాక్యానిత ద్విషయాణి । తథా శ్వేతాశ్వతరే । యదా తమ స్తన్నదివా నరాత్రి ర్నసన్నచా సంచ్ఛివఏవ కేవల ఇతి । అథర్వశిరసిచ । అహమేకః ప్రథ మమాసం వర్తామిచ భవిష్యామిచ నాన్యః కశ్చి న్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇ తి ఆత్మావా ఇద మేక ఏవాగ్ర ఆసీ న్నాన్యత్కించన మిషదితిసర్వత్ర వేదాంతేషు గతిసామాన్యన్యాయేన బ్రహ్మణి సృష్టిపూర్వకాలఏ వా ద్వైత మవగంతవ్యంసృష్ట్యౌన్ముఖస్య బ్రహ్మణః కామన యా బహుభావ శ్రవణాత్ తథాచ శ్రుతి స్సోకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి భే దవాక్యాని సృష్టేః పూర్వకాలే ప్రతియోగసాపేక్షస్య భేదస్య భావా త్తద్విషయాణ్యేవ॥ అభేదవాక్యాన్యపి ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం సర్వోహ్యేషరుద్రః ఆత్మైవేదం సర్వమిత్యాదీని స్వేచ్ఛయా బహు భావ మాపన్నస్య బ్రహ్మ విశ్వాభేద పరాణి కార్యకారణ యో ర భేదశ్చ మృదాదిదృష్టాంతేషు ఏక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానంచ ప్రతిజ్ఞాతం చ యేనా వేదసనర్వ వేదేత్యథర్వశిరసత్యా శివతత్త్వజ్ఞానేన స

ర్వవిజ్ఞానమితి సిద్ధం ॥

నను సృష్టేః । పూర్వకాలే జగదుపాదాన భూతాయాః ప్రకృతే ర్విద్యమానత్వాత్ కథ మద్వైత మితిచేత్ న తస్యా ఈశ్వరశక్తిత్వేన తదభిన్నత్వాత్ నహ్యయస్కాంతస్య లోహాకర్షణశక్తి ర్వహ్నే ర్దాహక ప్రకాశక శక్తిర్వా తత్తోభిన్నాదృశ్యతే । తథాచ శ్రుతిః దేవాత్మశక్తిం స్వగుణై ర్నిగూఢా మితి పరాస్యశక్తి ర్వివిధైవ శ్రూయత ఇతిచ । పరాశక్తిశ్చ శివస్యైవాసాధారణీతి పురాణాగమాదిషు ప్రసిద్ధిః । తదుక్తం శంకరాచార్యైః । పరాశక్తిమిత్రిం నమః పంచవక్త్రమితి । తదాచరాచరప్రపంచోపాదానభూత మాయాశక్త్యధిష్ఠానత్వేన తదపృథక్సిద్ధత్వేన పరమేశ్వరస్య సర్వోపాదానత్వం సర్వాత్మకత్వమితి శక్తివిశిష్టశివాద్వైత మేవ సర్వోపనిషదర్థ ఇతి నీలకంఠ భాష్యాదిషు శైవసిద్ధాంతఃఘంటా ఘోషః ॥

నచ ప్రకృతే ర్మిథ్యాత్వమన్యస్మత్వంవా యుక్తం । స్వాభావికీ జ్ఞాన బలక్రియాచేతి స్వాభావికత్వ జ్ఞానశ్రోక్తి విరోధాత్ । నచబ్రహ్మణ స్సకాశా ద్భిన్నత్వం వహ్నిర్దహతీత్యాది వ్యవహారదర్శనేన శక్తిమతో రపృథక్సిద్ధత్వేన అభేదవ్యవహారాత్ । ననుశక్తిశక్తిమతో రభేదః కథం భేదవ్యవహారః భేదాభేదయో ర్విరోధాదితి చేత్ । ఆనందో విషయానుభవో నిత్యత్వంచేతి సంతి ధర్మా ఇతి పృథక్త్వేప్యబాధిత పృథగ్వ్యవహార దర్శనాత్ । తదుక్తం । చిదూపస్య శివస్యాతూత్తస్యా సాదమయీ శివేతి, అయం శక్తి విశిష్ట శివాద్వైత ప్రసంగశ్చ నారాయణేన । కూర్మపురాణే వ్యాఖ్యాతః ॥

బుషభః॥ త్రైషా భగవతీ, దేవి శంకరార్థశరీరిణీ। శివాసతీహైమవతీ యథావద్బ్రూహిపృచ్ఛతాం । కూర్మః । పదామ్యేతచ్ఛవిజ్ఞానం

జంతూనా మేవమోచనం । వ్యోమసంజ్ఞా పరాకాష్ఠా జ్ఞానరూపాతిలాలసా । స్వాభావికీచ తస్యామలా ప్రభా భానోరివామలా । ఏకామాహేశ్వరీ శక్తి రనేకో పాధియోగతః । పరాపరేణ రూపేణ క్రీడతే తత్ర సన్నిధౌ। సేయం కరోతి సకలం తస్యాః కార్యమిదం జగత్ । నకార్యం నాపికరణ మీశ్వరస్యేతి సూరయః। అనయాపరయా దేవ స్స్వాత్మానందం సమశ్నుతే । తయా సర్వమిదం ప్రోత మోతం చైవాఖిలం జగత్ । ఏకాశక్తి శ్శివో కారాశక్తి మానుచ్యతే శివః । శక్తి శక్తిమతో రైక్యం వదంతి పరమాత్మనః । అభేదంచానుపశ్యంతి యోగినస్తత్వచింతకా ఇతి ॥

దేవతావాక్యం చ తత్రైవ । మాం విద్ధి పరమాం శక్తిం మాహేశ్వరసమాశ్రయాం। అనన్యా మవ్యయా మేకాం యాం పశ్యంతిముముక్షవః । అహంవై సర్వభూతానాం ఆత్మా సర్వాంతగా శివా । శాశ్వతైశ్వర్య విజ్ఞానమూర్తి స్సర్వప్రవృత్తికా । అనంతానంత మహిమా సంసారార్ణవతారిణీ । దివ్యం దదామితే చక్షుః పశ్య మేరూపమైశ్వరం । ఇతి ॥

నను తదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే । ఇతి శ్రుత్యా సగుణగుణ స్యోపాస్య స్య బ్రహ్మత్వం నిషిద్ధ మితి చేన్న ఏతస్య పూర్వవాగింద్రియాద్యగ్రాహ్యత్వ ప్రతిపాదన ద్వారా ప్రధానవాక్యైకతయా సర్వేంద్రియ సాక్షీభూత బ్రహ్మస్తుతి పరత్వాత్ ॥

ననుయది తదపి సగుణం కథం తస్య నిషేధ ఉచ్యతే । మాయాసంబంధ శూన్య మీశ్వరస్వరూపం అసంవృతాకార వదాకాశశరీరం బ్రహ్మేత్యాది శ్రుతి సిద్ధం మేఘాది సంవృతాకాశవ త్తదేవమయా శక్త్యాశ్రయశ్చ నైతా వతా తయో ర్భేదః మాయాశక్తి రవ్యాప్యవృత్తి రేవేతి । అంశః పాదోస్య విశ్వాభూతానీతి వ్యపదేశః । తే

న మానాంతరాప్రాప్తస్య ఉపక్రమాది సిద్ధస్యేశ్వరస్య నిషేధ తత్ప్రతిపాదవైయ్యర్థ్యం వికల్పభేదే నత్వం నచోపాసనార్థత్వం తత్ప్రతిపాదనంవా ఛందస్యుపాసీత ఇతి వాచ్యం। తయోర్లోకసిద్ధత్వే హ్యభేదస్య కల్పితత్వాత్ ॥

నచ సగుణబ్రహ్మత్వ మీశ్వరత్వాదికంచ కల్పితమితివదేత్ అద్వైతాభిమానినా త్వయా భక్తిశాస్త్రాణామితి హాస పురాణానాందత్తో జలాంజలిః అసతికల్పితే గుణాసంధానత్వం మానాంతరప్రాప్తత్వే నోపక్రమాది సిద్ధత్వాత్ । అన్యథా గరుడమంత్రికయో రప్యసంభవ ప్రసంగాచ్చ సగుణ బ్రహ్మవిద్యా ఈశ్వరే కృత్రిమ నాలగ్రామ ఇవ భక్తిశ్రద్ధావిశ్వాసాః కస్య వా భవేయుః । కథంవా కల్పితఏవేశ్వరః నానావిధ కర్మారాధితస్సన్ విచిత్రఫలదాతా భవేత్ । ఏవంచ మాతృత్వ పితృత్వాచార్యత్వాన్యపి అన్యత్రవికల్పితాన్యేవోపపాదితాని ఫలం ప్రయచ్ఛంతీతి ఉగుర్వాదిషు గుర్వాది భక్తిమతా త్వయా మాతృదేవో భవ పితృదేవో భవాచార్యదేవో భవేత్యాది విధయో పరిహారితా ఇత్యసంభావ్యత్వమేవాయాతం ॥

ఇదం చైతదన్యే ధ్వసేశ్వరత్వ విశిష్టాదీశ్వరా ద్రజ్జుసర్ప భవభయమపి నస్యాత్ శ్రూయతే చాపరోక్షే బ్రహ్మవిద్యావతా మపి సూర్యాదీనాం భయం భీషాస్మా ద్వాతః పవతేత్యాది ఇయంచ శ్రుతిః ప్రకరణాత్ మాంత్రవర్ణికబ్రహ్మపరా కించనిర్విశేషబ్రహ్మణః కిం ప్రమాణం ప్రవర్తతే శబ్దస్య శక్యతావచ్ఛేదక లక్ష్యతావచ్ఛేదక పురస్సరం శక్తిలక్షణయోః ప్రవృత్తే రనుమానస్య పక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావచ్ఛేదకాది పురస్సరం ప్రవృత్తేః ॥

తదను కూలతర్కాణాం వావ్యాప్తిమూలకత్వేన వ్యాప్తితావచ్ఛేదకాది పురస్సరం ప్రవృత్తేః । నిర్విశేషజ్ఞానస్యసంశయ విషయా

ది నివర్తకత్వాభావాత్ । సమాన ప్రకారక సమానవిషయక నిశ్చ
యస్యైవ విపర్యయాది నివర్తకత్వాత్ । అన్యథా ద్రవ్యత్వేన ఘట
నిశ్చయ ఇవ గేహే ఘటోస్తి వాద్యన వేతి సంశయో నస్యాత్ । ప్ర
యోగశ్చ ఈశ్వర స్వనిష్ఠధర్మాతిరిక్త ధర్మాశ్రయః స్వజ్ఞానాబాధ్య
ధర్మాశ్రయోవా ధర్మిత్వాత్ ఘటవత్ । ఆత్మత్వా దేవదత్తవత్ త
స్యకామత్వాదయః బ్రహ్మ సాక్షాత్కారబాధ్యాన ఈశ్వరేతరావృత్తి
త్వాత్ । ఈశ్వరస్యైవప్రమాజకత్వంనిర్ధర్మకేవస్తునిసాధకప్రమాణస
త్వాభ్యాం మమ మాతా వంధ్యేతివత్ వ్యాఘాతే సర్వవ్యవహారో చ్ఛే
దప్రసంగశ్చైవ విపక్షబాధకత్వాత్ ।

ఉపక్రమాది సహిత బహూపనిషత్సంవాదేనాపి సగుణత్వ
మీశ్వరస్య తథాపి కాలాగ్ని శివసంకల్పే శావాస్య శ్వేతాశ్వతర
మైత్రేయ కూర్చిరుద్ర మాండూక్య ధర్వశిర శ్శిఖాశ్చ కైవల్య
జాబాలక ముండకాని బ్రహ్మత్వమేతాని వదంతి శంభో ర్ముక్తించ త
స్మాత్ప్రగుణత్వ మస్య ఉపక్రమాద్యై రఖిలైశ్చ లింగైః స్తదేకవాక్యా
న్యపి చేతరాణి ॥

తథాహి కూర్చిరుద్రే అణోరణీయా నిత్యాది మహిమానమీ
శపదేన ఉపక్రమః సర్వోహ్యేష ఇత్యుప సంహారః విశ్వాధికో రుద్రః
యః పరస్సమహేశ్వరః । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం ఇత్యాద్యభ్యాసః
విశ్వాధికత్వాదిధర్మాణా మవాంతరప్రాప్తత్వాదపూర్వతా।పరా మృ
తాత్పరిముచ్యంతి సర్వ ఇతిఫలం।సహస్రశీర్షం దేవ మిత్యాద్యర్థవాదః।
యస్మాత్పరం నాపర మస్తీత్యుపపత్తేః ॥

నను సహస్రశీర్షం దేవ మిత్యాదినారాయణ వాక్యంత స్యో
పాస్యత్వ మస్తీతి చేత్ న యః పరస్స మహేశ్వర ఇత్యుత్పత్తి శ్లిష్టే

న మహేశ్వర రూప గుణేన నిరాకాంక్షత్వాత్ నారాయణవాక్యస్యో
త్పన్న శిష్టసమర్పణత్వేన తత్త్వేథయ సిద్ధిర్భ్యానఇతినా అశ్వ దేహ్యామి
క్షే తేత్యత్ర అమిాక్షా కాలాగేతి విాక్షారూప గుణోత్పత్తి శిష్టేన ఉ
త్పన్న విశిష్టస్య వాజినః లక్షణస్య బాధవ ద్బాధోత్పత్తేః ॥

ఏవమన్యా సూపనిషత్సు ఉపక్రమాదయో బుద్ధి మద్భి రూహనీయాః । ఉపక్రమోపసంహారా వభ్యాసో పూర్వతా ఫలం। అర్థవాదోపపత్తీ చ లింగం తాత్పర్య నిర్ణయే ॥

నను ఛాందోగ్య బృహదారణ్యాదిషు నిర్గుణే ప్యుపక్రమాదయ స్సంభవంతీతి చేత్। ననిర్గుణత్వస్య గుణ నిషేధరూపత్వే గుణప్రాపక సత్యకామత్వాది శృతిసాపేక్షస్య నిర్గుణవాక్యస్య తద పేక్షయా దుర్బలత్వాత్ । నిర్గుణవాక్యానాం సామాన్య రూపనిషేధతయా । నహింస్యా త్సర్వభూతా నీత్యస్య అగ్నీషోమీయం పశుమాలభే తేత్యనేన బాధవ త్సత్యకామత్వాద శృత్యాబాధా సంభవాత్ । సత్యాదిగుణభావే సావకాశత్వాత్సర్వోపనిషది ఈక్షతే ర్నాశబ్దం గతి సామాన్యా దితిన్యాయేన కారణ బ్రహ్మణః ఈక్షణసంకల్పాది శిష్టస్యోపక్రమ గోచరత్వా ద్భేదోపా ప్రియదర్శనా దుపక్రమాధికరణ న్యాయేన అసంజాత విరోధ్యుపక్రమానుసారే ణోపసంహార వర్తనస్యోచితత్వాత్ । శృతిలింగ న్యాయేనాపి సగుణవాక్యానాం నిర్గుణవాక్య సంభవాత్ । బ్రహ్మజ్ఞాన సాపేక్షేతి విలంబాత్ । భావ జ్ఞానే తదనుపేక్షత్వే నావిలంబాదితి బ్రహ్మణస్సగుణత్వమ ప్రత్యూహమితి త్యాస్తాంవిస్తరః ॥

—• సాయుజ్య ముక్తివిచారః •—

ఏతాదృశస్య సగుణస్య సర్వకర్తుః సర్వేశ్వరస్య పరమ కారుణిక స్యానంత కల్యాణ గుణాకరస్య పరమేశ్వరస్య సాక్షాత్కార త్వాన్ని

వృత్తిః తతో జన్మాభావః । తతః సారూప్యం తతస్సాయుజ్యం చ శ్వే
తాశ్వతరా ఆమనంతి । జ్ఞాత్వాదేవం సర్వపాశ ప్రహాణిః క్షీణైః క్లే
శై ర్జన్మ మృత్యుప్రహాణిః । తస్యాభిధ్యానా త్తృతీయ దేహభేదే వి
శ్వైశ్వర్యం కేవలం ఆప్తకామ ఇతి ॥

అస్యార్థః । దివ్యతీతి దేవః పూర్ణానంద పరమేశ్వరం జ్ఞాత్వా
సాక్షాత్కృత్య సర్వేషాం పాశానాం కర్మాది సంజ్ఞానాం ప్రహాణిః ని
వృత్తి ర్భవతీతి శేషః క్లేశాః అవిద్యాస్మితరాగద్వేష మోహాః। తైః
క్షీణైః సద్భిః జన్మమరణాది నివృత్తిః జీవన్ముక్తి రిత్యర్థః । తస్యాభిధ్యా
నాత్ నిరంతర ధ్యానజన్యానుగ్రహాత్ । తృతీయంబ్రహ్మవిష్ణ్వపేక్ష
యా తృతీయం రుద్రత్వం భవతీత్యర్థః । దేహస్యాపి లయే జాతే వి
శ్వైశ్వర్యం విశ్వేశ్వరో మహాదేవః తస్యభావో విశ్వైశ్వర్యం సాయు
జ్యం భవతీత్యర్థః ॥

అభిప్రాయః కేవల ఆప్తకామ ఇతి కేవలత్వ మద్వితీయత్వం ఆ
ప్తకామత్వం పూర్ణకామత్వం ద్వయమపి భవతీతి తాత్పర్యం। నచ త
స్యాగంతుకత్వే నిత్యత్వం ఈశ్వరాంశస్య జీవస్య పాశపరాధీన నివృత్తౌ
సత్యాం సత్య సిద్ధైశ్వర్య స్యావిర్భావ సంభవాత్ ॥

తదుక్తం పరాభిధ్యానాత్తు తిరోహితం । తతో హ్యస్య బంధవి
పర్యయా ఇతి అస్యార్థః । పరస్యేశ్వర స్యాభిధ్యానాత్ । ధ్యానపూ
ర్వక ప్రసాదా త్తిరోహితం స్వరూపం ప్రకటం భవతి । కుతః అస్య
జీవస్య బంధమోక్షౌ తతః పరమేశ్వరస్య పశూనాం బంధమోక్ష క
ర్తృత్వాత్ పశుపతిః పరమేశ్వరఇతి సూత్రాభిప్రాయః । ఏవం చాత్యం
తికపాశనివృత్తి విశిష్ట శివత్వ ప్రాప్తిరేవ ముక్తిః । తదుక్తం। శ్వేతా
శ్వతరే। పాశం దహతి పండితః తమీశానం వరదం దేవ మీడ్యం ని
చాయ్యేమాం శాంతి మత్యంతమేతి। విశ్వస్యైకం పరివేష్టితారం ఈ

శిం జ్ఞాత్వా అమృతా భవంతి । అథర్వోపనిషదిచ । శివఏకో ధ్యేయ శ్శివంకర సర్వ మన్య త్పరిత్యజ్యేతి శివత్వం కరోతీతి శివంకరః భావప్ర ధానో నిర్దేశః బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవేత్యాది ॥

ననుశివత్వప్రాప్తిః కథం పురుషార్థః మన్యతే ఉత్పన్న భావ త్వేన నిత్యత్వ ప్రసంగాత్ సనాతనత్వే పురుషస్య సాధన వైయ్యర్థ్య మితిచేన్ । మైవం పుత్రాది కుశలవార్త శ్రవణవ త్సిద్ధజ్ఞానస్యాపి ప్రా ర్థనీయత్వాత్ । సన్నిహితస్యా పీశ్వరభావస్య కంఠగత చామీక ర హారస్యైవ అజ్ఞాత దశాయాం శోకహేతుత్వేన జ్ఞాన స్వరూపస్య పురుషార్థత్వా త్తదుక్తం । అనీశయా శోచతి ముహ్యమాన ఇతి అ నీశయా ఈశ్వర భావాప్రాప్త్యా నను తద్విజ్ఞాన మేవ పురుషార్థః । నస్వరూపలాభ ఇతి చేన్న ॥

అలబ్ధత్వ భ్రమ నిమిత్తావపి లబ్ధత్వ వ్యవహార దర్శనాత్ గా ణోయ మితిచేత్ తావతాపి పురుషప్రవృత్తి సిద్ధేః శాస్త్రాంతరాణా మపి తావతైవ చరితార్థత్వాత్ తదుక్తం । సిద్ధంతు నివర్తకత్వా దితి అనర్థనివృత్తకత్వా చ్ఛాస్త్రాణాం నప్రయోజకత్వంసిద్ధమిత్యర్థః। అథవా దధ్యాజహాతీ త్యత్ర సిద్ధస్యాపి దధ్నక్రియా సంబంధేన సా ధ్యత్వా ద్విధేయ వత్సిద్ధస్యాపిస్వరూపస్య పాశనివృత్తి విశిష్టతయాసా ధ్యత్వం ముఖ్యమేవ ॥

నన్వనర్థ హేతోః పాశస్య కథం తత్వసాక్షాత్కారా న్నివృ త్తిః దుఃఖజన్మ ప్రవృత్తి మిథ్యాజ్ఞానానాం ఉత్తరోత్తరా పాయే తదనంత రా పాయా దపవర్గ ఇతి । అథవా శివఏకో ధ్యేయ శ్శివంకరఇతి శృ త్యా భ్రమరకీటకన్యాయేన శివధ్యానస్య శివత్వ ప్రాప్తిహేతుత్వస్య శృతియుక్తి సిద్ధత్వా త్సత్యస్యాపి కీటత్వస్య స్వసమానసత్తాకేన విరు ద్ధధర్మేణ భ్రమరత్వేన నివృత్తివత్। శివధ్యానసిద్ధేన స్వసమాన స

త్త్రాకే నేశ్వరత్వే తత్ప్రమాణసత్తాకస్యాపి పశుత్వస్య నివృత్తి సంభవా త్క్రమర్థం బంధమిథ్యాత్వ కల్పన మితి చింతనీయం ॥

నను యత్రో జ్ఞాన మజ్ఞానస్య నివర్తకమితి వ్యాప్తి బలా త్సత్య స్వజ్ఞానానాం ననివృత్తిరితి చేన్న। పూర్వజ్ఞాన స్యోత్తరజ్ఞానేనస్మృత్యా సంస్కారస్య శివస్మరణేన పాపస్య ప్రియాస్మరణేనదూ రేస్వనివృత్తిదర్శనాత్ ప్రత్యధికరణంచ సంశయస్య పూర్వపక్ష నిర్ణీత పూర్వపక్ష సిద్ధాంతేన నివృత్తి దర్శనాత్ ॥

నను జ్ఞానత్వేన జ్ఞాన మజ్ఞాన నివర్తక మితిచేన్న । పరోక్షస్య జీవేశ్వర భేదేజ్ఞానస్య అహం మనుష్యఇతి శరీరభేదజ్ఞానస్య జ్ఞానత్వేన అభేదా నుమానాభ్యాం నివృత్తి దర్శనాత్ । చైత్యానుమానేన పీతశంఖ ఇతి భ్రమాన్నివృత్తేశ్చ ॥

నను సాక్షాత్కార భ్రమే సాక్షాత్కారి విపరీతజ్ఞానంవిరోధి । దిఙ్మోహాదౌ తథా దర్శనాదితి చేత్తర్హి బ్రహ్మజ్ఞానస్య జ్ఞానత్వేన నివర్తకతా కింతు సాక్షాత్కారత్వేన న భేదమపియుక్తం।మండూకవత్ సత్తా చక్షుష్ట్వంచ వంశప్రమాయామపి వంశాను గర్జ మానువృత్తి దర్శనాత్ ॥

నను తర్హి సమానేంద్రియ జన్యత్వం విశేషణ మితిచేన్న । బ్రహ్మజ్ఞానస్యేంద్రియ జన్యత్వా భావాత్ । చంద్రతారకాది పరిమాణ ప్రత్యక్ష శాస్త్రజ్ఞానేన బాధకదర్శనాచ్చ । ననుజ్ఞానాజ్ఞానయోరననుగత నివర్త్య నివర్తక భావః ప్రమాణబలేన కుత్రచి త్కశ్చి ద్భవతీతి చేత్తర్హి పాశనివృత్తేరపి శాస్త్రబలత్వాత్ జ్ఞానజన్యత్వ కల్పనమితిసంతోష్టవ్యం ॥

ఏతేనైవ తత్త్వవిద్యాం పితృణాం విభేద జనకే అజ్ఞాన ఇత్యా

దా వవిద్యాజ్ఞానాది పదాని తద్విరోధార్థకత్వేన వ్యాఖ్యేయాని ॥

ననుశివస్య ప్రాప్తిః కీదృశీ కింస్వరూపైక్యం ఉతకో వాధర్మభేదః। నాద్యః మూర్తయోర్మృత్పిండయోరేకత్వవద భేదేవికారిత్వప్రసంగాత్। అమూర్తానాం భిన్నానాం కాలాకాశాదీనా మివ ఏకత్వం బాధితమితి శ్రుత్యా వ్యబోధన ప్రసంగాత్। నద్వితీయః। జాతిరూపస్య ధర్మాభేదస్య నిత్యత్వాత్ పదాంగకత్వా యోగాత్। ఉపాధిరూపోపి యద్యపి సత్యసంకల్పత్వ సర్వజ్ఞత్వాది సమానగుణవత్వ రూపసాదృశ్యాది సంభవతి। తథాపి స్వరూపైక్యం వినా న ముక్తివ్యవహార ఇతి చేదుచ్యతే ॥

స్వరూపైక్యమేవ పరమముక్తిః నతస్యామూర్తేష్వసంభవః। మహాకాశేన సహ ఘటాకాశాదీనామివ అభేదసంభవాత్। ఏవంచ ధర్మైక్యమపి ముక్తిః। అపునరావృత్తియోగాత్। సాలోక్యాదీనామపి శ్రుతిసిద్ధత్వాత్। తదుక్తం। సార్ష్టితాంగంసమాన లోకతా మవాప్నోతి య ఏవం వేదేతి సమానైశ్వర్యం। సూత్రంచ। జగద్వ్యాపార వర్జం ప్రకరణాదితి నదస్వరూపైక్యే ప్రమాణాభావః ॥

యథా నద్యః స్యందమానా స్సముద్రే అస్తంగచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ। తథా విద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరంపురుషముపైతి దివ్యం ఇతి శ్రుతేః। నచసముద్రనద్యో స్సంయోగ ఏవ స్వరూపైక్యమితివాచ్యం పృథగ్జ్ఞానరూపవ్యవహారాభావేనఏకత్వవ్యవహారస్య దృష్టాంతేన వివక్షితత్వాత్ నామరూపసామాన్యాభావస్య పక్షధర్మతా బలేన సిద్ధిః నిరవయవానామాత్మనాం సంయోగాభావాత్। అంశాంశినోః ఘటాకాశయో రివ భేదోపపత్తేః ॥

పునరావృత్తిశ్చ చతుర్విధముక్తిసాధారణీ। సాయుజ్యముక్తౌతు సర్వగతే జీవాది బ్రహ్మణి జీవస్య తత్పునరావృత్తిసక్తిరేవ న।

తదుక్తం । నతస్యప్రాణా ఉత్క్రామంత్యత్రైవ సమవలీయంతే । అత్రబ్రహ్మ సమశ్నుత ఇత్యాదినా సాలోక్యాది ముక్తౌతు ఉత్క్రాంతిగత్యో సత్యోపి అర్చిరాది మార్గేణగతస్య నపునరావృత్తిః । తయోర్ధ్వ మాయ న్నమృతత్వమేతి నసపునరావర్తతే । ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమంమానవ మావర్తంత ఇత్యాది శ్రుతేః తదుక్తం । శంకరాచార్యైః అంతవత్త్వేపి చైశ్వర్యం యథానావృత్తి స్తథావర్ణితం ॥

కార్యాత్యయే తదధ్యక్షేణసహాతః పరమభిధానా దిత్యాదినా సూత్రేణ తథా నిత్యసిద్ధనిర్వాణపరాయణానాంసిద్ధేర్వానావృత్తిఃతదాశ్రయే శైవహీన సగుణకరణానా మప్యనావృత్తి స్సిద్ధిరితి ఈశా నావృత్తి శివస్య పాశ నివృత్తిపూర్వక శివస్య ప్రాప్తిరూప ముక్తిహేతు భూతా బ్రహ్మోపాసనా బహువిధా వేదాంతేషు శ్రుతా సుప్రశస్తా॥

—♦ దహరోపాసనా. ♦—

దహరవిద్యాతద్వాక్యాని కైవల్యతైత్తిరీయఛాందోగ్యవాజసనేయకేషు ॥ తథాహి । హృత్పుండరీకంవిరజం విశుద్ధం విచింత్య మధ్యేవిశదం విశోకం । అచింత్య మవ్యక్త మనంతరూపం శివం ప్రశాంత మమృతం బ్రహ్మయోనిం। తదాది మధ్యాంత విహీన మేకం విభుంచిదానంద మరూప మద్భుతం । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ధ్యాత్వా ముని గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదితి కైవల్యే॥

తైత్తిరీయకేచ దహ్రం విపాపం పరమేశ్మ భూతం యత్పుండరీకంపురమధ్యసగ్ంస్థం తత్రాపి దహ్రంగగనం విశోక స్తస్మిన్యదంతస్తదుపాసితవ్యం । యోవేదాదౌ స్వరః ప్రోక్తో వేదాంతేచ ప్రతిష్ఠితః । తస్య ప్రకృతిలీనస్య యఃపరస్స మహేశ్వరః । ఇతి ఛాందోగ్యే

చ అథయదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహ్రం పుండరీకంవేశ్మ దహ్రోఽస్మిన్నంతర ఆకాశః । తస్మిన్యదంత స్తదన్వేష్టవ్యం ఇతి వాజసనేయే చ సవా ఏష మహానజ ఆత్మా యోఽయం విజ్ఞానమయః । ప్రాణేష్వంతర్హృదయాకాశ స్తస్మిన్ శేతేసర్వస్యవశీత్యాది ॥

అత్ర దహరోపాసనం తావత్సర్వ వేదాంతేష్వేక మేవేతి జ్ఞేయం కుతః చోదనాద్యవిశేషాత్ । చోదనాపద విశిష్టా । ఛాందోగ్యే తైత్తిరీయకే కైవల్యేచ తదన్వేష్టవ్యం । తద్విజిజ్ఞాసితవ్య మితి ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోని మితిచ । ఆదిశబ్దేన శాఖాంతర రాధికరణ సిద్ధాంత సూత్రోక్తా అభేద హేతవ స్సంగృహ్యంతే ॥

తేచ సంయోగ రూప చోదనా సమాఖ్యాః సంయోగస్తావత్ఫలేన సంబంధః సోప్యేవ శిష్టః । మూర్ధన్యస్య నాడీద్వారా ముక్తిః । ఛాందోగ్యేతయోర్ధ్వ మాయన్నమృతత్వమేతి॥ తైత్తిరీయకేచ ।వ్యపోహ్య శీర్షకపాలే భూరిత్యగ్నౌ ప్రతితిష్ఠతీ త్యాదికైవల్యే ధ్యాత్వా ముని ర్గచ్ఛతి భూతయోనిమితి। రూప మప్యా విశిష్టం । యథా ప్రవ్యాదైవతం యోగస్య రూపం ఏవం విజ్ఞేయం రూపం విజ్ఞానస్య సమాఖ్యా సర్వత్ర సిద్ధా దహ్రవిద్యేతి । బ్రహ్మవిదాం తస్మాత్సర్వవేదాంత ప్రత్యయత్వం । దహ్రవిద్యాయాః సిద్ధేచ విద్యైక్యే । ఉపసంహారో గుణానాం కర్తవ్యః ॥

గుణకృతో పకారస్య ప్రయోజనస్య సర్వత్రైక రూపత్వాత్ । యథానానా శాఖాసు శ్రూయమాణ స్యాగ్నిహోత్రస్యసంయోగాదిభిరేకత్వే సిద్ధే శాఖాంతరే అనుక్త స్యాపేక్షితస్యేతి కర్తవ్యతా భాగస్యోపసంహారః । తద్వదేవతదుక్తం । కామా దితరత్ర తత్ర చాయతనాదిభ్య ఇతి అయమర్థ స్సమాన మత్రహృదయాయతనం సమానశ్చ వేద్యః । ఈశ్వరః । సమానం తస్య సేతుత్వం లోకాసంభేదప్ర

యోజనంచేత్యేవమాది హేతుభ్యః । ఇతరత్రతత్రచ సత్యకామాది గుణాః ఉపసంహర్తవ్యా ఇత్యర్థః ॥

శ్రూయతేచ సత్యకామాదయ దహ్రవిద్యాం ప్రస్తుత్య ఏష ఆత్మా అపహతపాప్మా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సో విపిపాస స్సత్యకామ స్సత్యసంకల్పాది ఇత్యాది తైత్తిరీయకేచ । తస్య ప్రకృతిలీన స్యయః పర స్సమహేశ్వరః ఇతి పునశ్చ సపహం తద్హృదయ ఆకాశ స్తస్మిన్నయం పురుషో మనోమయః । అమృతోహిరణ్మయ ఇతి ప్రాచీనయోగ్యోపాస్వేత్యాం తేన మనోమయత్వా మృతమయత్వ హిరణ్మయత్వాదయః । కైవల్యేచ శివ ఉమాసహాయస్త్వ త్రిలోచన సత్వనీలకంఠత్వాదయః। తేఖల్వాయత్రదహ్రవిద్యా యాం నశ్రూయం తే తత్రధ్యేయ స్వరూప నిర్ధారణాయో పాసంహర్తవ్యా ఇతిసిద్ధం ॥

శివైకవిషయత్వం దహ్రవిద్యాగుణః హిరణ్మయ సహచరితాశ్చ ధర్మాః కేచిత్ । నమోహిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యపతయేంబికాపతయే ఉమాపతయే పశుపతయే నమోనమః॥ ఇతి అత్రహిరణ్మయత్వాదీనాం అనందవ ప్రధాన విశేషణత్వాత్। యత్రయత్ర హిరణ్మయ ప్రధానా ఉపాస్యా దృశ్యతే । తత్ర తత్రాదిత్యాక్షి పురుషాదా ఉపసంహారో న్యాయః ॥

గీతాసుచ దహ్రవిద్యా ఈశ్వరైక విషయా శ్రూయతే। ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతి । భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా । తమేవ శరణంగచ్ఛ సర్వభావేనభారత। తత్ప్రసాదా త్పరం శాంతి స్థానం ప్రాప్స్యసి శాశ్వతం । ఇతి తే జ్ఞానమాఖ్యాతం గుహ్యాద్గుహ్యతమం మయా। విమృశ్యైత దశేషేణ యథేచ్ఛసి తథాకురు ॥

నన్వియం విష్ణూపాసనేనైవ కుతో నస్యాదితి చేన్న । అగ్రిమవాక్యేన ఫలవిశిష్టశివప్రకాశసహితస్య విష్ణూపాసనస్య పృథగ్విధానాత్తదుక్తం । సర్వగుహ్యతమం భూయః శృణు మే పరమం వచః । మన్మనా భవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కురు । మామేవైష్యసి సత్యం తే ప్రతిజానే ప్రియోసి మే । సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ । అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శుచ । అత్రానయో రుపాస్యోపాసనయో ర్న భేదః । పూర్వోపాసనాయాశ్చోదనాది వ్యతిరేకదర్శనాత్ । ద్వితీయో పాసనాయాం దహరాయతన వ్యతిరేక దర్శనాత్ । విష్ణోరపి శివాంశత్వేన పృథగుపాస్యత్వ సంభవాత్తచ్ఛాస్త్రస్యాపి మోక్షశాస్త్రత్వేన తదుపాసనాయా అపి శివభక్తిద్వారా ముక్తిహేతుత్వ సంభవాచ్చ ॥

తథా చ విష్ణోశ్శివశరీరత్వం విష్ణూపాసనాయా శ్శివప్రీతి హేతుత్వం చ । కూర్మపురాణే ఈశ్వరగీతాసు శ్రూయతే । శివః । మమైవ త్వపరా మూర్తి ర్నారాయణ సమాహ్వయా । సర్వభూతాత్మ భూతస్థా శాంతా చాక్షరసంజ్ఞితా । తస్మాద్దేవ మహాయోగి మద్భక్తైః పురుషోత్తమః । అర్చనీయో నమస్కార్యో మత్ప్రీతి జననాయ హి ॥ఇతి । గీతాశాస్త్రమపి ఈశ్వరాల్లబ్ధం తదాజ్ఞా వశాదేవ కృష్ణేనోక్తం ॥

తథా తత్రైవ శివః । మయైతద్భాషితం జ్ఞానం హితార్థం బ్రహ్మవాదినాం । దాతవ్యం శాంతచిత్తేభ్యః శిష్యేభ్యో భవతాపి చ । నారాయణోపి భగవాన్ దేవకీతనయో హరిః । అర్జునాయ స్వయం సాక్షాద్దత్తవానిద ముత్తమమితి । ఏవ మభేదో పాసనాపి సాయుజ్యాది హేతుః । ఆత్మేతి తూపగచ్ఛంతి గ్రాహయంతి చేతి సూత్రాత్ । యత్ర శాస్త్రోక్త విశేషణః పరమేశ్వరః సోహమితి ప్రతిపత్తవ్యః । తథా చ జాబాలాః । త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే అహం వై త్వమితి అన్యత్రోచ ఆహోర్యహం

సోఽహోఽసౌసోఽహమితి । పురస్చ తస్మాదేన మాత్మానం పరబ్రహ్మాను సంధానాత్ అహం సోఽహమితి అస్మృతిశ్చ । హిరణ్మయోఽహం శివ రూపమస్మీతి । బోధాయనోఽపి । హంసహంసేతియో బ్రూయాద్ధంసో నామసదాశివః। ఆత్మానం రుద్రరూపం ధ్యాయేత్ త్రినేత్రం పంచ వక్త్ర మిత్యాది। అత్రాపిగుణోపసంహార న్యాయోఽనుసంధేయః॥

నను విరుద్ధగుణయో ర్జీవేశ్వరయోః కథమభేద ఇతి చేత్। ఈశ్వ రత్యస్య బాధాభావాత్ పాశపరాధీన పశుత్వాని వృత్త్యా విరోధపరిహా రాత్ ।చోరత్వబాధేపి స్థాణుత్వాబాధాత్సామానాధికరణ్యోపపత్తేః । నచజ్ఞాన స్యానుపయోగః.। జీవేశ్వరత్వా రోపస్య ఈశ్వరత్వ సాధక త్వాత్ -। ఈశ్వరేజీవత్వారోపస్య చ ఈశ్వర నిష్ఠపరోక్షత్వాస్య వృ త్తేశ్చ ప్రయోజనత్వాదితి సర్వమవదాతం ॥

శ్లో॥ సమాధిభక్తిశ్శివశాస్త్రమానతావిద్యాధికారోవ్రతనిష్ఠతాపిచ।
గుణాకరేచోపనిషత్ప్రమాణతాముక్తిస్తథోపాస్తిరిహోపపాదితాః॥

శ్లో॥ శ్రీకాళహస్తీశ విలాసపుస్తే సిద్ధేశ్వరసన్నుత దైవకేచ ।
చండీశ్వరీపాదసమీపదేశే జాతస్తృతీయోమహితో విలాసః ॥

ఇతితృతీయవిలాసః.

శ్రీశివాభ్యాంనమః,

శ్రీ కాళహస్తీశవిలాసే,

చతుర్థవిలాస ప్రారంభః

శ్లో॥ వేదాంత విజ్ఞానసునిశ్చితార్థం । శివస్య తత్త్వం శివ ఏవవేత్తి ।
తేనప్రణీతానిచ విర్గతాని । నిశ్వాసరూపేణ జయంతియాని॥

శ్లో॥ కృత్వాశేభ్యో వచోభ్యః శివ తవబహుధాశాస్త్ర సిద్ధాంతసారం।
మోహాంధ్యాతిప్రకర్షం సురనరమునయో వంచితామాయయాతే।
యజ్ఞే దక్షస్య చైతా నభిమతవిషయేస్థాపయన్వేదమార్గే।
శిషాదక్షు స్సురాణాం శరణమిహ స మే వీరభద్రః స్సభద్రః ॥

— సృష్టివిచారః —

అత్రేదం పునర్విచార్యతే యదేత దీశ్వరాభేదా ముపాసనాభిః ఆత్యంతికపాశనివృత్తి విశిష్టశివసాయుజ్య రూపాముక్తి రనాది పాశ బద్ధానాం జీవానాం భవతీతి । నను తృతీయ విలాసే సపరికరాముక్తిర్విచారితా। తతః కిమవశిష్యతే యదర్థం పున ర్విచారారంభః ।సత్యం సంక్షేపేణ తు తద్విచారో వృత్తః । అతోవశిష్టం పునర్విచారమర్హతీతి తత్రనిత్యనైమిత్తిక ప్రాకృతాత్యంతికరూపేణ చతుర్విధప్రళయేషు జ్ఞానాదాత్యంతికః ప్రోక్తో యోగినః పరమాత్మని।ప్రళయ ప్రతిసర్గోయమితి కూర్మవాక్యేన ఆత్యంతికస్య ప్రళయస్యమోక్షత్వవర్ణనాత్ ప్రళయో విచార్యః ॥

తస్య సృష్టి పూర్వకత్వాత్ । సృష్టిక్రమ విపరీత క్రమేణ కార్యేణ కారణలయాసంభవాత్ । తదర్థంసృష్టిరపివిచార్యతే ।త్రివిధానె సృష్టిః నిత్యనైమిత్తిక ప్రాకృతభేదాత్ । సర్వదాజాయమానానా

ముత్పత్తిర్నిత్యసృష్టిః । చతుర్ముఖస్య సహస్రయుగ పర్యంతరాత్రిం తే జాయమానా నైమిత్తికసృష్టిః । యా పునర్మహ దాదిక్రమేణ బ్రహ్మాండానా ముత్పత్తిస్సా ప్రాకృత సృష్టిః॥

తత్రసృష్టి ప్రతిపాదక వాక్యానిముండక కోపనిషది॥ సబ్రహ్మవిద్యాం ప్రతిష్ఠామిత్యాదిబ్రహ్మవిద్యా ముపక్రమ్య ఏకస్మిన్విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతీతి ప్రశ్నోత్తరత్వేన । ద్వే విద్యే వేదితవ్య ఇతి ప్రవృత్తి నివృత్తి మార్గద్వయ ప్రతిపాదకా పరవిద్యా పరవిద్యాద్వయ ముపన్యస్య అథా చతుర్దశ విద్యానా మపరవిద్యాత్వ ముక్త్వా । అథపరాయయా తదక్షరమధిగమ్యత ఇతి వేదాంత వేద్య మక్షరం బ్రహ్మాభిలక్ష్య తల్లక్షణత్వేన యథోర్ణ నాభిరిత్యాది వాక్య ముక్తం ॥

తదక్షరా సంభవతీహ విశ్వ మిత్యంతం యస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాదినా చ తస్యైవస్వరూప ముక్త్వా ప్లవా ఏతేదృఢా ఇత్యాదినా ప్రవృత్తి మార్గ నిందాపూర్వకం । తప శ్రద్ధా సం విశంతీతి నివృత్తి నిష్ఠానాం సూర్యద్వారేణ శివప్రాప్తి రుక్తా । తథాచ తత్రైవ వాక్యం। తత్రసిద్ధయే హ్యుపవసంత్యరణ్యే శాంతా విద్వాంసో భైక్ష చర్యాం చరంతః సూర్యద్వారేణ తే విరజాం తరంతి యత్రామృతః పురుషో హ్యవ్యయాత్మేతి అత్రామృతపురుష సాధారణ్యేన శివవాచికా విధిరుప పాదితా ద్వితీయవిలాసే॥

అక్షర శబ్దార్థస్తు అక్షర మంబికాంత ధృతేరితి సూత్రేణపరం బ్రహ్మైవేతి నిర్ణీతం । అగ్రేచ యేనాక్షరం పురుషం వేద నిత్యం తదక్షరా ద్వేధా సౌమ్యభావా ఇతి జీవసృష్టి హేతుత్వ ముక్త్వాతద్బోద్ధవ్యం సౌమ్య విద్ధీతి తస్య జ్ఞేయత్వం విధాయ యస్య గృహీత్వోపనిషద మిత్యాదినా వేదాంత వేద్యత్వ ముక్తం । అనంతరంచపు మిష్టం యథా పశ్యత్య స్యమిహాశం । యథా పశ్యపిరుక్మ వర్ణం కర్తార

విశాలం పురుషం బ్రహ్మయోనిం తథా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూ
య నిరంజనః పరమం సామ్యముపైతి బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతీ
త్యంతం షడ్విధలింగైః రక్షర బ్రహ్మైవ జ్ఞేయం । ప్రాప్యంచ ప్రతీ
యతే ॥

తదక్షరం బ్రహ్మ శివ ఏవేతి నిశ్చీయతే । శంభురీశః పశుపతిరి
తి నిఘంటు వశాత్ జ్ఞేయవాచ్య వాచకయో రీశపదయో శ్శివే
రూఢత్వాత్ । రుక్మవర్ణత్వస్యాపి నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవ
ర్ణాయాం బికాపతయే ఉమాపతయే పశుపతయే నమోనమఇతి తై
త్తిరీయక వాక్యేన శివత్వ నిర్ణయాత్ । ఏవ మక్షర బ్రహ్మత్వం
శివస్యైవ శ్వేతాశ్వతరమంత్రేణ వ్యాఖ్యాతం ॥

క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః। క్షరాత్మా నావీశతే దే
వఏక ఇతి శివ ఏవ కేవలః । తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్య మితిచ ॥

ననుశ్చం నారాయణం దేవ మక్షరం పరమం పదమితి . నా
రాయణేత్యక్షరశబ్దః ప్రయుక్తః। సత్యం సమాధి సంపన్న బ్రహ్మత్వ
మాదాయ తద్యోగ్యక్తి ర్నస్వతః నారాయణ పరోధ్యాతాధ్యానం
నారాయణఃపరఇతి తస్యధ్యాతృత్వ శ్రవణాత్ । ప్రథమ నారాయణ
పదానంతరం ప్రథమైకవచన లోపస్య ఛాందసత్వాత్ ॥

నను గీతాసు యస్మాత్ క్షర మతీతోహ మక్షరాదపిచోత్తమః।
అతోస్మిన్ లోకేచ వేదే ప్రథితః పురుషోత్తమఇతి కృష్ణస్యా క్షరా
ధాధిక్య మవ్యక్తమితిచేత్ । మైవం। క్షరస్సర్వాణి భూతానికూటస్థో
క్షర ఉచ్యతఇతి యోగవృత్త్యాజీవఉక్తః । తత్రైవ కిం తద్బ్రహ్మ కిమ
ధ్యాత్మ కింకర్మ పురుషోత్తమేత్యాదిప్రశ్నమాత్రతాణే అక్షరం బ్ర
హ్మ పర మిత్యాదినా। తత్ర యది కృష్ణ స్యాక్షర బ్రహ్మత్వం వివక్షి
తం తదా అథీయుజ్ఞోపక్రమే వాత్రేలితిపత్ । అహా కు పాక్షరం బ్ర

హేస్మృతి బ్రూయాత్ । తదానుక్తత్వాత్ వాతుర శబ్దార్థో విష్ణుః చతుర్ముఖోవా తయోః సృజ్యత్వే నాథర్వశిఖాయాం ప్రమాణాత్ ।బహ్మవిష్ణురుద్రా స్తే సంప్రసూయంతే కారణంతు ధ్యేయ స్సర్వైశ్వర్య సంపన్న స్సర్వేశ్వరశ్శంభు రితి తయో ర్గుణోపాధిత్వా ద్గుణానాంచ మూలకారణ పరాశక్తి జన్యత్వాత్ । గుణానాంచ పరశక్తి విహీనోపాధిత్వాసంభవాత్ గుణవైషమ్యస్యచ ఆగంతుకత్వేన సృజ్యత్వాత్॥

నిరుపాధికే విష్ణ్వాది పదాప్రయోగాత్ । నిరుపాధికస్యచ శివత్వేన శ్రుతిస్మృతి పురాణ సిద్ధాంతత్వాత్ తస్యైవాతుర శబ్దార్థత్వం యుక్తం ॥

అతురాచ్చసూక్ష్మభూతానాంతదారబ్ధానామింద్రియాణాం చ సృష్ట్యభిధానాత్ । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మన స్సర్వేంద్రియాణి చ। ఖంవాయుః జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్యధారిణీతి।కూర్మే చతుర్థాధ్యాయే అయ మర్థః స్పష్టం వ్యాఖ్యాతః ॥

శ్రీకూర్మః । మాహేశ్వరః పరోవక్తా మర్త్యేశశ్చ స్సనాతనః। ప్రకృతిం పురుషంచైవ ప్రవిశ్యాశు మహేశ్వరః।క్షోభయామాస యోగేన పరేణ పరమేశ్వరః।ప్రధానాత్క్షోభ్యమానాచ్చ తథాపుంసః పురాతనాత్ । ప్రాదురాసీన్మహద్బీజం ప్రధానం పురుషాత్మకం। త్రివిధోయ మహంకారో మహత స్సంబభూవహ । పంచభూతా నహంకారాత్తన్మాత్రాణి చ జజ్ఞిరే । ఇంద్రియాణి తథా దేవాస్సర్వం తస్యాత్మకం జగత్ । ఇత్యేతత్ ప్రాకృతస్సర్గ ఇత్యంతం । లింగపురాణే। చతుర్థాధ్యాయే । వికారస్య శివస్యాజ్ఞా వశేనైవతుసంహృతిః । గుణానాంచైవ వైషమ్యేవిప్రత్సృష్టిరితి స్మృతా। సామ్యేలయో గుణానాంతుతయోర్వర్తేతుర్మహేశితుః।అసంఖ్యాతాస్తు కాలాఖ్యాః అసంఖ్యాతాః పితామహాః । హరయశ్చాప్యసంఖ్యాతా స్త్వేక ఏవ మహేశ్వరః। రా

త్రైవై కార్ణవే బ్రహ్మసృష్టే స్థావరజంగమే। సుష్వాప తేష్వయం తస్మా న్నారాయణ ఇతిస్మృతః॥ లైంగేత్రితయేచ కోటికోటియుతాన్యత్రిచాం డాని కథితానితు। తత్రతత్ర చతుర్వక్త్రా బ్రహ్మణో హరయో భవాః॥ సృష్టాః ప్రధానేన తథా లబ్ధ్వా శంభోస్తుసన్నిధిం। సర్గస్య ప్రతి స ర్గస్య స్థితేఃకర్తా మహేశ్వరః॥ సర్గేచ రజసాయుక్తఃసత్వస్థః పరిపా లనే। ప్రతిసర్గే తమోద్రిక్తః స ఏవత్రివిధఃక్రమాత్।అధికర్తాతు భూ తానాం సంహర్తా పరిపాలకః। తస్మాన్మహేశ్వరో దేవో బ్రహ్మణోధి పతి శ్శివః। ప్రాకృత స్స్వేషకథితః। ప్రథమో బుద్ధిపూర్వకఇతి॥

బుద్ధేర్బుద్ధిత్వం తత్రైవ పంచమే। తమసా కాలరుద్రాఖ్యంర జసా కనకాండజం సత్వేన సర్వగం విష్ణుం నిర్గుణత్వే మహేశ్వరమితి। ఏ వ మక్షరాదేవ జీవసృష్టిరపి ముండకే శ్రూయతే। యథాసుదీప్తాత్పా వకా ద్విస్ఫులింగాః సహస్రశః ప్రభవంతే సరూపాః తథాక్షరా ద్వివి ధాస్సోమ్య భావాఃప్రజాయంతే తత్రచైవాపియంతే। తస్మాచ్చ దే వాః బహుధా సంప్రసూతాః సాధ్యా మనుష్యాః పశవో వయాంసీతి॥

అస్యార్థః। అగ్నేస్సకాశా ద్యథా అగ్నికణా నిర్గచ్ఛంతి త థా పరమేశ్వరాంశా స్సత్స్వరూపాః దేవాదయః వివిధా రాజసతామసా శ్చరాచరరూప భావాఃప్రభవంతే। ఉత్పద్యంత ఇత్యర్థః॥

ననుజీవ నా ముత్పత్తిమత్వే అనిత్యత్వ ప్రసంగఇతిచేత్ నస్వ రూపేణ నిత్యానాం చేతనానా ముత్పత్త్య భావేపి లింగశరీర విశిష్ట ల యాత్ ఘటాకాశవ దుత్పత్తిసంభవాత్। ఏతస్మాజ్జాయత ఇతి వాక్యే లింగశరీర ఘటకానా మింద్రియాణాం భూతసూక్ష్మాణాం చోత్పత్తివ ర్ణనాత్ । ఆధర్వశిరసిచ పరమేశ్వరస్య జగదుపాదానభూత ప్రకృత్య ధిష్టాతృత్వం ప్రతిపాద్య తస్యైవ సూక్ష్మభూతోత్పత్తి ద్వారాసర్వ ప్ర పంచో పాదానత్వం ప్రతిపాద్య తస్యాభిధ్యానాదాత్యంతికం తాపత్రి

యోగ్యాంతిముక్త్వా తదుపపాదకత్వేన ప్రాణశక్త్యాశ్రలింగ శరీర నివృత్తిద్వారా రుద్రత్వ ముక్తం ॥

యోయోని రధితిష్ఠత్యేకో యేనేదం పంచ విధంచ సర్వం ।. తమీశానం పురుషం దేవమీడ్యం నిధ్యాయతాత్మారం శాంతి మత్యంత మేతి। ప్రాణేష్వంతర్మనసో లింగ మాహుర్యస్మిన్ క్రోధో యాచతృష్ణాక్షమాచ। తృష్ణాంఛిత్వా హేతుజాలస్య మూలం బుద్ధ్వా సంచిత్య స్థాపయిత్వాధిరుద్రే। రుద్రేఏకత్వమాహురితి ప్రాణశక్త్యావృతం మనోవికారం లింగంతదాశ్రితం క్రోధ మీర్ష్యాం తృష్ణాం చబంధ హేతుపాశజాలమూల హేతుభూతాం సంచిత్య బుద్ధ్వావివేకేన తాంస్తృష్ణాంఛిత్వాలింగ శరీరంచ రుద్రేస్థాపయిత్వా విలాప్య రుద్రే ఏకత్వం ముక్తిరితి బ్రహ్మవిద ఆహురిత్యర్థః ॥

ముండకేపి। అనేనైవ ప్రకారేణ లింగశరీరలయేనైవ జీవస్యబ్రహ్మణిలయ ఉక్తః । వేదాంత విజ్ఞాన సునిశ్చితార్థాః ఇత్యారభ్య పరామృతాత్పరిముచ్యంతి సర్వేగతాః కలాః పంచదశచ ప్రతిష్ఠాం దేవాశ్చ సర్వే ప్రతిదేవతాసు। కర్మాణి విజ్ఞానమయశ్చఆత్మా పరేవ్యయె సర్వ ఏకీభవంతి। యథానద్య స్స్యందమానా స్సముద్రే- స్తంగచ్ఛంతి నామ రూపే విహాయేత్యాది ॥

అస్యార్థః । యతః యస్మాద్బ్రహ్మలోకేస్థిత్వా పరామృతం శివం ప్రాప్య సర్వే పరిముచ్యంతి లీయంతే ॥

నను నిత్యానాం జీవానాం కథంలయ ఇత్యత ఆహ ॥ పంచదశ కలాః దశేంద్రియాని భూతసూక్ష్మాణి ప్రతిష్ఠాని ప్రతిష్ఠా లయం గతాః ఇంద్రియాభిమానినో దేవాశ్చ ప్రతిదేవతా సూర్యాదిషు లయం గతాః విజ్ఞానమయా జీవాశ్చ కర్మవాసనాయాంచ పరే ఆత్మని ఈశ్వరే వినా ఇతిశేషః । పరేవ్యయే అత్యంతలయే సర్వే ఏకీభవంతి తత్రైవ

జీవోపాధి లయ పూర్వకేశ్వర ప్రాప్తౌ దృష్టాంతమాహ యథా నద్యస్త్విత్యాది ॥

అయమభిప్రాయః యథా మేఘాదిభిః పీతాః సముద్రాణామాపః వృష్ట్యాదిద్వారా నదీరూపేణ నామరూపపరరసాదికం ప్రాప్యపున స్సముద్ర ప్రవేశానంతరం స్వనామాదికం విహాయ పూర్వసిద్ధ సముద్రనామరూపాణి ప్రాప్నువంతి । తథా ఈశ్వరోపి లీలయా స్వాత్మభూతశక్త్యైవ చిత్ప్రవేశేన విచిత్రనామరూప వివిధజీవాన్ తదాత్మానస్స్వయమనుప్రవిశ్య స్వాంశభూతాన్ స్వాత్మన్యేవ స్వయం సృష్ట్వా లీలయా పునః క్రీడమానః తేష్వనుగ్రహేణ తాన్మోచయన్ స్వాత్మనాదైవం కరోతీతి । తదుక్తం । యమేవైష వృణుతే తేనలభ్యస్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వామితి ॥

నను నిష్కళం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజన మితిశ్రుతేః । అనంగోదాసీనకూటస్థ స్థాణోః కథం స్వరూప పరిణామః । యేన జీవరూపతా స్యాదిదం బ్రహ్మ సర్వసంగ వివర్జితం । రమతే భార్యయా సార్ధం ప్రకృత్యాపి నిర్వృతః । అత్రోత్తరం ప్రణవవాచ । సహ్యేష భగవానీశ స్సార్వాత్మ్యో వ్యతిరిక్తః । కదాచిన్నమతే రుద్రస్తాదృశో హి మహేశ్వరః । దేవాత్మశక్తిం స్వగుణై ర్నిగూఢామితి । నతస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే నతత్సమ శ్చాభ్యధిక శ్చదృశ్యతే । పరాస్య శక్తి ర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబల క్రియాచ । నతస్య కశ్చిత్పతి రస్తిలోకే నచేశితా నైవచ తస్యలింగం । న కారణం సత్ కరణాధిపాధిపః నచాస్యకశ్చి జ్జనితా నచాధిపః । సమానాభ్యధిక రహితస్య సత్యసిద్ధస్యాద్వితీయస్యకూటస్థ స్యేశ్వరస్య స్వభావసిద్ధ నిత్యచిచ్ఛక్త్యతిరిక్త సహకారి నిరపేక్ష మేవ చేతనాచేతన జగజ్జనకత్వమిత్యర్థః ॥

తదుక్త మాదాహృత ప్రణవవాక్యేన శ్రుతిశ్చ ఆకాశో హవై

నామరూప శ్రుతిశ్చ ఆకాశో హవై నామరూపయో ర్నిర్వహితేతి వైదిక ఆకాశ శబ్దస్య పరాశక్తి వాచకత్వేన వ్యాఖ్యాతః ॥

కూర్మేణ వ్యాసగీతాసు । యస్య సాపరమాదేవీ శక్తి రాకాశ సంజ్ఞితా। సో నంతైశ్వర్యయోగాత్మా మహేశో దృశ్యతేపిచ। అహంహి భగవా నీశస్స్యాత్మ జ్యోతి స్సనాతనః । సర్వానంద భూతాధికతా దేవీ సాగంతుకా శివేతి । అన్యత్రాచ । చిద్రూప శ్చ శివస్సాక్షాత్స్యానందమయీ శివేతి ఆచార్యాఊచుః ॥

చిదానందాకారం శివమపరిభావేన బిభ్రమ ఇతి ఏత దర్థోపపాదికా శ్రుతిః । తైత్తిరీయకే కోహ్యే వాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశఆనందో నస్యాదితి। తదర్థస్తు చిదానందరూపో ఆకాశ పదవాచ్యశక్తిర్యది నస్యాత్తర్హిలోకే కదాచిచ్చేష్టాదివేలనం కుర్యాత్। కోవా పాదసంచార మాత్రమపి కుర్యాత్ । ఆనంద స్యైతాహమద్వారా ప్రవృత్త్యాది హేతుత్వాత్ । సర్వనిదానస్య స్వరూపాత్మకత్వం సానందత్వం యుక్తిసిద్ధమితికిం శబ్దాభిప్రాయః। ఆకాశశబ్దవాచ్యాయాశ్శక్తే పరం బ్రహ్మశరీరత్వేనోపాస్యత్వమాహ । ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ సత్యాత్మ ప్రాణారామం మనఆనందం శాంతిసమృద్ధ మమృతం ఇతి ప్రాచీన యోగ్యోపాస్వేతి సత్వరూపం ఆకాశపద వాచ్యశక్తి విశిష్టం బ్రహ్మైవ ప్రాణశక్త్యాత్మక లింగశరీరం పరిగృహ్య మనోగ్రాహ్యం విషయానంద మనోమయ శమాది గుణ సత్ప్రచీనం సన్ముక్తం భవతీతి ధ్యేయ స్సకీదృశస్స్యా ప్రాచీనైః కర్మభి ర్యోగ్యః అధికారీ సన్నిత్యతః ప్రాచీనకర్మణాం అధికారిత్వ హేతుత్వం శివేనోక్తం ॥

సనత్కుమారసంహితాయాంసర్వైస్తపోభి స్సకలైశ్చయాగైః ప్రశస్త్య రశేషైరపి సర్వయజ్ఞైః। దానై స్సమస్తైరఖిలై రుపాయైర్మయ్యర్పితా భక్తి రనంతజన్మభి రితి ఏతాదృశ ఉపాయశ్రుతి సిద్ధం। చిదా

సందాకాశపద వాచ్య శివశక్తి స్వరూపం సగుణ వాద కూర్మవాక్య భవానీ వాక్యాభ్యాం వ్యాఖ్యాతం । తత్పున రత్రాను సంధేయంచ ఆనందమయో ఽభ్యాసా దిత్యత్ర శ్రుతి సూత్రయోః । వికార శబ్దాన్నేతి చేన్న ప్రాచుర్యాదితి సూత్రోక్తం ప్రాచుర్యం మయడర్థ ఇతినిశ్చీయతే। అగ్రేత నానందాభ్యాసాదస్య బ్రహ్మానంద పర్యంతస్య తత్ప్రాచుర్య సాధకతా సిద్ధా । ఏవంచ బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి వాక్యే బ్రహ్మణః ఆధారత్వం స్వప్రాధాన్యంచ సిద్ధం పరమానందస్యసవశో బ్రహ్మణ ఆనంద ఇతి శేష వష్ఠ్యా నిర్దేశాత్ । ఏతాదృశ శేష శేషి భావ జ్ఞాన స్యాభయ ప్రాప్తి హేతుత్వ మపి శ్రూయతే ॥

ఆనందం బ్రహ్మణో విద్వాన్ నబిభేతి కదాచన ఇతి అత ఏతాదృశ బ్రహ్మణ ఆనంద శేషిత్వం శక్తి నిష్ఠత్వేనాపి అధ్యవసాయం స్తువం త్యాచార్యాః ॥

అతశ్శేష శేషిత్వ ముభయ సాధారణతయా స్థిత స్సంబంధో వాం సమరస పరానందపరయో రితి అత ఏవ శక్తి శక్తిమతో రభేదస్య వివక్షితత్వాత్ జగదుపాదానత్వ ముక్తం ॥

ఆసందో బ్రహ్మే దివ్యజానాత్ ఆనందాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంత ఇత్యాది సైషా భార్గవీ వారుణీవిద్యా పరమే వ్యోమన్ ప్రతిష్ఠితే త్యంతేన । అత్రానందశబ్ద వ్యోమశబ్దయో రేకార్థత్వావగమాత్ ॥

వ్యోమ సంజ్ఞా పరాకాష్ఠా జ్ఞానరూపా తిలాలసా । స్వాభావికీచ తన్మూలా ప్రభాభానోరి వామలా। ఏకా మాహేశ్వరీ శక్తి రనేకోపాధి యోగతః । ఇత్యాది కూర్మకృత వ్యాఖ్యానాచ్చ । ఆనందమయాధికరణేచ మాంత్రవర్ణిక మేవ గీయంత ఇతి గుణసూత్రే ణానందవల్ల్యాస త్యజ్ఞానాది లక్షణగుహా హిత బ్రహ్మపరత్వా వగమాత్। తస్య గుహా

హితస్య ఆత్మాగుహాయాం నిహితోస్య జన్తో రిత్యాది మహిమాన మీశమితి ఈశ్వరపదే విశేష నిర్ణయస్య పదపాంసునా యూప మసక్తి సప్తమం పదం గృహ్ణాతీతివత్ పశుభాగవద్వా శివపరత్వా సంభవాత్ । భృగువల్ల్యాశ్చ తదేవవ్యాకృతత్వా త్సిద్ధం ॥

చిదానంద శక్తివిశిష్టస్య శివాఖ్యస్య బ్రహ్మణః చరాచరప్రపంచోపాదాన లచ్ఛక్తి శేషిత్వేన వేదాంత వేద్యత్వం॥

నను శంకరాచార్యవ్యాఖ్యానవిరుద్ధమితిచేత్ నీ? శంకర భాష్యాను సారిత్వాత్ శ్రుతి సూత్ర పురాణసారస్యాత్ శ్రుత్యుపబృంహకైః పురాణవచనైః శక్తే ర్వ్యాప శబ్దార్థ కథన వైయర్థ్య ప్రసంగాచ్చ । బ్రహ్మణః వేదస్యచాస్మి బ్రహ్మస్వరూప నిర్ణాయకత్వేన శ్రద్ధానతామేవ శిష్టత్వైకథనాత్ । తథాచ వ్యాసగీతాయాం పంచవింశాధ్యాయే। ధర్మేనాధిగతో యైస్తు వేద స్సముప బృంహణాత్ । తేశిష్టాః బ్రహ్మణోజ్ఞేయా నిత్యమాత్మగుణాన్వితాః । పురాణ ధర్మ శాస్త్రాణాం వేదాన్నముపబృంహణాం । ఏకస్థం బ్రహ్మవిజ్ఞానం ధర్మజ్ఞానం తథైకతః । తస్మాద్ధర్మం పురాణంచ శ్రద్ధాతవ్యం మనీషిభిరితి పురాణోప బృంహితకర్మకాండ జ్ఞానవంతః శమాదియుక్తా శ్శిష్టా ఇత్యభిప్రాయః ॥

ప్రయోగశ్చ జగదుపాదానత్వం ఆనందనిష్ఠం జగదుపాదాన నిష్ఠత్వాత్ సత్తావత్ ఆనందో నచిత్ప్రపన్నః। ఆనందస్య త్వే సమానాధికరణ జడత్వావచ్ఛిన్నభిన్నత్వాత్ చిద్వత్ । విపక్షేచ పూర్వోక్త శ్రుత్యాది విరోధప్రసంగో బాధక ఇతి । మైత్రీ మోక్షనిషచ్చ । ఆద్యా ఉపాధిభూతం తమ ఏ వాసీత్ । తతో రజః సత్వమో రుత్పత్తిః గుణవైషమ్యం తస్మాత్తేభ్యోగుణేభ్యో గుణవైషమ్యోపాధీనాం బ్రహ్మాదీనాం తదంశానాం దేవాదిపిపీలికాంతానాం ఉత్పత్తి శ్రూయతే । తమోమయ మేకమాసీ త్తత్పరం స్యాత్ పరేణ విరతంవిషమత్వం ప్ర

యాతి యత్ర హైర్ణ్యరజసారూపం యద్రజః ఖల్వీరితం విషమత్వం ప్ర యాతి। తద్వై సత్వస్వరూపం అత్యంతమవేరితం ససంప్రాసవత్ సాం శో యం యశ్చేతామాత్రో ప్రతిపూరుషం క్షేత్రజ్ఞ స్సంకల్పాధ్యవసా య లింగః ప్రజాపతిః తస్య ప్రోక్తా ఆద్యా స్తనవో బ్రహ్మా రుద్రో వి ష్ణురితి। అథఖలు వావా వాస్యరాజసాంశో సౌస యోయం బ్రహ్మా। అ థఖలు వావాస్యతామసాంశో సౌస యోయం రుద్రః। అథఖలు వా వాస్యసాత్వికాంశో సౌస యోయం విష్ణుః। సవా ఏకదార్థ శివఏవపూ ర్వావాక్యేయమథే యం కాత్యాయని శృతిః। త్వం బ్రహ్మాత్వంచ వై వి ష్ణుస్త్వం రుద్రః స్త్వం ప్రజాపతి రిత్యారభ్యవిశ్వేశ్వరనమస్తుభ్య మిత్యా ది స్వరూప ప్రతిపాదనాత్। భూతాధిపత్యవచనాచ్చ॥

అత్ర బ్రహ్మాదీనాం వైషమ్యోపాధికత్వ శ్రవణాత్ గుణవైష మ్యస్యచ సృష్టే శ్చేశ్వరేచాధీనత్వాత్। సిద్ధబ్రహ్మాదీనాం పిపీలికాం తానాం శివాంశత్వేన శివాధీనత్వాం తత్సృజ్యత్వం॥ తదుక్తం ఋక్సం హితాయాం॥

సోమః పవతే జనితా మతీనాం జనితాదివో జనితాపృథివ్యాజ నితాగ్నే ర్జనితా సూర్యస్యజనితేంద్రస్య జనితోత విష్ణోరితి మద్యప్య స్యాఋచః సోమలతా స్తావకత్వాత్ లతాయాః ముఖ్యార్థానుపప త్తే స్తథాపి ఉమయా సహితస్సోమ ఇతి వ్యుత్పత్త్యా శివవాచకసో మశబ్ద వాచ్యస్య రూపేణ సాధర్మ్యేణ శివనిష్ఠ పృథివ్యాది జనకత్వ మారోప్యస్తుతిరితి అగ్న్యాదేశ్శివజన్యత్వ సిద్ధిః। ఆరోప స్యానారోప పూర్వకత్వాత్। అత్ర ప్రాకృత సృష్టావేవ చక్షుస్సూర్యాదీనా ముత్ప త్తిః। దేవానాం నైమిత్తికాసు దైనందినసృష్టిషు ప్రతిసర్గ ముత్ప త్తిరితి విభాగః। తథాచ। సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతా యథా పూర్వ మకల్పయదితి శ్రూయతే। సూర్యాచంద్రమసో స్తుల్యన్యాయత్వేన క్షే

వాంతరోప లక్షకత్వాత్ ప్రాకృత లక్షణయోస్తయోః ఉపాధి నివృత్త్యా ఔపాధికానాం నివృత్తేరావశ్యకత్వాత్ ॥

తదుక్తం కూర్మే చతుర్థే । కూర్మః। మహేశ్వరపరో వ్యక్తః చతుర్వ్యూహః సనాతనః । అనంత శ్చాప్రమేయశ్చ నియంతా విశ్వతోముఖః । బ్రహ్మ నారాయణేశానాం త్రియాణాం ప్రకృతౌ లయః। ఏవంతు ప్రోచ్యతే సద్భిః ప్రాకృతం ప్రతిసంచరః । ప్రోచ్యతే కాలయోగేన పునరేవతు సంభవః । అనాదిరేష భగవాన్ కాలోనంతో జరోమరః । సర్వగత్వాత్స్వతంత్రత్వా త్సర్వాత్మత్వా న్మహేశ్వర ఇతి॥ వ్యాసగీతాసుచ। దగ్ధే ష్వశేషదేవేషుస్వదారాదేవరాత్మజైః । ఏకాసాక్షీతు సాశంభోస్తిష్ఠంతి వైదికీ శ్రుతిః । శిరః కపాలై ర్దేవానాం కృత స్రగ్వరభూషణః। కరోతి తాండవం దేవీమాలోక్య పరమేశ్వరః। సంస్థితేష్వథ దేవేషు బ్రహ్మ విష్ణు పినాకిషు । సంస్థితేషు విలీనేషు చరాచర జగత్సుచ । యాతి స్వభావం భగవాన్ స్వేచ్ఛయైవ పినాకధృత్ । ఏవంసంహృత భూతాని తత్వానిచ మహేశ్వరః । నియోజయతి నాన్యోన్యం ప్రధాన పురుషం పరం ॥ త్రియః ప్రధాన పుంసశ్చ । ప్రధాన పురుషయో రేష సంహార ఈరితః । మాహేశ్వరే భాజనితో నస్వయం విద్యతే లయః । ఏవం సంహార కరణే భక్తి ర్మాహేశ్వరీ వరా। ప్రధానాద్యం విశేషాంతం దహేత్ రుద్రఇతి శ్రుతిః। యోగినామిహ సర్వేషాం కాలవిన్యస్త చేతసా।ఆత్యంతికంతు విలయంవిదధాతి మహేశ్వరఇతి। ఏవం మాహేశ్వరీ సంహారిణీ శక్తిః తదుపాధికో రుద్రః బ్రహ్మాది విశేషాంతం సంహరతీత్యర్థః॥ యద్యపి బ్రహ్మాదీనాం తదుపాధీనాం చోత్పత్తిః శ్రూయతే॥ బ్రహ్మా విష్ణు రుద్రేంద్రా స్సంప్రసూయంతే ।' అజామేకాం లోహిత శుక్ల కృష్ణా మిత్యాది శ్రుతివాక్య ప్రమాణైః యుక్తః॥ సమిధాదీనాం ప్రజానాంపాతకప్రమేణైవఅనుష్ఠాన క్రి

మనత్। తథాహి లయక్రమస్తున పాఠక్రమేణ శాబ్దికక్రమాపేక్షయా క్రమ వ్యాస్య అగ్నిహోత్రంజుహోతి యవాగం జుహోతీత్యాదేః దర్శనాత్॥

కింతు లయస్య సంహర్త్ర సాపేక్షత్వేన సంహారశక్త్యు పాధికోరుద్ర ఏవ చరమం పరిశిష్యత ఇత్యకామేనాపిస్వీకర్తవ్యం। తదుక్తం అథర్వశిరసి॥ అథకస్మాదుచ్యతే ఏకోరుద్ర ఇతి ప్రశ్నానంతరంఅనంత కాలే సంహృత్య విశ్వాభూతాని గోప్తా తస్మాదుచ్యతే ఏకోరుద్ర ఇతి ఏవం బ్రహ్మాదిసృష్టేః పూర్వం తమోపాధికో రుద్రఏవ ప్రతీయతే మైత్రేయోపనిషది। తమోవా ఇదమేక ఆసీదితి తదుపాధికో ప్రాధమ్యశ్రవణాత్॥

ఐతరీయకేచ తమ ఆసీత్తమసా గూఢ మగ్రఇతి ప్రాధమ్యశ్రవణాత్। సాపి సంహారశక్తి రీశ్వరేచ్ఛా వశాదేవావిర్భూయ తిరోధానం ప్రాప్నోతియాతిస్వభావ మిత్యస్యార్థః॥ ఆత్యంతిక లయో మోక్షః ఇతి ప్రాగేవ వర్ణితః। అత్రసంహారో నామ నైయాయికాది సిద్ధఘటాది ధ్వంస వత్ప్రపంచస్య నిరన్వయ ధ్వంసోవా ఉతసాంఖ్య సిద్ధకారణస్య కార్యావస్థా తిరోభావ మాత్రంవేతి విచారణీయం। యదికార్యాణాం నిరన్వయ ధ్వంసఏవ స్వీక్రియతే। తథాచ శ్రుతి విరోధః। సదేవ సోమ్యేద మగ్ర ఆసీదితి శ్రుత్యా సదేవ యజేత రాజ సూయేన యజేతేత్యాదా ఇతరేషా మధికారవృత్తి రర్థాదేవ భవతి। యథా వాసంతే బ్రాహ్మణోగ్నిమాదధీత గ్రీష్మే రాజన్య శ్శరది వైశ్య ఇతి వాక్యాత్। శూద్రస్యానధికారః॥

తథా ప్రకృతేపి బ్రహ్మవిద్యాధి కారిణ మధికృత్య శ్రమేభ్యః ప్రోక్తా చేతి శ్వేతాశ్వతరవాక్యాత్। అత్యాశ్రమస్థసకలేంద్రియాణి అ

త్యాశ్రమిణః సర్వదేతి చ కైవల్యవాక్యాత్ । వ్రత మేతత్పాశుపతం పశుపాశ విమోక్షాయేతి అథర్వశిరోవాక్యాత్ వ్రతమేతచ్ఛాంభవమి తి । తత్సమాచరేన్ముముక్షుర్న పునర్భవాయేతి కాలాగ్ని రుద్రవా క్యాత్ । తేషామేవైతాం బ్రహ్మవిద్యాం వదేతేతి ముండకే వక్త్ర నియ మాత్ । నైతదచీర్ణ వ్రతమిత్యధ్యేత్ర నియమాత్ । తస్యైతే కథి తాహ్యర్థాః ప్రకాశంతే మహాత్మన ఇతి శ్వేతాశ్వతరేపి శ్రోతృః ప్రసిద్ధిరూప నియమదర్శనాత్ । అస్యార్థస్యాశిత్య పురాణ సనత్కు మారసంహితాకూర్మపురాణాద్యుప బృంహితత్వాచ్చ సిద్ధం ॥

శమాదిసంపన్నానాం పరమేశ్వర భక్తిశ్రద్ధావిష్టానాం త్రిపుండ్ర ధారిణామత్యాశ్రమిణామేవ బ్రహ్మవిద్యాధికారో నాన్యేషామితి తదు క్తం । కూర్మే ఈశ్వరగీతాసు ఏకాదశే । విశోధ్య సర్వగాత్రాణి ప్రా ణేనానవాపునః । సంస్థాప్య మయి చాత్మానం నిర్మలే పరమేపదే । ప్లావయిత్వాత్మనో దేహం తేనైవ జ్ఞానవారిణా। మదాత్మామన్మనో భస్మన్యగ్నిక్తాగ్ని సముద్భవం । తేనోద్ధూళ్య సర్వాంగ మగ్ని రిత్యా ది మన్త్రతః । చింతయేత్స్వాత్మనీశానం పరంజ్యోతిస్వరూపిణంఏష పాశుపతో యోగః పశుపాశ విముక్తయే సర్వవేదాంత సారోయమ త్యాశ్రమ ఇతిశ్రుతిః ॥

ఏతత్పరతరంగుహ్యం మత్సాయుజ్యోపపాదకం । ద్విజానీతంతు కథితం భక్తానాం బ్రహ్మచారిణాం । బ్రహ్మచర్య మహింసాచ క్ష మా శౌచం తపో దమః । సంతోష స్సర్వమాస్తిక్యం వ్రతాంగాని వి శేషతః । ఏకేనాప్యథహీనేన వ్రత మస్య విలుప్యతే। తస్మాదాత్మగు ణోపేతో మద్వ్రతం కర్తు మర్హతీతి భక్తిశ్రద్ధ యోర్బ్రహ్మ చర్యాదీ నాం చాభావే అత్యాశ్రమ వ్రతాభావఃతదభావేచ కృతేపి వేదాం తశ్రవణాదిక శూద్రకృతయాగవ న్నిష్ఫలమేవేతి పరిస్ఫుట్టకార్థః ॥

అయమతి జయత్యాశ్రమసో త్యాశ్రమః సర్వాశ్రమ సాధా-
రణశ్చేతి పూర్వవిలాసే నిరూపితం ॥

కించ కేవలం జిజ్ఞాసుపరిబోధమాత్రం తేషామేవైతాం బ్రహ్మ
విద్యాం వదేతేతి వాక్యేన విధేయ ॥ కింతు జల్పాక వితండాభ్యాం విరో
ధిభంగేన తత్స్థాపనమపి పరమేశ్వరాజ్ఞా విషయ ఇత్యవశ్యం కర్త
వ్యం। తదుక్తం శివేన ఈశ్వరగీతాయాంవిష్ణుంప్రతి॥ మదైకద్వాభిహితం
జ్ఞానం హితార్థం బ్రహ్మవాదినాం। దాతవ్యం శాంతచిత్తేభ్యః శి
ష్యేభ్యో భవతా శివమితి। దాసవనే భృగ్వాదీనాం ప్రతి శివః। స్థా
పయధ్వ మిమం మార్గం పూజయధ్వం మహేశ్వరం। అచిరాదై
శ్వరం జ్ఞాన ముత్పత్స్యతి ననంశయః। కృత్వా విశ్వగురుం విష్ణుం పా
ర్శ్వే దేవో మహేశ్వరః। అయోనిర్భూత విజ్ఞాన స్థాపనార్థా
య శంకరః। స్థాపయే ద్వద్వరం ధర్మజ్ఞానం తత్పారమేశ్వరం ॥
నతస్మా దధికో లోకే సయోగః పరమో మతః। యోజ్ఞైః స్థాపయి
తుం శక్తో కుర్యాన్మమహిసో జనః॥ తస్య హంతా నజానీమా వి
తివేదాంత నిశ్చయః। యః స్థాపయితు ముద్యుక్త శ్శ్రద్ధయా వాకు
మోపినః। సయోగీ యోగయుక్తాత్మా ముచ్యతే సర్వపాతకై రితి జ
ల్పవితండాభ్యాం గళితాహంకార వాదని శిష్యతా ముపగతే తస్యోప
దేశః కర్తవ్యఇతిభావః ॥

ప్రతివాదినో దోషఉక్తః సూతసంహితాయాం జ్ఞానయోగఖం
డే। యశ్చ విద్యాభిమానేన వేదమార్గ ప్రవర్తకం। కులజాత్యాదిభి
ర్జీయా త్సమహాపాతకీభవే దితి। ఈశ్వరాపాశుపత జ్ఞానాధికారిణః
అత్యాశ్రమిణః పరిగణితాః కూర్మే వ్యాస గీతాసు। భృగ్వంగిరో వ
శిష్ఠశ్చ విశ్వామిత్ర స్తథైవచ। గౌతమోత్రి స్సుకేశశ్చ పులస్త్యః పు
లహః క్రతుః। మరీచిః కశ్యప శ్చాపి సంవర్తశ్చ మహాతపః ప్రీణస్య

దేవ మీశాన మిదం వచన మబ్రువన్ । కింతత్త్వ మప్యశక్యం వా సర్వ మేతద్బ్రవీహి మే। ఈశ్వరః। అహంహి వేద్యో భగవాన్ మమమూర్తి రియంశివా। బహూని సాధనానీహ సిద్ధయే కథితానితు। తేషామ ప్యధికం జ్ఞానం మామకం మునిపుంగవాః। జ్ఞానయోగరతా స్త్వాం తా మామేవ శరణం గతాః। యేహి మాం భస్మనిరతాః ధ్యాయంతి సతతం హృది। మద్భక్తి నిరతా నిత్యం సతతం క్షీణకల్మషాః। నాశయా మ్యచిరా త్తేషాం ఘోర సంసార సాగరం। నిర్మితంహి మయా పూర్వం వ్రతం పాశుపతం శుభం। గుహ్యద్గుహ్యతమం సూక్ష్మం వేదసారం విముక్తయే। ప్రశాంతస్సంయ తాత్మానో భస్మోద్ధూళిత విగ్రహాః। బ్రహ్మచర్యరతో నగ్నో వ్రతం పాశుపతం చరేత్। యద్వా కౌపీన వసనః స్యా దేకవసనో మునిః। వేదాభ్యాస రతో విద్వాన్ ధ్యాయేత్పశుపతింశివం। ఏష పాశుపతో యోగః సేవనీయో ముముక్షుభిః। భస్మచ్ఛన్నైస్తు సతతం నిష్కామైరితి శ్రుతిః। ననుజల్పవితండాభ్యాం శివజ్ఞానాధిక్యస్థాపనస్య పరపక్ష ప్రతిక్షేపం వినాసంభవాత్। పరనిందాయాః ప్రత్యవాయ స్సంభవతీతిచేత్। మైవం। పాషండ నిందాయాశ్చతత్త్వస్థాపనానుకూలత్వాత్ తస్య విహితత్వాత్ నిషేధస్యవిహితేతరవిషయత్వా త దుక్తం। శివాధిక్య పర పాశుపత్య జ్ఞానప్రతిష్ఠాపనస్య శ్రేయస్సాధనత్వం ఏతద్దృశే వేదాంతసారే పరమేశ్వర ప్రీతిహేతునా ఇత్యాశ్రిమ శిరోవ్రతాది పదవాచ్య పాశుపతజ్ఞాన పూర్వకే శాంభవ వ్రతే సర్వేషాం సుధియామపి భక్తిశ్రద్ధేనస్త ఇత్యాక్షితోహేతుః ఉచ్యతేదధ్వరే। దధీచిశాపో గౌతమశాపశ్చ నిమిత్తం

— శివనిందాహేతుః —

తదుక్తం దధీచినా। యస్మాద్బ్రహ్మాదయోదేవో భవద్భిః పరమేశ్వరః। నిందితో మహాదేవః శంకరో లోకవందితః భవత్స్వధ్వాంతరీయాబా

హ్యాః సర్వేపీశ్వర విద్విషః। నిందంతో హ్యైశ్వరం శాస్త్రం కుశాస్త్రాసక్త చేతసః। విధ్యాధిక సమాచార మిథ్యాజ్ఞాన ప్రలాపినః। ప్రాప్యం ఘోరం కలియుగం కలిదోషైః ప్రపీడితాః। త్యక్త్వా తపోబలం కృత్స్నం గచ్ఛధ్వం నరకం పునః। భవిష్యతి హృషీకేశః స్వాశ్రితోపి పరాఙ్ముఖః॥

కూర్మే సప్తవింశే కృష్ణః। తస్మాత్సా పరిహర్తవ్యా నిందా పశుపతే ర్ద్విజాః। కర్మణా మనసా వాచా తద్భక్తేష్వపి యత్నతః। దధీచినా మహ కో[illegible] న్యాదే శప్తా ద్విజోత్తమాః। భవిష్యంతి కలౌ భక్తైః పరిహా[illegible] ద్వేషంతో దేవ మీశానం యుష్మాకం వంశసంభవాః। [illegible]ం భృగ్వాదీనాం। శప్తాశ్చ గౌతమేనో ర్వ్యాం నసంభాష్యా ద్విజోత్తమైరితి। [illegible]ంశే। వామ పాశుపతాచారా స్తథా తే పాంచరాత్రికాః। భవిష్యంతి కలౌ తస్మిన్ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియాస్తథా। యతయశ్చ భవిష్యంతి శతశోథ సహస్రశః। గాయంతి లౌకికై ర్గీతై ర్దైవతాని నరాధిపః। కుర్వంతి చాపచాచారాణి బ్రాహ్మణానాం కులేషువై। దధీచి శాప నిర్దగ్ధాః పురాదక్షాధ్వరే ద్విజాః। యే చాన్యే శాప నిర్దగ్ధా గౌతమేన మహాత్మనా సర్వేతే చ భవిష్యంతి బ్రాహ్మణాదిషు యోనిషు। నిందంతి చ మహాదేవం తమసాఽవిష్టచేతసః। తత్రైవ ప్రాయశ్చిత్తమాహ। వ్యాసగీతాసు। యస్సర్వభూతాధిపతిం విశ్వేశానం వినిందతి। నతస్య నిష్కృతి శ్శక్యా కర్తుం వర్షశతైరపి। చాంద్రాయణం చరేత్పూర్వం కృచ్ఛ్రం చైవాతికృచ్ఛ్రకం। స్స బ్రహ్మదైవ స్సమం బ్రూయాచ్ఛక్తిభిశ్చైవ పార్వతీ। బ్రూయా ద్యది సమం శంభుం బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభి స్సురైః। యః కశ్చిత్తమసావిష్టః కదా చిన్నైవ తం స్పృశేత్। సర్వస్మాదధికం బ్రూయా ద్భగవంత ముమాపతిం। తదా దేవీం చ గిరిజాం ద్విజశ్రేష్ఠా ర్థయు

స్వదేత్ ॥

కూర్మే గౌతమేన శప్తా నద్విజ్యా హరిహరౌ ప్రోచతుః । ఈశ్వ
రారాధన పరా గచ్ఛధ్వం సుకృతాం గతిం । వర్తధ్వం మత్ప్రసాదేన నా
న్యథా నిష్కృతిర్ద్విజాః । వ్యాససంహితాసు । ఏకోనత్రింశే. ఏవం విధే కలి
యుగే దోషాణా మేక మోచనం । మహాదేవ నమస్కారో ధ్యానం
ధ్యానమితి స్మృతిః । తస్మాదనీశ్వరాన న్యాన్ త్యజేదేకం మహేశ్వరం
సమాశ్రయేద్వయం వాక్షు మీశానం కృత్తివాససం । నాశ్రయంతిహ
యే రుద్రం శివం త్రిదశవందితం । తేషాం దానం తపో యజ్ఞా వృథాజీ
విత మేవచ । శివగీతాసు చతుర్థే ॥ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యా
ధార్మికా యే ముమూసతే । తేషాం దదామి విజ్ఞాన మానంద పరమం
పదం । అన్యే మేపి వా కర్మస్థాశ్శూద్రాద్యా నీచ జాతయః । భక్తిమం
తః ప్రముచ్యంతే కాలేన మనిసత్తమాః । మద్భక్తా న వినశ్యంతి మద్భ
క్తా గత కల్మషాః । ఆదావేవ ప్రతిజ్ఞాతం న మే భక్తః ప్రణశ్యతి । యోవైనిం
దతి తంమూఢో మహాదేవం సనిందతి । యోహి తంపూజయే ద్భక్త్యా
సపూజయతి మాం సదా । పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం మదారా
ధనకారణాత్ । యో మే దదాతి నియతం సవై భక్తప్రియో మమ । ఇ
తి పూజాధికారిణ రవశ్యకర్తవ్య ముక్తం ॥

— లింగపూజాప్రాశస్త్యం —

లింగపురాణే । వారుణం పురతః కృత్వా తతశ్చాగ్నేయ ము
త్తమం । మంత్రస్నానం తతః కృత్వా పూజయే త్పరమేశ్వర మితి । ఆది
త్య పురాణే । పత్రైః పుష్పైః ఫలైర్వాపి దూర్వాక్షీరుదకై రపి నా
పంపూజ్య మహాదేవం భుంజీత బ్రాహ్మణ స్సదా । క్రమేణాభ్యతే తే
షాం ముక్తి రారాధనైర్ద్విజాః । ఆరాధనా న్మహేశస్య తస్మిన్ జ
న్మని ముచ్యతే । ప్రతిమాపూజాపేక్షయా లింగపూజయాం విశేష

ఉక్తః ద్రోణపర్వణి వ్యాసేన ॥ అశ్వత్థామానం ప్రతి । జన్మకర్మ
తపోయోగా స్తయోస్తవచ పుష్కలాః । తాభ్యాం లింగేర్చితశ్శం
భు స్సమర్చ్యా యాంతు భక్తితఇః॥ తాభ్యాంకృష్ణార్జునాభ్యాంచ।లిం
గేశస్యాంతు । లింగవృత్తం సమంపీఠం తావన్మధ్యం తదున్నతం । తద
ర్ధం గోముఖాకారం పంచసూత్రం ప్రకీర్తితమితి ॥

గాయత్రీ విచారః

త్రిసంధ్యం కర్తవ్యో గాయత్రీ జపోపి రుద్ర ఇత్యుక్తః । త
త్రైవాదిత్య పురాణే । యద్గాయత్ర్యాః పరం తత్త్వం దేవదేవో మహే
శ్వర ఇతి జ్ఞాత్వా జపేద్విద్వాన్ గాయత్ర్యా ఫలమశ్నుతే।యోగ్యవస్థ
ధాసు మనుతే గాయత్రీం శివరూపిణీం । పచ్యతేచ మహాఘోరే నర
కే కల్పసంఖ్యయా।పాదాశ్చత్వారో గాయత్ర్యా వేదాశ్చత్వార ఏవ తే ।
విరించి విష్ణు రుద్రేశాః పాదానాం దేవతాః క్రమాత్ । ఏవం జ్ఞాత్వా
విధానేన గాయత్రీం వేదమాతరం । జపన్మాహేశ్వరం జ్యోతి ర్నిత్య
మేవ ప్రకాశతే।ఉపతిష్ఠేదథాదిత్యం రుద్రరూపిణ మవ్యయం । తత్రైవ
నిత్యజాప్య ముక్తం మీశ్వరేణ ॥

ప్రణవః శతరుద్రీయంచతథా ధర్వశిర శ్శిఖా । ఏతేషాం యో
జపః పుత్ర స్వాధ్యాయ ఇతి కీర్తితః । ననుగాయత్ర్యాః కథం శివప్ర
తిపాదకత్వం తస్యా స్సూర్య పరత్వాత్ । తథాచశ్రుతిః యోదేవ స్సవి
తాస్మాకం ధియోధర్మాదిగోచరాః । ప్రేరయేత్తస్య యద్భర్గః త
ద్వరేణ్య ముపాస్మహే ఇతిచేన్నైవం । భర్గపదస్య చేతసిప్రయోగ
స్యాప్యదర్శనాత్ । హరస్మరహరో భర్గ ఇతినిఘంటు వశాత్ భర్గపద
స్యశివరూపత్వాత్ సవితుర్వరేణ్యమితి సూర్యాది దేవతాత్వస్య అస
త్యేనాగ్నిం దూతం కద్రుద్రాయేతి గ్రహయజ్ఞే బోధాయనోక్తస్యవి

ఙ్క్షితత్వాత్ ।

వరేణ్యపదస్యనసంబంధికత్వేనసంబంధ్యవసాన కాంక్షిత్వాత్ । సన్నిహితేనచ సవితృపదేనజనితాన్వయబోధత్వాత్ । యచ్ఛబ్దస్యాపివిశేషణపదత్వే సమానలింగభక్తి వచనవిశేషస్యసాకాంక్షత్వాత్ భర్గః పదస్య తాదృశత్వేన తదన్వయయోగ్యత్వాత్ తత్పద నపుంసకత్వస్య ఛాందసత్వాత్ । యో భర్గః నఃధియః ధర్మాదిగోచరాః ప్రేరయేత్ సవితుర్వరేణ్యం తద్ధీమహీతి వాక్యాన్వయ సంభవాత్ అన్యథాయచ్ఛబ్దస్యవిశేష్యాధ్యాహారంవినాఅనన్వయాదధ్యాహారస్యచజఘన్యత్వాత్తస్య మంత్రస్య సూర్యతేజః పరత్వే బ్రహ్మవిద్యాత్వా భావాత్ వరేణ్యపదేన బ్రహ్మ తేజో లాభే షష్ఠ్యంత సవితృ పద విరోధాత్ ॥

ఆధిష్ఠానత్వ వివక్షాయాం అధికరణత్వస్య ఉపయుక్తత్వాదన్యత్వాభావేన విశేషషష్ట్యా సంగ్రహాభావాత్ సప్తమ్యాద్యంతైర్నసవితృపరో మంత్రః కింతుతదధిదేవ శ్శివపరః తస్యైవానాద్యక్షజ్ఞా ప్రేరకత్వాత్ తదుక్తం । మంత్రోపనిషది ।

యదాతమస్తం నదివానరాత్రి ర్నసన్నచాసత్ శివఏవ కేవలః తదక్షరం తత్సవితు ర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞాచ తస్మాత్ప్రసృతాపురాణీతి గీతాసుచ కృష్ణేనఉక్తం । తమేవ చాద్యంపురుషంప్రపద్యేయతఃప్ర-వృత్తిఃప్రసృతాపురాణీతి । స్మృతివాక్యార్థస్తు । సవితా ప్రసవ ఇతి కాత్యాస్సకలప్రాణి జనకో । దీవ్యత ఇతి దేవః । సకలపాపభంజకత్వాద్భర్గోఽ వారః అస్మాకం ధియో బుద్ధీః ధర్మాది గోచరాః ప్రేరయేత్ । అస్యభర్గస్య వరేణ్యం విశ్వాధికం యత్స్వరూపం హిరణ్మయం య ఏషోంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుష ఇతి శ్రుతేః అసౌ యోవసర్పతి నీలగ్రీవో విలోహిత ఇతి శ్రుతేశ్చ । నీలగ్రీవాది విశిష్ట ముపాస్మహే ఇ

తి తదుక్తం। కూర్మే వ్యాసగీతాసు గీతావాక్యేన ప్రిపద్యే తత్పరం తత్త్వం వరేణ్యం సవితుశ్శివం ప్రిపద్యేత్యాం వియాపతుం భూర్భువ స్వస్వరూపిణ ఇతి నచసవితృపద రూఢిత్యాగదోషః మంత్రిపదరూఢి త్యాపేక్షయాస్మృతివాక్యస్థ పదరూఢి త్యాపేక్షయా స్మృతి వాక్యస్థ పదరూఢిత్యాగస్య శ్లాఘ్యత్వాత్ త్వత్పక్షే మంత్రిస్థసవితృ పదరూఢి రక్షణే బ్రిహ్మవిద్యాత్వా నుపపత్తే రుక్తత్వాత్ । స్వసంబంధిక వరే ణ్యపదస్య అవివక్షితార్థత్వం త్వత్పక్షే శృతిస్మృత్యోస్సమానమిత్యే కోదోషః। ఎచస్వరూపపదాధ్యాహారోదోషః। తవాస్య పరమాత్మనః శివ రుద్రాది సంజ్ఞానాం ప్రిణవో తి పర స్మృతః శంభోః ప్రిణవవాచ్య స్య భావనాదపి పానని। యా సిద్ధిఃపరమాప్రోక్తా భవత్యేవనసంశయః। ఆదిత్యపురాణే సప్తమే దక్షాధ్వరే దధీచిః। వాచకఃప్రిణవో యస్యజ్ఞా న మూర్తే రుమాపతేః। అనుగ్రిహం వినాతస్య కథంజానాతి శూలి న ఇతి కఠవల్లిషు ప్రణవస్య సర్వవేదరూపత్వ ముక్తం। సర్వవేదాయ త్పర మామనంతి తపాంసి సర్వాణిచ యద్వదంతి యదిచ్ఛంతో బ్ర హ్మచరంతి తత్తేపదం సంగ్రిహేణ బ్రవీమ్యో మిత్యేత దితి సర్వే వే దా ఆశనాస తపాంసిచ సారత్వేన యత్ప్రితిపాదయంతి యదేవ జపం తో బ్రిహ్మచర్య మాచరంతి సంగ్రిహేణ తుభ్యం తదోమితి పదం బ్రివీమీత్యర్థః।

శివస్యగుహావాసిత్వాదినిర్ణయః।

ఏషాచకఠవల్లీ శివైకపరా తథాహి ప్రిథమ వల్ల్యాం బ్రిహ్మ విద్యాధికారోపి యోగి వైరాగ్యం నాచికేతస్య వర్ణయిత్వా। ద్వితీ యవల్ల్యాం అన్యచ్ఛ్రేయో న్య దుతైవ ప్రేయ ఇతి మోక్ష కామ్యమో రుపక్షేప పూర్వకం త్వా పునః పునర్వ్యాశమాపద్యతే ఇమే ఇతిమృత్యు వశత్వేన కామ్యపక్షం నిందిత్వాశ్రివణేనాపి బహుభిర్యోన లభ్యత

ఇతిస్తుతిపూర్వకం తంహృద్గర్తం గూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితం గహ్వరేష్టం పురాణమితి గుహాహితం బ్రహ్మప్రకాశింతం తచ్చ శివ ఏవేతి యుక్తం॥

తైత్తిరీయకే। అణోరణీయా నితి మంత్రే ఈశపద వాచ్యస్య గుహాహితప్రత్యభిజ్ఞానాత్ ఏవపంగునా యూప మనక్తీ త్యత్ర సామాన్య వాచకస్య ఏవపదస్య సప్తమం పదం గృహ్ణాతీతి విశేషదర్శనాత్ తత్పరతత్వవత్। పశునా యజేతా ఛాగస్యవపామేదస ఇహేతివత్ తచ్ఛవిశేషపరత్వాత్ సమాప్తౌ యస్య బ్రహ్మచక్షత్రంచో భేభవతఓదనః మృత్యుర్యస్యోపసేచనం కఇత్థా వేద యత్రసఇతి చరచరాత్। ఇతిశ్రుతేః ఇదుక్తం శంకరాచార్యైః అత్ర చరాచరగ్రహణాదిత్య శ్రేనంవాక్యము ద్వావృత్య అత్త్రోదనోపభోక్తృత్వేన సంసూచితః కశ్చిదత్తా ప్రతీయత ఇతి చరాచరాత్తాచ శివఏవ॥

తమీశం పురుషం దేవమీడ్యం నిధాయా త్తారం శాంతమత్యంతమేతి తస్మాదుప సంహర్త్రి మహాగ్రాసాయేతిచ అథర్వశిరోవాక్యాత్ ప్రణవవాక్యంచ తదుభయమధ్యవర్తిత్వా దనుగుణార్థత్వేన శివపరమేవవైశ్యాన రేష్టి వాక్యవక్రమోపసంహారమధ్యవర్త్యష్టాకపాలాది వాక్యవత్ తృతీయవల్ల్యాం ఋతం పిబంతు వా సుకృతస్య లోకే గృహాం ప్రవిష్టౌ పరమే పరార్థఇత్యాదినా వర్ణయిత్వా గృహాప్రవిష్టం బ్రహ్మజీవ సహితం పురేర్దిశ్య తస్యజీవస్యసాధి ఘాతేంద్రియాది సంఘాతం। ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరంరథమేవచ। ఇంద్రియాణి హయాన్ సాహు రిత్యాదినా వర్ణయిత్వా ఇంద్రియపార వశ్యంనిందాపూర్వకం యస్యేంద్రియాణి వశ్యానీత్యాదినా జితేంద్రియత్వం ప్రస్తుత్య జితేంద్రియస్య పరమపదప్రాప్తి రుక్తా॥

సోధ్వనః పరమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదం। ఇంద్రియేభ్యః

పరా హ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరం మనః । మనసశ్చ పరా బుద్ధి ర్బుద్ధే రాత్మా మహాన్పరః। మహతః పర మవ్యక్త మవ్యక్తాత్ పురుషః పరః పురుషాన్న పరం కించిత్సా కాష్ఠా సా పరా గతిరితి । ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢాత్మా న ప్రకాశత ఇతిచ । సర్వభూతగూఢత్వం తదుక్తం॥ యో వేద నిహితం గుహాయా మితి ఇదంచ హృదయగుహానిహితం బ్రహ్మ శివ ఏవా నేకశ్రుతి సిద్ధో మాసహాయత్వాది గుణోప సంహారాది త్యావేదితం ॥

దహరవిద్యా విచారావసరే తాదృశాచ్చ పురుషా త్పరం నాస్తీ త్యర్థః। పురుషో వై రుద్ర స్సన్మహో నమో నమ ఇతి శ్రుతేః। అతో రుద్రాత్పరం నాస్తీతి ప్రాగేవ సాధితం। యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించి దిత్యాదీతి ఓంతత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణ ఇతిగీతా వాక్యాత్ సచ్ఛబ్దో బ్రహ్మపరః మహ ఇతి తద్బ్రహ్మ అంగాన్యన్యా దేవతా ఇతి శ్రుతేః। ఏవంచ సన్మహద్రుద్రపద సమభివ్యాహృతం పురుషపదమపి మహేశ్వర పరమితి సిద్ధం ।

సర్వాధికత్వేన జ్ఞేయత్వం । అత్ర విష్ణోరితి పంచమీ విభక్తి ర్జ్ఞేయా పరమపదస్యావధి సాపేక్షత్వాత్ । షష్ఠీచ యుక్తా భేదగర్భస్య విశేషత్వస్య షష్ఠ్యర్థత్వే స్వరూపాతిరిక్తస్య ప్రాప్యత్వే తదనిత్యత్వస్య ప్రథమవిలాసే సాధితత్వాత్ । స్వరూపపరత్వంచ పరమపదస్యాయుక్తం ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థా ఇత్యాద్యగ్రేతనస్యానేక పదసమభివ్యాహారవిరోధాత్ । తస్మాద్విష్ణోరధికః పురుషః తస్మాదధికం న కించిదితి । తత్ జ్ఞానం చతురశ్రధారాచంక్రమణవదతిదుర్ఘటమితి। ప్రఘట్టకార్థః॥

— జీవేశ్వరాభేద విచారః —

కూర్మే వ్యాస గీతాసు ఉపాస్తి ప్రకరణే తారతమ్యముక్తం। కిం

తు దేవం మహాదేవం సర్వశక్తిం సనాతనం ఆరాధయేద్వృషాపాకం సగుణం వాథనిర్గుణం । అత్రిస్మృత్యుదాహృతే విష్ణుబ్రహ్మాణ మర్చ్య షేత్ తత్రోవాయ్వాది శక్రాదీన్ పూజయేద్భక్తిసంయుతః । తస్మాత్సర్వాన్పరిత్యజ్య దేవాన్ బ్రహ్మపురోగమాన్ । ఆరాధయేద్వృషాపకుం స్వధర్మనిరతశ్శుచిరితి । చతుర్థవల్ల్యాంచ పరాంచి ఖానీత్యాదినా ఇంద్రియాణాం పరాక్ప్రవణత్వముక్త్వా తస్యోత్పత్తిశిష్టమృత్యుపాశవశత్వేన నిందాపూర్వకం ధృవస్యాత్మనో రూపాది జ్ఞాతృత్వేన జాగ్రదాద్యవస్థాసు సంధాతృత్వేనచ సర్వావస్థాస్వైక్యం ప్రసాధితం తస్యేశ్వరత్వం చోక్తమీశానం భూతభవ్యస్యేతి గుహాం ప్రవిశ్యతిష్ఠంతమితి గుహాహితత్వంచ తదేవేత్యుక్తం॥

ఐహికాముష్మికయోః దేహేంద్రియ సంఘాతయోర్వైచిత్ర్యేపి తదభిన్నమితి ప్రతిపాదితం । యదేవేహ తదముత్ర తదన్విహ మృత్యోస్స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి మనసైవేదమాప్తవ్యం నేహ నానాస్తి కించన మృత్యోస్స మృత్యుం గచ్ఛతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి । అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో జ్యోతిరివాధూమకః ఈశానో భూతభవ్యస్యేత్యంతం అత్రైక్యప్రకరణ ప్రతిపాద్యద్వారా దేవాత్ర తదముత్రేతి వాక్యే అర్థస్య మానాత్మ తాదాత్మ్య మేవవిధేయం॥

మృత్యోరిత్యాది వాక్యమర్థవాద నిందాయా విధేయస్తుతిపరత్వాత్ । ప్రాతః ప్రాతరనృతం తే వదంతి పురోదయాజ్జుహ్వతి యేగ్నిహోత్రమితివత్ నను నేహ నానాస్తి కించన ఇతి కింశబ్దస్య సర్వనామత్వాదాత్మాధికరణ సకలభేద నిషేధస్య ప్రాప్తత్వేన వివక్షితత్వాత్ । భేదనిందాపి తచ్ఛేషభూతా । నచ ప్రకరణ విరోధః । దర్శ

పూర్ణమాస ప్రకరణే । తస్మాన్మలవద్వాససా న సంవదేత । న సహాసీత । నాస్యా అన్నమద్యాత్ బ్రహ్మహత్యాయై హ్యేషా వర్ణం ప్రతిముచ్యాస్త ఇతి నిందార్థ వాదః హితస్య స్వతంత్రనిషేధస్య దర్శనాదితిచేత్ మైవం ఆత్మని సర్వేషాం భేదానా ముపప్రసక్తత్వేన తన్నిషేధాయోగాత్ ॥

న చేహ ప్రకరణే సర్వభేద ప్రసంజకం వాక్యం దృశ్యతే । యేన శబ్దనామ్నాపి కించిదస్య బుద్ధిస్థ వాచకత్వేన సర్వభేదా సంస్థాపకత్వం స్యాత్ । న చ యుక్తా తత్ప్రయోక్తిక ప్రసక్తే రతిప్రసంజకత్వాత్ సర్వభేదనిషేధస్య ప్రయోజనమపి న పశ్యామః । న చ నిష్ప్రపంచబ్రహ్మ జ్ఞానం మోచకం తత్ర ప్రమాణాభావాత్ । పురుషాన్న పరం కించన ఇతి పూర్వాధికస్య నిత్యాధికజ్ఞానస్య గుహాహితబ్రహ్మవిషయస్య మోచకత్వవర్ణనాత్ । తదుక్తం॥ యో వేద నిహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్ సోఽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి సర్వజ్ఞేన బ్రహ్మణా అనుగృహీత స్సర్వాన్ కామాన్ యుగపదాప్నోతీత్యర్థః ॥

హ్యేష హ్యేవానందయాతి ఏతస్యైవా ఆనందస్య సర్వాణి భూతాని మాత్రా ముపజీవంతీతి శ్రూయతే । అత ఏవ అగ్రిమవాక్యేన అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో జ్యోతిరివాధూమకః । ఈశానో భూత భవ్యస్యేతి జీవస్యేశ్వరాభేదముక్త్వా తదుపపాదకత్వేనాంగుష్ఠమాత్రస్య జీవధర్మాణాంచోపాధికత్వం వర్ణితం। యథోదకం దుర్గే వృష్టం పర్వతేషు విధావతి । ఏవం ధర్మాన్ పృథక్పశ్యన్ తానేవానుధావతి యథోదకం । శుద్ధం శుద్ధ మాసిక్తం తాదృగేవ భవతీతి తస్మాద్విశుద్ధాత్మ జ్ఞానమేవ ప్రయోజకమితిత్వా దస్మిన్ ప్రకరణే ప్రతిపాద్యం న ప్రపంచం బ్రహ్మహితత్వేనాభ్యస్యమాన భూతభవ్యేశానత్వవచన విరోధాత్ పంచమవల్ల్యాం యో

నిష్పన్నే ప్రపద్యంతే శరీరత్వాయ దేహిన ఇతి ప్రాకృతపాశేశ్వరహే తుత్వ సంబంధహేతుత్వ ముక్త్వాఽప్రాకృత శివప్రాప్తి ముక్తి హేతుత్వ ముక్తం॥

స్థాణుమన్యేతు సంయాంతి యథాకర్మ భవేత్తథా: సస్థాణుశ్శివ పస్థాణూ రుద్ర ఉమాపతి రిత్యభిధానాత్ । ఏషస్వప్నేషు జాగర్తీతి తస్యైవావస్థాత్రయసాక్షిత్వం తదేవశుక్రం తద్బ్రహ్మ తదేవామృత ముచ్యతఇతిముక్తప్రాప్యత్వం। తస్మిన్ లోకాశ్రితా స్సర్వే తదునాత్యేతి కశ్చన ఇతి సర్వలోకాధారత్వ మలంఘ్యశాసనత్వం చోక్తం ॥

నను ముక్తప్రాప్యత్వం కథం యుజ్యతే భిన్నరూపభేదస్య బాధితత్వాదితి చేత్తదాహ। అగ్ని ర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టో రూపంరూపం ప్రతిరూపో బభూవేత్యాది అగ్ని వాయు సూర్య దృష్టాంతైరేక స్తథా సర్వభూతాంత రాత్మా రూపం రూపం ప్రతిరూపో బభూవేతి నలిప్యతే ప్రతిబింబ ప్రాణాదిరూపేణోపాధి ప్రవిష్టస్య సూర్యాదే రుపాధి విలయే సదంతి స్వకీయపూర్వరూప ప్రాప్తివత్ లీలయా జీవభావ మాపన్నస్యేశ్వరస్య ఉపాధిభూత పాశవిలయే సతి పునశ్శుద్ధేశ్వర స్వరూపేణావస్థాన మవిరుద్ధమిత్యభిప్రాయః॥

లీలయా జీవభావ మాహ ఏకోవశీ సర్వభూతాంత రాత్మా ఏకంరూపం బహుధాయః కరోతీతీదృశస్య స్థాణ్వాదినా పురుషాది పదవేద్యస్యాలంఘ్యశాసనస్య పరమేశ్వరస్య భయాత్ సూర్యాదయప్రమత్తా స్స్వాధికార హేలకా ఇత్యాహ మహద్భయం వజ్రముద్యతం య ఏతద్విదు రమృతాస్తే భవంతీతి భయా దస్యాగ్ని స్తపతి భయా త్తపతి సూర్యః । భయాదింద్రశ్చ వాయుశ్చ మృత్యుర్ధావతి పంచమ ఇతి ॥

అత్ర సూర్యాదీనాం బ్రహ్మవిదోపదేష్టృత్వేన తత్త్వజ్ఞానాం భ

యహేతుత్వేన శ్రూయమాణ మఖండ్యశాసనత్వాదికం రజ్జుసర్పాదివదవిద్యా కల్పిత మంగీకుర్వతో నిష్ప్రపంచ బ్రహ్మవాదినః కథమేతాన్సర్వశాసకత్వ స్థానుక్తం భయహేతుత్వాది ప్రతిపాదకాశ్రుతయః స్వరసా ఇతి విచారణీయం వివేకిభిః ॥ ఏవం మానమాస్తే శివైక పరాకఠవల్లీ సర్వసారత్వేన ప్రణవం ప్రతిపాదయతి। సకళాధిక ప్రణవస్య త్రయీ సారత్వ ముక్తం తైత్తిరీయకేపి బ్రహ్మయజ్ఞ ప్రకరణే। దక్షిణోత్తరా పాణిపాదా క్కృత్వా సపవిత్రావ మోమితి ప్రతిపద్య ఏత ద్వైయజు స్త్రయీం విద్యాం ప్రత్యేషా వాగేతత్పరమ మక్షరమితి ॥

అస్యార్థః। పరమముత్కృష్టం ప్రత్ప్రణ వాఖ్య మక్షరం త్రయీం విద్యాం ప్రతి శబ్దశోర్థతశ్చ ప్రతిపాదకావాకే । తత్ప్రతిపాదక శబ్ద ఏత స్మిన్నర్థే ఏతద్యజుః ప్రమాణ మిత్యనః ఋగ్సమ్మతిరపి తత్రాస్తే తదాహా తదేత దృచా భుక్తా మాహ ఋచోక్షరం పరమే వ్యోమన్ యస్మిన్ దేవా అధి విశ్వే నిషేదు ర్యస్తం నవేద కిమృచా కరిష్యతి యఏతత్త్విదు స్తఇమే సమాసత ఇతి పరమే ఉత్తమే లక్షణే ప్రణవే రుచః వేదాః సూక్ష్మరూపేణ నిషేదు రిత్యన్వయః ॥

తత్ప్రతిపాద్యే పరమాకాశ రూప బ్రహ్మణి సర్వే దేవాః । బ్రహ్మనయః అధి నిషేదుః ప్రతిష్ఠితాః తత్ప్రణవస్వరూపం సర్వారూపే ణార్థతశ్చ యోగపద ఋచం త్రయీమితి పూర్వవాక్యాత్ ఋగుపలక్షితత్రయీ త్రయ్యాకింకరిష్యతి నకించి దిత్యభిప్రాయః ॥

యేతు ప్రణవవిదః తఇమే ప్రత్యక్ష పరిదృశ్యమాన సూర్యచంద్రాదిరూపేణ సమాసత ఇత్యుపదిశంతి తేఖల్విత్యర్థః। ఏవం త్రయీసాధనభూతే ప్రణవప్రతిపాద్యత్వేన లైంగ్యాదిత్య పురాణాద్యుపబృంహిత కఠవల్లీ ప్రశ్న మాండూక్యాదర్వ శిరశ్శిఖా ప్రముఖాభి రుపనిష

ద్భిః ప్రతిపాదితః । శిష్టః ప్రణవేనోపాస్య స్సర్వైః బ్రహ్మవిద్భిః ॥

నను కథం ప్రణవేన సర్వేషాం బ్రహ్మోపాసనాయా మధికారః తస్య సన్న్యాస మాత్రాధికారత్వాత్ । యో వేదాదావితి ప్రణవ విధాయకస్య సన్న్యాస యోగా ద్యతయ శ్శుద్ధసత్త్వా ఇతి ఓమిత్యాత్మానం యుంజీతేతి వాక్యస్య చ తన్న్యాసమేషా మితి పూర్వ ప్రక్రాంత యతిప్రకరణస్థత్వా దితిచేత్ నైవం । ఓమితి బ్రాహ్మణ మాత్రాధికారిత్వ వర్ణనాత్ వాక్యస్య ప్రకరణా పేక్షయా ప్రబలత్వాత్ । తదర్థస్తు బ్రహ్మ ప్రాప్స్యామీతి కాంక్షన్ బ్రహ్మ ప్రవక్ష్యన్ జపన్ ఓమిత్యాహ జపేదితి విధిః తతో బ్రహ్మ ప్రాప్నోత్యేతదితి ప్రణవజప పరాయణో బ్రాహ్మణః బ్రహ్మ ప్రాప్నోత్యేవేత్యభిప్రాయః ॥

నను తస్మాచ్ఛాంత దాంత ఉపరతి శ్శ్రద్ధా సన్న్యాసప్రతీతేః తద్విశిష్టస్యైవ పురుషస్య ఆత్మన్యేవాత్మానం పశ్యేదితి వాక్యేన శ్రవణాద్యధికార సిద్ధిరితి వార్త్తికకారాః । తదుక్తం । సన్న్యస్య శ్రవణం కుర్యాదితి చేత్తదయుక్తం తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్ సమిత్పాణిః శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠం ఇతి ముండక వాక్యేన సన్న్యాస విరోధిసమిత్పాణిత్వదర్శనాత్ । బృహదారణ్యకే । యాజ్ఞవల్క్యస్య జనకం ప్రతి బ్రహ్మవిద్యోపదేశానంతరం యాజ్ఞవల్క్యః ప్రవ్రజేదితి విద్వత్సన్న్యాసదర్శనాత్ గృహస్థస్యాపి జనకస్య విద్యాధికారదర్శనాత్ ఆరుణి శ్వేతకేతు నాచికేత ప్రభృతీనాం బ్రహ్మచారిణామేవ విద్యాధికారస్య ఛాందోగ్య తైత్తిరీయ శ్రుతి ప్రసిద్ధత్వాత్ ॥

విషయేభ్యో నివృత్తిరేవ ఉపరతిః పదార్థత్వాత్ న సన్న్యాసినామేవ బ్రహ్మవిద్యాధికారః కింతు శాంతిభక్త్యాది సంపన్నానాం అత్యాశ్రమిణా మేవాధికారః ॥

శ్వేతాశ్వతరే। బ్రహ్మవిద్యామధికృత్య అత్యాశ్రమిభ్యః పరమం పవిత్రం ప్రోవాచ సమ్యగితి బ్రహ్మవిద్యాధికారి విశేషణాత్। కైవల్యే చ సన్న్యాస విధానానంతరమపి। అత్యాశ్రమస్థః సకలేంద్రియాణీతి అత్యాశ్రమీ సర్వదా సకృద్వా జపేదితి చ బ్రహ్మవిద్యాధికారివిశేషణాత్ వేద మేవైతాం బ్రహ్మవిద్యాం వదేత శిరోవ్రతం విధివద్యైస్తు చీర్ణ మితి ముండకే శిరోవ్రతస్య నియతాధికారి విశేషణత్వ ప్రతీతే రితస్తైత దచీర్ణవ్రతో నధీత ఇత్యవ్రతినామధికారనిషేధాత్। అథర్వశిరసి చ। బ్రహ్మవిద్యాకారకమిదం వ్రతమేతత్పాశుపతం పశుపాశవిమోక్షాయేతి ప్రతిపాదనాత్సన్న్యాసినా మత్యాశ్రమాచార అవశ్యకః తదుక్తం॥

కూర్మే॥ చతుర్థాధ్యాయే। యథాస్మిన్నంతరే దివ్యం సమాయాతం మహామునిం। శ్వేతాశ్వతర నామానం మహాపాశుపతోత్తమం। భస్మసందిగ్ధ సర్వాంగం కౌపీనాచ్ఛాదనాన్వితం। తపసా కర్శితాత్మానం శుద్ధయజ్ఞోపవీతినమితి।సోనుగృహ్య చరాజానం సుశీలం శీల సంయుతం। శిష్యత్వే ప్రతిజగ్రాహ తపసాక్షీణకల్మషం। సన్న్యాసికం విధిం కృత్స్నం కారయిత్వా విచక్షణః। తథా తదైశ్వరం జ్ఞానం స్వశాఖా విహితం వ్రతం। అశేష వేద సారం తత్పశుపాశ విమోచనం। అత్యాశ్రమమితి ఖ్యాతం బ్రహ్మాదిభి రనుష్ఠితం॥

ఉవాచ శిష్యాన్ సంప్రేక్ష్య తదా శ్రీమ నివాసినః। బ్రాహ్మణాన్ క్షత్రియాన్ వైశ్యాన్ బ్రహ్మచర్యా పరాయణాన్। మాయాప్రవర్తితాం శాఖాం అధీత్యేవేహ యోగినః। సమాసతో మహాదేవం ధ్యాయంతో విశ్వమీశ్వరం। అచచక్షే మహామంత్రాన్ అగ్నిరిత్యాదికాన్ ఋషిః। అథాగ్నిరిత్యాదయో మంత్రాః అథర్వశిరసి పఠ్యంతే తద్వ్రతమేతత్పాశుపత మిత్యేత మేవైతైస్సప్తభిర్మంత్రైః భస్మధారణస్య

పురాణాభిప్రేతత్వా దత్యాశ్రమ పాశుపత వ్రతయో స్సమాన యోగత్వావగమా దేకఫలాభినైక ప్రయోగ సంబంధినో బ్రహ్మవిద్యాధికార ఫలయోగ ముండకకైవల్యా వ్యాఖ్యా భ్యాం ప్రత్యభిజ్ఞానానాం ముండకకైవల్యాథర్వ శిరశ్శ్వేతాశ్వతర కాలాగ్ని రుద్రోపను ద్విహితానాం శిరోవ్రత పాశుపత వ్రతాత్యాశ్రమ వ్రతానా మేకత్వ మవగమ్యతే। తదుక్తం సూతసంహితాయాం జ్ఞానయోగఖండే । చతుర్థ శేచ । అథవాథర్వణైః మంత్రై ర్గృహీత్వా భస్మపాంసురం। సర్వాంగోద్ధూళనం యత్తద్వ్రతం ప్రోక్తం మనీషిభిః ఏతద్వేద శిరోనిష్ఠాః ప్రాహుః పాశుపతం మునే। కేచిచ్ఛిరోవ్రతం ప్రాహుః కేచిదత్యాశ్రమం తథా। కేచిత్తద్వ్రత మిత్యాహుః కేచిచ్ఛాంభవ మేవచ ॥

అస్యవ్రతస్యమాహాత్మ్య మాగమాం తేషు సంస్థితం! సర్వపాపహరం పుణ్యం సర్వజ్ఞాన ప్రకాశకమితి తస్యచ బ్రహ్మవిద్యాధికారి విశేషణాత్వా దేతాదృశ వ్రతాభావేచ నైవోపపత్తేః । తదధీనత్వేన శరీరత్వే శక్తిత్వే వ్యవహారయో రుపపత్తేః । భేద సహచర మాత్రో స్యాప్రయోజకత్వాత్ । నచవిష్ణో రీశ్వరాంశత్వే । జీవసాధారణ ప్రసంగః బ్రహ్మాదీనాం మరీచానామపి కారణేశ్వరాణాం ప్రసమాంశత్వేన కారణవిభూతిత్వేన జీవసాధారణ్యాభావాత్। కర్మవశ్యత్వంహి జీవత్వం తచ్చ నకారణేశ్వరాణా మితి వ్యక్తో శివేశ్వర విభాగః । అద్వైతవాదినశ్చాహుః కార్యోపాధిరయం జీవః కారణోపాధిరీశ్వరఇతి ॥

నచ విష్ణో ర్భృగుశాపాదికథన విరోధః । ఉత్సీదేవ ఇమేలోకే నకుర్యాత్ కర్మ చేదహమితిగీతవాక్యాత్ తస్యకర్మానువృత్తేః లోకసంగ్రహార్థత్వాత్ । నచైతావతా కర్మపాశలేపః పరమేశ్వరాంశానాం। తదుక్తం ఈశ్వరగీతాసు ద్వితీయే । నిత్య స్సర్వగతో హ్యాత్మా కూటస్థో దోషవర్జితః। ఏకస్స భిద్యతే శక్త్యా మాయయా నస్వభా

వతః ।తస్మాదద్వైతమేవాహుర్మునయః పరమార్థతః। భేదోవక్త్రస్వ భావేన సాచ మాయాత్మసంశ్రియా । ఉపాసితవ్యో మంతవ్య శ్శ్రోతవ్య శ్చ ముముక్షుభిః । యదా జన్మ జరాదుఃఖవ్యాధీనా మేకభేషజం । కేవలం బ్రహ్మవిజ్ఞానం జాయతేసౌతదా శివః । ఇతి శివతత్వ సాక్షాత్కార జ్ఞానాదుపాధిభూత మాయాపాశ నివృత్త్యా తదుపాధికజీవ నివృత్తేః కార్యవిభూతీనాం కారణ విభూతీనాం బ్రహ్మాదీనాంతు పాపనివృత్తిః స్పష్టతరం ప్రతిపాదితా శివేనైవ । ఈశ్వరః॥

శివవిష్ణ్వభేద పరామర్శః.

అహం నారాయణో యోహమీశ్వరో నాత్రసంశయః। నాంతరంయేప్రపశ్యంతి తేషాందేయమిదంపదం।ఇదంబ్రహ్మవాక్యైన విజ్ఞాతమిత్యర్థః॥ మమైషా పరమామూర్తి ర్నారాయణ సమాహ్వయా । సర్వభూతాత్మ భూతస్థా శాంతా చాక్షర సంజ్ఞితా । యేత్వాంనాథ ప్రపశ్యంతి లోకే తే చేదృశో జనాః । న తే మాం సంప్రపశ్యంతి జాయంతేచ పునః పునః। యేత్విమంవిష్ణు మవ్యక్తం మాంచ దేవం మహేశ్వరం। ఏకభావేన పశ్యంతి న తేషాం నపునర్భవః । తస్మాదనాది నిధనం విష్ణుమాత్మాన మవ్యయం।మామేవసం ప్రపశ్యధ్వం పూజయధ్వంస దేవహి। యే న్యథా సంప్రపశ్యంతి మామేకం దేవతాంతరం । తే యాంతి నరకాన్ ఘోరా న్నాహం తేషువ్యవస్థితః । మూర్ఖంవా పండితం వాపిబ్రహ్మఘ్నం వా సుదాశ్రియం మోచ యామిశ్వపాకం వా ననారాయణనిందకం । తస్మాదేవ మహాయోగి మద్భక్తః పురుషోత్తమః అర్చనీయోనమస్కార్యో మత్ప్రీతిజనవాయహీంతి యదుక్తం తదాత్మనోమాతస్యేతి॥

నను శరీరి శరీర భావాంగి కాంశేస్వ యాపభేద ప్రసంగః తదంగీ కారే వాభేదవాక్యవిరోధ ఇతి చేత్ । సత్యం॥ మహాకాశస్య ఘటాకాశత్వ శ్రోత్రేంద్రియవత్ అఖండకాలస్య క్షణ వాదిత్వవత్ । ఏక

స్యే విదితః పూర్వత్వాదివత్ హరిహరయోరపి స్వరూప భేదాభావేఽప్యం శాంశిభావిత్వమతేః॥

ఏతేనైవ హరిహరయో భేద ప్రతిపాదన నిందాపి ప్రణష్టా శరీర శరీరి భావేన వా శక్తి శక్తిమద్భావేనవా తాదాత్మ్యస్య ప్రమాణ సిద్ధత్వాత్ । భేదాభేదశబ్దయోః పృథక్త్వాపృథక్త్వ పరత్వేన వావిభాగావిభాగ పరత్వేన వా వ్యాఖ్యాతు ముచితత్వాత్॥

తథాచాదిత్య పురాణే । ఈశ్వర వాక్యం। ఏష యోగీశ్వరోంశో హి మమైవాంశోన సంశయః। విష్ణుం ప్రతిచ । నావయోర్విద్యతే భేదో మచ్ఛక్తిస్త్వం న సంశయః। త్వన్మయం మన్మయం సర్వం అవ్యక్తం పురుషాత్మకం । జ్ఞాతాహం జ్ఞానరూపస్త్వం మంతాహం త్వంమతిర్హరే । ప్రకృతిస్త్వం సురశ్రేష్ఠ పురుషోహం న సంశయః । త్వమేవ మాయయా విశ్వస్య మాయ్యహం పరమార్థతః । ఇతికూర్మపురాణే ఈశ్వర గీతాసు ద్వాదశాధ్యాయే । హరిహరయో రభేదః అంశాంశి భావేన వా శరీర శరీరి భావేన వా భావానుగ్రహాణాం జన్మాది సూత్రార్థత్వేన వ్యాఖ్యాతత్వాత్ । నచానుగ్రహ ప్రతిపాదక శ్రుతిర్న దృశ్యత ఇతివాచ్యం ఏషహ్యేవానందయాతీతి ఆనంద జనకత్వస్య పురుషార్థ చతుష్టయ రూపస్యానుగ్రహస్య శ్రవణాత్ ఆనందం యాతీతి శివస్య చానందపత్వాత్॥

సదా పూర్వస్స్వం తదీయ మనుగృహ్ణాతి సతదాజ్ఞామాలంబ్య క్షణఫలితయో భూప్రలతికయోరితిపంచానామేతేషాం భేదప్రమాణాభావః। నృసింహ సమాఖ్య నామ ప్రస్తావే నృసింహ మధికృత్య ఆనాభేర్బ్రహ్మణో రూపమాగళాద్వైష్ణవం వపుః। ఆశీర్షాదుద్ధ్రిమీశానం తదగ్రే సర్వతశ్శివమితి బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేశ్వర సదాశివానాం భేదదర్శనాత్ । ఏకత్రింశేచ । పంచానామపి దేవానాం బ్రహ్మ

దీనాం సమాశ్రయం। ఓంకారబోధితలింగం పంచాయతన ముచ్యతే। ఇతి కాశీస్థ ఓంకారలింగస్యాపి పంచేశ్వరాత్మకత్వకథనాత్ । తస్మాత్పూర్వాచార్య పరంపరాగతం ప్రామాణిక మిదం వ్యాఖ్యాత మద్వైతమతేఇతిసిద్ధం ॥

గాయత్రీవిచారః.

*[దేవపదాధ్యాహారస్యానుచితత్వాత్ వస్తుతస్తుత్వత్పక్షేమంత్రేసవితృపద రూఢిత్యాగః ప్రస్తావ్యాఽధిదేవతా త్వరూప సంబంధ విశేషత్యాగేన సామాన్యాశ్రయణం వరేణ్య పదస్యాపి పక్షితార్థత్వం తస్మిన్బాధేన వ్యవహితాన్వయం యత్పదస్య విశేషస్యాధ్యాహారః నిఘంటుప్రసిద్ధ భర్గపదరూఢిత్యాగశ్చేతిబహవోదోషాః । అస్మత్పక్షేతుమంత్రే తత్పదస్యలింగస్య త్యాగకల్పనాసంస్కృతయత్పదవిశేష్య స్వరూప పదాధ్యాహారశ్చేతి దోషద్వయ మితివిశేషితః ర్విభావనీయం। *స్తురస్తు చతుర్వేద తాత్పర్యసంగ్రహే । హరదత్తాచార్యైఃకృత ఇత్యలంప్రమేక్షితః॥

ప్రయోగస్య గాయత్రీప్రతిపాద్యధ్యానసూర్య మాత్రపర్యవసన్నంనభవతి బ్రహ్మవిద్యాత్వాత్ అంతస్సద్ధర్మవిద్యాత్ గాయత్రీమంత్రస్తు భర్గశబ్దశ్చ వైకగోచరః శివ తాత్పర్యశ్చేన్నతి శివేరూఢత్వాత్ శివాభిధానాత్ శివపరత్వాభావే పూర్వోక్త ప్రబలదోష ప్రత్యాబ్రహ్మవిద్యాత్వ భంగప్రసంగస్యవిపక్షే బాధకత్వాత్ నప్రతిపక్షే సంభవః।ఏతస్యమంత్రస్యబ్రహ్మవిద్యాత్వం॥

తథాహ ఏతేబ్రహ్మవాదినః పూర్వాభిముఖాస్సంధ్యాయాంగాయత్ర్యాభిమంత్రితా ఆపఊర్ధ్వం వినిక్షిపంతీతి బ్రహ్మవాది కర్తృ

[ ]*ఏతత్కుండలీకరణ మధ్యవర్తి గ్రంథస్య ౧౫౩ పృష్ఠస్థిత" పదాధ్యాహారో దోషః" ఇత్యత్ర యోజనీయః॥

కం గాయత్రీమంత్ర పూర్వకోదకదానం విధాయ యత్ప్రదక్షిణం ప్రక్రమంతీతి ప్రదక్షిణేన పాపనివృత్తి ముక్త్వా ఉద్యంత మస్తం యాంత మాదిత్య మభిధ్యాయన్నితి కాలద్వయేపి ధ్యానంవిధాయ। కుర్వన్నితి ధ్యాన సమాన కాలికం జపంవిధాయ సకలం భద్రమశ్నుతఇతి జప ఫలముక్త్వా ధ్యానస్య రూపప్రకారా కాంక్షాయాం,అసావాదిత్యో బ్రహ్మేతి సూర్యబ్రహ్మత్వేన ధ్యానప్రకార మభిధాయ బ్రహ్మైవసన్ బ్రహ్మావేతి పరం బ్రహ్మతాదాత్మ్యరూప ఫలముక్తం। తస్మాదుప క్రమోప సంహారాది బలాద్గాయత్ర్యాః బ్రహ్మవిద్యాత్వ మవగమ్యతే,ఆదిత్య శ్చాష్టమూర్తే శ్శివస్య శరీర మితి సర్వం సమంజసం॥

తదుక్తం బృదారణ్యకే। య ఆదిత్యే తిష్ఠన్నాదిత్యా దంతరో య మాదిత్యోనవేద యస్యాదిత్య శ్శరీరమితి ఏషత ఆత్మా అంతర్యామ్య మృతం। ఇతిఅమృతశబ్దస్య శివవాచకఇతి ప్రాగేవోక్తం।అష్టమూర్తి ప్రతిపాదక పురాణవచనం ప్రథమవిలాసే ఉదాహృతం। విష్ణోరపి రుద్రశరీరత్వం వసుధారాప్రకరణస్థైర్వాక్యైస్సిద్ధ మిత్యావేదితం॥]

శివతారకాభేద నిర్ణయః.

నారాయణానువాక్యేచ ఆనందో బ్రహ్మయోని స్సవా ఏషపురుషః పంచధా పంచాత్మా యేన సర్వమిదం జగదిత్యారభ్య జ్ఞాత్వా తమేవం మనసా హృదాచ భూయోనమృత్యు ముపయాతి విద్వా నితివత్ జ్ఞానఫల ముక్త్వా ఓమిత్యాత్మానం। యోజితేతి ప్రణవేనతద్యోగంవిధాయ ఏతద్వై మహోపనిషదం దేవానాం గుహ్యమితి మహోపనిషత్సమాహితావస్థావిశిష్ట సువర్ణవత్। నచాపి యోజకత్వం అసతః శశశృంగాదే రివ కారణసహస్రేణాపి సత్త్వస్య సంపాదయితు మశక్యత్వాత్ దుగ్ధాదే ర్దధ్యాద్యవస్థాతత్త్వాత ఏవావస్థాద్వయ సంభవా త్। తస్మా త్కార్యసాక్షా త్కార్యావస్థా త్యాగపవ ఉక్తః తదన

తరంచ కారణే లీన స్యాన్యక్తావస్థా మాపన్నస్య కారణావస్థాయాంతి రోహితస్య చతుర్థా మవస్థామాహ ॥

శ్రు॥ యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే యేన జాతాని జీవంతి యత్ప్రయం త్యభిసంవిశంతి తద్విజిజ్ఞాసస్వ । తద్బ్రహ్మేతి ప్రయంతి మ్రియంతే, అభిసంవిశంతి కారణావస్థాని భూతాని తిరోహితాని భవంతీత్యర్థః॥ కైశ్చిత్ప్రయంతీతి సుబంతత్వేన వ్యాఖ్యాతంతదయుక్తం॥

తిజంత ప్రాయ పాఠవిరోధాత్ అసత్కార్య వాద నిరాసేనలయానంతర మపి తిరోభావావస్థాయా స్సమర్థితత్వాత్। ఆనందం ప్రయం త్యభిసంవిశంతీ త్యభ్యస్యమాన స్యావివక్షిత త్వానుపపత్తేః। శ్వేతాశ్వతరేచ। ప్రత్యఙ్జనా స్తిష్ఠతి సంచుకో చాంతకాలే సంసృజ్యవిశ్వాభువనానిగోప్తేతి లయాతిరిక్తావ స్థాంతరస్య శ్రవణాత్ । అథర్వశిరసి చ ఏకపద మాహేశ్వర పద నిర్వచనావసరే సృష్ట్యాది వ్యాపార చతుష్టయ కర్తృత్వే నిర్వచనాత్। మాహేశ్వరపద నిర్వచన ముదాహృతం జగత్కారణతా వాదేన ఏకపద నిర్వచనంతు। అథకస్మా దుచ్యతే ఏకః యః సర్వాన్ లోకాన్ గృహ్ణాతి సృజతి వానయతి యస్మాదుచ్యతే। ఏకఇతి క్రమేణసంహారసృష్టిపాలన తిరోధానానిశ్రుత్యాభి హితాని॥

నచేదం వ్యాఖ్యాన మసాంప్రతం నీలకంఠభాష్యే। సృష్టిస్థితిసంహార తిరోభావాః। తదుక్తం। సూత సంహితాయాం । వేదాంతస్యతువిజ్ఞానం యుష్మాకం మునిపుంగవాః ప్రోక్తం పాశుపతం చీర్ణం మైర్బ్రహ్మ రాదరేణతు । తేషామేవోపదేష్టవ్య ఇతివేదాను శాసనం । ఇతి ఏతద్వ్యాఖ్యానకృత మాధవాచార్యేణ। తేషా మేవైతాంబ్రహ్మవిద్యాం వదేత । శిరోవ్రతం విధిర్యైస్తు చీర్ణమితి । ముండకోపనిషదుపసంహారవాక్యస్య వేదాను శాసన పదాభిప్రేతత్వేన ప్రదర్శనాత్ । అత్యా

శ్రీమ శిరోవ్రత పాశుపత శాంభవ వ్రతానా మేకార్థతా నిశ్చీయతే। అన్యథా ముండకే। అధికారి విశేషణత్వేన నిర్దిష్టస్య శిరోవ్రతస్య ఇతి ప్రతిక్షేపక ప్రతీతేః। పాశుపత స్యాన్యథా ఽనిగమకాభావా దష్టదోష వికల్పాపత్తేః। తత్పరిహారా యాధికారైక్యాత్। ఫలేతికర్తవ్యతయో రప్యభే దావగమా దస్య కర్తవ్యత్వ మేకత్వంచసిద్ధం॥

ఉక్తం సూతసంహితాయాం। ఉద్ధూళనం త్రిపుండ్రంచ జ్ఞానాంగత్వేన కేవలం। ఆమనంతి మునిశ్రేష్ఠా శ్వేతాశ్వతరశాఖినః॥ అయ ముత్యాశ్ర మోధర్మోహ్యై స్సమాచరితో ముదా। తేషామేవ శివజ్ఞానం సంసారచ్ఛేద కారణం। ఉద్ధూళనం త్రిపుండ్రంచ జ్ఞానాంగత్వేన కేవలం। సామ్నామైత్రావల్య శాఖినః। ఉద్ధూళనం త్రిపుండ్రంచ మాయాపాశ నివృత్తిదం। ఆమనంతి మునిశ్రేష్ఠా అథర్వశిరసి స్థితం। ఇతిశ్రుత్యాగమాదిషుబహుధావ్రతత్వవిధానాత్। ఇతర నివృత్తిరావశ్యకీ। యథా త్రిసంధ్య వృత్తి స్త్రిసంధ్య రాత్రివ్రతం చరేదితి। రజస్వలాయా వ్యాపారాంతరనిషేధః। యథావా పయో బ్రాహ్మణస్య వ్రతం యవాగూ రాజన్యస్యేత్యాదౌ భక్ష్యాంతర నిషేధో ధార్థావసిద్ధం। యథావా సత్యంవద తేతివచనా దసత్యస్య నిషేధః। యథా సత్యాది ప్రకరణస్థ భూత్యై నప్రమదితవ్యం ఇతి తదన్యతద్విరుద్ధ పుండ్రాంతర నిషేధ స్సార్థికః।

యద్యపి భూతిర్భస్మని సంపది త్రినానార్థ నింఘంటు వశాత్ అనేకార్థత్వ భూతిశబ్దస్య తథాపి ద్రవ్యార్జనస్య ఆచార్యాయ శ్రీయంధన మాహ్వాత్యేతి పూర్వవాక్య సిద్ధత్వాత్। రాగతః ప్రాప్తస్యచ విధేయత్వాత్ భస్మ పరత్వమావశ్యకం। ఉపపాదితం ద్వితీయవిలాసే॥

ఏవం త్రిపుండ్రోద్ధూళన వ్రతేన అర్థాదేవ పుండ్రాంతర నిషేధాత్। తస్మాల్లక్షానిచ ఊర్ధ్వపుండ్ర నిషేధ వచనాని వాశిష్ఠ

పురాణ పరాశరోపపురాణ మానవ సూతసంహితాది బహుపురాణే షు బహుతరాణి విస్తరభయాన్నలిఖితాని ॥

ఈదృశస్యాధికారివిశేషస్యైరస్యాకర్తృకత్వం అకామేనాపివక్తవ్యం। యథా బ్రహ్మణో బృహస్పతి సిద్ధి ప్రసంగాత్। అనంతసంబంధో త్పత్యంగీకారేఽస్య సర్వప్రమాణ విరుద్ధత్వాత్ నాపి యుగపత్ అత్యేకేణ సంబంధ రూపాయా ఉత్పత్తే స్సంబంధద్వయసత్తాకాపేక్షయా పూర్వభూతభవేశానాంతర సంబంధిసత్వేనం తత్తోత్పత్తి సంభవే సత్యుత్పన్నస్య చానంతానాం సంబంధినాం సత్త్వమిత్యనవస్థాపత్తిలగ్నానా...త్రియోదనస్తరః ॥

ననుపూర్వమవిద్యమానస్య ఘటాదేర్విద్యమానత్వముత్పత్తిస్య ద్దండాది సామగ్రి సాపేక్షానవస్థానోత్యాన్యాశ్రియా వితి చేత్। నవిద్యామానసత్వస్యాపి కాదాచిత్కత్వేన కార్యత్వాత్। పూర్వోక్తదూషణానతి వృత్తిః। అస్మాకం మతేతు సత్కార్యవాదస్య శ్రుతిసిద్ధత్వాత్। శ్రుత్యనురోధే నానవస్థానామేవ సామగ్రి సాధ్యత్వంయథా కూర్మస్య విద్యమానా న్యేవాంగాని సంకోచ వికాసా దివశాదావిర్భవంతీతి చేత్। సర్వలోక ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాదితి అతఏవ వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్య మితిశ్రుతిరపి। వికారాణాం సామగ్రి వశాదాగంతుకత్వం వికారిణాం మృదాదిస్స్వరూపేణ కారణాత్మనా స్వాభావికత్వమాహ। తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యఇతి సూత్రిమపి సత్కార్య వాద మాశ్రిత్యేవ కార్యకారణయో రనన్యత్వం తాదాత్మ్య మేవాహ। నత్ కారణవ్యతిరేకేణకార్యస్య సత్వం। సత్కార్య వాద విలోప ప్రసంగాత్ మృద్ఘటయో స్సువర్ణకుండలయో రనన్యత్వే సాధకత్వం స ఏవాయ మితిప్రత్యభిజ్ఞానస్య సర్వలోకప్రసిద్ధస్యరజ్జుసర్పాగా వేకేన పందర్శనాచ్ఛ్రుతి

ప్రాగ్ద్వియదాది ప్రపంచ స్యోత్పత్తి కాలవర్తి స్వోపాదానాత్మక ఇతి వా పరిణామితత్వాత్। ఇతి ప్రత్యక్ష సిద్ధస్య ప్రపంచస్యసృష్టిపూర్వ కాలే సదేవాసీదితి విద్యమానత్వ విధానాత్। అసత్కార్య వాదస్య తు తదేకమాహ॥

సదేవేద మగ్ర అసీదితి శ్రుత్యాపక్షాంతర ముపన్యస్య కథమస తస్సజ్జాయతేతిశ్రుత్యైవ పతితత్వాత్ అసతస్సత్వం విరుద్ధం పంథాః సుత స్యైవేత్యర్థః॥

విస్మృతించవాచకమిత్రిసాంఖ్యే అసదకరణాదు పాదానగ్రహాదిత్యాదినా వ్యాఖ్యానేతదాలయసంహారశబ్దా కారణస్యకార్యావస్థా పరిత్యాగం వదతః। అతఏవ అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదితి శ్రుతిః। అనభివ్యక్తనామరూప పరత్వేన ప్రాచీనై ర్వ్యాఖ్యాతా। నను యది సదేవ కార్యం తర్హి కారణవ్యాపార వైయర్థ్యం। నచాభివ్యక్తి రేవ కార్యస్య కారణ వ్యాపారసాధ్యం। అభివ్యక్తేరపి కార్యత్వాత్। తస్యాః పూర్వ మసత్వే సత్కార్యవాద భంగ ప్రసంగాత్। నచాభివ్యక్తేరపిపూర్వం విద్యమానత్వాత్ అభివ్యక్త్యంతరమాస్థేయమితి వాచ్యం తదభివ్యక్తేరపి కారణవ్యాపార సాధ్యత్వనిర్వాహాయాభివ్యక్త్యంతర స్వీకారావశ్యంభావేనానవస్థాప్రసంగాత్। ఇత్యేవం కారణవ్యాపారస్యసాధ్య కార్యోత్పత్తిరపి ఉత్పత్తిమతినావాఽత అనుత్పత్తిమతి నాతర్హి కారణాంతరద్వారా వాఘటకారణా దేనవాజ్ఞేయం॥

ఆద్యే తదుపాదాన ప్రసంగః నహి ఘటార్థం ప్రవర్తమానః పురుషః తదుత్పత్తి పరంపరా సాధనాంతరాణ్యపాధత్తే ద్వితీయే క్రమేణ వాజనయతి యుగపద్వా నాద్యః ప్రత్యక్షవిరోధేన ఘటకారణానాం క్రమే సత్యనంతకార్యోత్పత్తి జనకత్వానుపపత్తేః। అనంతోత్పత్తీనాం కస్య ప్రాధాన్య మితి పరస్పరకలహే వినిగమకాభావాత్।

క్వచిదనవస్థా విశ్రాంతౌ చ పరమాసిద్ధ్యా మూలపర్యంత భాగో నాదస్స మహేశ్వర ఇతి శబ్దార్థయో రభేదస్య వివక్షితత్వాత్ ॥

తదుక్త మథర్వ శిరసి ఆదిస్త్వ మసి యో నిత్యం త్రిస్రో మాత్రా పరస్తు స ఇతి ప్రణవేనా భేద మేవోక్తః । స ఏక స్సఏకో రుద్ర ఈశాన స్సభగవాన్ సమహేశ్వర స్సమహాదేవ ఇతి స ఇతి తచ్ఛబ్దేన ప్రకృత స్య ప్రణవస్య పరామర్శే నేశ్వరాభేద విధానాత్ । అత్రతు నాదా భేదో విధీయతే నచైవ మథర్వ శిరసి సముదితస్య ప్రణవస్యేశ్వరా భేద ప్రతిపాదనాత్ । యః పరస్సమహేశ్వర ఇతి నాదాభేద విధానం విరుద్ధమితి వాచ్యం । నాదస్య అకారాది ష్వనుస్యూతత్వేన సముదా యాభేద పరత్వాత్ । నచ తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పర ఇతి ప్రాకృ తపరత్వ కథన మనుపపన్న మితి వాచ్యం ॥

విశేషభూత ప్రకృతి గుణోపాధి విశిష్ట వాచకా కారాదిభ్యో నాదస్య పరత్వ కథనేన నాదాభేద రూపస్యేశ్వరస్య ప్రాకృతేభ్యః పరత్వమేవ సిద్ధ్యతి । శబ్దాభేదస్య అక్షరాణాం పరస్పరభేదస్య వా మానాంతర ప్రాప్తత్వేన ప్రాకృతేభ్యః పరత్వస్యైవ ప్రాప్తత్వేన లోహితోష్ణీషా ఋత్విజః ప్రచరంతీత్యత్ర లోహిత్యస్యైవ విశేషణ భూతస్యాపి ప్రకృత్యతీతస్య వివక్షితత్వాత్ । తదుక్తం । కైవల్యే సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదితి । లైంగేచ । పంచమే తమసా కాల రుద్రాఖ్యం రజసా కనకాండజం । సత్వేన సర్వగం విష్ణుం తత్పరత్వే మహేశ్వరమితి నచైవం ప్రణవాద్యక్షరవాచ్యానామకారాదీనాం బ్రహ్మాదివాచకత్వాత్ । నాదస్య మహేశ్వరవాచకత్వే వాచకత్వానేకత్వే వాక్య భేదః ప్రసంగ ఇతి వాచ్యం విభూతిసహితస్య మహేశ్వర స్యాసంగస్యైక

యుపసమాహేభ్యః ప్రతిపాద్యత్వే వాక్యభేదాభావాత్ ॥

తదుక్త మభియుక్తైః॥ త్రయీణాం తిస్రోవృత్తి స్త్రిభువన ఖ్యా
పనప్రవృత్తి నివృత్తిత్వ ముక్త్వా ఏవం వేద బ్రాహ్మణో మహిమా
న మాప్నోతీతి అకారమకార బిందునాద బిందైః పంచేశ్వర వాచక
స్య ప్రణవస్య యోగేన పంచేశ్వరాణాం పంచ కారణతా జ్ఞానస్య చ
పంచప్రవకత్వేన దేవరహస్యత్వ ప్రతి పాదనాత్ । సుష్టువ్యాఖ్యా
తంజనాదసూత్రం నీలకంఠభాష్య కారేణేతి సంప్రదాయసిద్ధం శ్రుతి
యుక్తి పురాణాదిసిద్ధత్వం పశ్యామః ॥

అథ కథం ప్రణవే నాత్మయోగః । ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ ।
అగ్ని ర్దేవతా బ్రహ్మఇత్యార్షం మిత్యగ్ని దేవతాత్వ ప్రతీతేః । ఆ
త్మాదిశబ్దాఅపి అగ్నిపరా ఏవేతి చేత్ ఉచ్యంతే । అగ్నిశబ్దోత్ర బ
హ్మపరః । యోవేదాదావితి ప్రకరణ వాక్యాభ్యాం ప్రణవస్యమా
హేశ్వర శేషత్వావగమాత్ । యోవేదాదౌస్వరః ప్రోక్తో వేదాంతే
చ ప్రతిష్ఠితః।తస్య ప్రకృతిలీనస్య యఃపర స్సమహేశ్వరః। వేదానా
మాది ర్వేదాదిః తస్మిన్ వేదోపక్రమే సమాప్తౌచ ప్రతిష్ఠితః । అథ
స్వేచ్ఛార్యత్వేన నియతః యఃస్వరః ప్రణవః ప్రోక్తః తథాచ శ్రుతిః ।
బ్రహ్మణః ప్రణవం కుర్యాదాదావంతేచ సర్వదా । స్వరంతే నోం
కృతం బ్రహ్మ పరస్తాచ్చ విశీర్యతిఇతి యద్వేధావిధిత్వాపాఠే లింగవ్య
త్యయ శ్ఛాందసః ప్రకృతి లీనస్యేతి సత్వాదీనాం గుణానాం త్రయా
ణాం సామ్యావస్థా ప్రకృతిః ॥

తస్యాం లీనస్య తదుపాధికేషు బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేషు వాచక
త్వేన అకారఉకారమకార రూపేణ లీనస్య తాదాత్మ్య మాపన్నస్య

పంచమ్యర్థే షష్ఠీ పరత్వస్య సావధికత్వాత్ । తస్మాద్యః పరోస్యచ తుర్థ్యర్థే మాత్రా సా కిమ్యస్మాత్ పురుషదేవతేతి పురుషో వై రుద్ర ఇతిశ్రుత్యా పురుషపదేన మహారుద్ర ప్రతీతేః । మాండూక్యోపనిష దిచ । ఓమిత్యేతదక్షర ముపక్రమ్య అయమాత్మా చతుష్పా దితి వాచ్య వాచకయో శ్చతుర్ధా విభాగ పురస్సరం విశ్వ తైజస ప్రాజ్ఞా నాం జాగ్రదాది వైశిష్ట్యముక్త్వా అవస్థా త్రయాతీతం నిరుపాధికం శివాఖ్యం చతుర్థ నాదార్థ త్రయజ్ఞేయముపసంహారే ప్రతిపాదితం ॥

వేదాత్మ ప్రత్యయసారం ప్రపంచోప శమం శివం శాంతమ ద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే । స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి ఏషాచ మాం డూక్యోపనిషది శివైకపరా । ఉపసంహార వాక్యస్య శివశబ్దస్య యోగ రూఢిభ్యాం శివైకవిషయత్వాత్ । సందిగ్ధేషు వాక్య శేషా దితిన్యా యేన అక్తాశ్శర్కరా ఉపదధ్యా దిత్యస్య వాక్యస్య తేజోవై ఘృతమి తి వాక్య శేషా ద్ఘృత పరత్వవత్ అనేన ప్రకారేణైవ సమష్టి వ్యష్ట్యా త్మక సవిభూతిక పర బ్రహ్మ వాచక ప్రణవేన శివోపాసనాయా అపు నరావృత్తి హేతుత్వం యుక్తమిత్యభిప్రాయార్థః ప్రశ్నే పునరావృత్తిము క్త్వా యః పునరేవమర్ధ చతుర్థ మాత్రేణ ఓమిత్యనేనై వాక్షరే ణ పరం పురుష మభిధ్యాయీత స తేజసి సూర్యే సంపన్న ఇత్యాది విప రీతత్పరం పురిశయం పురుష మీక్షత ఇత్యంతేన స్వాధ్యాయినాం ము క్తిరుక్తేత్యర్థః ॥

ప్రతిపాదితః । తదుక్తం లైంగె ఉత్తరభాగే । నవమే । ఆత్మ ప్రయోజనాభావాత్పరానుగ్రహ ఏవహి । ప్రయోజనం సమస్తా నాం క్రియాణాం పరమేష్ఠినః । ప్రణవో వాచకస్తస్య । త్రయాం (త్రి ప్రా) ప్రవృత్తి స్త్రిభువన మధ్యో త్రినపి సురాసనరాన్ దైత్య ర్థస్త్రై స్త్రి

భి రభిదధ త్త్రీణ్ణ విక్రృతీః । తురీయం తేధామ ధ్వనిభి రవరుంధాన ము
ణుభి స్సమస్తం వ్యస్తం త్వాం శరణద గృణా త్యోమితి పదం । త్ర
యీం వేదత్రియం తిస్రోవృత్తయః జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్య వస్థాస్త్రి
భువనం భూర్భువ స్సువర్లోకాః బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాః । విశ్వ
తైజస ప్రాజ్ఞా వా అకారాద్యై ర్వర్ణై రభిదధత్ ఓమితి పదం స
మస్త ముదిత మిత్యాది వ్యతిరిక్త వాక్యా ర్థియం వస్తునానురూప
ప్రపంచాత్మక విభూతి రూపేణ భక్తం త్వాం మహేశ శరణద శరణ్య గృ
ణాతి ప్రతిపాదయతీతి సంప్రదాయార్థః । అకారాద్యైర్విభూతి సముదా
యానుగత మితి బ్రహ్మశక్తి తాత్పర్యాభ్యాం ప్రతిపాదయతీతి తాత్పర్యం ॥

యథోక్త మథర్వ శాఖాయాం । ఓమిత్యే తదక్షర మాదా
ప్రయుక్త మిత్యారభ్య అస్య పాదా శ్చత్వారో వేదాస్తు ఉదిత మకా
రస్సామభిస్సామ వేదో రుద్రః ఆదిత్యా జగత్యాహవనీయో యాఘనాన్నే
స్య చతుర్థ్యర్ధమాత్రం సోమలోక ఓంకార ఇత్యాదినా లోకవదేశ్వ
రాదేవ ఛందోగ్ని ప్రభృతీనాం ఓంకారాదివాచ్యత్వ ముక్త్వా అక్ష
రం బ్రహ్మేతి చతుర్వేద సారభూత చతురక్షరత్వముక్త్వా పూ
ర్వస్య మాత్రా ప్రథిత్య కారః । ఋగ్భిః ఋగ్వేదో బ్రహ్మా వసవో గా
యత్రీ గార్హపత్యం ద్వితీయాంతరిక్షం । ఉకారో యజుర్భిర్య జుర్వేదో
విష్ణురుద్రాస్త్రిష్టుబ్ దక్షిణాగ్ని స్తృతీయః ద్యౌ స్సమధికారాదీనాంచ బ్ర
హ్మాదికముక్త్వా నాదస్య చ పరమశుద్ధ వాచకత్వ ముక్తం । యావస్థా
నేన దానత్వాత్ శివస్య రూపస్య దహార భావః । ఇతి రేపాంతు జ్ఞానా
దాగంతుక ఇత్యభిప్రాయః ॥

— । శివపరాత్పరత్వం ।—

నతస్మాదధికం కించిత్తత్త్వం విద్ధి శాంకరం। తస్యైవమూర్తయస్తి స్రో బ్రహ్మవిష్ణుహరా ఇతి। బ్రహ్మాదీనాం శివాజ్ఞాపారవశ్యమేవజీవ వత్పారవశ్య మితిభావః। ప్రమథానాంతు శంభోర్గణేశ్వరా యే చ నావర్తంతు పునః పునః। భోగాన్ యథేప్సితాన్ భుక్త్వా శంభోస్సా ముఖ్య మాప్నుయుః। స్వేచ్ఛావిగ్రహిణ స్సర్వే స్వేచ్ఛాచారా గణేశ్వరాః। శివేన సహమోదంతే ముక్తాయాంతి శివంపదమితి॥

ఉక్తస్య గ్రంథసందర్భస్య తాత్పర్యంతు। భేదశ్రవాధికకథాభిరననన్యపర్యాప్తైర్వ్యాజనే బలిని వేదనయాజయశ్రీః। నోపేత్యనింద్య మిద మీదృశ మీశతత్త్వం। తథ్యం వదామ్యవితథం కు కుతోవకాశః॥

యద్యాత్మనాభేదతాత్మికః కశ్చిదంగీకారోవర్తతే తైః। పూర్వోక్త శ్రుతి స్మృతిన్యాయైశ్శివాధిక్యమేవ సాధనీయ॥

యది భేదస్య మిథ్యాత్వ తమోపాధికత్వ మేవాబ్రవీ త్తదా ద్వైతబ్రహ్మాద్వైత బ్రహ్మ వాదినాం శివాద్వైత వాదినాం ... మిథ్యాత్మభేదస్య నావా...ధికత్వమపి నాంగీకరోతి॥

తథాపి పూర్వోక్తైరేవ న్యాయైర్విశ్వాధిక మీశ్వర తత్త్వమేవ మతం ఏవంచ భేదస్య సాధ్యత్వేనోపాధికత్వే మిథ్యాత్వేన శివవాదినాం ... యత్నప్రబంధ తాత్పర్యార్థః॥

తదుక్తం వాజపేయబలదీక్షిత మహోపాధ్యాయ గదాధర భట్టాచార్యాభ్యాం ఉభయసిద్ధా ఉభయశిద్ధాప్రకృతిసిద్ధిరితి యది వారి...

ప్రమాణ మస్తీత థా...రున్యో భయవిధే విరుద్ధత్వసంభవాత్ ॥

విరోధమపాకృత్య ద్వయో రైక్యసిద్ధిః యదుభయత్ర సాధకం నాస్తి తథాపి ప్రకృతస్య శివాద్వైతస్య సిద్ధిః। ఏకాధిక్యే చ విష్ణ్వాది ... వేదవాదినం ప్రతి నిరాకృతత్వాత్। శివాధిక్యమేవ సిధ్యతీతి భావః ప్రకృతేః పురుషః పరః పురుషాన్న పరంకించిదితి విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః। యస్మాత్పరం నాపర మస్తి కించిదితి తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం తందైవతానాం పరమంచ దైవతం పతిం పతీనాం పరమం పరస్తాన్న తస్య కశ్చిత్పతిరస్తి లోకేన చేశితా దైవతమస్య లింగం ఇతి। సోమః పవతే జనితా మతీనాం జనితాగ్నేర్దివో జనితా న చాధిప ఇత్యాదిస్వప్రకరణ పఠితానేకశ్రుతి సమూహైశ్శివపరత్వస్య సాధితత్వాత్। శివాదన్యస్యాధితత్వాత్ నిరాకృతత్వాచ్చేతిసర్వమతిమనోహరం॥

ఉపసంహారః

శ్లో॥ జీవేశ్వరస్థితి లయాది విచారమార్గః ।
స్పృష్ట్వాసి పంచక ముఖాస్యచ కర్తృ భేదః ।
తారాధ్వ శాంభవ శిరోవ్రిత పాశుపత్య ।
సంబంధ ముఖ్య విషయాః కథితా స్తథాన్యే ॥

శ్లో॥ శంభో ర్యుష్మచ్చరణ కమలద్వంద్వ భక్త్యా మయేదం।
న్యాయోపేతం కి మపి రచితం ప్రీతయే తత్తవాస్తు ।
మ్నాత్యే వేదాగమముఖ సుమై ర్గుంభితే స్తుప్రసూనం ।
విన్యస్తాస్య ధియమసకథా సర్వలోక ప్రసిద్ధా ॥

శ్లో॥ శాస్త్రే వేదే శివతవకథా లేశ చర్చా విహీనో ।
భ్రామ్యత్ భ్రామ్యద్భ్రతివిధితో జన్మనా పండితోపి ।
గ్రంథే చాస్మిఁ తవవిలసితే కాళహస్తీశ నిత్యా ।
కృత్వాభ్యాసంభవతి విజయో భక్తిభావైక నిష్ఠః ॥

శ్లో॥ యేశంభో ముక్తికామా గుణతతి మధికం వర్ణయంతో నితాంతం
యే భక్త్యా సర్వకాలం గుణమథన పరాస్తేపి నః ప్రార్థనార్హాః ।
యే నిర్మాత్సర్య చింతాగుణ విహతమపి వ్యంజయంతి ప్రకాశ
తేషాంచాయం విలాసః శివతవగుణవాక్ బాలవల్లో భనీయః ॥

శ్లో॥ చండేశంభో ప్రియసఖ శ్రియే త్వత్పదాంభోజ యుగ్మం ।
భూయోభూయః కిమపి భవతి ప్రార్థయేహం హృదబ్జే ।
గ్రంథోయుష్మచ్చరణ మహిమా లేశపాణి ప్రసూతః ।
పాల్యోనిత్యంసుత ఇవ జగజ్జైతృతా యేనభూయాత్ ॥

శ్లో॥ సంక్షేపేనహిశైశ్చన । విషయైఃకుసుమైశ్చగుంఫితామాలా ।
అత్యాశ్రిమాదిభేదా । దృష్టవ్యామామకీనగ్రంథేషు ॥

శ్లో॥ యోధాతుశ్చచకర్త పంచమశిరోవష్టం భపూర్ణం ద్రుతం ।
భూయోదత్త మఘేత్వనేక విబుధా యేనకృథా మారితాః ।
ధాత్రీపదరిసహస్రకోటి మహిమః సాంబ శ్శివ స్సర్వదా ।
సోయంరక్షతు మామజస్ర మఖిల శ్రేయః ప్రదశ్శంకరః ॥

178-4
౧౭౫

కాళహస్తీశవిలాసే,

శ్లో॥ శ్రీకాళహస్తీశ విలాసపుస్తే ।
సిద్ధే పురస్సన్నుత దేవనాథే ।
చాంకేశ్వరీపాద సమీపదేశే ।
జాత శ్చతుర్థో మహితో విలాసః ॥

శ్రీ కాళహస్తి దీక్షిత విరచితే
శ్రీకాళహస్తీశ విలాసే
చతుర్థో విలాస
స్సమాప్తః.

సారస్వతమధు

౩౦ పొట్లములకు రు. 3-0-0

ఇది సారవంతములగు పత్రి పుష్ప ఫల మూలాదుల చేతను సుగంధ కలిగినభస్మముల చేతను దయారు చేయబడినది. బాలురు యువకులు వృద్ధులు సర్వదా సేవింపదగిన సత్యౌషధ మిదియే.

దీనిని సేవించుటవలన:— శుక్రనష్టము స్వప్నస్ఖలనము దురద గజ్జి పాలబద్ధకము కండ్లమంట కాళ్లతీపు దగ్గు మేహ వ్యాధులు అర్శస్ దోషములు మొదలగునవి నశించును. జ్ఞాపకశక్తిని పెంచి సంభోగశక్తినభివృద్ధి పరచుటలో దీనికిమించినదియుండు లేదు. సారాయి కల్లు నల్లమందు మొదలగు దురభ్యాసముల కూడ దొలగించును. ఒకసారి తెప్పించిన మీరే దీనిగుణమును శ్లాఘింపగలరు.

సిద్ధమకరధ్వజము.

ఇది యాసేతహిమాచల పర్యంతమాయుర్వేదౌషధములలో విఖ్యాతి వేసగాంచి యున్నది. ఇందు బంగారము - కస్తూరి - పచ్చకర్పూరము మొదలగు విలువగల ద్రవ్యములు చేర్చి శాస్త్రోక్తముగా దయారు చేయబడిన యౌషధరాజము. ఈయౌషధ సేవనము వలన - రక్త వృద్ధియు - ఇంద్రియ శక్తియు గలిగి నరములకు మంచిపటుత్వము గలుగును. శరీరకాంతి నిచ్చుటయందును - అమితమగు ధాతు పుష్టి జేసి కామోద్దీపనము గలిగించుట యందును, స్వప్నస్ఖలనము, వీర్యము నీరగుట, అతి మూత్రము, క్షయ, సుఖరోగములు, మొదలగు ధాతుక్షయ కరములగు వ్యాధుల నన్నిటిని ఖండించి యారోగ్యము గలుగ జేయుట యందును, ఈసిద్ధ మకరధ్వజము నిరుపమానమైనది. ఉపయోగించు విధానము మందుతో బంపబడును. వెల నసనము, గుణాధికము. 45 మాత్రలు, రు. 6-0-0 లు.

అడ్రెస్:— శివగంగ ముదిగొండ చిన వీరభద్రయ్య.